Альманах 1974

Український народний союз

ALMANAC of the Ukrainian National Association

FOR THE YEAR

1974

SVOBODA PRESS
Jersey City — New York

Альманах

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

НА РІК

1974

Рігник 64-ий

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА"
Джерзі Сити — Ню Йорк

Обкладинка і мистецьке оформлення заголовків статтей
роботи артиста-маляра
БОГДАНА ТИТЛИ

Printed in U.S.A.

Svoboda — 81-83 Grand Street, Jersey City, N.J. 07303

1894 — У 80-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ — 1974

Український Народний Союз після його заснування 22-го лютого 1894-го року мав тільки один „кут" в приватному мешканні основоположника „Свободи" о. Григорія Грушки при 247 Ворен вулиці в Джерзі Ситі. Своє 80-річя цього 1974-го року зустрів цей же Український Народний Союз у пишних приміщеннях своєї Головної Канцелярії на третьому поверсі свого славного могутнього 15-поверхового хмаросягу при 30 Монтґомері вулиці над Гудсоном в Джерзі Ситі. Здійснений вже архітектурний проєкт цього ж хмаросягу й видно на цій фотознімці.

ГИМН
АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Написав В. Щурат

Далека Ти, а близька нам,
Кохана вітгино!
Як сонце з неба Твоїм ланам,
Ти світиш нам водно.

Світи нам, вітгино, світи,
Кохана Україно,
Щоб знали ми, куди нам іти
У слушную годину —

У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

Як птахи ті, що їх пожар
Прогнав з-під рідних стріх,
На перший поклик, хога б з-під хмар,
Ми злетимо до них.

Поклиг нас, вітгино, поклиг,
Кохана Україно!
Ми злетимо, як козацтво у Сіг,
У слушную годину —

У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

Не даром ми тепер живем
У вітгині свобод;
Ми знати будем, як без ярем
Живе й росте народ.

Вставай лиш, вітгино, вставай
І клиг нас, Україно!
Ми здобудем заморський наш край
У слушную годину —

Як бій, то бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

ДЕРЖАВНІ ГИМНИ

THE STAR-SPANGLED BANNER

O say, can you see, by the dawn's early light,
What so proudly we hail'd at the twilight's last gleaming?
Whose broad stripes and bright stars, thro' the perilous fight,
O'er the ramparts we watch'd, were so gallantly streaming?
And the rockets' red glare, bombs bursting in air,
Gave proof thro' the night that our flag was still there.
O say, does that star-spangled banner yet wave
O'er the land of the free and the home of the brave?

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ГИМН

Ще не вмерла Україна і слава і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці, —
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.
Душу-тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

O CANADA!

O Canada! Our home and native land!
True patriot-love in all thy sons command.
With glowing hearts we see thee rise,
The True North, strong and free,
And stand on guard, O Canada,
We stand on guard for thee.
O Canada, glorious and free!
We stand on guard, we stand on guard for thee.
O Canada, we stand on guard for thee!

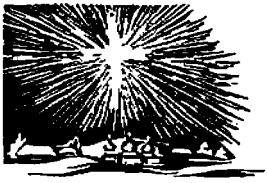

Січень – January

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	19	В	Боніфатія, муч.	**НАЙМЕН. ГОСП. С. ВАС**
2	20	С	Ігнатія, муч.	Сильвестра, папи
3	21	Ч	Юліянії, муч.	Малахії, пророка
4	22	П	Анастасії, муч.	Собор 70 Ап., Зосима
5	23	С	Св. Муч.у Криті	Навеч. Богоявл. Теопемпта
6	**24**	**Н**	**Нед. Отців. Навеч. Різдва**	**БОГОЯВЛЕННЯ, Хр. Госп.**
7	**25**	**П**	**РІЗДВО ГНІХ.**	Собор Ів. Хрестителя
8	26	В	Собор Пр. Богор.	Юрія, Еміліяна, Домініки
9	27	С	Степана, первмуч.	Полієвкта. преподобного
10	28	Ч	Муч. у Ником. Домни, Агаф.	Григорія Ніс., Маркіяна
11	29	П	Дітей убит. у Вифлеємі	†Теодосія Великого
12	30	С	Анисії, муч. Теодори, Тимн	Тетяни, муч., Сави
13	**31**	**Н**	**Н. після Різдва,** Меланії	**Н. п. Богоявлення,** Єрмила
14	**1**	**П**	**НАЙМЕНУВ. ГОСП. Св. Вас**	Отців у Синаї, препмуч.
15	2	В	Сильвестра, папи	Павла, Прохора, Івана
16	3	С	Малахії, пророка	Покл. оковам. св. Петра
17	4	Ч	Собор 70 Апост., Зосима	†Антонія Великого
18	5	П	Навечір'я Богояв. Теопем.	Атанасія й Кирила
19	**6**	**С**	**БОГОЯВЛ.—ХРЕЩ. ГОСПОД.**	Макарія. преподобного
20	**7**	**Н**	**Н. після Богоявл.**	**31 Н. після Сшестя,** Ірини
21	8	П	Юрія, Еміліяна, Домініки	Максима, ісповідника
22	9	В	Полієвкта, муч.	Тимотея, ап. Леонтія, муч.
23	10	С	Григорія Ніського	Климента, свщмуч.
24	11	Ч	†Теодосія Великого	Ксені, преподобної
25	12	П	Тетяни, муч. Сави, Евпракс	†Григорія Богослова
26	13	С	Єрмила, Стратоника, муч.	Ксенофонта, преподобн.
27	**14**	**Н**	**32 Н. про Закхея,** Ніни	**32 Н. про Закхея,** †Пер. м.
28	15	П	Павла, Прохора, Івана	Єфрема, преподобного
29	16	В	Покл. оков. св. Петра	Перен. мщ. Ігн. Богон.
30	17	С	†Антонія Великого	Трьох Святих
31	18	Ч	Атанасія й Кирила	Кира й Івана Безсребр.

Січень 1974

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

1 січня — Новий Рік

7 січня — Різдво Христове (за старим календарем)

Лютий – February

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	19	П	Макарія, преподобного	Трифона, мученика
2	20	С	†Евтимія, Ірини, Інни	Стрітення Господ.
3	**21**	**Н**	**Н. про Митаря й Фарисея**	**Н. про Митаря й Фарисея**
4	22	П	Тимотея, ап. Леонтія, муч.	Ісидора, преподобного
5	23	В	Климента, свщмученика	Агафії, муч. Полієвкта
6	24	С	Ксенії, преподобної	Вукола, мученика
7	25	Ч	†Григорія Б., Фелікса	Партенія, преподобного
8	26	П	Ксенофонта, Аркадія, преп.	Теодора, Сави, препод.
9	27	С	†Перен. мщ. І. Золотого	Никифора, Панкратія, пр.
10	**28**	**Н**	**Н. про Блудного Сина**	**Н. про Блудного Сина**
11	29	П	Перен. мщ. Ігн. Б.	Власія, свщмученика
12	30	В	Трьох Святих	Мелетія, Алексія
13	31	С	Кира й Івана безсребр.	Мартиніяна, мученика
14	1	Ч	Трифона, мученика	†Кирила, св.
15	2	П	Стрітення Господнє	Онисима, ап.
16	3	С	Симеона й Анни, прав.	Памфіла, Валентина
17	**4**	**Н**	**Н. М'ясопусна,** Ісидора	**Н. М'ясопусна,** Теод., Мар.
18	5	П	Агафії, муч. Полівкта	Льва, папи
19	6	В	Вукола, Христини	Архипа, ап. Досителя, пр.
20	7	С	Партенія, преподобного	Льва, преподобного
21	8	Ч	Теодора Тир., Сави	Тимотея, преподобного
22	9	П	Никифора, Панкратія	Відн. мощ. у Євгенії
23	10	С	Харлампія, Валентини	Полікарпа, свщмуч.
24	**11**	**Н**	**Н. Сиропусна,** Власія	**Н. Сиропусна,** †1 і 2 відн.
25	12	П	Мелетія, Алексія (В. Піст)	Тараса, муч. (В. Піст)
26	13	В	Мартиніяна, Світлани	Порфірія, мученика
27	14	С	†Кирила, св.	Прокопія, влкмученика
28	15	Ч	Онисима, ап.	Василія, преп. Марини, м

Лютий 1974

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

12 лютого — Уродини Лінкольна

18 лютого — Уродини Вашинґтона

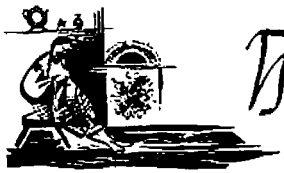

Березень — March

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	16	П	Памфіла	Евдокії, преп. Домніни
2	17	С	Теодора Т. Маріямни	Теодота, свщмуч.
3	**18**	**Н**	**Перша Вел. Посту,** Льва	**Н. перша Вел. Посту,** Евт.
4	19	П	Архипа, ап. Доситея, преп.	Гарасима, преп. В'ячеслава
5	20	В	Льва Катанського	Конона, муч.
6	21	С	Тимотея, преп.	42 Муч. ув Аморії
7	22	Ч	Відн. мощ. у Євгенії	Василія й інш. муч.
8	23	П	Полікарпа, свщмуч. Дам'яна	Теофілакта, єпископа
9	24	С	†1 і 2 відн. гол. І. Хр.	†40 Муч. у Севастії
10	**25**	**Н**	**Друга Вел. Посту,** Тараса	**Друга Вел. Посту,** Віктора
11	26	П	Порфірія, мученика	Софронія, св.
12	27	В	Прокопія, преподобного	Теофана, преп. Григорія
13	28	С	Василія, преп. Марини	Никифора, єп. Савина
14	1	Ч	Евдокії, преп. Домніни	Венедикта, преп. Ростисл.
15	2	П	Теодота, свщмученика	Агапія, муч.
16	3	С	Евтропія, мученика	Савина, папи
17	**4**	**Н**	**Н Хрестопокл. — 3-тя Пост.**	**Хреступоклонна, 3 В. Пост.**
18	5	П	Конона, мученика	Кирила, св.
19	6	В	42 Муч. у Аморії	Хрисанта й Дарії, мучен.
20	7	С	Василія й інш. мучеників	Патрикія, Сергія й ін. мч.
21	8	Ч	Теофілакта, єпископа	Якова, ісповідника
22	9	П	†40 Муч. у Севастії	Василія, свщмученика
23	10	С	Кондрата, Віктора, муч.	Никона, преп. Лідії, муч.
24	**11**	**Н**	**Н. Четверта Вел. Посту**	**Н. Четверта Вел. Посту**
25	12	П	Теофана, преп. Григорія	**БЛАГОВІЩЕННЯ Пр. Бог**
26	13	В	Никифора, св.	Собор Арх. Гавриїла
27	14	С	Венедикта, преп. (Поклони)	Матрони, муч. (Поклони)
28	15	Ч	Агапія, муч. Мануїла	Іларіона, преподобного
29	16	П	Савина, папи	Марка, свщмученика
30	17	С	Олексія, преп. (Акаф. суб.)	Івана Ліств. (Акаф. суб.)
31	**18**	**Н**	**Н. П'ята Вел. Посту,** Кирила	**Н. П'ята Вел. Посту,** Іпат.

Березень 1974

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

Квітень — April

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н.	ст	дні	Юліянський:	Григоріянський:
1	19	П	Хрисанта й Дарії, муч.	Марії Єпит, препод.
2	20	В	Патрикія, Сергія й інш. муч	Тита, преподобного
3	21	С	Якова, ісповідника	Никити, преподобного
4	22	Ч	Василія, свщмученика	Йосипа, Юрія
5	23	П	Никона, преп. Лідії	Теодула, Агатопода, муч.
6	24	С	Захарії, преп. Лазарева суб.	†Методія, сл. ап. Лаз. суб.
7	**25**	**Н**	**Вербна Н. — БЛАГОВІЩ.**	**ВЕРБНА НЕДІЛЯ,** Георгія
8	26	П	Собор Арх. Гавриїла	Іродіона й інш. ап.
9	27	В	Матрони, мучениці	Євпсихія, мученика
10	28	С	Іларіона, преподобного	Тарентія, Зенона, Харит.
11	29	Ч	Марка, свщмуч. (Страсті)	Антипи, свщмуч. (Страсті)
12	30	П	Велика П'ятниця	Велика П'ятниця
13	31	С	Велика Субота	Велика Субота
14	**1**	**Н**	**ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ**	**ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТ.**
15	2	П	Світлий Понеділок	Світлий Понеділок
16	3	В	Світлий Вівторок	Світлий Вівторок
17	4	С	Йосипа, піснопис.	Симеона, преп. Зосима
18	5	Ч	Теодула, Агатопода	Івана, Віктора, препод.
19	6	П	†Методія, апост. Слов'ян.	Івана, Христофора, преп.
20	7	С	Георгія Мел.	Теодора, преподобного
21	**8**	**Н**	**Н. про ап. Тому,** Іродіона	**Н. про ап. Тому,** Януарія
22	9	П	Євпсихія, мученика	Теодора, преп. Віталія
23	10	В	Тарентія, Зенона, Харитини	†Юрія, влкмученика
24	11	С	Антими, свщмучениці	Сави Стратилата, муч.
25	12	Ч	Василія, преподобного	†Марка, апостола
26	13	П	Артемона, свщмученика	Василія, Глафіри
27	14	С	Мартина, св. Антонія муч	Симеона, єпископа
28	**15**	**Н**	**Н. про жінок Мироносиць**	**Н. про жінок Мироносиць**
29	16	П	Агапії, Ірини, муч.	9 Муч. у Кизиці
30	17	В	Симеона, Зосима, преп.	†Якова, апостола

Квітень 1974

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

14 квітня — Воскресення Господнє (за новим і старим календарем)

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	18	С	Івана, Віктора, препод.	Єремії, пророка
2	19	Ч	Івана, Христофора, преп.	Атанасія Великого
3	20	П	Теодора, преподобного	†Теодосія Печ., Маври
4	21	С	Януарія, свщмуч. Тавіти	Пелагії, преподобної
5	**22**	**Н**	**Н. про Розслабленого,** Вітал	**Н. про Розслабленого**
6	23	П	†Юрія, влкмученика	Йова Праведного
7	24	В	Сави, преподобного	Акакія, мученика
8	25	С	†Марка, ап. (переполовл.)	†Івана Богословова
9	26	Ч	Василія, свщмученика	†Перен. мощ. св. Миколи
10	27	П	Симеона, свщмученика	†Симона Зил., ап. Таїсії
11	28	С	Ясона, ап.	†Кирила й Методія, сл. ап.
12	**29**	**Н**	**Н. про Самаріянку,** Артемія	**Н. про Самаріянку**
13	30	П	†Якова, апостола	Глікерії, мучениці
14	1	В	Єремії, пророка	Ісидора, мученика
15	2	С	Атанасія Великого	Пахомія, преподобного
16	3	Ч	†Теодосія Печ. Маври	Теодора Осв., Віта
17	4	П	Пелагії, преподобної	Андроніка, ап.
18	5	С	Ірини, мучениці	Теодота, муч. Клавдії
19	**6**	**Н**	**Н. про Сліпородженого**	**Н. про. Сліпородженого**
20	7	П	Акакія, мученика	Талалея, муч.
21	8	В	†Ів. Богосл., апост.	†Константина і Єлени, св.
22	9	С	†Перен. мощ. св. Миколи	Василиска, мученика
23	**10**	**Ч**	**ВОЗНЕСІННЯ ГОСПОДНЄ**	**ВОЗНЕСІННЯ Господнє**
24	11	П	Мокія, свщмученика	Симеона, преп. Маріянни
25	12	С	Епіфанія, св. Савина, св.	†Третє відн. гол. І. Хрест
26	**13**	**Н**	**НЕДІЛЯ ОТЦІВ**	**НЕДІЛЯ ОТЦІВ**
27	14	П	Ісидора, мученика	Терапонта, мученика
28	15	В	Пахомія, преподобного	Никити, преподобного
29	16	С	Теодора Освщ. Віта	Теодосії, преп. мучениці
30	17	Ч	Андроніка, ап.	Ісаакія, преподобного
31	18	П	Теодота, муч. Клавдії	Єрмія, ап. Єрмея, муч.

Травень 1974

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

27 травня — Пропам'ятний День

Червень-липень

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	19	С	Патрикія, свщмуч.	Юстина Філ., Харитії, мч.
2	**20**	**Н**	**ЗШЕСТЯ СВ. ДУХА, Зел. Св.**	**ЗШЕСТЯ Св. ДУХА, З. Св.**
3	21	П	Пресв. Тройці	Пресв. Тройці
4	22	В	Василиска, муч.	Митрофана, св.
5	23	С	Михайла, Ефросинії	Доротея, свщмуч. Ігоря
6	24	Ч	Симеона, Маріянни	Іларіона, Висаріона
7	25	П	†Третє відн. гол. І. Хр.	Теодота, свщмуч.
8	26	С	Карпа, ап. Олени, муч.	Теодора Тир, муч.
9	**27**	**Н**	**НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ**	**НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ**
10	28	П	Никити, преподобного	Тимотея, єп.
11	29	В	Теодосії, преподобної	†Вартоломея й Варнави
12	30	С	Ісаакія, преподобного	Онуфрія В., Петра Атон.
13	31	Ч	Єрмея, ап.	Акилини, мучениці
14	1	П	Юстина Філ. Хариті, муч.	Єлесея, пророка
15	2	С	Никифора, ісповідника	Амоса, пророка
16	**3**	**Н**	**ПРЕСВ. ЄВХАРИСТІЇ**	**Н. ПРЕСВ. ЄВХАРИСТІЇ**
17	4	П	Митрофана, св.	Мануїла, мученика
18	5	В	Доротея, свщмуч. Ігоря	Леонтія, мученика
19	6	С	Іларіона, Теклі	†Юди Тадея, апостола
20	7	Ч	Теодота, св.	Методія, свщмученика
21	8	П	Теодота Тир.	Юліяна Т.
22	9	С	Сострадання П.Б. Марти	Сострадання Пр. Бо., Зіни
23	**10**	**Н**	**ХРИСТА-ЧОЛОВІКОЛЮБЦЯ**	**Н. Христа-Чоловіколюбця**
24	11	П	†Вартоломея й Варнави, ал.	Різдво Ів. Хрестителя
25	12	В	Онуфрія В., Петра Ат.	Февронії, діви
26	13	С	Акилини, мучениці	Давида, преподобного
27	14	Ч	Єлисея, пророка	Самсона, преп. Мартина
28	15	П	Амоса, пророка	Перен. мощ. Кира й Івана
29	16	С	Тихона, єпископа	Петра й Павла, ап.
30	**17**	**Н**	**Н. 4 після Зшестя,** Ман. муч.	**Н. 4 після Зшестя,** †С. 12 ап.

Червень 1974

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

Липень — Липень

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	18	П	Леонтія, муч.	Косми й Дам'яна, безсреб.
2	19	В	†Юди Тадея, апостола	†Положення Ризи Пр. Б.
3	20	С	Методія, свщмученика	Якинта, мученика
4	21	Ч	Юліяна Т.	Андрея Крит. Марти
5	22	П	Евзевія, муч. Зіни	†Атанасія Атон., св.
6	23	С	Агрипини, муч.	Сисоя, мч., Валентина
7	**24**	**Н**	**П'ята Н. після Зшестя І. Хр.**	**5-та Н. п. Зшестя,** Томи,
8	25	П	Февронії, діви	Прокопа, влкмуч.
9	26	В	Давида, преподобного	Панкратія, св.
10	27	С	Самсона, Мартина, муч.	†Антонія Печ., препод.
11	28	Ч	Перен. мощ. Кира й Івана	Ольги, укр. кн., Евфимії
12	29	П	Петра й Павла	Прокла, мученика
13	30	С	†Собор 12 Апостолів	Собор Арх. Гавриїла
14	**1**	**Н**	**6-та Н. після Зшестя**	**6-та Н. п. Зшестя,** Акили
15	2	П	†Положення Ризи Пр. Б.	†Володимира, укр. кн.
16	3	В	Якинта, муч.	Антиногена, свщмуч.
17	4	С	Андрея Крит., Марти	Марини, Маргарити
18	5	Ч	†Атанасія Атон.	Якинта, Еміліяна, муч.
19	6	П	Сисоя, муч. Валентина	Мокрини, преподобної
20	7	С	Томи, преп.	†Іллі, пророка
21	**8**	**Н**	**7-ма Н. після Зшестя,** Прок.	**7-ма Н. п. Зшестя,** Сим.
22	9	П	Панкратія, свщ.	Марії Магдалини, рівноап.
23	10	В	†Антонія Печ. преп.	Трофина, Теофіля, муч.
24	11	С	Ольги, укр. кн.	†Бориса і Гліба, муч.
25	12	Ч	Прокла, мучен.	†Успення св. Анни
26	13	П	Собор Арх. Гавриїла	Єрмолая, свщмученика
27	14	С	Акили, ап.	†Пантелеймона, влкмуч.
28	**15**	**Н**	**8-ма Н. після Зшестя,** †Вол	**8-ма Н. п. Зшестя,** Пр.,Юл.
29	16	П	Антиногена, свщмуч.	Калиника, муч.
30	17	В	Марини, мучениці	Сили, ап.
31	18	С	Якинта, Еміліяна, муч.	Євдокима, преп. Юліти

Липень 1974

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

4 липня — День Незалежности

Серпень — Липень

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	19	Ч	Мокрини, преподоб.	Винесення Ч. Хреста
2	20	П	†Іллі, пророка	Перен. мощ. Степана
3	21	С	Симеона, прелод.	Ісаакія, муч. Соломії
4	**22**	**Н**	**9-та Н. після Зшестя,** Марії	**9-та Н. п. Зшестя,**
5	23	П	Трофима, Теофіла, муч.	Евсигнія, мученика
6	24	В	†Бориса й Гліба, муч.	Преображення Госп.
7	25	С	†Успіння св. Анни	Дометія, препмуч. Пасива
8	26	Ч	Єрмолая, свщмуч.	Еміліяна, Мирона, муч.
9	27	П	†Пантелеймона, влкмуч.	†Матея, апостола
10	28	С	Прохора, ап. Юліяна, муч.	Лаврентія, муч. Романа
11	**29**	**Н**	**10-та Н. після Зшестя,** Вен.	**10-та Н. п. Зшестя,** Евпла
12	30	П	Сили, ап.	Фотія, Аникити, муч.
13	31	В	Євдокима, преп. Юліти	Максима, ісповідника
14	1	С	Винесення Ч. Хреста	Перен. мощ. Теод. Печ.
15	2	Ч	Перен. мощ. Степана	**УСПІННЯ Пр. Богородиці**
16	3	П	Ісаакія, муч. Соломії	Перен. Образу Спасителя
17	4	С	7 Молодців у Ефесі	Мирона, муч Левкія
18	**5**	**Н**	**11-та Н. після Зшестя,** Нони	**11-та Н. п. Зшестя,** Ф. і Л.
19	6	П	Преоображення Г.	Андрія, мученика
20	7	В	Дометія, препмч. Пасива, мч	Самуїла, пророка
21	8	С	Еміліяна, Мирона, муч.	Тадея, апостола
22	9	Ч	†Матея, апостола	Агатоніка, мученика
23	10	П	Лаврентія, муч. Романа	Іринея, св.
24	11	С	Євпла, мученика	Евтихія, свщмученика
25	**12**	**Н**	**12-та Н. після Зшестя,** Фотія	**12-та Н. п. Зшестя,** Варт.
26	13	П	Максима, ісповідника	Адріяна, Наталії, муч.
27	14	В	Перен. мощ. Теод. Печ	Пімена, преподобного
28	**15**	**С**	**Успіння Пр. Богородиці**	Августина, св.
29	16	Ч	Перен. Озразу Спасителя	†Усікн. гол. Івана Хр.
30	17	П	Мирона, Левкія	Олександра, св.
31	18	С	Флора й Лавра, муч.	†Пол. пояса Пр. Богор.

Серпень 1974

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

Вересень — September

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	**19**	**Н**	**13-та після Зшестя,** Андрея	**13-та п. Зшестя,** Н. Ц. Рік
2	20	П	Самуїла, пророка	Маманта, мученика
3	21	В	Тадея, апостола	Антима, свщмученика
4	22	С	Агатоніка, мученика	Вавили, свщмученика
5	23	Ч	Іринея, св.	Захарії, прор. Раїси, муч.
6	24	П	Евтихія, свщмуч.	Чудо Арх. Михайла
7	25	С	Вартоломея, Тита, ап.	Созонта, мученика
8	**26**	**Н**	**14-та п. Зшестя,** Андроніка	**14-та п. Зшестя,** Різдво Бог
9	27	П	Пімена, преподобного	Йоакима й Анни, прав.
10	28	В	Августина, св.	Минодори, Митродори, м.
12	29	С	†Усікн. голови І. Хр.	Теодори, преподобної
12	30	Ч	Олександра, св.	Автонома, свщмученика
13	31	П	†Пол. пояса Пр. Богор.	Корнилія, сотника
14	1	С	†Новий Ц. Рік, Симеона	Воздв. Ч. Хреста
15	**2**	**Н**	**15-та після Зшестя,** Руфіни	**15-та п. Зшестя,** Никити
16	3	П	Антима, свщмуч.	Евфимії, влкмучениці
17	4	В	Вавили, свщмуч.	Софії, Віри, Надії, Люб.
18	5	С	Захарії, прор. Раїси, муч.	Євменія, Ірини, преп.
19	6	Ч	Чудо Арх. Михайла	Трофима, Саватія, муч.
20	7	П	Созонта, муч.	Михайла, муч. Плакиди
21	8	С	Різдво Пр. Богор.	Кондрата, ап.
22	**9**	**Н**	**16-та після Зшестя,** Йоак. Ан	**16-та п. Зшестя,** Фоки
23	10	П	Минодори, Митродори, муч.	Зачаття Ів. Хрестителя
24	11	В	Теодори, преподобної	Теклі, первмучениці
25	12	С	Автонома, свщмуч.	Євфросинії, преподобної
26	13	Ч	Корнилія, сотника	†Ів. Богослова, апост.
27	14	П	Воздв. Ч. Хреста	Калістрата, мученика
28	15	С	Никити, влкмученика	†Харитона, Вячеслава
29	**16**	**Н**	**17-та після Зшестя,** Людмили	**17-та п. Зшестя,** Киріяка
30	17	П	Софії, Віри, Надії, Любови	Григорія, свщмуч.

Вересень 1974

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

Жовтень — October

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	18	В	Євменія, Ірини	†Покрова Пр. Богородиці
2	19	С	Трофима, Саватія, муч.	Киріяка, свщмуч. Юстини
3	20	Ч	Михайла, Плакиди, муч.	Діонісія Ареопагіта
4	21	П	Кондрата, ап.	Єротея, свщмуч. Онис.
5	22	С	Фоки, свщмученика	Харитини, мученика
6	**23**	**Н**	**18-та п. Зшестя,** Зач. І. Хр.	**18-та п. Зшестя,** †Томи. ап.
7	24	П	Теклі, првмучениці	Сергія й Вакха, муч.
8	25	В	Евфросинії, преподобної	Пелагії, преподобної
9	26	С	†Івана Богосл., апост.	†Якова, апостола
10	27	Ч	Каліграта, Филимона, муч.	Євлампія, мученика
11	28	П	†Харитона, Вячеслава	Филипа ап., Зинаїди
12	29	С	Киріяка, преп. Петронії	Прова, Домніки, муч.
13	**30**	**Н**	**19-та після Зшестя,** Григорія	**19-та п. Зшестя,** Карп., Хр.
14	1	П	†Покрова Пр. Богор.	Назарія, Гервасія, муч.
15	2	В	Киріяка, свщмуч. Юстини	Евтимія, Лукіяна
16	3	С	Діонісія Ареопагіта	Лонгіна, Дометія, муч.
17	4	Ч	Єротея, свщмуч. Онисима	Осії прор., Лазаря
18	5	П	Харитини, мучениці	†Луки, апостола
19	6	С	†Томи, апостола	Йоїла прор., Клеопатри
20	**7**	**Н**	**20-та п. Зшестя,** Сергія і В.	**20-та п. Зшестя,** Артемія
21	8	П	Пелагії, преподобної	Іларіона В., преп.
22	9	В	†Якова, апостола	Аверкія, мученика
23	10	С	Євлампія, мученика	Якова, апостола
24	11	Ч	Филипа, Зинаїди	Арети муч., Теофіла муч.
25	12	П	Прова, Домініки, муч.	Маркіяна, Мартирія, муч.
26	13	С	Карпа, Хриси, муч.	Дмитрія, влкмуч.
27	**14**	**Н**	**21-ша п. Зшестя,** Параскевії	**21-ша п. Зшестя.** Нестора
28	15	П	Евтимія, Лукіяна	Параскевії, Неоніли, муч.
29	16	В	Лонгіна, Дометія, муч.	Анастасії, преподобної
30	17	С	Осії, прор. Лазаря	Зиновія й Зиновії, муч.
31	18	Ч	†Луки, апостола	Стахія й інш. ап.

Жовтень 1974

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

14 жовтня — День Колюмба

28 жовтня — День Ветерана

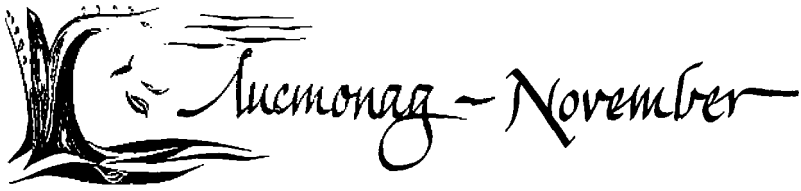

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	19	П	Йоїла, прор., Клеопатри	Косми й Дам'яна, безсреб
2	20	С	Артемія, влкмуч.	Акиндини, Домни, муч.
3	**21**	**Н**	**22-га після Зшестя,** Іларіона	**22-га п. Зшестя,** Акепсима
4	22	П	Глікерії, мучениці	Йоанікія, преподобного
5	23	В	Якова, апостола	Галактіона, мученика
6	24	С	Арети муч., Теофіла преп.	Павла, єп. Клавдії, муч.
7	25	Ч	Маркіяна й Мартирія, муч.	Мучен. у Мелетії
8	26	П	Дмитрія, влкмуч.	Михайла, Архангела
9	27	С	Нестора, мученика	Матрони, преподобної
10	**28**	**Н**	**23-тя після Зшестя,** Неоніли	**23-тя п. Зшестя,** Ореста
11	29	П	Анастасії, препод.	Мини, Віктора, Вінкентія
12	30	В	Зиновія й Зиновії, муч.	†Йосафата, свщмученика
13	31	С	Стахія й інш. ап.	†І. Золотоустого, св.
14	1	Ч	Косми й Дам'яна, безсрб.	†Филипа, апостола
15	2	П	Акиндини, Домни, муч.	Гурія, мученика
16	3	С	Акемпсима, мученика	†Матея, апостола
17	**4**	**Н**	**24-та після Зшестя,** Йоанікія	**24-та п. Зшестія,** Григорія
18	5	П	Галактіона, мученика	Платона й Романа, муч.
19	6	В	Павла, єп. Клавдії, муч.	Авдія, пророка
20	7	С	Мучен. у Мелетії	Григорія Декаполіт.
21	8	Ч	Михайла, Арханг.	Введення в храм П. Б
22	9	П	Матрони, преподобної	Филимона ап., Ярополка
23	10	С	Ераста ап., Ореста муч.	Амфілохія, св.
24	**11**	**Н**	**25-та п. Зшестя,** Степаниди	**25-та п. Зшестя,** Катерини
25	12	П	†Йосафата, свщмученика	Климента, папи
26	13	В	†І. Золотоустого, св.	Аліпія, преподобного
27	14	С	†Филипа, апостола	Якова Перс, муч.
28	15	Ч	Гурія, мученика	Степана, муч. Ірини
29	16	П	†Матея, апостола	Парамона муч., Нектарія
30	17	С	Григорія, св.	†Андрія, ап. Первозв.

Листопад 1974

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

28 листопада — День Подяки

Грудень – December

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н.	ст	дні	Юліянський:	Григоріянський:
1	**18**	**Н**	**26-та п. Зшестя**, Платона	**26-та п. Зшестя,** Наума
2	19	П	Авдія, пророка	Авакума, пророка
3	20	В	Григорія, Декаполіт.	Софонія, пророка
4	21	С	Введення Пр. Бог.	Варвари, мучениці
5	22	Ч	Филимона ап., Ярополка	†Сави Освященного
6	23	П	Амфілохія, св.	Миколи, св.
7	24	С	Катерини, влкмучениці	Амвросія, св.
8	**25**	**Н**	**27-ма п. Зшестя,** Климента	**27-ма п. Зшестя,** Патапія
9	26	П	Алипія, преподобного	Непорочне З. Богр.
10	27	В	Якова Перс., мучен.	Мини й інш. муч.
11	28	С	Степана, препмуч. Ірини	Даниїла, преп.
12	29	Ч	Парамона, муч. Нектарія	Спиридона, св.
13	30	П	†Андрія, ап. Первозв.	Ореста ,Лукії, муч.
14	1	С	Наума, пророка	Тирса, Калиніка, муч.
15	**2**	**Н**	**28-ма п. Зшестя,** Авакума	**Н. ПРАОТЦІВ,** Елевтерія
16	3	П	Софронія, пророка	Аггея, пророка
17	4	В	Варвари, мучениці	Даниїла, пророка
18	5	С	†Сави, Освященного	Севастіяна, Зої, муч.
19	6	Ч	Миколи, св.	Боніфатія, муч.
20	7	П	Амвросія, св.	Ігнатія Богоносця
21	8	С	Патапія, преподобного	Юліянії, мучениці
22	**9**	**Н**	**29-та п. Зшестя,** Неп. Зач	**Н. ОТЦІВ,** Анастасії, муч
23	10	П	Мини й інш. муч.	Мучеників у Криті
24	11	В	Даниїла, пророка	Навеч. Різдва, Євгенії, м
25	12	С	Спиридона, св.	**РІЗДВО Г.Н.І,Хр.**
26	13	Ч	†Ореста. Лукії, муч.	Собор Пр. Богородиці
27	14	П	Тирса, Калиника, муч.	Степана, архид. првмч
28	15	С	Елевтерія, Свщмуч.	Мучеників у Никомидії
29	**16**	**Н**	**Н. ПРАОТЦІВ,** Теофанії	**Н. п. Різдва,** Діт. уб. Вифл.
30	17	П	Даниїла, пророка	Анисії, муч.
31	18	В	Севастіяна, Зої, муч.	Меланії, преп.

Грудень 1974

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

25 грудня — Різдво Христове

Урядові свята в Канаді

Новий Рік, Велика П'ятниця, Великодній Понеділок, День Вікторії — 24 травня, День Народження Королеви — дату проголошується, День Домінії (Держави) 1-го липня, День Праці — 1-ий понеділок у вересні, День Подяки — назначується, День Замирення — 11-го листопада, Різдво — 24-го грудня.

У римо-католицькій провінції Квебек святкують ще й ці свята: Богоявлення, Попелева Середа, Вознесення, св. Івана Хрестителя, Всіх Святих, Непорочне Зачаття.

Державні свята в інших країнах

Австралія — 26 січня — День Австралії.

Англія — 7 червня — День уродин королеви Єлисавети II.

Арґентина — 25 травня — Травнева Революція, 1910. — 9 червня — Декларація Незалежности, 1816.

Бельгія — 21 липня — День Незалежности, 1831.

Бразилія — 7 вересня — День Незалежности, 1822.

Голляндія — 30 квітня — День уродин королеви Юліяни. — 5 травня День Визволення, 1945.

Греція — 25 березня — День Незалежности, 1821.

Домініканська Республіка — 27 лютого — День Незалежности, 1844.

Індія — 26 січня — День Республіки, 1950.

Ірляндія — 17 березня — День св. Патрика.

Італія — 4 листопада — День Перемоги, 1918.

Китай — 17 лютого — Новий рік. — 10 жовтня — День Республіки, 1911.

Куба — 20 травня — День Незалежности, 1902.

Мехіко — 16 вересня — День Незалежности, 1810.

Нова Зеляндія — 26 вересня — День Домінії, 1907.

Норвеґія — 17 травня — День Конституції, 1814.

Пакістан — 14 серпня — День Пакістану, 1947.

Перу — 28 липня — День Незалежности, 1821.

Південна Африка — 31 травня — День Унії, 1910.

Польща — 3 травня — Конституція 3-го травня, 1791. — 11 листопада — День Визволення, 1918.

СССР — 7 листопада — Жовтнева Революція, 1917.

Туреччина — 29 жовтня — День Республіки, 1923.

Франція — 14 липня — Збурення Бастилії, 1789.

Чехо-Словаччина — 28 жовтня — День Незалежности, 1918.

Швайцарія — 1 серпня — Національне Свято.

Швеція — 6 червня — День Конституції, 1809.

Виказ слов'янських святих

Богодар 9. листопада.
Богомир 13. січня.
Богуслав 29. квітня.
Богухвал 18. березня.
Богдан 19. березня.
Богданна 6. лютого.
Богдар 27. травня.
Бойомир 6. січня.
Божена 14. березня.
Божеслава 31. травня.
Болеслав 22. липня і 19. серпня.
Борис і Гліб 9. серпня.
Боян 28. березня.
Бронислав 16. жовтня.
Будислав 1. березня.
Ванда 23. червня.
Вислав 7. червня і 9. грудня.
Витослав 22. січня.
Вірослав 27. лютого.
Властимир 23. жовтня.
Войтіх 23. квітня.
Володимир 16. I., 9. IV. і 28. VII.
Володимира 9. січня і 11. серпня.
Володислав 3. квітня.
Володислава 13. грудня.
Всеволод 6. листопада.
Вячеслав 15. квітня і 28. вересня.
Гліб 2. травня, 24. липня, 5. вересня.
Годислав 22. березня.
Годимир 31. жовтня.
Горислав 28. листопада.
Гнівомир 8. лютого.
Гримислав 12. жовтня.
Дам'ян 27. вересня.
Держислав 16. липня.
Добриня 20. лютого, 2. березня.
Добромир 4. січня і 5. червня.
Доброслав 10. січня.
Довгослав 18. червня.
Домослав 15. січня.
Збіґнєв 17. березня і 1. квітня.
Збоїслав 28. червня.
Здислав 29. січня.
Здобислав 30. липня.
Земислав 13. жовтня.
Зимовит 19. жовтня.
Ізяслав 6. липня.
Казимир 4. березня.
Казимира 21. серпня.
Красислав 17. квітня.
Любомир 1. травня.
Любомира 21. III., 24. III. і 24. VII.
Любослав 12. квітня.
Любомир 10. листопада.
Людослав 30. листопада.
Лютослав 26. жовтня.
Мечислав 1. січня.
Милослав 3. липня.
Милош 25. січня.
Мирон 17. серпня.
Мирослав 26. лютого.
Мирослава 26. липня.
Мстислав 8. січня.
Мстислава 9. березня.
Олег 7. серпня.
Ольга 24. липня.
Остромир 4. серпня.
Пребислав 22. жовтня.
Предислав 23. лютого.
Перемислав 13. квітня і 30. жовтня.
Прибислав 27. січня.
Радивой 10. липня.
Радомир 28. січня і 16 листопада.
Радослав 15. липня.
Ратимир 19. січня.
Ратислав 2. червня.
Радослав 2. березня і 8. квітня.
Ростислав 17. січня і 4. вересня.
Світлана 20. лютого.
Слабовій 25. лютого.
Славомир 17. травня і 5. листопада.
Славомира 23. грудня.
Станислав 5. II., 8. V. і 18. XI.
Станомир 2. жовтня.
Судомир 2. квітня.
Святополк 1. червня і 25. вересня.
Святослав 7. січня і 3. травня.
Святош 12. березня.
Томир 27. листопада.
Томира 24. травня.
Томислав 21. грудня.
Щастибог 14. грудня.
Щастислава 1. лютого.
Яромир 11. квітня і 28. травня.
Ярополк 18. січня.
Ярослав 21. січня і 25. квітня.

ЩО ТАКЕ КАЛЕНДАР?

Слово календар походить від латинського „calendarium", а це знову від слова „calendae", яким означувано початок кожного місяця.

Основою кожного календаря є астрономічні зміни дня й ночі, періоди місяця й пори року. День і ніч, себто доба, у всіх народів уже від найдавніших часів правили на означення короткого протягу часу. Довший протяг часу, наприклад рік або ряд років, під такий спосіб мірення не підходив, тому всі народи почали користуватися місяцем і його астрономічними змінами від одної повні до другої і цей протяг часу також у багатьох мовах задержав назву місяця. Рік після всіх майже календарних систем виносив дванадцять місяців по 29 і по 30 днів. Але що ні рік, ні час обороту місяця не виказують круглого числа днів, тому поставали різні системи для обчислювання часу, а кожна система тим самим творила окремий календар.

На протязі віків постало багато календарів; деякі з них задержалися ще по нинішній день. З важніших це календарі: єгипетський, грецький, жидівський, китайський, перський, юліянський і ліліянський або григоріянський.

ЄГИПЕТСЬКИЙ КАЛЕНДАР

У старинних єгиптян мірилом часу був рік, що складався з 12 тридцятиденних місяців і 5 додаткових днів. Цей період часу відповідав більш-менш протягові часу, в якому відбулися розливи Нілю, а саме Ніль, головна ріка Єгипту, виступала з берегів що 365 днів і 6 годин. Через кожних чотири роки розливи відбувалися на один день пізніше і тому початок року автоматично посувався взад. У зв'язку з цим на протязі 1461 років зміни в природі, тобто пори року і розливи Нілю, відбувалися тільки 1460 разів, значить лишався зайвий рік. Щоб його усунути, єгипетські астрономи завели так званий період Сиріюса, що зачинався днем першого місяця в момент сходу зірки Сирія. Зайвий рік зовсім відкидали і цей період охоплював 1460 соняшних років.

ГРЕЦЬКИЙ КАЛЕНДАР

Основою числення часу у греків був спочатку місячний рік, зложений з 12 місяців по 29 і 30 днів. Згодом установили вони період восьми років, в якому до другого, п'ятого і восьмого додавали по місяцеві. З огляду на те, що цей період виказував різницю півтора доби, грецький астроном Ментон в 430 році перед Христом, запропонував 19-річний період, в якому 12 років мало б по 12 місяців, а 7 по 13 місяців. Різниця виносила тільки ¼ доби. В часах Арістотеля, астроном Каліпп зладив період 76 років, в якому рік обіймав 365¼ днів, тобто такий сам, що і в юліянському календарі.

ЖИДІВСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Жидівський рік основувався на рухові місяця довкола землі і ділився на звичайний і переступний. Звичайний рік мав 12 місяців, а переступний 13. Днів в місяці є 29 і 30. Від греків прийняли жиди ментонський, 19-літній період. Початком доби вважають жиди захід сонця. Уживаний тепер у жидів календар походить щойно з XI століття по Христі і уложив його рабін Гілель Ганасі.

ПЕРСЬКИЙ І КИТАЙСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Перський календар подібний був до єгипетського. Рік складався спершу з 365 соняшних днів і ділився на 12 місяців по 30 днів. Крім цього додавали по 5 днів до кожного року. В XI столітті перський календар змінили і від того часу що чотири роки

почали додавати по одному дневі. Потім це робили що п'ять років.

Основою китайського календаря є місяць і соняшний рік при 19-річному періоді, в якому сім років має по 13 місяців, а решта по 12. Місяць зачинається повнею: доба ділиться на 12 годин.

ЮЛІЯНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Юліянський календар постав в 46 р. по Христі в часі панування Юлія Цезара. Спочатку римський календар виносив 304 днів і ділився на 10 місяців, а саме: березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад і грудень. Коли римляни завоювали Єгипет, прийняли вони від єгиптян їх календар і додали ще два місяці: січень і лютий. Щоб як слід уреґулювати справу календаря. Юлій Цезар запросив з Єгипту астронома Созіґена і цей зладив новий календар, який зберігся до наших часів під іменем юліянського.

Юліянський календар має 365¼ днів. На кожні чотири роки, три були звичайні і числили 365 днів, а четвертий був переступний при 366 днях. За переступний рік вважали той, якого два останні числа без решти діляться на чотири. Додатковим в переступному році був день 24 лютого, який рахували два рази. Початком року був перший день березня, а основним роком числення 707 рік від заснування Риму. Пізніше початок року перенесено на день 1 січня. Юліянський календар прийняла церква на Нікейському соборі в 325 році по Христі.

Соняшний рік виносить 365.2422 дня, а за юліянським календарем 365¼. Наслідком цього постає там різниця, а саме 0.0078 дня менше. Ця різниця протягом 128.5 років наростає до одного дня, так що юліянський календар постійно відбігає від початку соняшного року. В XVI столітті ця різниця виносила вже 10 днів. Тоді то астроном Людвик Лілій зладив проєкт нового календаря, який затвердив папа Григорій XIII і видав наказ завести такі зміни: замість 5 жовтня 1582 р. вважати 15 жовтня 1582 р. і переступним роком вважати кожний четвертий рік, але ті роки, що кінчаються двома зерами, вважати звичайними, крім тих, що діляться без решти на чотири. Новий календар названо григоріянським або новим стилем, хоч у дійсності повинен він називатися ліліянським в честь свого творця.

Різниця між юліянським і григоріянським календарями виносила в 1582 р. 10 днів, в 1700 р. 11 днів, в 1800 р. 12 днів, а тепер виносить 13. Обидва ці календарі християнські, це значить, що числять початок ери від народження Христа, а цілий рік присвячений або пам'яті святих або різним християнським торжествам. Християнський календар в юліянському стилю датується від VI століття і є твором римського абата Діонізія Еґзіґна. Прийнявся він дуже поволі. Католицька Португалія прийняла його в XV віці, православна Росія щойно в XVIII віці, а єгипетські копти не узнають його по нинішній день.

Ця сама історія була й з календарем в новому стилю. Німці, як протестанти, довго не хотіли його прийняти, бо трактували це як наказ папи і прийняли його щойно в 1700 р. Англія прийняла його ще пізніше, а саме 1752 р., одначе перед тим уряд мусів побороти великий спротив населення, який в багатьох випадках мав кривавий перебіг. Сьогодні новий стиль обов'язує серед усіх культурних націй, за виїмком церков східніх обрядів.

Чи знаєте котра тепер година?

написав Микола Костко

Колись, як людина жила ближче природи, між пташнею та звіриною, і орієнтувала час свого дня відповідно до позиції сонця на небосхилі, вона ніколи не мала проблеми з часом. Усе навколо людини знало, коли ранком вставати і коли ввечері відпочивати, і так само людина знала пору дня так довго, поки сонце було на небі.

Людина, це розумне єство, і сьогодні так само кружляє навколо сонця, але вона є більше непосидюча, менше згідлива з тим, що їй закони природи дозволяють, і властиво через ту незгідливість та непосидючість стала більше експансивною.

В своїй експансивності людина немов хоче накинути світові нову систему життя і праці. Самого часу і відношення сонця до землі чи відношення світла до темряви вона змінити невсилі, але невтомно старається змінити систему життя.

А все це через годинник.

Спочатку, зараз після його винаходу, годинник був великою вигодою. Людина могла знати пору дня навіть і тоді, коли сонця не було на небі. Вночі, в шахті, під водою чи в лісі годинник показував пору дня, тобто позицію сонця на небі. Але тепер, скажемо в Америці, цей маленький механізм починає людину денервувати.

Наприклад, їдучи з Ню Йорку до Лос Анджелесу джетовим літаком, потрібно лише дві годині і сорок три хвилини. Але коли приходиться вертатися додому, то знову таки за правилом місцевого часу потрібно витратити сім годин і сорок п'ять хвилин. Іншими словами, вилітаючи з Ню Йорку о год. 12:00 дня, ми прибуваємо до Лос Анджелесу о год. 2.43 після полудня місцевого часу. Коли ж, однак, ми вилітаємо з Лос Анджелесу о год. 12.00 дня, то до Ню Йорку прилітаємо на 7.45 вечора нюйоркського часу.

І це властиво є причиною для нервувань людини, — чому ми різнимося так багато в часі поміж двома містами одної країни, чому мусить існувати така невигода для комерційного світу, коли властиво світ змалів з появою джетового літака і все скоротилося в часі з поширенням телефонічної мережі.

Колись, як тільки залізниці перетинали континент Америки, людину турбувало те саме питання. І тоді в Америці у 1883-ім році введено чотири часових зони: Східню, Центральну, Гірську та Пацифічну, і міжнародна конвенція апробувала це. Ті зони, що прилягають одна до одної, різняться в часі лише на одну годину.

Сьогодні це питання „чому" стає голоснішим і настирливішим, бо, хоч залізниця вже немов доживає свого віку, на її місце прийшли джетові літаки, що доставляють людей в десять або й більше разів швидше, та й обмін товарів у комерції також прискорився. Час, чи радше велика різниця часу в годинах, що міряється за законом позиції сонця на небі, стає перешкодою для людини в її експансивності.

У 1940-му році, під час війни, Америка ввела в життя так званий „дей-

лайт сейвінґ тайм" (дст), за мірилом якого кожної останньої неділі в квітні о годині другій ранку пересувають годинник на одну годину вперед, а кожної останньої неділі в жовтні, в той самий час після півночі, пересувають стрілку годинника на одну годину назад. Але „дст" не всі стейти ввели в практику. З цього приводу в житті окремих стейтів була певного роду плутанина в часі, бо з одного боку існували часові різниці в різних часових зонах, а до того ще й прилучилася різниця „дст" з другого.

Тому у 1967 році американський Уряд, що, немов модератор у спорі поміж людиною і сонцем, поділив усі території ЗСА, включаючи острови, на вісім часових зон, з одною годиною різниці в часі поміж двома взаємоприлеглими зонами. А вони ось які: Атлантійська, Східня, Центральна, Гірська, Пацифічна, Юкон, Аляска, Гаваї та Берінґова.

Тоді також законом „Юніформ Тайм Ект" всі стейти зобов'язано практикувати „дейлайт сейвінґ тайм", хібащо законодавча влада якогось стейту не погоджувалася б з таким законом і не захотіла б прийняти такого „примусового" практикування в мірянні часу. Так воно і сталося. Стейти Гаваї, Арізона, Мичиґен і Індіяна не прийняли системи „дст".

У 1972-ім році дозволено стейтам розділити міряння часу, якщо по їхній території проходить межа часових зон. До таких стейтів, що через їх територію проходить межа часових зон, належать Мичиґен, Юта, Норд Дакота, Кензас, Оріґон і Індіяна. І, наприклад, у стейті Індіяна східня його частина має одну годину, а західня іншу.

В такій плутанині часу направду тяжко сказати, „котра тепер година". Американська комерція на цім дуже терпить і „солоно" за це платить, а кошт того частинно перекидається на покупців.

Наприклад, телевізійна корпорація мусить пристосувати свої передачі до виборних глядачів. Властиво тут входять в гру комерційні реклями, які своїм змістом поклясифіковані для певних кляс глядачів. З причин різниць часу на цілій території Америки і з причин, що не всі люди такої самої категорії є вдома в тім самім часі, така компанія мусить свої програми переривати, повторювати, а для цього потрібний додатковий персонал.

Або, наприклад, летунські компанії. Вони мусять мати впорядковані програми летів в різних часових зонах так, щоб якнайбільше пасажирів могло користати з цього. Не тільки для того, щоб відлетіти з місця на час, але також і для того, щоб на час прилетіти до місця призначення. Тобто, щоб прилетіти ще задня і полагодити справи, а можливо навіть і того самого дня повернутися додому. Все це також вимагає дуже точного плянування і дуже строгої адміністрації летами, а для цього потрібно не тільки багато кваліфікованих людей, але також і дуже дорогих апаратів та чисельних комерційних канцелярій.

З другого боку, наприклад, одна комерційна установа має бюра в Ню Йорку і в Лос Анджелесі. Між ними існує постійна телефонічна сполука, і вони мусять часто порозуміватися відносно ходу своїх справ. З причини різниць часу між Ню Йорком і Каліфорнією вони можуть поміж собою порозуміватися успішно лише між годинами 10-12 ранку і 1-2 після обіду. В інших годинах або там ще не починали праці, або тут уже обідова пора; або там уже обідова пора, а тут уже кінчають працю. Отже, протягом тих трьох годин телефонічна мережа так заповнена, що тяжко щонебудь зробити. Ви або не можете з'єднатися, або хтось вам перешкоджає.

Внаслідок цього час, міряний сонцем, паралізує комерційний світ.

Американська біржа, наприклад, мусить відчиняти свої двері в той самий час в усіх містах своєї дії, незалежно від того, в якій позиції перебуває сонце, чи властиво, якою є година за місцевим часом. Робиться це для того, щоб не допустити до надмірних спекуляцій поміж двома містами, якщо б вони відчиняли свої біржі за

місцевим часом. Але тоді, коли в Ню Йорку починають працю о год. 9-ій, то каліфорнійська біржа вже відкрита від 6-ої ранку за місцевим часом.

Із змалінням світу через джетові літаки, що їх винайшла людина, та з розвитком телефонічної мережі людина наробила собі таких клопотів, що сама не знає, котра тепер година. Вона, ця експансивна людина, воюючи з часом, і в ім'я своїх егоїстичних плянів і в ім'я функційности своєї комерційної машини, може переконати інших людей і змусити їх жити не за сонцем, а за годинником.

В ділянці достосування часу до комерції вже переведено розвідчу роботу. І може прийти до того, що Америка матиме так званий „Амер і к е н Тайм", і в Бостоні, Масс., сонце буде сходити за старою традицією о 6-ій год. ранку, а в Лос Анджелесі за „новим стилем", за годинниковим законом, буде вважатися, що воно зійшло десь коло 2-ої години ранку.

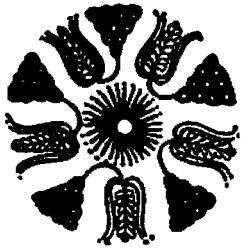

КОЛИ У НЮ ЙОРКУ Є 12 ГОД. ВПОЛУДНЕ, ТО НАСТУПНІ МІСТА У СВІТІ МАЮТЬ ТАКИЙ ЧАС:

Александрія	7	по пол.
Амстердам	6	по пол.
Атени	7	по пол.
Баґдад	8	веч.
Берлін	6	по пол.
Бомбай	10:30	веч.
Бремен	6	по пол.
Брюссель	6	по пол.
Букарешт	7	по пол.
Будапешт	6	по пол.
Буенос Айрес	2	по пол.
Варшава	6	по пол.
Відень	6	по пол.
Гонґ Конґ	1	по пол наст. дня
Ґданськ	6	по пол.
Делі	10:30	веч.
Женева	6	по пол.
Істанбул	7	по пол.
Йокогама	2	по пол. наст. дня
Київ	7	по пол.
Ленінґрад	8	веч.
Лондон	5	по пол.
Львів	6	по пол.
Мадрид	5	по пол.
Монтреал	12	впол.
Москва	8	веч.
Осльо	6	по пол.
Париж	5	по пол.
Ріо де Жанейро	2	по пол.
Рим	6	по пол.
Стокгольм	6	по пол.
Тегеран	8:30	веч.
Токіо	2	по пол. наст. дня
Цюріх	6	по пол.
Шангай	1	по пол. наст. дня

ПОРІВНЯННЯ ГОДИН В АМЕРИЦІ Й У ШИРОКОМУ СВІТІ

ЗСА мають т. зв. „звичайний час" — Стандарт Тайм — від 1883 р., а 19 березня 1918 р. Конґрес доручив Міжстейтовій Торговельній Комісії встановити докладний час для різних зон країни. ЗСА поділені на 4 зони звичайного часу, якими є часові зони Східня, Центральна, Гірська і Тихоокеанська. Час у тих зонах рахується від 75-го, 90-го, 105-го й 120-го полуденника на захід від Ґрінвічу. У кожній з отих зон час є повільніший (пізніший) на 5, 6, 7 чи пак 8 годин від часу Ґрінвічу.

На межі між Східньою часовою зоною в ЗСА і Центральною лежить напр. місто Apolachicola на Флориді, зараховане до Східнього часу (зони). На межі Центральної і Гірської зон такі міста користуються центральним звичайним часом: Мардо, Мекенсі, Савт Дакота; Філіпсбурґ, Кензас; Стоктон, Кензас; Плейнвіл, Кензас; Елліс, Кензас; — всі інші в тій самій смузі — мають гірський звичайний час. Всі місцевості на межі між Гірською і Тихоокеанською часовою зонами вживають гірського звичайного часу за вийнятком м. Гантінґтон у стейті Ореґон, що має тихоокеанський час. Впродовж останніх 15 років названа вгорі Комісія перевела різні зміни щодо часу для окремих частин країни. В тій самій порі:

12 ГОД. ВПОЛУДНЕ ЗВИЧАЙНОГО СХІДНЬОГО ЧАСУ
12 O'CLOCK NOON EASTERN STANDARD TIME

Atlanta, Ga.
Baltimore, Md.
Boston, Mass.
Buffalo, N.Y.
Charlston, N.C. & W. Va.
Cincinnati, Ohio
Cleveland, Ohio
Columbus, Ohio
Detroit, Mich.
Miami, Fla.
New York, N.Y.
Newark, N.J.
New Haven, Conn.
Philadelphia, Pa.
Pittsburgh, Pa.
Washington, D.C.
Wilmington, Del.

11 ГОД. ПЕРЕД ПОЛ. ЦЕНТРАЛЬНОГО ЧАСУ
11 A.M. CENTRAL STANDARD TIME

Birmingham, Ala.
Bismark, N.D.
Chicago, Ill.
Dallas, Tex.
Des Moines, Iowa
Galveston, Tex.
Houston, Tex.
Indianapolis, Ind.
Kansas City, Mo.
Louisville, Ky.
Memphis, Tenn.
Milwaukee, Wisc.
Minneapolis, Minn.
New Orleans, La.
Oklahoma City, Okla.
St. Louis, Mo.
Topeka, Kans.
Tulsa, Okla.
Wichita, Kans.

10 ГОД. РАНКУ ГІРСЬКОГО ЧАСУ
10 A.M. MOUNTAIN STANDARD TIME

Albuquerque, N.M.
Boise, Idaho
Butte, Montana
Cheyenne, Wy.
Denver, Colo.
Helena, Ark.
Pierre S.D.,
Phoenix, Ariz.
Salt Lake City, Utah

9 ГОД. РАНКУ ТИХООКЕАНСЬКОГО ЧАСУ
9 A.M. PACIFIC STANDARD TIME

Los Angeles, Calif.
Portland, Ore.
Reno, Nevada
San Francisco, Cal.
Seattle, Wash.
Spokane, Wash.
Tacoma, Wash.

МАТВІЙ КОСТИШИН

З НОВИМ РОКОМ

І знов Новий Рік, нова надія,
Назустріч всім нам радо біжить.
Чи оживе з ним могутня мрія?
Чи нашу долю він звеселить?

Чи світ розбудить, людям накаже
Глянути в горя, кривди глибінь?
Чи він невірним правду докаже,
Що рабство й воля не йдуть в замін.

Чи він потішить нащадків гордих
Й виведе в люди їх з забуття?
Чи принесе він волю народам,
Дасть їм свобідне, вільне життя?

Вітай же, Роче! Неси обнову
В пітьму далеких селянських хат...
В серця зболілі влий віри знову,
Хай усміхнуться сестра і брат!

Визволь народ наш з рабства й руїни,
Дай йому силу до смілих мрій!
Верни свободу нашій Вкраїні,
Промінням сонця край наш огрій!

Щоб знов родили плодючі ниви,
Щоб колос повний гнувся униз,
Щоб жив народ наш вільний, щасливий,
Щоб співи волі гучно неслись.

Вітай же, Роче! Неси обнову
В пітьму далеких селянських хат...
В серця зболілі влий віри знову,
Хай усміхнеться сестра і брат.

ДВА ЮВІЛЕЇ

написав Антін Драган

Так склалося, що в цьому 1974-му році сходяться ювілеї двох чи не найбільших подій в історії Американської України, які віддалені від себе промежутком повних 70 років часу, але які одна з одною нерозривно зв'язані. Мова про заснований в 1894-му році, отже 80 років тому, Український Народний Союз, що фактично започаткувало організацію і розвиток українського поселення в Новому Світі, та відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашинґтоні в 1964-му році, себто 10 років тому, що можна вважати завершенням однієї великої епохи цього нашого життя і розвитку. І ще один знаменний факт: ініціятива обидвох цих подій, зорганізування Українського Народного Союзу та побудови пам'ятника його патронові, Тарасові Шевченкові у Вашинґтоні, вийшла із сторінок „Свободи".

Відзначаючи в цьому році ці два ювілеї, не від речі буде пригадати ці події передруком з „пожовклих листків" їх описів та їх оцінки. Про першу з них, створення Українського Народного Союзу, автор цієї статті у виданій в 1964-му році книжечці „Український Народний Союз в минулому і сучасному" писав:

„УКРАЇНА ВОСКРЕСЛА В АМЕРИЦІ"

„Совершишася" — цим старослов'янським церковним словом повідомила „Свобода" з 1-го березня 1894 року про справді історичну подію — створення Українського Народного Союзу в Америці, в День „Батька нашої країни" Джорджа Вашинґтона 22-го лютого 1894-го року.

Про створення будь-якої організації серед початкової маси перших українських іміґрантів в Америці не могло бути й мови в тодішніх більше, ніж невідрадних обставинах. Все ж таки перший український греко-католицький священик в Америці, о. Іван Волянський, потрапив уже в 1885 р., точно 18-го січня, заснувати в Шенандоа, в Пенсильвенії, перше Братство ім. св. Миколая. В дальших кількох роках заложено ще кілька подібних братств, між ними Братство св. Кирила і Методія в Шамокіні, братства в Олефанті, Мейфілді, всі в Пенсильвенії, де у великій мірі скупчувались перші українські іміґранти.

В 1892-му році засновано т. зв. „Соєдиненіє греко-католических русских братств", до якого приступили й згадувані священики з Галичини,

Отець ***ГРИГОРІЙ ГРУШКА***
основоположник „Свободи" й Українського Народного Союзу

(Портрет на медалі різьби Михайла Черешньовського)

між ними і о. Іван Констанкевич, що став членом Контрольної Комісії „Соєдиненія", очолюваного т. зв. угро-руським священиком Іваном Смитом та Ю. Жатковичем. Отець І. Констанкевич, як контролер „Соєдиненія", ствердив погану господарку в організації і виступив з її критикою на конвенції в Скрентоні в 1893 році, за що попало не тільки йому, але й усім „галицьким русинам".

Безпосередньо після тієї конвенції з'їхались в домі о. Григорія Грушки, пароха Джерзі Сити й тоді вже редактора та видавця заснованої ним „Свободи", три інші священики: о. Іван Констанкевич, о. Т. Обушкевич та о. Амврозій Полянський і спільно вирішили заснувати окремий український, тоді ще „руський" Народний Союз.

Проєкт статуту задуманої організації доручено приготувати о. А. Полянському з Питтсбурґу,що він і зробив, пересилаючи трьом іншим „змовникам" його копію. При цьому інтересно, що оо. Обушкевич і Полянський домагались, щоб в назві було „русский" з подвійним „с", бажаючи цим „притягнути" до нової організації теж, „твердих". Проте, о. Грушка друкуючи статут, одне „с" викинув.

По тій першій підготові рішено скликати перші основуючі збори нового Союзу і на це вибрано „День Батька своєї країни" — Джорджа Вашинґтона, що припадає на 22-го лютого. На той сам день скликало свої збори Братство свв. Кирила і Методія в Шамокіні, Па., яке тим часом виступило із „Соєдиненія", за що опісля мало багато клопотів по судах. Збори скликано до міста Шамокін в Пенсильвенії, яке тоді, під проводом о. Констанкевича та д-ра Сіменовича, входило за найсвідомішу українську громаду.

Збори відбулися згідно з пляном і про них надруковано в „Свободі" з 1-го березня 1894-го року зворушливе звідомлення п. з. „СОВЕРШИЛАСЯ". В повідомленні, яке попереджено цитатою Шевченка: „І, о диво — трупи встали, і очі розкрили! І брат з братом обнялися і проговорили — слово тихої любови!", написано:

"Дня 22-го лютого 1894 р., того самого дня, в якому вся Америка обходить річницю уродин славного Вашинтона, неустрашимого борця за волю і права людства, о дев'ятій годині ранку зійшлися українські [в оригіналі: рускі] священики, делеґати українських братств і патріоти-українці з усіх сторін до української церкви в Шамокіні, Па., благати Господа Бога, щоб допоміг щасливо почати таке важливе діло, діло заснування Українського Народного Союзу.

"Торжественну літургію, призиваючи помочі Святого Духа, відправив о. Теофан Обушкевич, український священик з Олифанту, під час якої чудесно співав шамокінський хор під проводом доктора Сіменовича, невтомного трудівника для добра американської України. Не одному сльоза радости покотилась з очей на звук співу, що прошибав душу. Хто б міг сподіватися пару років тому, що українець, який втік з обіймів біди і нужди, з невільничого гніту, — розвине так скоро віками придавлену силу українського духа! Хто б погадав, що під полатаною сірячиною або гунькою криється благородна душа, спосібна до всього доброго, гарного і корисного, якщо вона звільниться з кайданів гніту і рабства!

І, о диво, трупи встали
І огі розкрили!

"І на вільній землі українська пісня лунає на славу во вишніх Богу! В гарно прибраній українській залі, по відспіванні всіми присутніми „Царю небесний", о. Полянський з Питтсбурґу забрав слово і в краснорічивій своїй промові вияснив ціль Українського Народного Союзу і те добро, яке український нарід в Америці буде мати з цього.

"Тоді приступлено до вибору всіх урядників Українського Народного Союзу, який випав так: Теодозій Тал-

паш з Шамокіну, Па., — предсідник; Михайло Євчак з Вилксбері, Па., — заступник; о. Іван Констанкевич з Шамокіну, Па., — секретар; Іван Глова з Ексцельзіору, Па., — касир.

"Радні: Яків Даньковський з Джерзі Ситі, Михайло Галькович, Онуфрій Мурдза, Михайло Адзима з Мт. Кармел, Па., Іван Гордишинський, Олексій Шлянта з Мейфілду, Па., Семен Федоровський, Юрко Хиляк з Олифанту, Па., Михайло Ослицький з Питтсбургу, Па., Дмитро Зиновяк з Сентрелія, Па.

"Контрольна Комісія: о. Гавриїл Гулович з Фріленду, Па., о. Григорій Грушка, редактор „Свободи" і український священик з Джерзі Ситі, о. протоієрей Олексій Товт з Вилксбері, Па., о. Теофан Обушкевич — заступник Контрольної Комісії.

"Наведені вгорі урядники сповнятимуть свій уряд да наступного Головного Зібрання, яке відбудеться 30-го травня 1894-го року, ще цим разом в Шамокіні, Па., де або потвердиться тих самих урядників, або вибереться нових.

"Коли прийшло до обговорення читалень, які обов'язково має закладати в себе кожне товариство, що належить до Українського Народного Союзу, тоді о. протоієрей Товт з правдивою українською щедрістю зобов'язався спровадити на свій кошт дві тисячі книжечок для читалень, а о. Гр. Грушка прирік посилати даром газету „Свобода" до кожної української читальні в Америці. Славно!

"Отцеві Полянському честь і слава за його мудре і тактовне переведення вибору урядників Українського Народного Союзу!

"Печатка Українського Народного Союзу буде така: відкрита книга і трираменний хрест, над якими простягаються братньо стиснені дві руки. Навкола повищого знамени має бути напис по-українськи і по-англійськи. Які мають бути відзнаки членів УНС, це буде вирішено на наступному головному зібранні.

"Кожний член УНС одержить гарну грамоту і статут.

"Тепер подаємо до відома всім українцям Америки і всім українським братствам, що хто хоче належати до Союзу, хай негайно зголошується або пише до Секретаря Союзу, а гроші хай посилає через „Моні Ордер" до касира. Хто бажає бути членом Союзу, хай шле гроші до касира, і так: вступне 50 центів раз на завжди, а щомісяця по 50 центів. Рівночасно написати до секретаря, що післав і скільки післав. Статути будуть поміщуватись і об'яснятись в „Свободі".

"Тепер, дорогі брати, як уже зібралося нас дуже велике число і як заложено Союз, вступайте до нього громадно, бо це тільки для Вашого добра і на Вашу користь. Ви, яких досі оплакувала Україна-мати, як пропавших, дайте про себе знати світові, що Ви живете і що тут, в Америці, українське народне життя б'є живою струєю. Важливий крок вже зроблено. Український Народний Союз уже засновано, український нарід воскрес із мертвих в Америці..."

— о О о —

Сталося це 80 років тому й вся наша історія за той час цілком потверджує, що із створенням Українського Народного Союзу таки справді „трупи встали" і таки справді „воскресла Україна в Америці". Вся американська і канадська земля густо вкриті зорганізованими українськими громадами, в яких побудовано величаві українські святині, українські народні доми, розбудовано густу мережу українських організацій і установ, ми, як громада, в кожному відношенні живемо і ростемо, працюємо і творимо, даючи величезний вклад у розвиток і розбудову країн нашого поселення, як і в змагання нашого народу до волі і незалежности на рідній землі. І в цьому створений 80 років тому Український Народний Союз відіграв рішальну ролю.

Одним із найбільш промовистих та

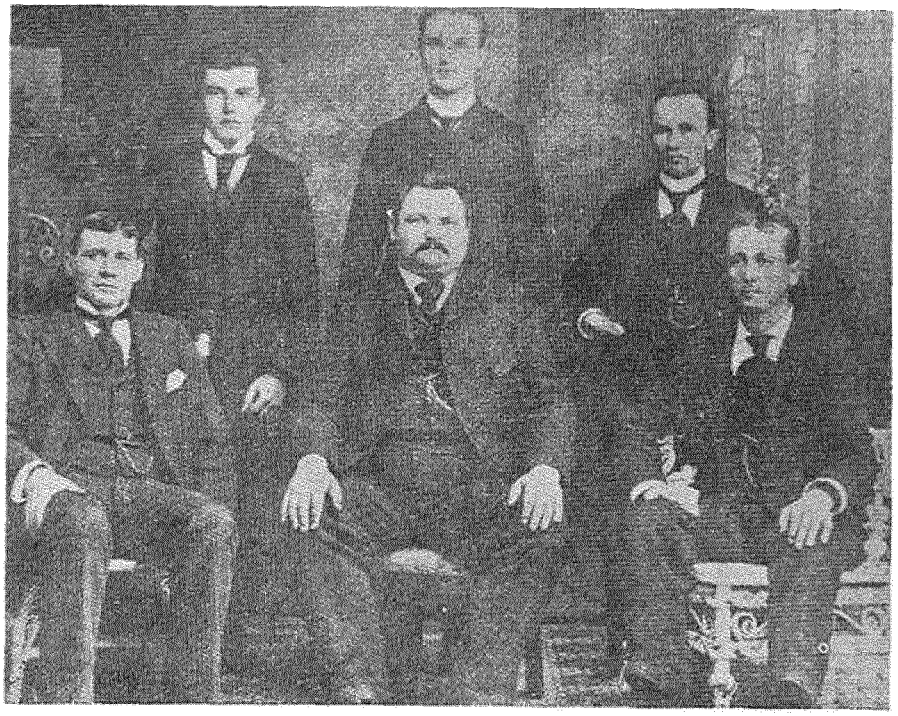

Головний Уряд УНСоюзу, обраний на 3-ій конвенції, що відбулася в Мт. Кармел, Па., в 1896 р. В першому ряді (сидять зліва): Ю. Хиляк — гол. кас., І. Ґлова — голова, о. І. Констанкевич — радний. В другому ряді (стоять зліва): о. І. Ардан — радний, о. Н. Стефанович — радний та о. Н. Дмитрів — гол. секретар.

переконливих доказів як нашого росту в Новому Світі, так і ролі в цьому Українського Народного Союзу можна вважати здвигнення пам'ятника Тарасові Шевченкові, патронові УНС, у Вашинґтоні.

Сталося це десять років тому, вікопомної суботи, 27-го червня 1964-го року, як Двайт Д. Айзенгавер, 34-ий президент З'єднаних Стейтів Америки, у приявності стотисячної маси ентузіястичного народу відкрив у столиці цієї наймогутнішої в світі країни, місті Вашинґтоні, пам'ятник Тарасові Шевченкові, співцеві української слави і во'лі, який і для свого знедоленого народу бажав „праведного закону" Вашинґтона. Для пригадки повторимо тут опис тієї в багатьох відношеннях переломової події, поданий в „Свободі" з 31-го червня того ж 1964-го Шевченківського року.

ПЕРЕЛОМОВА ПОДІЯ

Вашинґтон. — Не раз і не два промовляла історія в столиці вільної землі Вашинґтона. Але навряд чи коли такі великі маси народу могли безпосередньо відчути з таким глибоким зворушенням будь-який з цих історичних актів, які відчули вони відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові у цій столиці світу над Потомаком цієї незабутньої історичної суботи, 27-го червня 1964-го року від народження Христа, 188-го року від проголошення Незалежности З'єднаних Держав Америки, 46-го року від відновлення самостійної, ні від кого незалежної, соборної і народоправної Українсь-

ЗА СТЕРНОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

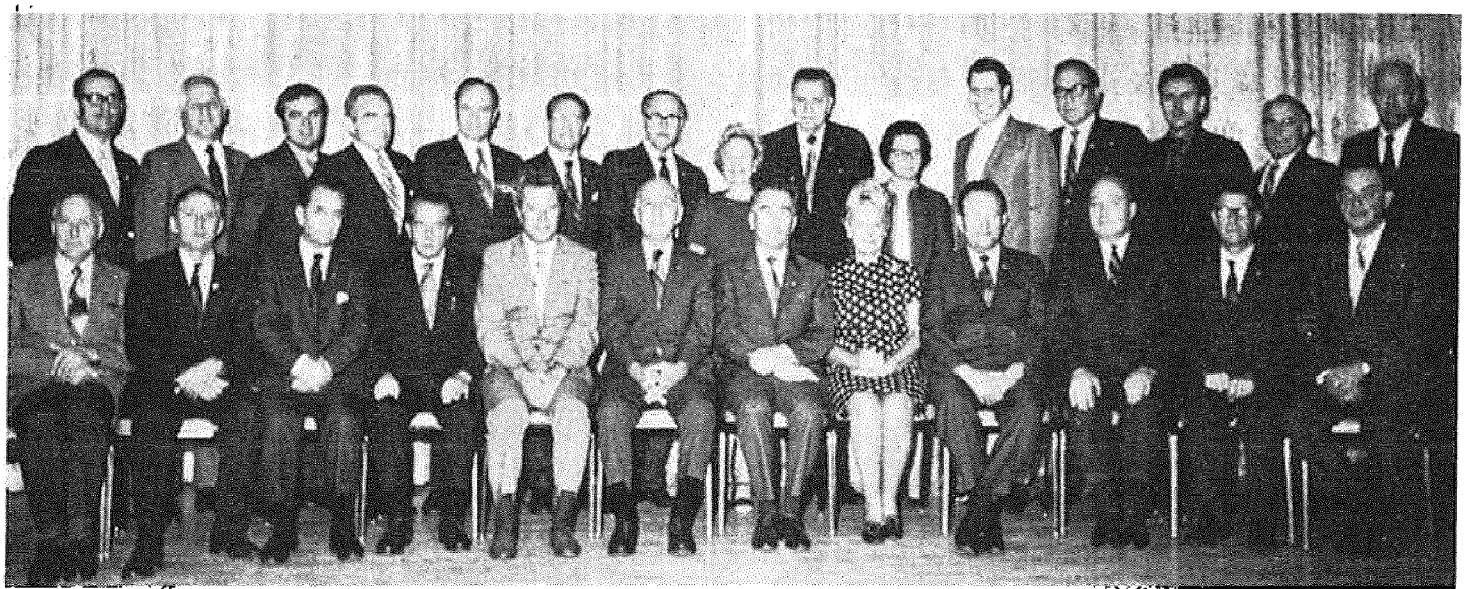

ГОЛОВНИЙ УРЯД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ, обраний 27-ою Конвенцією в Клівленді в 1970-му році. У першому ряді сидять (з л і в а): головні контролери проф. д-р Богдан Гнатюк і мґр Іван Геврик, головний секретар д-р Ярослав Падох, заступник головного предсідника і рекордовий секретар Володимир Сохан, заступник головного предсідника проф. Іван Телюк, головний предсідник Йосип Лисогір, заступник головного предсідника на Канаду сенатор Павло Юзик, заступниця головного предсідника Марія Душник, св. п. Петро Пуцило (помер 23-го лютого 1972 р. На опорожнене місце головного касира Головний Уряд вибрав в тому ж році мґр Уляну Дяґук) та головні контролери мґр Іван Винник, д-р Іван Скальґук і д-р Михайло Данилюк. В другому ряді стоять (з л і в а): головні радні проф. Тарас Шмаґала, Андрій Джула, д-р Богдан Футей, мґр Мирослав Кальба, Василь Дідюк, Степан Гавриш, Дмитро Попадинець, д-р Анна Чопик, Тарас Шпікула, Анна Гарас, проф. Мирон Куропась, Володимир Запаранюк, інж. Анатолій Дорошенко, Євген Репета і ред. Антін Драган.

кої Народної Республіки та 150-го року від народження Тараса Шевченка" — як це сказано в „Пропам'ятній Грамоті", яка має бути вмурована в підставу пам'ятника. Здавалося, що все завмерло, зупинило віддих, що навіть легкий вітерець припинив свій подув у розпаленому гарячим сонцем до майже сто ступнів Фаренгайта повітрі, як 34-ий президент З'єднаних Держав Америки, головний командант альянтських збройних сил під час другої світової війни генерал Двайт Д. Айзенгавер підійшов до великого жовтого полотнища, що заслоняло статую та, потягнувши за мотузку, відкрив могутню бронзову постать невмирущого Кобзаря України та вселюдського співця волі і справедливости, Тараса Шевченка, на гранітному п'єдесталі. Цю тишу сколихнули щойно слова безсмертного Шевченкового „Заповіту", що понеслися піснею насамперед із грудей соток хористів, а опісля і з грудей тисячів і тисячів народу. „Як умру то поховайте мене на могилі..." співав хор і співали люди, і багатьом ввижалися тоді Чернеча Гора в Каневі над Дніпром, на якій український народ поховав свого найбільшого Сина. „Поховайте та вставайте, кайдани порвіте..." продовжувалася пісня-заповіт і здавалося, що тоді вище піднеслися та бадьоріше замаяли на вітрі сотні прапорів, між ними й бойові прапори колишніх Українських Армій, що вели до бою за здійснення цього Шевченкового заповіту. „І мене в сім'ї великій, в сім'ї вольній, новій, не забудьте пом'янути не злим, тихим словом!" — кінчилася пісня-заповіт, а в очах тисячів блестіли й котились по лиці сльози невимовного зворушення, невимовної радости, що Вашинґтон діждався Шевченка, та невимовного жалю і туги, що Україна все ще дожидає свого „Вашинґтона з новим і праведним законом". А могутня постать Шевченка в бронзі підносилася понад голови всіх, вирізувалася чіткими контурами на тлі ясного неба й наче повторювала своє запевнення, що „діждемось таки колись".

В очікуванні відкриття пам'ятника

Уже на кілька годин перед годиною 1-ою вполудне, на яку була заповіджена врочистість відкриття пам'ятника, трикутна площа між вулицями 22, 23-ою і „Р" („Пі"), на якій пам'ятник стоїть, перетворювалася у велике муравлище. Тисячі людей зайняли відповідні „стратегічні" місця довкола площі та на вулицях, які її оточують, ще перед вмаршом на площу перших колон, що йшли маніфестаційним походом від монументу Вашинґтонові, Пенсилвенійською Евеню біля Білого Дому до пам'ятника Шевченкові. Заповнені були вікна довколишніх будинків. Були люди й на дахах цих будинків. Тим часом, поступово почала заповнюватись і сама площа, на якій були крісла з призначеними місцями для репрезентантів країн, громад та численних почесних гостей. Ветерани-українці американських та українських збройних сил під загальним проводом інж. Івана Скіри, з успіхом намагалися все порядкувати, згідно з наперед приготованим подрібним пляном. А сонце наче б намагалося подвійно зогріти всіх, винагородити їх за численні історичні бурі і негоди, що їх доводилося переживати нащадкам того, кому цей пам'ятник поставлено. А до пам'ятника підходили колони за колонами, одні в супроводі оркестр, другі з піснями на устах. Довкола площі з пам'ятником зайняв місця зорганізованими рядами „квіт України і краса", тисячі нашої молоді у своїх пластових, сумівських та інших одностроях. Багато дівчат в народних костюмах. На плятформі біля самого пам'ятника члени Комітету Пам'ятника Шевченкові та головні впорядчики очікують приходу головних учасників урочистостей: Двайта Д. Айзенгавера, первоієрархів і владик наших Церков, інших достойників. Зворушливою сценою було, як літній президент УНР в екзилі, д-р Степан Витвицький, в товаристві своїх асистентів завчасу прийшов на площу та зайняв тимчасове місце в тіні кріслатого дерева зараз біля пам'ятника.

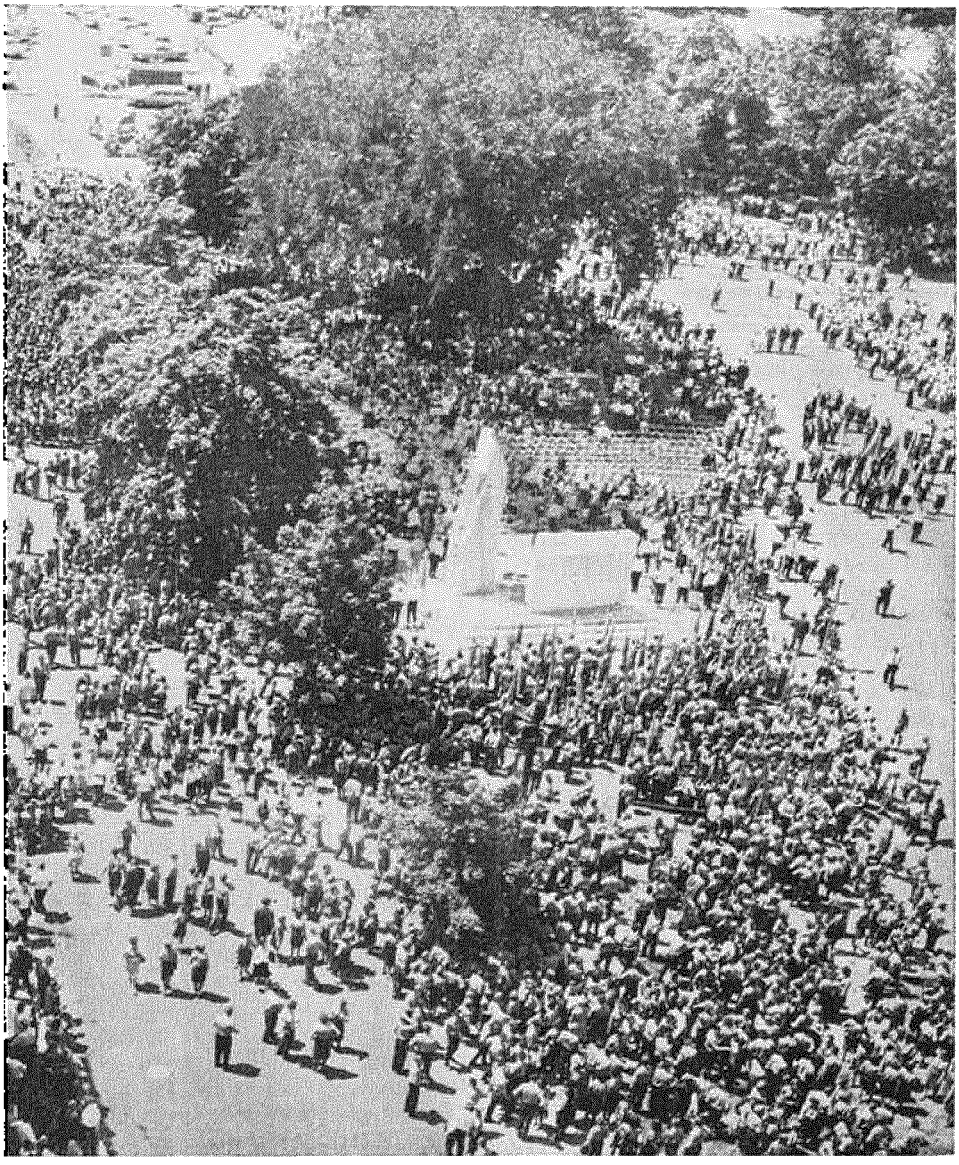

... Уже деякий час перед годиною першою пополудні, на яку була заповіджена врочистість відкриття пам'ятника, трикутна площа між 22, 23-ою і „Пі" вулицями, на якій пам'ятник стоїть, перетворилася у велике муравлище...

"We Like Ike"

Зближалася перша година й очі чолових репрезентантів Комітету: його голови проф. д-ра Романа Смаль-Стоцького, його заступника й першого на цій урочистості голови Українського Конґресового Комітету Америки проф. д-ра Лева Е. Добрянського, екзекутивного директора Комітету п. Йосипа Лисогора, секретаря д-ра Ярослава Падоха та інших постійно зверталися в бік, звідки очікувано головної особи цих урочистостей — Двайта Д. Айзенгавера. Тим часом, через голосник проголошувано різні повідомлення, включно із викликами батьків, щоб зголосилися до своїх загублених серед справжньої народної гущі малолітніх дітей.

Аж нарешті вдарено в бубни, захвилювалася маса народу, встали і випростувались на весь зріст ті, що сиділи, а повітрям сколихнула буря оплесків та оклики "We like Ike" — „Ми любимо Айка" — Двайта Д. Айзенгавера. Площу з пам'ятником та безпосередню околицю обступили непомітно уніформовані й „цивільні" члени охорони колишнього президента З'єднаних Держав. А він, усміхнений і ввічливий до всіх, з виразом глибокого зворушення цим привітанням в очах, появився на плятформі біля пам'ятника. Ще скріпилися аплявзи, ще могутніше пронеслися оклики. Точно, як заповіджено: за десять хвилин перед першою годиною, Двайт Д. Айзенгавер був біля пам'ятника, щоб довершити врочистости врочистостей цього Українського Дня в столиці Америки: відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові.

Починається урочистість

Серед великого одушевлення стотисячних мас народу, разом чи безпосередньо перед або після приходу Двайта Д. Айзенгавера, на плятформу біля пам'ятника вступили та зайняли місця президент УНР в екзилі д-р Степан Витвицький, первоієрархи і владики Українських Католицької і Православної Церков, члени Конґресу ЗДА, двох наших фільмових артистів з Голлівуду: Джек Пеленс і Майк Мазуркі, члени Екзекутиви та деякі з членів Головної Управи Комітету Пам'ятника Шевченкові. Ще хвилина й до багатьох голосників підійшов завжди однаково скромний, як і рішучий президент Українського Конґресового Комітету Америки, майстер цієї історичної церемонії проф. Лев Е. Добрянський. „Пані й Панове: — Національний Гимн!" проголосив він чітко через гучномовці. І все, що було й жило, почало грати й співати пісню про зоряно-смугастий прапор. Урочистіть почалася.

Починається з Богом

Проф. Добрянський запрошує до голосників первоієрарха Української Католицької Церкви в ЗДА, ВПреосвященнішого Митрополита Амврозія Сенишина, Ч. С. В. В. Владика, зодягнений в свою мантію, підходить і помітно зворушеним голосом проводить, насамперед англійською й опісля українською мовами спеціяльну молитву, базовану на молитві Господній: „Отче наш...

Говорить Двайт Д. Айзенгавер

Після молитви коротке привітання англійською й українською мовами виголошує господар цього свята, голова Комітету Пам'ятника Шевченкові, проф. д-р Роман Смаль-Стоцький. Проф. Добрянський коротко й вимовно представляє одного з найвидатніших мужів історії, одного з найдостойніших громадян цієї країни, 34-го президента ЗДА Двайта Д. Айзенгавера, який серед нової великої овації підходить до голосників та як же відомим усьому світові голосом починає свою нову інавґураційну промову, промову інавґурації володаря людських душ Тараса Шевченка у виді бронзової статуї в самому серці Америки.

ПРОМОВА ДВАЙТА Д. АЙЗЕНГАВЕРА

Насамперед дозвольте мені подякувати вам за великодушне прийняття.

Дня 13-го вересня 1960-го року, коли я підписом перетворив у закон ухвалу, яка уповноважувала будову цього пам'ятника, я сподівався, що Ви влаштуєте врочистість відкриття, яка відповідала б величі Тараса Шевченка.

Цей день настав і Ви прийшли тисячами з усіх частин З'єдинених Держав; Ви прийшли з Канади, з Латинської Америки і Европи та навіть далекої Австралії, щоб вшанувати пам'ять поета, який так вимовно висловив невмирущу рішучість людини боротись за волю та її незгасаючу віру в кінцеву перемогу.

Цей здвиг любителів волі, щоб віддати салют українському героєві, далеко переходить мої сподівання.

Але його значення не перевищує моєї надії.

Моєю бо надією є, що Ваш величавий похід від тіні Монументу Вашинґтонові до стіп пам'ятника Тарасові Шевченкові запалить тут новий світовий рух у серцях, умах, словах і ділах людей; безперервний рух, присвячений незалежності та волі всіх народів та всіх поневолених націй в усьому світі.

У моїх юнацьких роках довірочно заповідали, що впродовж життя моєї генерації принципи нашого вільного суспільства стануть відомі всім народам по всіх усюдах та що вони будуть універсально прийняті в світі.

Ця мрія розвіялася.

Упродовж кількох минулих десятиліть сильні люди, які здобули контролю над великими обширами нашої планети, викпили і заперечили засади волі і людської гідности. Революційні доктрини нашого вільного суспільства ще далекі від універсального застосування на землі. Навпаки, ми бачили протинаступ фашизму і комунізму, щоб застосувати їх тоталітарною державою, здавленням особистих

Говорить Двайт Д. Айзенгавер

вольностей, запереченням національної незалежности і навіть знищити свободу запитів і дискусії.

Тиранія і гніт сьогодні не різняться від тиранії і гнету за часів Тараса Шевченка.

Тут, як і тоді, тиранія означає зосередження всієї влади в руках елітарної групи, урядового бюра, одної людини. Це значить, що кінцеві рішення, які відносяться до кожного аспекту життя, залежать не від самого народу, але від тиранів.

Шевченко зазнав того роду урядових узурпацій на рішення, які він уважав, що він повинен виносити сам за себе.

Але він чемпіон волі не тільки для себе самого.

Коли він говорив про українську незалежність від російського колоніяльного правління, він ставив у заг-

розу свою власну волю.

Коли ж він приєднався до братства, ціллю якого було встановлення республіканської форми влади в країнах Східньої Европи, його ув'язнено — навіть відібрано йому право вживати олівця і паперу, щоб записувати свої думи про волю.

Сьогодні такий самий зразок життя існує в Совєтському Союзі та в усіх поневолених країнах. Де тільки прй владі є комунізм, там існує накинена контроля думки, вислову і насправді кожної фази людського існування, яку держава забажає опанувати.

Наріжним каменем кожного вільного суспільства є обмежена влада, яка виконує тільки ті завдання, що їх нарід потребує і яких він сам за себе взагалі не може виконати, або не може виконати так справно.

Наша власна країна була створена як того роду суспільність у щирому переконанні, що де люди є вільні, де вони мають право думати, молитись і поступати по своїй вподобі — аби тільки не переступати таких самих прав інших людей — там буде швидкий людський поступ.

Ми також віримо, що коли того роду воля буде заґарантована універсально, тоді буде мир між усіми націями.

Хоча світ сьогодні поділений між тиранією і волею, ми маємо надію і маємо віру, що так не залишиться назавжди. Між усіми, що замешкують ґльоб, у кожній поневоленій країні — навіть у самій Росії — тільки горстка творить лиху конспірацію, опановуючи своїх співгромадян силою або ошуканством. Тому, що людина інстинктовно бунтується проти уніформованости, вона прагне до волі, до добробуту і до миру. Тим часом, воля кількох осіб заперечує волю мільйонів і воля приголомшена таким станом речей.

Але не забуваймо вікової правди, що „це також минеться".

У країнах Східньої і Центральної Европи, серед не-російських націй СССР, і в самій Росії — де поезії Шевченка добре відомі — є мільйони поодиноких людських істот, які серйозно бажають права на самовизначення і самоуправління. Його статуя, що стоїть тут у серці столиці країни, близько амбасад, де можуть її бачити представники майже всіх країн світу, є світлим символом його волелюбности.

Вона промовляє до мільйонів гноблених.

Вона дає їм постійну заохоту боротись безупину проти комуністичної тиранії, аж доки одного дня буде досягнена кінцева перемога, що цілком певно станеться.

Більшість з Вас тут сьогодні є українського походження або роду.

Усі з нас, — якщо ми вернемось одну, дві чи десять генерацій взад — знайдемо своє родинне коріння в якійсь іншій нації, на якомусь іншому континенті.

Але сьогодні ми всі стоїмо разом як американці, з'єднані нашою спільною відданістю системі самоуправління — системі, яка уможливлює нам бути іншими, але об'єднаними; незалежними, але взаємозалежними; різними, але нероздільними.

Щоб могти з успіхом принести світові мир з волею і справедливістю, ми мусимо збільшити наші спільні зусилля, щоб люди по всьому світі більше здавали собі справу, що тільки у волі можна знайти правильний шлях до людського поступу, щастя і самовиявлення.

Шевченко жив цією правдою і її навчав.

Відкриваючи цей пам'ятник великому українському Поетові 19-го століття, ми заохочуємо сьогоднішніх поетів в Україні, в Східній Европі і в усьому світі включати в їхні вірші прагнення людства до волі, до самовислову, до національної незалежности та до волі для всіх людей.

Якщо б Шевченко жив сьогодні, він був би у першій лінії цього великого змагання.

А тепер я пригадаю слова одного з найбільших синів Америки, Абрагама Лінкольна.

Промовляючи тут якраз сто років тому, він сказав:

„Це не тільки для сьогодні, але й на всі грядучі часи ми повинні для дітей наших увічнити це величне і вільне правління, яким ми втішались усе наше життя".

У тому самому часі, це не тільки на сьогодні, але й на всі грядучі часи ми сьогодні презентуємо світові цю статую Тараса Шевченка, Кобзаря України, та Борця за Волю, щоб увічнити віру людини в кінцеву перемогу волі.

Безупинною працею та при Божій допомозі одного дня настане нова доба, доба універсального миру з волею і справедливістю для всіх.

Хвилина про яку мріяли покоління

Промову „Айка" часто-густо перериває буря оплесків. Коли ж її закінчено, тоді проф. Добрянський просить Д. Д. Айзенгавера довершити акту відкриття пам'ятника. Настала хвилина, про яку мріяли покоління і яка ввійде в історію світу: Двайт Д. Айзенгавер відкрив пам'ятник Тарасові Шевченкові в столиці ЗДА, в столиці світу, як стотисячні маси народу з найбільшим зворушенням співали Шевченків „Заповіт".

Почалося і кінчається з Богом

Після відкриття, промовляли ще конґресмен Дервінскі, Фіґен, Дулскі і Флад й тоді до голосників підійшов первоієрарх Української Православної Церкви в ЗДА, ВПреосв. Митрополит Іоан Теодорович та закінчив урочистість зворушливою молитвою, виголошеною англійською й українською мовами.

Нехай цей день буде „Українським Днем"...

Урочистіть відкриття пом'ятника Тарасові Шевченкові включала й прочитання окремої проклямації, якою два комішенери Дистрикту Колюмбії проголосили день відкриття пам'ятника, суботу 27-го червня 1964-го року „Українським Днем" у столиці ЗДА та заповідають проголошування такого ж дня кожного дальшого року.

Нехай буде відомо всім грядучим поколінням...

Перед закінченням цієї урочистости урочистостей відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашинґтоні, прочитано ще англійською і українською мовами приготовану ред. А. Драганом і схвалену Комітетом у дещо зміненій формі „Пропам'ятну Грамоту", що — підписана всіми членами Управи Комітету — має бути вмурована в підставу пам'ятника. Англійський текст цієї Грамоти відчитав екзекутивний директор Комітету п. Йосип Лисогір, який разом з проф. Смаль-Стоцьким, д-ром Я. Падохом та гуртом інших провідних членів Комітету дав рішальний вклад у підготову та переведення цієї урочистости. Український текст Грамоти відчитав касир Комітету п. Ігнат Білинський.

ПРОПАМ'ЯТНА ГРАМОТА

Нехай буде відомо всім грядучим поколінням, що цього дня, в суботу 27-го червня 1964-го року від народження Христа, 188-го року від проголошення незалежности З'єднаних Держав Америки та 46-го року від часу відновлення самостійної, ні від кого незалежної, соборної і народоправної Української Народної Республіки, яка, не зважаючи на комуно-московську окупацію, живе й сьогодні в серцях українського народу,

КОЛИ Президентом З'єднаних Держав Америки був Достойний Линдон Б. Джансон,

КОЛИ Первоієрархом Української Католицької Церкви в З'єднаних Державах Америки був Високопроосвященніший Митрополит Амврозій Сенишин,

КОЛИ Первоієрархом Української Православної Церкви в З'єднаних Державах Америки був Високопреосвященніший Митрополит Іван Теодорович,

КОЛИ Президентом Українського Конґресового Комітету Америки був професор д-р Лев Добрянський,

СВОБОДА SVOBODA

УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК UKRAINIAN DAILY

ВАШИНҐТОН ТАКИ ДІЖДАВСЯ ШЕВЧЕНКА: ДВАЙТ Д. АЙЗЕНГАВЕР, 34-ИЙ ПРЕЗИДЕНТ ЗДА, В ПРИЯВНОСТІ ЕНТУЗІЯСТИЧНОЇ Й ДО ГЛИБИНИ ДУШІ ЗВОРУШЕНОЇ 100-ТИСЯЧНОЇ МАСИ НАРОДУ, ВІДКРИВ ПАМ'ЯТНИК ТАРАСОВІ ШЕВЧЕНКОВІ В СТОЛИЦІ АМЕРИКИ В СУБОТУ 27-ГО ЧЕРВНЯ, ПРОГОЛОШЕНУ „УКРАЇНСЬКИМ ДНЕМ" У ВАШИНҐТОНІ. АМЕРИКАНСЬКА ПРЕСА НАЗИВАЄ ПАМ'ЯТНИК ШЕВЧЕНКОВІ „НОВОЮ СТАТУЄЮ СВОБОДИ"

ІСТОРИЧНИЙ АКТ ІСТОРИЧНОГО ДНЯ

ПРОМОВА ДВАЙТА Д. АЙЗЕНГАВЕРА

ДЕНЬ ШЕВЧЕНКА У ВАШИНҐТОНІ

Фотокопія (поменшена) першої сторінки „Свободи" з 30-го червня 1964, в якій і появилися передані тут в більшості звідомлення з великих урочистостей відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашинґтоні 27-го червня того ж року.

КОЛИ Президентом Наукового Товариства ім. Шевченка був професор д-р Роман Смаль-Стоцький,

КОЛИ Президентом Української Вільної Академії Наук у З'єднаних Державах Америки був професор д-р Олександер Архімович,

КОЛИ волелюбні народи світу із З'єднаними Державами Америки у проводі — після перемоги над імперіялістичним і народовбивчим нацизмом-фашизмом під час другої світової війни — були у завзятій холодній війні проти такого ж народовбивчого комуно-московського імперіялізму, не зважаючи на хвилеві коньюнктуральні відпруження.

ОТЖЕ ЦЬОГО ДНЯ Достойний Двайт Д. Айзенгавер, 34-ий Президент З'єднаних Держав Америки, в приявності ентузіястичної, багатотисячної маси народу, зокрема репрезентантів американського державного, культурного і суспільного життя та репрезентантів українських крайових установ з багатьох країн сьогоднішнього вільного світу, особисто відкрив цей Пам'ятник Тарасові Шевченкові, Кобзареві України та вселюдському співцеві волі і справедливости, у 150-річчя з дня його народження.

ЦЕЙ ПАМ'ЯТНИК — присвячений усім тим народам, що подібно, як український нарід, борються проти московського і всякого імперіялізму та самодержавства, за здійснення оспіваних Тарасом Шевченком ідеалів волі, незалежности, справедливости і народоправства для всіх — отже цей Пам'ятник був здвигнений на підставі Публічного Закону 86-749, що його схвалив 85-тий Конґрес і підписав 34-ий Президент З'єднаних Держав Америки Двайт Д. Айзенгавер дня 13-го вересня 1960-го року. І далі, цей Пам'ятник — запроектований і виконаний скульптором Леонідом Молодожанином — був збудований коштами, що їх покрито із добровільних пожертв понад 50,000 американських громадян, переважно українського роду, а закон про будову цього пам'ятника здійснив окремо створений для цієї мети Комітет Пам'ятника Шевченкові, репрезентуючи всю двомільйонову Громаду американських громадян українського роду.

ДАНО в столичному городі Вашинґтоні цього дня 27-го червня 1964-го року, в 150-річчя з дня народження Тараса Шевченка.

ЦЮ ГРАМОТУ для грядучих поколінь, перед вмуруванням її в підставу Пам'ятника, потверджуємо своїми власноручними підписами ми, члени Головної Управи Комітету Пам'ятника Шевченкові.

(Підписи)

„Ще не вмерла Україна!"

Могутні звуки українського національного гимну „Ще не вмерла Україна", що його — подібно, як і американський гимн на початку урочистости, грали оркестри, співали хори і тисячні-тисячні маси народу, можливо тільки на Софійській площі пам'ятного дня 22-го січня 1919-го року, звучали так переконливо, як звучали на цій Шевченківській площі біля пам'ятника Кобзареві України в столиці ЗДА в цю історичну суботу, 27-го червня 1964-го року. Все, що тут було й діялося, свідчило про те, про що співається в гимні: Ще не вмерла Україна!

***

НА ПОЧАТКУ БУЛО СЛОВО

Як у створенні Українського Народного Союзу вісімдесят років тому, так і у здвигненні пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашинґтоні десять років тому — на початку було слово, і в обидвох випадках, як і чи не в кожному іншому з більших українських починів в Новому Світі, це слово вийшло зі „Свободи". Про Український Народний Союз уже сказано. Коли ж мова про другу ювілейну подію, пам'ятник Тарасові Шевченкові, це „Слово в началі" сказав у „Свободі" з 23-го червня вже 1956-го року Іван Дубровський з Вашинґтону в короткому листі до редакції, в якому м. ін. написано: „Менше, як за п'ять

років українці в усьому світі відзначатимуть 100-річчя великого Пробудителя української нації; і саме поставлення йому пам'ятника в ту річницю в світовій столиці було б не лише щирим пошануванням пам'яті Поета, але й виходом українства на широкий світовий шлях культурних зв'язків з вільним світом".

Негайно після того почалася акція. На прохання „Свободи" її вашинґтонський співробітник д-р Юрій Старосольський перевірив леґальні можливості поставлення такого пам'ятника, надрукувавши вже в „Свободі" з 27-го вересня того ж 1956-го року статтю: „Чи Вашинґтон діждеться Шевченка", в якій і були з'ясовані ці можливості. Вже на другий день після появи тієї статті відбула свої наради Культурна Комісія УНСоюзу і негайно після того започатковано практичну акцію, ввійшовши в зв'язок з сенатором Джекобом Джевітсом. Сьогодні в архівах УНСоюзу і „Свободи" є сотні листів у цій справі до законодавців у Вашинґтоні та їх відповідей, і, коли справа пам'ятника виявилася надійною, 24-та Конвенція УНСоюзу, що відбулася в травні 1958-го року в Клівленді, схвалила однодушно резолюцію, в якій сказано:

„Тому, що в найближчому чотирирічному періоді припадає 100-річчя з дня смерти найбільшого Сина України Тараса Шевенка, і

Тому, що Тарас Шевченко вважається патроном нашої організації, і

Тому, що ця справа вже була предметом нарад і розгляду Культурної Комісії УНСоюзу, 24-та Конвенція доручає Головному Урядові, зокрема Головному Екзекутивному Комітетові і Культурній Комісії УНСоюзу:

1. Продовжувати ініціятиву в розгляді можливостей побудови пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашинґтоні, та

2. Увійти в цій справі в порозуміння з іншими організаціями, щоб спільно, всією громадою, здійснити цей задум і цю ініціятиву."

Так і сталося. Після цілого ряду дальших заходів, Рада Директорів Українського Конґресового Комітету на своїх нарадах в суботу, 16-го травня 1959-го року, на пропозицію автора цієї статті оформила Організаційний Комітет для справи пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашинґтоні, в склад якого увійшли голови чотирьох братських Союзів, УККомітету, Наукового Т-ва ім. Шевенка, Української Вільної Академії Наук та „Самопомочі", а проф. Левові Добрянському доручено припильнувати справи схвалення вже запропонованих у цій справі відповідних резолюцій в Конґресі ЗСА у Вашинґтоні. Цей Комітет, і зокрема проф. Л. Добрянський у Вашинґтоні, продовжували заходи, в результаті яких Палата Репрезентантів 24-го червня 1960-го року схвалила одноголосно резолюцію конґресмена Бентлі про побудову пам'ятника Т. Шевченка на публічній площі у Вашинґтоні. 31-го серпня таку саму резолюцію схвалив Сенат і вона стала законом, як 2-го вересня 1960-го року підписав її тодішній президент ЗСА Двайт Д. Айзенгавер. Негайно після того, 16-го вересня 1960, на окремих нарадах громадських організацій, скликаних УККомітетом, був оформлений Комітет Пам'ятника Т. Шевченкові, який вже довів справу до світлого завершення, знову ж при найбільш активній участи і підтримці Українського Народного Союзу.

Це найкоротша історія і передісторія двох великих подій: створення Українського Народного Союзу вісімдесят років тому та здвигнення пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашинґтоні 10 років тому.

— о О о —

У зв'язку з цими двома ювілейними подіями, 80-літтям створення Українського Народного Союзу та 10-літтям здвигнення пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашинґтоні, зокрема з уваги на характер і цілі цих подій, зга-

дати б про ще одну з багатьох подібних подій: характер відзначення першого, себто 10-літнього ювілею УН-Союзу в 1904-му році. Також і в цій справі зацитуємо дуже багатомовну статтю із „ювілейного числа", тоді ще тижневика „Свобода", що появилося з датою 26-го травня 1904-го року. У тій статті, що має заголовок: „Свято Союза і Свободи", написано:

"Нинішнє число „Свободи" видали ми на пам'ятку 10-літнього ювілею нашої часописи і одинокої народної організації взаємної помочі в Америці, Руского Народного Союзу. Одинокої, кажемо, бо хотяй в Америці існують другі організації, але вони не суть чисто народно-рускі. Вони зовуть себе не рускими, але „русскими", се є московськими, та роблять ріжницю між русинами задля їх віри... Такі організації жаден свідомий русин-українець народно-рускими назвати не може.

До участи в нашім святі запросили ми через Вп. В. Гнатюка у Львові також наших сестер і братів, що живуть у старім краю: у вільній колись, а тепер поневоленій віроломними царями Україні, у „конституційній", але обкраданій польськими шляхтичами Галичині та зеленій Буковині.

І вони обізвалися на наш голос — дяка їм за те і д. Гнатюкові. Обізвалися і надіслали на наше свято хто свій портрет, хто коротке писання, а хто бодай кілька щирих слів заохоти. А сим, що відізвалися на наш голос, дали доказ, що їм не байдужа доля русинів в Америці, що вони інтересуються нашим життям і тим, що ми робимо. Нехай же се буде наукою для нас, американських русинів, щоби й ми цікавились життям нашого рідного краю. Нехай буде заохотою до праці для рідного народу.

Того народу, котрий нині розшматований та неволений, котрого дітей ділять від себе високі гори, широкі ріки, а то й глибоке море, але котрий помимо зусилля всіх своїх ворогів не завмер, а живе, почуває свою єдність, свою силу.

Тепер він рухається, пробує, чи моцні ще окови. І недалекий вже той час, коли він почує в собі таку силу, що зломить важкі кайдани і ворогів своїх у порох розіб'є.

І вийде на волю свобідний, веселий.

І збудує свою власну Хату.

А в тій хаті не царі, не пани будуть панувати, а — Рівність, Братерство і Воля.

Тоді мем святкувати ще більше свято: величне, всенародне свято.

А щоб се свято чим скорше наспіло, мусимо і ми, американські русини, приложити до загальної праці нашу руку.

Тож, позір Родимці!

В дні нашого американського руско-народного свята складім обіт: працювати безупину для добра нашої славної нації, щоб чим скоріше святкувати свято незалежної, вільної, рівноправної Руси-України!"

— о О о —

Це було 26-го травня 1904-го року, отже 70 років тому! Українці на рідній землі і в Новому Світі, хоч були розділені — як сказано в цитованій редакційній статті „Свободи" — „високими горами, широкими ріками і глибоким морем", були єдині своїм духом та бажанням волі. На скероване за посередництвом Володимира Гнатюка прохання „Свободи" відгукнулись тоді такі сьогодні історичні постаті, як: Іван Франко, Панас Мирний, Іван Нечуй-Левицький, Михайло Коцюбинський, Борис Грінченко, Микола Лисенко, Модест Левицький, Олена Пчілка, Ганна Барвінок, Михайло Старицький, Наталія Кобринська, Іван Стешенко, Василь Нагірний, Гр. Коваленко, Михайло Павлик, Микола Вороний, Євгенія Ярошинська і Михайло Лозинський. Їхні голоси-привітання надруковані в згаданому ювілейному числі „Свобо-

ди" під *великим заголовком*: „КРАЄВІ РУСИНИ ЗАМОРСЬКИМ БРАТАМ".

Паралелі між цими ювілеями наявні, що їх чи не найповніше віддзеркалюють останні слова заклику-обіту з нагоди 10-річчя Українського Народного Союзу: працювати безупину для добра нашої славної нації, щоб чим скоріше святкувати свято незалежної, вільної, рівноправної Руси-України!

Побажати б, щоб в такому дусі були відзначені і два наші цьогорічні ювілеї!

DEDICATED
TO THE LIBERATION,
FREEDOM AND INDEPENDENCE
OF ALL CAPTIVE NATIONS

THIS MONUMENT OF TARAS SHEVCHENKO, 19TH CENTURY UKRAINIAN POET AND FIGHTER FOR THE INDEPENDENCE OF UKRAINE AND THE FREEDOM OF ALL MANKIND, WHO UNDER FOREIGN RUSSIAN IMPERIALIST TYRANNY AND COLONIAL RULE APPEALED FOR "THE NEW AND RIGHTEOUS LAW OF WASHINGTON," WAS UNVEILED ON JUNE 27, 1964. THIS HISTORIC EVENT COMMEMORATED THE 150TH ANNIVERSARY OF SHEVCHENKO'S BIRTH. THE MEMORIAL WAS AUTHORIZED BY THE 86TH CONGRESS OF THE UNITED STATES OF AMERICA ON AUGUST 31, 1960, AND SIGNED INTO PUBLIC LAW 86-749 BY DWIGHT D. EISENHOWER, THE 34TH PRESIDENT OF THE UNITED STATES OF AMERICA ON SEPTEMBER 13, 1960. THE STATUE WAS ERECTED BY AMERICANS OF UKRAINIAN ANCESTRY AND FRIENDS.

[Text of Inscription on the Shevchenko Monument in Washington, D. C.]

Фотознімка (поменшена) напису на другому боці пам'ятника Шевченкові з присвятою пам'ятника та виясненням хто, коли і на якій підставі та в якій цілі цей пам'ятник поставив.

Лист Богдана Лепкого до Редактора "Свободи" В. Лотоцького

подав Василь Ленцик

В листопаді 1972 року вся українська спільнота у вільному світі відзначала сторіччя з дня народин одного з великих синів України — поета, прозаїка, літературознавця — Богдана Лепкого.

Богдан Лепкий, як це доводить проф. Зенон Кузеля в написаному майстерно життєписі письменника, був також видатним культурно - освітнім діячем. Усе його життя проходило в безупинній праці для освідомлення якнайширших мас народу в національно - державницькому дусі. Тематика його віршів, нарисів, оповідань, відчитів мала одну тільки мету — скріпити національну свідомість для осягнення великої мети.

Від осени 1915 року Б. Лепкий працював серед українців полонених кол. російської армії, що опинились на терені Німеччини. Спершу в Раштаті і від лютого 1916 року у Вецлярі, де Лепкий перебув аж до весни 1920 року.

Саме із Вецляра написав Богдан Лепкий свого листа до редактора „Свободи" Володимира Лотоцького в 1919 році, в якому віддзеркалені почування письменника, що завжди тужив за своїм рідним Краєм за рідними Бережанами, де проходила молодість поета. Текст листа такий:

„Високоповажаний Пане Редакторе!

Не знаю, ги Ви цей Володимир Лотоцький, що ходив до гімназії в Бережанах. Коли так, то сердегно Вас здоровлю, як старого знайомого. Бережан я ніяк не можу забути. Це город, з яким тісно сплелися найкращі спомини молодих літ. Там ходив я до школи і там опісля ставив перші кроки на педагогігному шляху. Не знаю, як згадують мене мої угні, але я тямлю їх мабуть усіх і наге їх багу такими, як були тоді. Вас, якщо Ви Бережанець, також.

І Жуків, і Шумляни, й Гиновигі ввижаються мені крізь мряку великої війни. Шумлянська школа на горбогку і цей млин у долині, що восени день і ніг, мов нарікає на працю, і Гринька Волощука і багато, багато других старих знайомих багу, мовби вони говорили зо мною. Був я там якраз тоді, як Керенський зробив „дурхбрух" під Конюхами і мало не попав у полон, хог карабіну не носив.

Господи, як то все нині змінилося! Страшна буря перешуміла над лісом і поторощила найсильніші дуби. Я якось тримаюся — тільки зуби повилітали й постарівся трохи. Уявіть собі, від першої днини війни я не був у своєму мешканню.

Вологуся, як циган. Був взятий до війська і призначений до таборів по-

лонених, зразу в Австрії, а там і в Німеччині. В полоні робив просвітну працю, але їздив також по всіляких інспекціях, бував перекладчиком, чого то головік не робив? Й арешт пізнав за те, що і сам хотів бути вірним народній ідеї і земляків від державної зради відтягав. Єсть що згадувати, єсть про що писати, щоб тільки змога була. Але не легко приходиться добути тую змогу. Страшенна дорожнеча, а я живу виключно з пера.

До Кракова ніяк вертати, і польське правительство платні мені не дає, а від українського я також нічого не беру — хоч другі повними пригорщами горнули. Хочу жити з власної праці. Та, на жаль, воно не легко. Наша суспільність ще не привикла до типу фахового письменника, хоче мати літературу, але про літераторів не дбає. Тільки критиків тьма-тьменна, але в яких умовах письменник наш працює, це не обходить нікого.

Поему „Буря" переписую, викінчую і за який тиждень вишлю Вам. Додам також „Ноктурн". Загалом слатиму на Вашу адресу всіляку всячину, але, але присилайте доляри. Чим скорше, тим краще, бо вони падуть. Перше давали за доляра сто марок, нині вже лише 50, якраз тілько, що коштує обід або добра краватка (пара черевиків 500 марок, одяг 2.000 і т. д.). З дня на день йдуть ціни вгору. Як можете, то вишліть негайно гонорар (кілько хочете) за те, що я тамтого місяця післав до „Свободи". Не знаю, чи друкували — спитайте та заопікуйтеся цим цілом.

Простіть, що турбую Вас та прийміть мій щирий привіт.

Ваш Богдан Лепкий".

У Вецлярі, звідки Б. Лепкий написав цього листа, постало багато його віршів і оповідань. Згадану поему „Буря" Б. Лепкий післав до„Свободи" в Америці. Д-р Кузеля в 1924 році писав, що до того часу та поема не була видрукована. Поему „Буря", яких 3.000 рядків, післав Лепкий до „Свободи". Там вона й мала бути друкована окремою книжкою. „Але минає третій рік — ні рукопису, ні книжки". На іншому місці пише Кузеля: „Так сталось з „Мотрею" (історична драма), котра згоріла в Яремчу, так з „Бурею", котра розвіялась в Америці. Чорновиків тих творів у Лепкого нема". (Д-р З. Кузеля, Золота Липа, Ювілейна Збірка Творів Богдана Лепкого, Берлін, 1924 ст. 78).

Крім „Бурі" у Вецлярі постав майже цілий цикл віршів „Інтермеццо", увесь цикл „Криниця кохання", вірш „Молитва" (Бачу Тебе, о Всепітая Мати), „Після бурі", „Сон", „Баляда" і найбільший твір того часу „Ноктурн", про який згадує Б. Лепкий в наведеному листі.

Д-р Василь Сімович (Верниволя) у двотомовому виданні творів Богдана Лепкого називає поему „Ноктурн" незрівнянною. „Ноктурн", — пише д-р Сімович — потрохи нагадує Міцкевичеві „Дзяди" (II частина), але ж безпосередністю чуття я поставив би їх вище за поему Міцкевича..." І далі Сімович пише: „це найсильніша, найбільш зворушлива річ, що появилась у нашому письменстві від війни, й вона одна дає Лепкому право станути на ряді з кращими поетами України й після Франка назватися найбільшим поетом західньої її частини". (Б. Лепкий, Писання, том І, стор XXXIII-XXXV).

У Вецлярі зредаґував Лепкий також, крім інших праць, збірне видання творів Тараса Шевченка у 5 великих томах з обширним вступом і поясненнями.

В 1921 році вийшов у видавництві „Струя" у Вецлярі „вибір віршів" Богдана Лепкого, між якими знаходяться перлини поезій Лепкого, як „Журавлі", „Фіналє" та інші.

Оцих кілька інформацій про вецлярський період творчости Богдана Лепкого подаю у зв'язку з надрукуванням непублікованого досі листа поета до Америки, що зберігається в Архіві Українського Музею в Стемфорді.

Національна політика КПСС на сучасному етапі

(У 50-річчя утворення СССР)

написав М. Сосновський

У грудні 1972 року відзначувано 50-річчя утворення Союзу Совєтських Соціялістичних Республік, при чому самий факт утворення СССР та його існування упродовж півстоліття оцінювано ,як „тріюмф ленінської національної політики". Вислів цьому дав ЦК КПСС у своїй декларації, а також генеральний секретар КПСС Л. Брежнєв у своїй промові на спеціяльному засіданні ЦК КПСС, Верховного Совєту СССР та Верховного Совєту РСФСР 22 грудня 1972 р.

Говорячи про СССР, як „велике завоювання соціялізму", Л. Брежнєв заявив, що „об'єднання всіх народів країни в єдиний союз, створення єдиної багатонаціональної соціялістичної держави відкрило небачені можливості соціяльного, економічного і культурного проґресу нашої батьківщини. Сама історія неначе прискорила свій біг". Коли ж ідеться про національне питання в СССР, то воно позитивно й остаточно розв'язане і у висліді постали „утверджені в житті нові, соціялістичні відносини між усіми народами нашої країни".

„Підбиваючи підсумок героїчним завершенням минулого півстоліття, — говорив Брежнєв, — ми маємо всі підстави сказати, що національне питання в тому вигляді, в якому воно дісталося нам від минулого, розв'язане повністю, розв'язане остаточно і безповоротно. Це досягнення, яке по праву можна поставити в один ряд з такими перемогами в будівництві нового суспільства в СРСР, як індустріялізація, колективізація, культурна революція . . . На основі глибоких і всебічних соціяльно - політичних змін, що відбулися за минуле півстоліття, наше суспільство піднялося на якісно новий рівень . . . Як відзначив XXIV з'їзд КПРС, у нас утвердилася, стала реальною дійсністю нова історична спільність людей — радянський народ. Ця спільність ґрунтується на глибоких об'єктивних змінах у житті країни як матеріяльних, так і духовних, на виникненні й розвитку в нашій країні соціялістичних націй, між якими склалися відносини нового типу"[1],.

---

[1]) Л. І. Брежнєв, Про п'ятдесятиріччя Союзу Радянських Соціялістичних Республік („Радянська Україна", 22 грудня, 1972).

Наведені слова Л. Брежнєва цілком віддзеркалюють становище КПСС щодо національного питання в СССР, а одночасно вказують на спрямування національної політики комуністичної партії та совєтського уряду. Має свою окрему вимову й факт наголошення важливости національного питання для СССР, яке Брежнєв поставив нарівні з індустріялізацією СССР, колективізацією та культурною революцією. Цю важливість національного питання відзначено також у постанові ЦК КПСС „Про підготову до 50-річчя утворення Союзу Радянських Соціялістичних Республік", де стверджується ретроспективно, що „в нашій багатонаціональній країні національне питання виступало як одне з основних питань будівництва соціялістичного суспільства. Від його правильного рішення залежала багато в чому доля нового ладу"[2]).

Враховуючи наголос, що його клали в минулому і продовжують класти під сучасну пору на національне питання в СССР совєтські чинники, ми у цій нашій статті розглянемо окремі суттєві аспекти совєтської національної політики та її практичні наслідки для народів СССР.

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ НАЦІОНАЛЬНОГО ПИТАННЯ В СССР

Національне питання в СССР треба бачити в загальному контексті характеру СССР як найновішої форми російської імперії. За ввесь час існування цієї імперії по сьогодні національне питання було для неї найважливішим і незвичайно критичним. На це складалося, з одного боку, геополітичне положення російської імперії, а з другого — її національне зрізничкування. Не зважаючи на те, що масив російської імперії, тобто її центральна частина у північно-східній Европі, заселений у переважній більшості росіянами, отже етнічно є майже гомоґенний, поминаючи невеликі числом етнічні групи, розкинуті на просторах цього масиву, — периферії, чи окраїни імперії етнічно не є російські, а заселені цілим рядом національностей, які проживають там компактними масами і становлять разом кругло 50 відсотків всього населення сучасної форми російської імперії — СССР.

Хоч територіяльно ці окраїни не рівноважать російського центрального масиву, це не тільки вирівнюється, а й практично невтралізується їх геополітичною вагомістю. Без неросійських окраїн на заході, півдні, південному сході й сході російський етнічний масив являє собою територію, позбавлену всіх тих передумов, без яких не можна говорити про велику, світового значення державу, а тим більше про світову надпотугу, якою на сучасному етапі є СССР. Вистачить тільки уявити собі російську державу в межах XIV–XV століть, тобто в її дійсних етнографічних межах, щоб збагнути справді критичну вагомість геополітичного моменту для російської імперії, тобто питання цілости російської імперії в її нинішних кордонах без уваги на таку чи іншу панівну в ній політичну і соціяльну систему. Очевидно, з цим незвичайно тісно пов'язується питання відносин між росіянами і всіми тими народами, які заселюють окраїнні території, що їх протягом століть завоювала Москва і втримує під своєю контролею.

Ніхто інший, як відомий російський історик Г. Федотов, міркуючи над майбутнім російської імперії — нинішнього СССР, звернув на це особливу увагу, підкреслюючи, що питання повалення в Росії большевицького режиму не створювало б проблеми, якби в гру не входило національне питання. Всяке заворушення в СССР відразу знайде свій відгук серед окраїнних народів, які захочуть відокремитися від Росії. „Росія, — пише він, — не національна держава, а багатона-

---

[2]) Про підготовку до 50-річчя утворення Союзу Радянських Соціялістичних Республік. Постанова ЦК КПРС від 21 лютого 1972 року (Київ, 1972), стор. 7-8.

ціональна імперія; остання, єдина у світі, яка залишилась після ліквідації інших імперій. Сталося б чудо, якби вона вийшла непошкодженою з очікуваної катастрофи, в тих географічних межах, в яких застане її революція". Очевидно, навіть по втраті неросійських окраїн, Росія ще буде великою державою, але не буде імперією світового значення[3]).

Такі факти і числа, і ніхто краще не розуміє та недоцінює їх, як самі росіяни та їхній політичний провід. З цього вони здавали собі справу, коли в далекому минулому ставали на шлях „збирання руських земель", коли Єрмак завойовував Сибір, коли 1654 року був підписаний Переяславський договір з козацькою Україною і коли царські політики опрацювали плян поділу польського королівства, а відтак кинули російські армії на підбій Центральної Азії та Кавказу. Це розуміли у не меншій мірі такі російські „інтернаціоналісти", як В. Ульянов-Ленін, реставратор розгромленої царської імперії у формі „федерації суверенних соціялістичних республік" з керівним центром у Москві.

Революція 1917 року і визвольна боротьба поневолених в царській імперії народів розкрила ввесь маштаб загрози для російської імперії збоку цих народів. Повна ліквідації російської імперії тільки за малим не стала дійсністю, і це по сьогодні постійно має Москва на увазі. Ця загроза не зникла, а радше навпаки, — посилилася, враховуючи той факт, що в цілому світі ми є свідками повної перемоги національної ідеї, коли навіть найменші етнічні групи, про які крім етнографів ніхто нічого не знав, заявили про своє право на вільне життя, і це право одержали. Цього права не мають, поминаючи формальний аспект, народи в СССР, яким у заміну Москва тепер пропонує інтеґрацію у „вищу спільність людей — радянський народ". Концепція „радянського" (совєтського) народу має власне бути відповіддю на складне геополітичне положення етнічної Росії. Одночасно ця концепція становить основу совєтської національної політики, і з перемогою цієї концепції пов'язується маєбутнє СССР, останньої у світі колоніяльної імперії.

СССР, ЯК ЗАСІБ РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІЯЛІЗМУ

Ідея Союзу Совєтських Соціялістичних Республік, яка зродилася в голові реставратора цілости російської імперії Леніна, мала бути, за його пляном, найновішою і найефективнішою відповіддю на небезпеку, що її для російської імперії несе зі собою національне питання та прагнення поневолених народів здобути волю і політичну незалежність. Ленін глибоко розумів конечність позитивної розв'язки цього питання і також те, що воно не перестане ускладнювати російську внутрішню і зовнішню політику. Здійснюючи плян т. зв. „союзу", чи федерації" національних соціялістичних республік, він сподівався, з одного боку, зрівноважити тиск не-російських народів імперії, даючи їм своєрідний ерзац політичної самостійности, а з другого боку з допомогою такого союзу забезпечити раз на завжди повну контролю над окраїнами, за якими Москва формально визнала всі права на самовизначення і незалежне політичне життя та державну суверенність.

Упродовж останніх 50-ти років національна політика Москви прибирала різних форм, зручно достосовуючись до вимог кожночасного етапу. Однак, завжди ця політика була здійснювана під кутом посилювання та закріплювання московських централістичних позицій, російської великодержавної рації та інтересів і для цього совєтський провід, починаючи від Леніна і кінчаючи Брежнєвим, використовував і використовує всі можливі засоби й методи.

Кінцевою метою всіх зусиль московського центру в минулому і на су-

---

[3]) Г. П. Федотов, Судьби империй (Новый град: сборник статей, Нью-Йорк, изд-во им. Чехова, 1952), стор. 185-199.

часному етапі було і є допровадити до того, щоб території підкорених народів перетворити на географічні поняття, не-російське населення вихолостити з усіх політичних та національних аспірацій, повністю його засимілювати та зінтеґрувати під оглядом національним, культурним, політичним, соціяльним, економічним. Ідеал совєтської національної політики — це оформлення нібито наднаціональної „совєтської людини", а фактично тотальна русифікація підкорених народів. Цю русифікацію Москва здійснює, прикриваючись маскою інтернаціоналізму.

„СОЦІЯЛІСТИЧНІ НАЦІЇ", „СОВЄТСЬКИЙ НАРОД", „ЛЮДСТВО"

З цих трьох термінів складається совєтська формула, яка чи не найкраще віддзеркалює фактичне спрямування совєтської національної політики, починаючи з прийняття 3-ої програми КПСС на XXII партійному з'їзді в 1961 році. Згідно з інтерпретацією совєтських соціологів, під поняттям „соціялістичні нації" треба розуміти нації СССР і совєтського бльоку, які або вже побудували у себе соціялістичний лад, або знаходяться на шляху будівництва в себе соціялістичного ладу і прямують до комунізму. „Соціялістичні нації" є якісно вищою спільністю людей в порівнянні з т .зв. буржуазними націями. Окреслення „совєтський народ" стосується особливої інтернаціональної спільности, яка охоплює соціялістичні нації СССР і є від них квалітативно вищою. Ця спільність „совєтського народу" стане базою кінцевої розвиткової стадії, комуністичного суспільства, яке своїм засягом охоплюватиме уже все людство. До сьогодні, однак, совєтські соціологи не дали відповіді на питання про те, яким шляхом піде фактично розвиток „соціялістичних націй" сателітних країн, які не належать до „вищого типу людської спільности — совєтського народу", але разом з ним творять т. зв. „світову соціялістичну систему". Але варто було б знати, чи чекає ще на них „чистилище" у формі переходової, хай і вищої, форми „совєтського народу", чи може пощастить їм відразу попасти у „комуністичний рай" і стати часткою, зіллятися з понаднаціональною спільністю — „людством", яке в той час уже святкуватиме суцільну комуністичну перемогу?

У всякому випадку, авторам 3-ої програми КПСС вже присвічувала візія „комуністичного майбутнього", коли вони у питанні національних відносин в СССР договорилися до того, що „кордони між союзними республіками в межах СРСР все більше втрачають своє колишнє значення, оскільки всі нації рівноправні, їх життя будується на єдиній соціялістичній основі і в рівній мірі задовольняються матеріяльні і духовні запити кожного народу, всі вони об'єднані спільними життьовими інтересами в одну сім'ю і разом ідуть до єдиної мети — комунізму[4]). Іншими словами, ми маємо тут ствердження нібито факту наближення кінця періоду „соціялістичних націй" в СССР і переходу на вищий ступінь „совєтського народу", від якого тільки вже один крок до „комуністичного людства".

КОНЦЕПЦІЯ „СОВЄТСЬКОГО НАРОДУ"

Щоб повністю усвідомити собі суттєві аспекти совєтської національної політики, треба ґрунтовніше ознайомитися із концепцією „совєтського народу" в противагу до „соціялістичної нації". Коли йдеться про поняття „соціялістичної нації", то у совєтській літературі її окреслюється як „нову конкретну історичну форму спільности людей", що розвинулася на базі „буржуазної нації", зберігаючи, однак, ідентичну специфічну самосвідомість за етнічними ознаками та істо-

---

[4]) Ф. Я. Горовський, Соціяльно-політичні основи розквіту та зближення соціялістичних націй в СРСР (Київ, В-во Київського університету, 1968), стор. 20;

ричний досвід минулого, зафіксований у певних традиціях, історико-культурних пам'ятках, національних реліквіях, символіці. Іншими словами, йдеться про „соціяльно-етнічну спільність великої групи людей, що історично склалася на базі закріпленої в етнічних ознаках системи господарсько-побутових, територіяльних, культурно-лінгвістичних і соціяльно-психологічних факторів"[5]).

Як ми вже відзначали, „соціялістичні нації" — це переходовий соціо-політичний феномен, бо, згідно з ученням марксизму, нації взагалі мають зникнути і розплистися у „безклясовому комуністичному суспільстві" майбутнього, яке вже не знатиме національної організації життя людей. Цей процес має відбутися шляхом „злиття націй", а вирішальну ролю в цьому процесі відіграватимуть „соціялістичні спільності" наднаціонального чи інтернаціонального порядку, а в першій мірі перша в історії людства така „соціялістична багатонаціональна спільність", як СССР.

СССР, однак, є не звичайною державною формою чи вищою формою „федерації" соціялістичних національних республік, а своєрідним горнилом, перетоплювальним казаном, у якому мають поступово затиратися національні відмінності і має остаточно зформуватися новий тип людини, що перестане себе вважати пов'язаною з такою чи іншою нацією, а вважатиме себе за члена „вищої спільности", в якій ці нації зіллються — стане частиною „совєтського народу". В СССР такого „злиття націй" ще не сталось, але, якщо вірити резолюції XXIV з'їзду КПСС та твердженням Л. Брежнєва, то в СССР „утвердилася, стала реальною дійсністю нова історична спільність людей — радянський народ. Ця спільність ґрунтується на глибоких об'єктивних змінах у житті країни, як матеріяльних, так і духовних, на виникненні й розвитку в нашій країні соціялістичних націй, між якими склалися відносини нового типу"[6]). Виходячи з таких передумов, совєтська соціологічна література намагається якнайдокладніше уточнити поняття „совєтського народу", що оформився на базі совєтських „соціялістичних націй". Загально прийнято і навіть зобов'язуючою є така дефініція „совєтського народу":

„Радянський народ — це нова інтернаціональна спільність соціялістичних націй і народностей, об'єднаних єдністю цілей та інтересів, економічного, політичного та ідеологічного життя, спільністю держави, території, соціялістичної за змістом культури і спільністю мови міжнаціонального спілкування"[7]).

Ця дефініція, як бачимо, досить чітка і виразно вказує на засадничі елементи поняття „совєтського народу". Ці елементи, які водночас розкривають справжню суть концепції „совєтського народу", такі:

1. Спільність соціялістичної батьківщини — СССР.

2. Спільність економічної бази — соціялістична інтеґрована економіка;

3. Однорідність соціяльної структури — соціялістичне суспільство;

4 Спільність ідеології — марксизм-ленінізм;

5. Одна мова міжнаціонального спілкування — російська мова;

6. Спільність мети — будівництво комунізму.

Виходячи із засади, що „совєтський народ" — це вже реальна дійсність, совєтські теоретики і партійно-політичні кола вважають, що на сучасному етапі вимогою часу є приспішеним порядком поглиблювати і закріплювати всі спільні риси та властивості „совєтського народу" серед членів тих націй і народностей СССР, які мають проґресувати на шляху „злиття націй", щоб приспішити процес здійснення програми комуністичного

В. М. Гончарова, Нація як соціяльно-етнічна спільність („Філософська Думка", ч. 1, 1970), стор. 72.

6) Л. І. Брежнєв, цит. твір.

7) В. Ю. Маланчук, Розвиток націй і міжнаціональних відносин в СРСР на сучасному етапі („Філософська Думка", ч. 4, 1972), стор. 9. Порів. також Ф. Я. Горовський, цит. твір, стор. 60.

будівництва. З цих міркувань совєтська національна політика кладе, з одного боку, натиск на суцільну економічну інтеґрацію націй в СССР, а з другого — на розвиток зуніфікованої „совєтської" культури, ліквідацію національних територіяльних комплексів шляхом вимішування населення, максимальне поширення вживання російської мови, як „мови міжнаціонального спілкування", формування однорідної соціяльної структури. В першій мірі, однак, ідеться тут про зформування особливого типу „совєтської людини", яка може за поетом Валентином Бичком сказати: „Я радянин, громадянин трудового краю Рад. Не по крові — по любові я всім радянам брат"[8]).

Ідеал „совєтської людини" накреслив В. Маланчук, пишучи про „інтернаціональні риси характеру на основі єдиної марксистсько-ленінської ідеології", „інтернаціоналістський світогляд радянських людей, в якому органічно поєднуються національна гордість, радянський патріотизм кожної людини, її інтернаціоналістські переконання". За словами цього совєтського автора, „представник будь-якої нації або народности, що входять до складу СССР, відчуває себе насамперед радянською людиною, громадянином першої в світі соціялістичної держави, він відданий ідеалам радянського патріотизму"[9]).

За цією фразеологією, з якою зустрічаємось у совєтській пресі та журналах, а також у сотнях „наукових" студій, присвячених аналізі 50-річчя утворення СССР та оформлення „вищої спільности людей — совєтського народу", криється, однак, цілком інша мета, на яку влучно вказав свого часу Іван Дзюба у своєму творі „Інтернаціоналізм чи русифікація?" Власне, згадана фразеологія і крилаті фрази про „совєтський" чи „радянський" народ мають своїм завданням прикрити безоглядну русифікацію народів СССР з цілком конкретним пляном добитися суцільної їх ліквідації, як окремішніх соціо-політичних та етнічних одиниць.

Очевидно, совєтські автори застерігаються проти того, щоб ставити знак рівняння між „совєтським народом" і російською нацією. Також, кажуть вони, не можна ставити знаку рівняння між процесом формування „совєтської людини" і „русифікацією неросійських націй і народностей". На думку, наприклад, П. Роґачева та М. Свєрдліна, „процес інтернаціоналізації однаковою мірою охоплює всі нації, великі й малі, включно з російською нацією". Проте, склаадється так, що „російська соціялістична нація" є „провідною нацією", яка має „найбагатші традиції революційного руху робітничої кляси", є батьківщиною великого Леніна", тож її „вклад" в „інтернаціоналізацію" найбільший і найвидніший і це, цілком природно, віддзеркалюється у „духовному обличчі совєтської людини".

„Важливість міститься не у відношенні величини вкладу окремих націй, але в тому, скільки яка нація спроможна дати з власних досягнень для спільної справи совєтського народу — у будівництво основ комунізму" — пишуть Роґачев та Свєрдлін і додають, що „будівництво комунізму — це не звичайний поступовий рух, але всебічний розвиток, при чому в цьому розвитку окремі учасники процесу . . . мусять з конечности переважати. Але мета комунізму — досягнути єдність націй, їхню згуртованість і, врешті, їхнє злиття. І тут перевага тенденції до інтернаціоналізації може забезпечити досягнення цієї мети"[10]).

Проте, одне є теорія, а друге практика, дійсний стан. Якої арґументації не вживали б совєтські автори, вони не можуть заперечити того звичайного факту, що, у висліді власне такої совєтської національної політики і такої „інтернаціоналізації" життя в СССР, твориться не справжній „ко-

---

8) „Літературна Україна", 29 травня 1973 р.

9) В. Ю. Маланчук, цит. твір, стор. 8.

10) П. М. Рогачев, М. А. Свердлин, Нации, народ, человечество (Москва, Изд-во полит. лит-ры, 1967), стор 89-90, 115.

муніст" і справжній „соціяліст-інтернаціоналіст", а російський шовініст, який зневажливо ставиться до всіх інших націй, ґльорифікує російське історичне минуле без уваґи на його справжню вартість, мріє про геґемонію Москви в цілому світі. Насильне накидування російської мови і культури не-російським націям і народностям щораз більше виелімінування всього, що неросійське, тільки додатково засвідчує, що являє собою на практиці концепція „совєтського народу" і „совєтської людини".

ПРО ДЕЯКІ МЕТОДИ ТВОРЕННЯ „СОВЄТСЬКОГО НАРОДУ"

Совєтська література не тільки переповнена матеріялами на національні теми, а й присвячує чимало уваги шляхам та засобам творення „совєтського народу" і формування „совєтської людини" — громадянина „країни Рад". Совєтські соціологи пропонують навіть ряд конкретних заходів, які, очевидно, застосовує на практиці совєтський уряд. В матеріялах, де пишеться на цю тему, відзначається, що наступні заходи і способи виявилися найефективнішими:

1. Вимішування населення;
2. Міжнаціональні шлюби;
3. Вживання двомовности у щоденному житті в не-російських совєтських республіках, тобто мови даної національної групи і мови російської;
4. Вживання виключно російської мови в науці, економіці, міжнародних зв'язках;
5. Масове поширювання російських культурних досягнень на територіях не-російських республік з одночасним знецінюванням національних культур та їх надбань.

ВИМІШУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Цю методу совєтські соціологи вважають за найкращу і найбільш надійну, коли йдеться про ліквідацію територіяльних національних масивів і разом з цим окремішности окремих націй та народностей СССР. Совєтські офіційні партійні і урядові чинники та наукові дослідники цілком відверто підкреслюють, що „населення більшости республік щораз більше вимішується з погляду національного. Число національностей в кожній постійно зростає"[11]).

Вимішування населення має плянований характер і дуже тісно пов'язане з загальною економічною політикою уряду. Централізоване економічне плянування включає також диспонування людськими резервами. Перекидання сотень і тисяч робітників на нові підприємства, розміщування спеціялістів у різних частинах СССР тощо — все це стимулює примусові й добровільні міґраційні потоки, і у висліді, як це навіть відзначив Л. Брежнєв, „у кожній з радянських республік, в кожній області, в кожному нашому великому місті пліч-о-пліч живуть і працюють представники багатьох національностей"[12]). Практичні наслідки такої політики вимішування населення — очевидні. Переміщені особи втрачають контакти з рідним оточенням, асимілюються і в такий спосіб зменшується питома вага тієї чи іншої національної групи в СССР, члени якої повільно, але систематично посилюють панівну російську націю, засвоюючи її мову, культуру, спосіб життя.

Політика вимішування населення республік має також своїм завданням обнизити відсоткове відношення автохтонного населення республіки, або інакше „інтернаціоналізувати" національну республіку. Як приклад такої „інтернаціоналізації" наведемо такі, наприклад", республіки, як Казахстан, Киргизія та Узбекістан. За переписом 1926 року ці республіки мали більшість автохтонного населення. На сучасну пору тільки в Узбекістані автохтони становлять більшість населення. Коли в Казахстані у 1926 р. казахів було 57% всього населення, то в 1966 р. їх було вже тільки 30%, а росіян аж 42.7%. У Киргизії в

---

11) Там же, стор. 151.
12) Л .І. Брежнєв, цит твір.

1926 р. киргизи становили 65% населення, а в 1966 р. — 40.5%. Число росіян зросло до 30.2%. В Узбекістані число узбеків зменшилося з 66% до 62.2%. Коли йдеться про українців в СССР, то за даними 1970 р. всіх українців було 40.7 мільйона. З цього числа 35.2 мільйона жили в УССР. Порівняно з 1959 роком, враховуючи число населення УССР в 1970 р. 47.1 мільйона, число українців відсотково обнизилося на 1.9%. За цей самий час від 1959 до 1969 року число національних меншостей на Україні зросло до 21.8%, досягаючи 11.8 мільйона осіб, в тому числі самих тільки росіян аж 9.1 мільйона, тобто зріст на 28.7%.

Отже, не приходиться дивуватися тому, що деякі совєтські автори, враховуючи ці факти, почали відверто писати про наближення кінця „національної державности" совєтських націй, мовляв, розвиток цієї державности йде по „завмираючій лінії" (П. Г. Семьонов). Цю думку висловив також Д. Македонський, а І. Кісліцін просто завважив, що совєтський федералізм себе „вичерпав" і на черзі може бути мова про унітарну совєтську державу[13]). Такі практичні наслідки совєтської політики вимішування населення.

МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ШЛЮБИ

Міжнаціональні шлюби в СССР є також похідним явищем вимішування населення. За словами Брежнєва, „у країні зростає кількість мішаних шлюбів — вона обчислюється мільйонами[14]). Публікуючи висліди п'ятилітніх соціологічних дослідів у Прибалтиці, совєтський автор А. Холмоґоров підкреслює, що мішані шлюби особливо поширені „у великих багатонаціональних промислових та культурних центрах і населених пунктах нашої країни. Ріст міжнаціональних шлюбів — природний наслідок всебічного скріплювання економічних і культурних зв'язків між народами СРСР, міграції, ліквідації расових, національних, релігійних бар'єр у сфері сімейно-шлюбних відносин"[15]).

Особливо важливі узагальнені висновки зроблені згаданим автором на базі дослідів. Він стверджує, що „у міжнаціональній сім'ї з'єднуються носії різних національних культур, побутових укладів, національної психології. Міжнаціональна сім'я сприяє скріпленню в побуті совєтських націй і народностей інтернаціональних, загальносовєтських рис, переборенню національної обмежености"[16]). А. Холмоґоров відзначає, що міжнаціональні, мішані шлюби сприяють поширенню російської мови у щоденному житті, а в першій мірі в школі. Він пише, що діти з мішаних сімей передусім користуються російською мовою, що, очевидно, в його оцінці є незвичайно позитивним фактом. Підсумовуючи міркування на цю тему, А. Холмоґоров стверджує, що „етнічні процеси, які відбуваються у міжнаціональних сім'ях, вказують на те, що в них містяться елементи злиття совєтських націй і народностей. Злиття націй, безумовно, проблема далекого майбутнього людства. Одначе, елементи цього процесу проявляються у проґресуючому рості міжнаціональних сімей, розвитку мовної асиміляції і т .д. Це підтверджують дані етнографічних і конкретно-соціологічних дослідів, переведених за останні роки у Латвійській РСР"[17]).

Очевидно, міжнаціональні мішані шлюби в такому контексті активно використовуються і стимулюються совєтськими чинниками, щоб з їх допо-

---

13) И. М. Кислицын, Некоторые особенности советского социалистического федерализма СССР и их перспективное значение в развитии государственного устройства Советского Союза („Ученые записки Пермского гос университета, но. 199, 1968), стор. 84.

14) Л. І .Брежнєв, цит. твір

15) А. И. Холмогоров, Интернациональные черты советских наций. На материалах конкретно-социологических исследований в Прибалтике (Москва, Изд-во „Мысль", 1970), стор 82-83.

16) Там же, стор. 96.

17) Там же, стор. 98.

могою приспішити ліквідацію не-російських народів СССР, приймаючи до уваги той факт, що всюди асиміляція проходить виключно в користь росіян, їхньої мови та культури, якими надано „інтернаціонального" характеру. Український совєтський соціолог Ф. Горовський підрахував, що у висліді мішаних шлюбів поза межами УССР в періоді між 1926-1959 роками не менше як 2 мільйони українців зрусифікувалися.

СОВЄТСЬКА КУЛЬТУРНА І МОВНА ПОЛІТИКА

„Інтернаціоналізація" або просто русифікація культури не-російських націй і народностей СССР належить до дуже важливих аспектів совєтської національної політики. Совєтські чинники здають собі справу з того, що без знищення національних культур їм не пощастить оформити „совєтську людину" і „совєтського народу", не пощастить закріпити тривалого верховодства Москви в СССР. Щодо культурного розвитку в СССР стосується, подібно як щодо розвитку т. зв. національної державности совєтських республік, принцип „двоєдиного потоку". Цей принцип, з одного боку, говорить про „дальший розквіт національних культур, національних мов", а з другого — про їх безупинне зближування, „стирання різниць і питоменностей", неминуче злиття в одну „інтернаціональну культуру", яка, як відзначено у програмі КПСС, „буде новим, вищим ступенем в культурному розвитку людства" і „втілить у собі всю різноманітність і багатство духовного життя суспільства"[18])

Як у всіх інших випадках, совєтська „інтернаціональна культура" є інтернаціональною" тільки тому, що вона має „втілити в собі" всі культури не-російських підсовєтських народів, приймаючи, однак, за свою основу російську національну культуру включно з російською мовою. Не зважаючи на те, що совєтські офіційні чинники і різні автори говорять про „взаємозбагачування національних культур" у процесі творення „совєтської надкультури", на практиці в СССР ми є свідками здійснювання широкозакроєного пляну поступового витискування національних культур і мов, місце яких займає не „інтернаціональна совєтська культура", а російська культура та російська мова. Безліч прикладів такого стану подибуємо у авторів-дисидентів, які намагаються обороняти свої нації від безоглядного наступу російського шовінізму, що нічого спільного не має, як це доказав Іван Дзюба, з інтернаціоналізмом і соціялізмом.

У цьому контексті „інтернаціоналізації" культури в СССР окреме місце займає тенденція повністю зсовєтизувати національний побут, національні звичаї та обичаї, виелімінувати національну традицію та підмінити її т. зв. совєтською традицією, що, з одного боку, включає російські національні традиційні цінності, а з другого — традиції, що розвинулися з появою Леніна та Жовтневим переворотом. Совєтський режим незвичайно зацікавлений у тому, щоб завершити „ломку національних пережитків" минулого, щоб в такий спосіб „очистити" ґрунт для нового „совєтського побуту", „совєтських звичаїв", „совєтських народних пісень" тощо.

Цитований вже совєтський дослідник А. Холмоґоров пише, відзначивши незвичайну вагу традиційного способу життя для збереження національних окремішностей, що „закріплювання інтернаціональних рис у побуті здійснюється в умовах перебудови побуту совєтських націй і народностей на комуністичних засадах. Зміна побуту відбувається на основі творення матеріяльно-технічної бази комунізму, формування комуністичних суспільних відносин, виховання нової людини . . . Найбільш тривалими і консервативними елементами національного побуту є його обрядова і сімейно-шлюбна сторони. Одначе і вони підпадають під вплив процесу

---

[18]) Програма Комуністичної партії, цит. твір, стор. 113.

інтернаціоналізації. Ломка історично складеної окремішности національного побуту, взаємний обмін матеріяльними і духовними досягненнями між совєтськими націями і народностями невідхильно ведуть до ломки перегород у національному побуті, до поступового стирання національно-специфічного і формування загальносовєтських рис, до комуністичного перетворення побутових відносин. Зосередженим виявом інтернаціоналізації національного побуту, закріплення загальносовєтських рис у національнім побуті є розвиток нових побутових традицій і проґресуюче поширювання міжнаціональних сімей"[19]).

Велику ролю у цьому поході проти „старого" в житті націй СССР відіграє совєтська мовна політика, виразно спрямована на встановлення в СССР повної переваги російської мови, вважаючи, що цим можна буде проламати найголовнішу оборонну лінію перед зовнішньою насильною асиміляцією, русифікацією і денаціоналізацією, які в СССР проходять під кличами „інтернаціоналізації" всіх ділянок життя в поході до „комуністичного безклясового суспільства". На мовному фронті совєтський режим стосує згадувану вже діялектичну засаду „подвійного потоку", говорячи про „розквіт національних мов" і про „мову міжнаціонального спілкування" — російську. На практиці політика Москви має на меті: а) поширити двомовність у кожній республіці з російською мовою, як „другою матірною мовою" кожного громадянина, б) поширити переконання у „вищості" російської мови над іншими національними мовами, в) добитися до того, щоб національні мови стали мовами тільки „хатнього вжитку", а для всіх важливіших потреб населення користувалося б виключно російською мовою. Одночасно з цим уживається посилених заходів у кожній республіці, щоб національні мови максимально наблизити до російської мови щодо лексики, синтакси, фонетики, граматики, стилю літературної мови. Це останнє офіційно окреслюється як заходи для „збагачення національних мов", а фактично йдеться про цілковиту русифікацію національних мов.

Совєтські чинники присвячують так багато уваги мовній політиці тому, що, як про це відзначив А. Холмоґоров, „національна мова — найстійкіша сфера життя соціялістичних націй"[20]). Також у програмі КПСС зроблено проречисте ствердження, мовляв, „стирання національних відмінностей, особливо мовних відмінностей, — значно триваліший процес, ніж стирання клясових граней"[21]). Щоб піднести значення російської мови коштом інших національних мов, совєтський режим пляново не допускає до нормального розвитку цих мов, нагаючись поставити виразну межу між російською мовою, як мовою „міжнаціонального спілкування", мовою науки, міжнародного життя і мовами національними, як виразно другорядними без виглядів на майбутнє. Для прикладу вистачить вказати, що національними мовами в СССР публікується передусім політично - пропаґандивна література. Якщо ж уряд і дозволяє наукові не-російські публікації, то видають їх незвичайно малими тиражами. Бібліографія совєтських публікацій за 1964 рік виявляє, наприклад, що в СССР 92% всього науково-технічного матеріялу опубліковано російською мовою[22]).

Отже, не приходиться дивуватися широкому прониканню російської мови в національних республіках і розмірам русифікації не-російського населення СССР. Статистичні дані з 1970 року виявляють, що, хоч тільки 129 мільйонів людей (53%) заявилися росіянами, 141,8 мільйона (58%) ствердили, що їхньою матірною мовою є мова російська. Крім того, до-

---

19) А. И. Холмогоров, цит. твір, стор. 57-62.

20) Там же, стор. 106.

21) Програма Комуністичної партії, цит. твір, стор. 99.

22) С. Ю. Процюк, Нові тенденції у видавничій політиці наукових центрів України („Сучасність", ч. 7-8, 1970).

датково 41,9 мільйона людей заявили, що російська мова є їхньою „другою мовою". Таким чином 76% всього населення СССР (183,7 млн.) належить до російськомовної групи. Проникання російської мови в не-російські народності виявляють такі статистичні дані: кабардинці — 71.4%, черкеси — 70%, комі — 68.5%, чеченці — 66.7%, мордвини — 65.7%. Втрати щодо мови мають і такі нації як українська та білоруська. Коли в 1959 році 87.7% українців подавали українську мову як рідну мову, то в 1970 році цей відсоток зменшився до 85.7%. У випадку Білоруси маємо обниження з 84.2% у 1959 р. до 80.6% у 1970 р. Російську мову, як „матірну мову", подали 14.3% (6,7 млн.) українців і 19.4% (1,8 млн.) білорусів.

Ці числа мають свою вимову, а інформації з України та інших совєтських республік виявляють, що збоку совєтського режиму політика культурної і мовної русифікації набирає щораз більших і загрозливіших розмірів. Ми вже вказували на те, який вплив на мовну і культурну асиміляцію мають масове перемішування населення в СССР та мішані шлюби. Досліди у Прибалтиці виявили, що в не меншій мірі такого роду асиміляції сприяють вік, освіта, форми розселення, а в першій мірі віддаль від великих культурних центрів і також партійна приналежність. Російська мова поширена серед молодшого покоління у багато більших розмірах, а також серед освічених кіл. Вплив на поширення російської мови мають міста, де звичайно розговірною мовою є мова російська. Як правило, члени партії і комсомолу користуються тільки російською мовою[23]).

СОВЄТСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВНІСТЬ І ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ

Утворення СССР мало на меті, як це ми вже відзначали, забезпечити єдність російської імперії. Тільки під натиском несприятливих для Москви зовнішніх умов Ленін погодився на державу, тричі змінюючи свої погляди на форму розв'язки національного питання на руїнах царської імперії. Хоч під сучасну пору СССР продовжує існувати як федерація „суверенних совєтських республік", як за Леніна і Сталіна, так і сьогодні „державність" і „суверенність" совєтських республік має лише теоретичний характер і знаходить віддзеркалення тільки в конституційних документах без ніякого практичного значення. Правда, у совєтській політичній і юридичній літературі останніми роками було і є багато мови про „поширення прав республік" ,але і в цьому випадку маємо справу з совєтською семантикою. Один із совєтських авторів слушно завважив під час дискусії, що про поширення прав республік не приходиться говорити, бо тоді треба було б говорити про звуження прав і компетенції Союзу. Коли ж цього немає у відношенні до союзних органів влади, тоді не може бути мови про поширення прав республік. Цю думку інші совєтські автори відразу засудили, мовляв, така можливість існує, і намагаються доказати, що можна в той самий час у ще більшому засягу централізувати владу в СССР і поширювати права республік. Як це виглядає на практиці, вказує один цікавий факт з фінансами. Як відомо, „суверенні" совєтські республіки не мають права самостійно складати своїх бюджетів, а дістають готові з Москви. Коли ж почалася мова про поширення прав республіканських урядів на відтинку фінансування проєктів, то Москва прийняла таке рішення: республіканські уряди мають право вільно розпоряджатися фондами до висоти 50% вартости випродукованої понад плян продукції. Іншими словами, щоб мати поширене право на фінанси, треба республіці найперше виконати плян, щоб з перевиконаного пляну одержати 50%.

Враховуючи таку фактичну ситуацію, а також генеральну напрямну

---

23) А. И. Холмогоров, цит. твір, стор. 139-156.

совєтську федеративну, а не унітарну про те, що соціялістичні нації, а з ними і їхня державність є тільки переходовим явищем, деякі совєтські автори запропонували зробити з того відповідні висновки, тобто передати „державність" совєтських республік до архіву і переформувати СССР в унітарну державу, якою вона справді є, хоч виступає під прикриттям „соціялістичної федерації". Що ці автори нічим не прогрішилися супроти генеральної лінії совєтського уряду та КП СС свідчить той факт, що вони мали змогу на цю тему опублікувати чималі праці і що ніхто не забороняє їм таку дискусію продовжувати.

З питанням совєтської національної державности тісно лучиться питання економічної інтеґрації цілого СССР. Як відомо, існує вже опрацьований, хоч офіційно не проголошений, плян поділу СССР на сім великих економічних районів, як завершення інтеґраційного економічного процесу в СССР. Цей новий поділ не бере до уваги факту існування нібито суверенних совєтських республік, а включає їх в цей, чи інший район. Цьому і не треба дивуватися, бо згідно з заявою Л. Брежнєва, „економіка Радянського Союзу — це не сума економік окремих республік та областей. Це вже давно єдиний господарський організм, що склався на основі спільних економічних цілей та інтересів всіх націй і народностей"[24]).Ця заява, безумовно, має свою вимову, бо вона досить виразно говорить про те, чого справді варта совєтська національна державність. Той факт, що ні один з республіканських совєтських урядів не має права розпоряджатися у власному засягу економікою своєї країни, а може займатися тільки адмініструванням поточних справ у республіці, чи дбати, щоб були виконані і перевиконані пляни, ілюструє фактичний стан і вказує на цілковиту даремність веденої в СССР дискусії на тему „суверенітету" совєтських республік і ґарантій цього „суверенітету".

Е. Тадевосян, пишучи про „інтернаціоналізацію совєтської національної державности" (мова тут про ліквідацію національних аспектів національної совєтської державности), правильно відзначає, що цілий ряд елементів, що їх вносить до національного життя „інтернаціоналізація", „визначає тенденцію до зменшення питомої ваги та звуження сфер вияву національної специфіки у процесі комуністичного будівництва при одночасному розширенні інтернаціонально-загальних рис в усіх областях суспільного життя, в тому числі і в національно-державній". Прийшовши до такого висновку, той же автор робить заключне ствердження, вказуючи, що „всебічний розвиток і вдосконалювання совєтської федерації та форм совєтської національної державности у пов'язанні із скріпленням їх інтернаціональної єдности створює об'єктивну закономірність сучасного етапу розвитку совєтської багатонаціональної держави, що відповідає інтересам і завданням комуністичного будівництва . . . Інтернаціоналізація совєтської національної державности означає, отже, передусім те, що у процесі свого розвитку національні форми державности наповнюються щораз більше інтернаціональним змістом". На практиці це означатиме, робить Тадевосян черговий висновок, у республіках меншатиме число автохтонного населення, вони ставатимуть справді „багатонаціональними", як це вже сталося з Казахстаном чи Киргизією, де піднісся відсоток автохтонного населення в останніх роках, але що не вплинуло суттєво на їхній характер. Зовнішнім виявом „інтернаціоналізації" національних республік буде „функціонування органів національної совєтської державности двома мовами — національною і російською", а також „інтернаціоналізація складу вищих і місцевих орга-

[24]) Л. І. Брежнєв, цит. твір.

нів влади і управління національних республік"[25]).

ПЕРСПЕКТИВИ СОВЄТСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Було б помилково легковажити намагання Москви зліквідувати національну окремішність поневолених нею народів. За минулих 50 років совєтський режим завдав усім народам СССР важких ударів і втрат. Національна політика Москви на сучасному етапі має своїм завданням максимально використати догідну для неї зовнішньополітичну дійсність у світі, щоб реалізувати плян оформлення „совєтського народу" і на цій базі забезпечити панівну позицію Росії у Східній Европі, Північній і Центральній Азії та на Кавказі. У своєму змагу за переведення в життя такого пляну Москва звернула головну увагу на Україну, де без сумніву буде рішатися доля совєтської національної політики, а разом з цим доля російської імперії.

Події останніх років вказують на те, що в Україні є належне зрозуміння таких перспектив. Українська інтелектуальна еліта розуміє московські пляни, про що переконливо свідчать праці т .зв. дисидентів, які подбали про те, щоб ці пляни повністю розкрити і водночас змобілізувати населення до оборонної акції. Поява на українському національному обрії національно-свідомого активу у 60-их і на початку 70-их років, не зважаючи на всі ті страшні знищення, що їх зазнав український народ за роки совєтської влади, вказує на те, що навіть найвищий терор і найбільш рафінована, підступна антинаціональна політика неспроможні перемогти нації.

Сучасна совєтська національна політика з наголосом на „інтернаціоналізацію" життя у совєтських республіках, намагання формувати новий тип „совєтської людини", наднаціонального „совєтського народу" знову супроводяться терором і брутальною розправою з усіми тими, хто має відвагу протиставитися совєтському режимові. Терор безперечно сповільнить процес національного відродження, але не принесе перемоги Москві. Її політика суперечить об'єктивній закономірності нашого часу, коли з кону історії сходять імперії, а національна ідея відзначає свою остаточну і кінцеву перемогу в світовому маштабі.

На велетенських просторах Совєтського Союзу йде боротьба між ідеєю нації, її вільного та незалежного розвитку у справді суверенній національній державі та ідеєю рабовласницької імперії, опорою якої став російський великодержавний шовінізм і геґемонізм. Парафразуючи Леніна з його відповіді Розі Люксембург, можемо сказати, що найбільшою і найстрашнішою загрозою для поневолених народів в СССР і для цілого світу є „націоналізм великорусів", „головне гальмо демократії і пролетарської боротьби", за яким „довга історія, вікова історія придушення рухів пригноблених націй"[26]).

Це правда, що російська імперія під фірмою СССР проіснувала 50 років і готує пляни на чергове 50-річчя. Її дотеперішні успіхи не є, однак, доказом ані правильности ідеології, яку вона прийняла за свою, ані справедливости і історичної зумовлености системи, яку вона накинула багатьом націям. Тому не можна погодитися з заключним твердженням одного із совєтських авторів, який писав, що „півстолітній ювілей Совєтського Союзу стане новою яскравою демонстрацією єдности націй і народностей СССР, їх об'єднання довкруги Комуністичної партії, вірности принципам інтерна-

---

[25]) Э. В. Тадевосян, Советская национальная государственность (Москва, Изд-во Московского университета, 1972), стор. 202-214. Порів .також: М. И. Куличенко, Национальные отношения в СССР и тенденции их развития (Москва, Изд-во „Мысль", 1972), стор. 391-514.

[26]) В. І. Ленін, Про право націй на самовизначення („Питання національної політики і пролетарського інтернаціоналізму"), Київ, 1967, стор. 56.

[27]) Э. В. Тадевосян, цит. твір, стор. 231.

ціоналізму і дружби народів"[27]). Незадовго перед своєю смертю і якраз з приводу творення СССР та помітних уже тоді російських великодержавницьких тенденцій Ленін писав: „Майже завжди в історичній практиці ми, націонали великої нації, виявляємось винними в безліччі насильств і навіть більш — непомітно для себе чинимо безліч насильства і образ, — досить тільки згадати мої волзькі спогади про те, як у нас трактують інородців, як поляка не називають інакше, як „полячишком", як татарина не висміваютъ інакше, як „князь", українця не інакше, як „хохол", грузина та інших кавказьких інородців — як „капказький человєк". Тому інтернаціоналізм збоку гноблячої або так званої „великої" нації (хоч великої тільки своїми насильствами, великої тільки так, як великим є держиморда) повинен полягати не тільки в додержуванні формальної рівности націй, але і в такій нерівності, яка компенсувала б збоку нації гноблячої, нації великої, ту нерівність, яка складається в житті фактично. Хто не зрозумів цього, той не зрозумів дійсно пролетарського ставлення до національного питання, той залишився, по суті, на точці зору дрібнобуржуазній і тому не може не скочуватися щохвилини до буржуазної точки зору"[28]).

Ці слова основоположника СССР чи не найкраще віддзеркалюють стан на відтинку національних відносин в СССР і совєтської національної політики через 50 років після утворення СССР.

---

[28]) В. І. Ленін, До питання про національності або про „автономіз а ц і ю" („Питання національної політики і пролетарського інтернаціоналізму"), Київ 1967, стор 151-152.

ІЗ ПОЕЗІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

ВІРШІ ІВАНА СОКУЛЬСЬКОГО

БУНТУЄ СТЕП . . .

Бунтує степ, підводить горнозем
І набухають гнівом мег-тополі.
Глибіє серце, визріває розум —
Встократ болюгіш стали болі,
Встократ поглибшали нам рани,
Встократ пеге нам слово „раб"!

І гути тихо і востаннє:
„Пора, пора, пора . . ."

ІВАН СОКУЛЬСЬКИЙ, поет і журналіст, народжений 1940 року на Дніпропетровщині, засуджений в січні 1970 р. на чотири з половиною року ув'язнення за здогадну співучасть в написанні „Листа творчої молоді Дніпропетровська".

До історії УНС в Детройті

написав Іван Іванчук

На самий день Галовіну, 3-го жовтня 1927-го р. виїхав я з дому до Детройту, тобто з фарми, котра була віддалена 2 милі від містечка Ґемлі у Манітобі, Канада. У цій місцевості мої батьки поселилися, як українські піонери в 1902 році. Заки я рішився поїхати до Детройту, насамперед оглянув школу (яких 25 миль від дому, в котрій евентуально я мав би почати вчити того року. Та поглянувши на цю школу і місцевість, я вирішив поїхати до Детройту.

Виїжджаючи звідсіля я вже мав за собою поверх 5 років громадської праці. При будові Українського Дому коло школи „Дністер" я працював 15 днів безплатно. Батько мій дали 2 000 квадратових футів дощок, також без грошей і як майстер помагали будувати Дім. По закінченню будови і відкритті цього Дому, 23-го березня 1923 р., я брав активну участь у аматорських виставах, концертах, а на зборах помагав відганяти комуністів, котрі кожнорічно на зборах Українського Народного Дому старалися перебрати його в свої руки. Такі спори велись кілька років, але свідомі українці, фармери не дали Народного Дому червоним попихачам. Оглядав я цей будинок два роки тому, то мені сказали, що вже пропав наш Народний Дім, немає навіть кому й податків заплатити. Старі піонери повмирали, а діти виїхали до міст або в іншу околицю.

У 1927 р., коли то мали відбутись вибори до провінціяльної леґіслятури, я скликав передконвенці й н и й з'їзд українців з Ґемельської округи. На цьому з'їзді ми постановили вибрати українця, але на конвенції наш делеґат перепав щось 10-ма голосами. Не всі наші делеґати голосували за українським кандидатом, хоча українських делеґатів було більше.

У Детройті мій товариш завіз мене до мого знайомого учителя української школи, Івана Кривого. Це було в місті Гемтремку, котре є близько Детройту. Виглядало, що буде нагода дістати посаду українського учителя при українській католицькій парохії в Гемтремку. Учитель, Роман Пристай, який учителював у цій школі, мав виїхати до того міста, де його стрийко був парохом. Та моя мрія не сповнилась тому, що учитель Пристай

не поїхав до свого стрийка. І тоді я почав шукати за працею по фабриках. Треба було вставати дуже рано, щоб дістатись в чергу під фабрику, котра іноді була на два-три бльоки завдовжки. О 7-ій год. починали перепитувати тих, що стояли в черзі, що кожен з них може робити в фабриці. Часами приймали до праці 10-15 людей, а потім замикали будку, а перед нею залишалися ще кілька соток людей, що не мали нагоди полагодити справи. Тоді ішлося під другу фабрику або додому. На другий день знову треба було вставати, ще скоріше, щоб полагодити справу. Аж тут дійшла до мене вістка, що на другий тиждень фабрика „Шевроле" в Гемтремку буде приймати людей на інспекцію вироблених частин. Пан Сосновський, мій господар показав мені малий інструмент, котрим мірялось як загруба вироблена частина, то був „майкромітер". І я цього навчився. Ще мені порадили говорити, що я роджений в Гемтремку. І так раненько я пішов під цю фабрику. Той чоловік, що перепитував, завдав мені кілька питань і я йому відповів. Тоді він сказав мені йти до канцелярії. Там я виповнив аплікацію, а урядовець подивився на мене і запитав, яка є послідня буква в азбуці. Я скоро відповів, що „зет", а він мені на це сказав: „Піди завтра й вибери собі перші горожанські папери, тоді я тобі дам роботу". На другий день я дістав перші горожанські папери й мав працю, але не на інспекції. Такий клопіт я мав через одну літеру „зет", а по-американськи „зіі". Коли я вже трохи заробив грошей, тоді спровадив брата до Детройту.

Коли я в неділю зайшов до укр. католицької церкви в Гемтремку, то завважив, що співаки в церковнім хорі майже на 80 відсотків це — молоді хлопці і дівчата, котрі дуже добре володіли українською мовою. Коли я піддав думку щодо зорганізування Студентського Клюбу, то всі були досить захоплені цією ідеєю. З цим пляном я пішов до о. пароха, св. п. Степана Побуцького. Коли я йому представив мій задум, о. парох дуже цим захопився та приобіцяв щиро кооперувати. Перші збори були заповіджені о. парохом в церкві, а перші сходини відбулися в „Українській Хаті" в Гемтремку. На перші збори прибула Союзова молодь, що була членами 20, 94 і 146 Відділів УНС. Правда, що були і не-члени, котрі скоро включилися в членство. Маю на думці адвоката Михайла Мозолу і його дружину Анну. Колишній славний актор Іван Годяк також був членом цього Клюбу. Отже, на початку березня 1928 р. був зорганізований перший Український Студентський Клюб ім. Т. Шевченка в Гемтремку і Детройті. Із певністю можу сказати, що це була перша організація української молоді, що на 95 відсотків була членами УНСоюзу. Це Товариство почало досить скоро зростати в членстві. Члени почали живо цікавитися українською історією. Багато з цієї молоді вже мали нагоду грати ролі в українських представленнях. Щоб придбати трохи грошей для Клюбу, вирішено дати сласними силами „Веселий вечерок", в програмі якого були жартівливі пісні, монологи та комедія на „Перші гулі". У цій одноактівці виступали самі дівчата, навіть в ролях хлопців і батьків. Про цей „Веселий вечерок" довго люди говорили, а члени Клюбу були дуже вдячні учителеві Іванові Кривому, як здібному режисерові.

Другим захоплюючим епізодом Студентського Клюбу була прогулянка до Стейтового Парку, котрий віддалений, яких 20 миль в сторону Понтіяк від Детройту. Цей парк тоді називався Блумсфілд Парк. Дівчата приготовили перекуску, а хлопці мали подбати про транспорт. Були такі студенти, що роздобули аж по два авта. На таке спромігся Данило Савка. Авта були удекоровані українськими й американськими прапорцями. Це було 30-го травня 1928 р. на „Декорейшен Дей". Отже, цього року минуло 45 літ від того часу, як ук-

раїнська молодъ вперше сама виїхала на таку прогулянку з Гемтремку-Детройту. Від цього Студентського Клюбу повіяло духом уже самостійної молоді.

Молодь відчувала, що вона вже сама може рішати про свої справи, про більшу толерантність релігійних чи політичних поглядів, маю на думці — американську політику. Молодь тоді не дуже цікавились, чи гетьманат чи Директорія була б краще для українського народу в Україні. Появилася дуже неприємна для молоді проблема, а саме, що батьки спонукували вже й старшу молодь не сходитись з тими, що їхні батьки не належали до того самого політичного угрупування. Це денервувало і знеохочувало наших молодих студентів, котрі разом були і в одній школі, і навіть в одній клясі, а тут їм було заборонено сходитись поза школою в будь-якім товаристві.

І так, почавши від цієї прогулянки Студентський Клюб почав підупадати. Дуже приємним, здібним і хорошим дівчатам почали розполітиковані батьки забороняти ходити на сходини Клюбу.

При кінці літа 1928 р. приїхав до Детройту В. Авраменко, учитель українських народних танків, та в „Українській Хаті" в Гемтремку розпочав науку танців. На курси танків записалось трохи молоді, але в більшості — це були люди вже старші віком. Було і поважне число членів Студентського Клюбу. З уваги на курси танків і упередження деяких батьків праця у Студентському Клюбі майже припинилась. На закінчення школи танків відбувся концерт, який пройшов із фінансовим дефіцитом, так що треба було допомагати школі танків. За мою фінансову допомогу Авраменко подарував свої тількищо зроблені пару чобіт.

Навесні 1929 р. я погодився провадити курсом українських танків в Українськім Демократичнім Клюбі, в Гемтремку. Спонзорами тієї школи були батьки, майже виключно члени — активісти та завзяті націоналісти, члени УНСоюзу 94-го Відділу ім. Маркіяна Шашкевича в Гемтремку. Були також і деякі члени з 20-го Від. Т-ва „Згода". Цей Батьківський Комітет проводив також народною школою, що була незалежна. До цієї школи могли ходити діти й тих батьків, що не були католиками. У цій школі вчив дуже здібний учитель Іван Кривий, котрий вклав багато праці у народну справу поза школою. На концерті, окрім дуже доброго попису моїх учнів, відбувся бенкет в Демократичнім Клюбі. На цьому бенкеті я одержав в подарунку ручний годинник від учнів і батьків. Це було 15-го червня 1929 р. Танків я навчав даром. Я ще не можу забути тих 7-ох дівчат, що танцювали в моїм ансамблі; це були дуже енерґійні та віддані учениці українському танкові. Дівчат з цієї групи я називав, „Детройт рокет". Ці молоденькі союзянки були досить добре здисципліновані, вони могли навіть самі перед виступом відбути пробу, це тоді коли мені щось перешкодило і я не міг прийти. Цей танцювальний ансамбль виступав дуже часто перед американською публікою, та навіть поза Детройтом, навіть так задалеко, як в Еннарбор університеті. І навіть тоді, коли я мусів залишити керівництво цього ансамблю, то він ще кілька років пізніше проти цього протестував.

Моя друга школа українських танків була в Росфорді, Огайо. Там конче хотіли, щоб я учив в „Рідній Школі" українських танків. До „Рідної Української Школи" й до школи танців записалися 55 дівчат і хлопців, всі члени УНСоюзу. Наука відбувалася щодня протягом літніх вакацій після обіду, тому, що я ранком ходив на виклади до Толідо університету. Це була школа, до котрої учащали учні з двох міст, то є з Толідо і Росфорду. Наука відбувалась в Українськім Народнім Домі в Росфорді. Молодь виказувала досить заінтересування українськими танками. Також тут великий вплив мали повторювані вислови союзових батьків, що молодь повинна старатись орга-

нізувати свої власні Відділи УНСоюзу. І так пізніше повстав один молодечий Відділ в Толідо, котрим ще й дотепер піклується Маруся Карпова-Пелехата. Коли брати Карпови закінчили курси українських танків (на цих курсах я саме вчив) були дуже активними в танцювальній групі і в спорті. Того самого року (1934) зорганізовано молодечий Відділ і в Росфорді, Огайо. Можна б сказати, що українські народні танки стали корисним чинником в розвитку української молоді в тім часі, а союзової молоді зокрема. Тут треба признати маестрові В. Авраменкові велику подяку. Він навчанням народних танків причинився дуже багато до поширення української культури в Америці і Канаді, та зберіг сотки нашої молоді і другого покоління від асиміляції. Бо вже навіть по 45 роках наше друге, третє і вже четверте покоління ще плекає і учиться українських танків.

Другим таким чинником, що повів молодь вперед, що навіть заставив молодь по інших організаціях її наслідувати, то був спорт. Почавши, від 1933 р., коли почав виходити англомовний додаток до „Свободи" „Віклі", в котрім редактор Степан Шумейко завжди звертав увагу на спорт, тому, що було велике заінтересування спортом поміж союзовою молодю, по всіх місцевостях, де було велике скупчення українського населення, а тим самим і членів УНСоюзу.

Першим молодечим Відділом УНСоюзу в Детройті, що почав спортову акцію, був 183-ий Відділ, котрий був заснований на початку квітня, а організаційно прийнятий до УНС 30-го квітня 1935 р. В порозумінні з Миколою Чорним, молодим членом 292 Відділу я написав відозву до молоді англійською мовою, закликаючи її до зорганізування молодечого Відділу. Цю відозву підписав Микола Чорний і я. Перед першими зборами Відділу вже було 6-ох нових членів. На перших зборах я мав назву Клюбу майже одобрену. Так що нам багато не забрало часу вибрати Управу з назвою Товариство ім. гетьмана Івана Мазепи. А вкоротці ми ще назвали його по-англійськи, Uk. Club Mazepa. В клюбі почалась досить інтенсивна праця. Я на другий місяць вже прийшов із переступним листом із 94-го Відділу й перебрав пост фінансового секретаря, хоч я фактично цю функцію виконував від самого початку. Клюб почав видавати свій власний журнал раз на місяць. Члени цікавились спортом і українськими танками. І цей клюб був перший, що дав танець в Боук Каділек готелі, на котрий прибуло поверх 800 молодих дівчат і хлопців. Це був великий успіх Клюбу ім. Мазепи. Цей Клюб став четвертим Відділом УНСоюзу, що був спонзором будови Українського Спортового Дому в Детройті. В загальному, союзова молодь працювала з Комітетом будови Союзового Дому. До того Комітету дуже часто делеґовано з Клюбу ім. Мазепи Відд. 183-го УНС таких молодих спортовців, як Данило Михайлюк ст., Михайло Прокіпчук, Михайло Ловензо, Іван В. Іванчук, що написав перший статут для Союзового Дому. Посвячення площі під будову Союзового Дому відбулося 30-го травня 1936 р. У цьому святі наші молоді союзовці переважно з клюбу ім. Мазепи брали дуже активну участь. З нагоди посвячення площі була парада і люди, що брали в ній участь йшли від церкви св. Івана на площу Союзового Дому. В цій параді взяло участь майже 1000 союзовців. Провідником цієї урочистости був Іван В. Іванчук. Вкоротці постали ще два товариства, одне на північний Детройт, Т-во „Крути", котре організував Іван Панчук. У тім Відділі спочатку були активні дві сестри Байки. З часом Т-во „Крути" з'єдналось з клюбом ім. Мазепи. При Відділі 292-ім зорганізовано молодече товариство, яке називалось Клюб „Юкадетс". Провідником в цім молодечім товаристві був Володимир Кізел, котрий ще й до сьогодні є активний в Клюбі Українських Абсольвентів в Детройті, як рівнож при парохії. Із Мазепинців то ще й досі активні в спорті, де грають в круглі,

Дружина бейсболістів в Детройті Клюбу Мазепа, 183-го Відділу УНС. Це єдина дружина Союзової Ліги, що мала свої однострої.

Танцювальний гурток 94-го Відділу УНС в Гемтремку. Учитель Іван В. Івангук. Рік 1929.

Данило Михайлюк, Михайло Козак, брати Візничаки, Михайло Ловенза, Степан Здан і адвокат Степан Луцький. А в Толідо ще є досить активний 165-ий Відділ ім. Тараса Шевченка, котрого фінансовою секретаркою є Маруся Курпова-Пелехата. 29-го березня 1936 р. ми, з Клюбу ім. Мазепи, виступали в Толідо у програмі на Шевченківськім концерті.

Був би гріх, якщо б я з цієї нагоди не згадав і наших, тоді молодесеньких дівчат союзянок, котрі були активними. Отже, Гемтремк і північний Детройт: Ольга Блажовська перша градуантка із Ситі Коледж, як учителька. Друга дириґентка була Стефанія Андрусович. Дириґентка молодечих хорів, Маруся Попович, Настка Потра — це були учениці учителя Івана Кривого. В танцювальній групі були також дві сестри Савки, Кіцури, Греванюк, Чайковська і Шепетка. Там були крім цього молоді дівчата, як Анна Заблоцька, сестри Шавінські, Демнян, Добуш, що співали в хорі та брали участь в драматичних виставах. А на Західній Детройт, то в Клюбі ім. Мазепи було досить багато енерґійних дівчат, котрі були дуже великою моральною підтримкою для тих спортовиків, що грали „бейсбол" в дружині Клюбу ім. Мазепи. Всіх мені неможливо пригадати, але згадаю бодай кілька: Ольга Петрик-Савяк брала активну участь в хорі „Думці", Стефанія Бартош-Іванчук співредакторка журналу „Мазепа", Ольга і Ірина Шустакевич, Ольга Тимочко - Мороз, А. Собаско, сестри М. і А. Пошивак, Ольга Піжанська та інші.

Пригадуються мені давні часи і летючки, що їх роздавали під кожною українською церквою в Детройті, Гемтремку, Толедо й Росфорді. Їх розіслано і до Клівленду і Чикаґо. На цих летючках українською і англійською мовами було написано: „Перший Окружний З'їзд Молоді Українського Народного Союзу відбудеться в неділю, 29-го травня 1939 року". Далі подано програму з'їзду, в котрій сказано, що головний бесідник буде Степан Шумейко, редактор „Юкрейнієн Віклі", як рівнож подано, що з'їзд відбудеться в Українськім Союзовім Домі. Програма завершиться бенкетом і танцями.

На цьому з'їзді обговорювано справи, що цікавили молодь того часу. Найголовнішою темою дискусії був спорт і питання, чому УНСоюз більше не спонзорує спорту. Була мова й про роди поліс, тобто як змодернізувати УНСоюз, щоб допомогти йому конкурувати з американськими подібними установами, і таким способом притягнути більше молоді у свої ряди. Всі домагання молоді, як і оборону українського народу на його рідних землях висказано в резолюціях, котрі схвалено при кінці з'їзду і вислано до Головного Уряду УНСоюзу і до американського Уряду. У комітеті, котрий я очолював та котрий складався з 20-ох членів клюбу ім. Мазепи, можна було завважити великий духовий підйом і охоту до дальшої праці. За останніх 45 років жадна подібна запомогова організація не могла скликати такого з'їзду в середніх східніх частинах Америки, як це зробила союзова молодь. Як я вже попередньо зазначив, головним рушієм в історії української молоді в Детройті й околиці був спорт. На XX Конвенції УНС у Вашинґтоні, в травні 1937 р. з Детройту прибуло два молоді делеґати Іван Панчук і я (Іван В. Іванчук). На цій конвенції було дуже мале представництво молоді із інших місцевостей, а все ж таки тих кілька з нас, що були делеґатами, виявилися такими сильними активістами, що потрапили вибрати Антона Шумейка на головного радного УНСоюзу. Тоді також переголосовано, щоб УНСоюз почав спонзорувати спортові дружини. Назначено св. п. Григорія Германа, що тоді був заступником головного предсідника УНСоюзу на спортового директора. У тій атмосфері заінтересуванням союзової молоді спортом, ця ділянка розвивалась і в Детройті, почавши від клюбу ім. Мазепи 183-го Відділу УН-

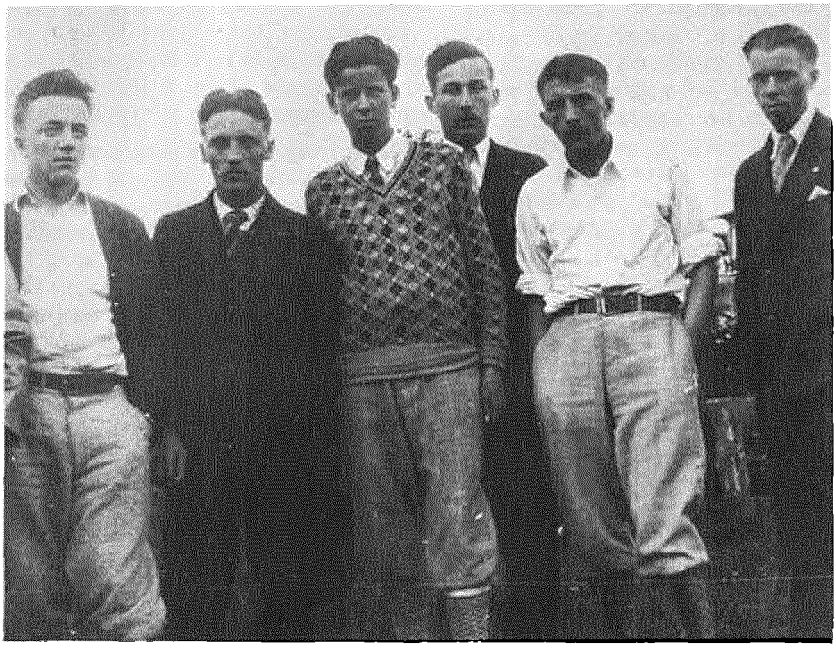

Рідна Школа і танцюристи, що провадилась спільно з Толідо й Росфор. Учитель Української Школи й танців — Іван В. Івангук.

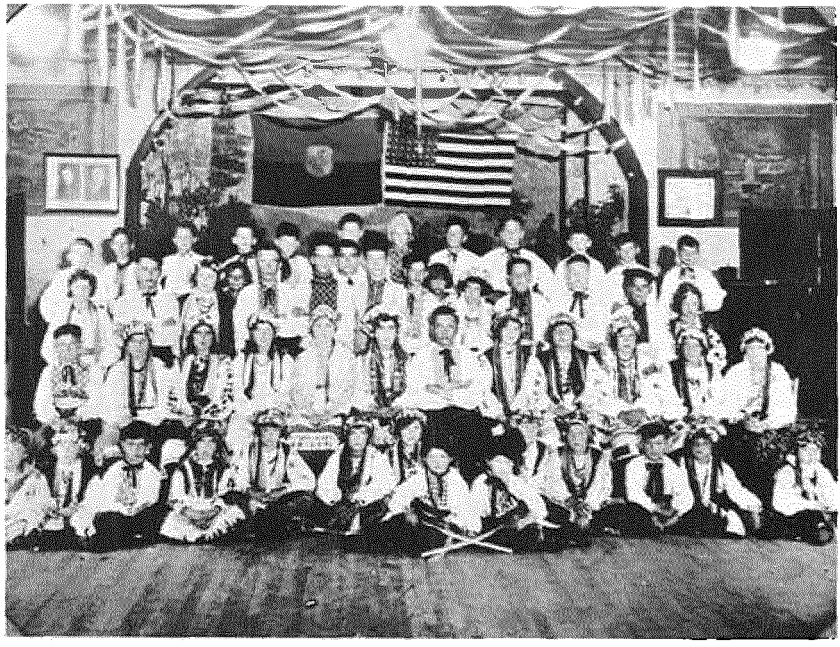

Члени Першого Студентського Т-ва у Гемтремку на прогульці 30 травня 1928 р.

Союзу, зорганізовано 6 дружин, що створили Ліґу Союзових Дружин, котрі грали „бейсбол", а восени „бескетбол" і круглі. У цій Союзовій Лізі брали участь поверх 100 молодих юнаків із 20, 94, 146, 175, 183 і 292-го Відділів УНСоюзу. 8-го вересня 1940 р. відбувся турнір поміж Детройтом і Чикаґо, а 15-го вересня цьогож року поміж Детройтом і Росфордом. По кожнім турнірі відбувалось прийняття гостей в Українськім Союзовім Домі при Морґан вул.

Заки закінчу цей спогад про діяльність союзової молоді в Детройті й околиці, я постараюся ще згадати кілька історичних подій, в котрих союзова молодь брала активну участь, а то й навіть грала провідну ролю

Українська Молодеча Ліґа Північної Америки, взяла участь у 1933 р. в Чикаґо з нагоди Світової Виставки, де був, вперше в історії український павільйон. Ця молодь завжди мала, на кожній конвенції, найбільше делеґатів. В Детройті відбулось дві конвенції Ліґи 3-тя і 9-та, на цій я знову був переобраний фінансовим секретарем. Були намагання, щоб я очолив Ліґу. Десь при кінці листопада Луцький, з Ню Йорку, тодішній редактор офіційного журналу „Тренд", що друкувався англійською мовою, переслав мені всі адреси передплатників, з листом, де було написано: „Ми тут рішили, щоб ти, Іване Іванчук, перебрав редаґування цього журналу, бо для мене вже „Дядько Сем" пошив однострій".

Я за яких 8 місяців зредаґував і видав в Детройті три числа журналу, бо на більше не стало фондів.

Відтак прийшло масове покликання української молоді до війська, що припинило активну працю нашої молоді взагалі, а союзової зокрема. Ані Ліґа, ані союзова молодь, по 4-ох роках неактивности не проявила вже більше такої діяльности, як перед тим.

Отже акція молоді Українського Народного Союзу як такої перестала функціюнувати, за виїмком, що ще є кілька дружин, що грають в круглі і два рази взяли участь в Союзових турнірах круглів.

З приїздом нової еміґрації, по Другій світовій війні не було співпраці української союзової молоді, чи взагалі покоління наших піонерів з новоприбулою молоддю. Ті, що приїхали, необдумано нарікали і докоряли, що наша молодь не говорить добре по-українськи, тим то не може належати до їхніх організацій. Тим часом, новоприбула молодь сама почала асимілюватися.
вертого покоління пішла у підпілля.

Я був на „Реюнйон парті" у 1971 р. в Детройті, на котру прибуло 600 молодих людей. Я їх називав „андерґравнд".

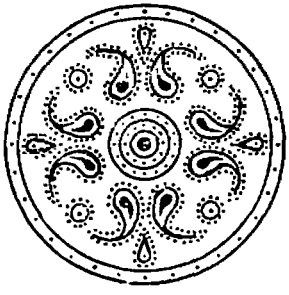

УНСоюз в коломийках

КУМ-ОРГАНІЗАТОР

Ой, не той-то, брате, кум
Що добре кумує,
Але той, що для Союзу
Дітей іншурує!

Ой, не той-то, брате, кум
Що йде на христини,
Але той, що з рук не пустить
Жадної дитини!

Ой, не той-то, брате, кум
Що лиш п'є горілку,
Але той, що з рук не пустить
Парубка ги дівку!

Ой, заграли музиканти
В скрипки яворові:
Пішов кум до куми
В справі Союзовій!

Як тя, брате, не пускають
Дверима до хати,
То ти, брате, лізь вікном —
Душегку дістати.

Як дістанеш одну душу,
То й дістанеш другу.
Будеш мати перед Батьком
Велику заслугу!

Ой, заграли музиканти,
Загриміли бубни:
Народився наш Івась
У саме полудне!

Охристили Івася,
Файне ім'я дали,
І в Дитягий Департамент
Хлопця записали.

Записали в Департамент
Та й зробили знімку,
І в „Трибуні" помістили
Ще одну дитинку!

Ой, щасливий, брате, кум,
Що скінгив роботу:
Що в кишені вже тримає
Дитягу грамоту!

Папай

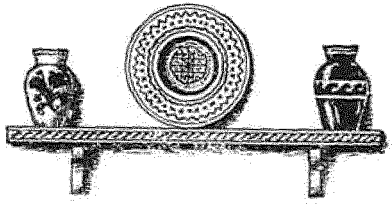

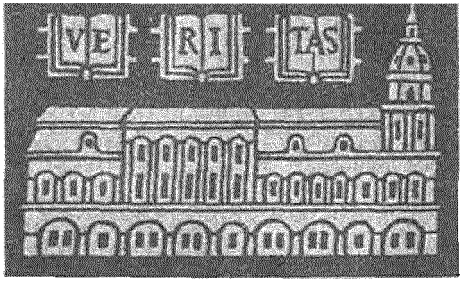

Український Науковий Інститут у Гарварді

написав Омелян Пріцак

1

Дні 22 січня 1968 року і 22 січня 1973 року залишаться назавжди величавим пам'ятником української творчої вмілости. Те, що у 1968 р. намічалось як велику ціль, яку треба осягнути за п'ять років, у 1973 р. з „німецькою", сказати б, точністю було повністю виконане. Тут маю на увазі зібрання фонду у висоті 1,800.-000 долярів на вивінування трьох катедр у Гарвардськім університеті: українського мовознавства, української літератури й української історії.

Оця прецизність у виконанні зобов'язання, яка стала дійсністю завдяки Вашій вірі у велике діло, Вашій праці і посвяті, та завдяки жертвенності восьми тисяч людей тієї найбільш свідомої частини українського громадянства цієї країни поселення та частинно Канади, вказала, що ми, як нація, маємо все ж таки потенціял великої майбутности. Треба тільки докласти старань, щоб проєкти великої позитивної вартости, зроджені холодним інтелектом після всестороннього простудіювання ситуації і встановлення критеріїв першої ваги, а не примхливі іраціональні акції для хвилевого заспокоєння малих амбіцій чи здвиги примітивних стихійних бунтів мас — були у центрі нашої уваги і дії.

У наші і грядучі часи немає і не буде більше місця для примітивізму. У боротьбі за збереження нашого національного існування треба нам озброїтися найбільш софістикованим інструментарієм — тобто мати створену і добре функціонуючу наукову справу на світовому рівні.

Події останніх тижнів як найбільш яскраво показують, де наше слабе місце і як пильно окупант України стежить за тим, щоб там не дійшло до загоєння ран і до росту. Наше най-

---

Слово, виголошене на Конференції Представників ФКУ дня 29 квітня 1973 р. в Кембриджі, Масс.

більше слабе місце і найбільший ворог української ідентичности це, говорячи словами Павла Тичини:

„. . . матусю моя!
Немає, каже, ворога
та й не було.
Тільки й єсть у нас ворог —
наше серце."

Найбільший наш ворог — це брак у нас людської і національної гідности, холуйство, фантастика, індивідуалізм і розмінювання себе на малі справи.

2

Як усе в житті, так і ця невідрадна ситуація мала свої глибокі причини.

Україна — на границі Европи й Азії, протягом тисячоліть була тереном змагу різних культур та релігій. У тому пограничному змагу, на території України, що не раз ставала „Диким Полем", зустрічались ті різні течії, боролися зі собою і. . . проходили далі, не затримуючися в Україні. Серед такої ситуації творити базу своєї ідентичности у системі вищої культури — було неможливо. У названому пограничному змагу не розум і пляновий ріст, а індивідуальний герць, безмежний індивідуалізм і еґоїзм були тим чинником, що формував наше обличчя, яке донедавна залишалося на площині етнографізму. Війна не була тут продовженням політики іншими методами, боротьба не стала необхідним засобом для осягнення вищої форми буття, а самоціллю. У такій ситуації не інтелект, розум — а інстинкт, почування та хвилева примха ставали панівним фактором. Українська історія видала велику кількість героїв, лицарів абсурду, знаменитих полководців, що боролися в ім'я боротьби, але не були спроможні використати своїх перемог, закріплювати їх діями позитивного державнотворчого характеру.

Те саме бачимо і на полі культури. Тут позначається або захоплення „інтеліґентного" пограничника на чужій службі якимсь світовим рухом", все одне, чи це світове православ'я у 17-му столітті, чи всеросійська імперія Романових у XIX столітті, чи всесвітній соціялізм або комунізм у XIX-XX ст. Справи місцеві, негідні уваги „високих умів", діставались в руки партачів та індивідуалістично настроєних „чорнорадців", і тому замість росту і маршу вперед, у нас часто позначався хід назад. При тому основна маса українського населення, селяни, що до 1861 р. не рахувалися за людей і животіли в темноті, радше слухали демагогів — знахарів, як власних Мойсеїв — пророків. Тому зневірені велетні культурного процесу, яких видавала і видає родюча українська земля, не маючи необхідного для свого росту і творчости клімату, включалися у систему існуючих чужих вищих культурних сфер і не раз становили тим її основну творчу силу (не кожен культурний діяч має силу виробити в себе самопевність апостола святої правди серед сліпих). З хвилиною, коли після пробудження, спричиненого нашими Визвольними Змаганнями, українська національна гідність та українська ідентичність стали відроджуватися (вирішальним тут було те, що яких 20 років до того пробудження до життя українська наука і культура почали доставляти українській ідентичності необхідне вивінування), окупант-переможець став застосовувати дуже успішну тактику: він давав декілька разів можливість виявлятись весняним паросткам української самобутности, але тільки на те, щоб їх потім брутально і безоглядно винищити. Світова преса нотувала всередині минулого року майже кожного дня перипетії чергової чистки, зв'язаної з іменем колишнього першого секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста. Показується, що навіть цей продукт комуністичної системи, яким без сумніву є Шелест, з хвилиною коли він був сконфронтований із дійсністю у підвладній собі провінції, для того, щоб краще її експлуатувати і щоб його підвладні легше переносили ярмо колоніяльного визиску, мусів хоч частинно дозволити звернути увагу на культурні потреби українського

народу. Це ж знову почало, хоч у відносно невеликій мірі, загоювати рани пораненого українського самопочуття. Уступки українській мові, українській літературі, українській культурі в загальному не могли не відродити почуття спільноти і зв'язку українського населення з українською територією. Навіть сам Шелест поповнив „смертельний гріх" — він відважився полюбити природу й історію України і випустити про це книжку!

І тому знову посилилися погроми. Сотки вчених із гуманістичних дисциплін (навіть археологів!) заарештовано або звільнено з праці. Припиняються різні видання, або зменшуються значно їх тиражі, або вони переходять на російську мову. Українська історична пам'ять і українська ідентичність знов увійшла в стадію виелімінування.

Саме в таку пору стало можливим, що ми з Вами є свідками постання Українського Наукового Інституту Гарвардського Університету, який повинен і мусить мати змогу діяти у всеукраїнських маштабах і дати українству змогу переможно пережити оте чергове вороже руйнування культури.

3

Але хтось може запитати: Чому потрібний Український Науковий Інститут, коли вже створено три українознавчі катедри?

Наука може розвиватися тільки тоді, коли паралельно до існуючих катедр буде діяти інститут.

Щоб плястично з'ясувати ситуацію, візьму приклад із більш наглядної сфери — з індустрії. Уявім собі, що база української ідентичности і самопочуття — це меблевий промисл. Щоб та галузь економії могла як слід розвинутися, потрібно двох факторів.

З однієї сторони потрібно мати фабрику меблів, де найкращі майстри і вишколені робітники продукують товар першої якости, який міг би зацікавити не тільки національний, а й світовий ринок. Але самої фабрики

Проф. Омелян Пріцак, голова Гарвардського Українського Наукового Центру та його будівничий

не вистачить. Тут треба ще другого чинника — а саме — інституції, яка займалася б студією ринку та продажем випродукованих товарів, в нашому прикладі — меблів. Там теж повинні працювати спеціялісти, які знають усі тайни і можливості продукції меблів, щоб забезпечити запотребування і збут.

Власне три катедри українознавчих дисциплін є отією інституцією, де на найвищому рівні професори займаються „продажем" випродукованих наукою товарів. Щоб могти це зробити, вони мусять бути самі науковцями, брати активну участь в науковому процесі, але вони концентруються не на дослідній праці, а на педагогічній, на викладанні, на переданні „покупцям" (студентам) створених наукою продуктів. Університет є безперечно науковою інституцією, центром науки, але там наголос не на дослідженні, а на викладанні, на передаванні вислідів дослідження молодшому поколінню, яке знову у свою чергу забезпечує постійність і вічність наукового процесу.

„Фабрикою меблів", у нашому тільки образовому порівнянні, є науковий інститут університету (або Академії Наук), бо тільки там наголос може і мусить бути поставлений на наукову творчість. Співробітники наукового інституту, звільнені від викладацьких обов'язків (повністю або частинно), можуть віддатися дослідницькій праці. У випадку українознавчих дисциплін без Наукового Інституту катедри не можуть належно діяти.

Якщо б українознавчі дисципліни були на рівні інших подібних наук, напр. французької, польської, угорської і т. п., тоді, мабуть, вистачило б, щоб, наприклад, професор французької літератури слідкував за тим, що робиться у Франції, головно в Парижі. Він навіть міг би уживати підручників, складених у Франції.

Якою незавидною є ситуація професора якої не було б українознавчої дисципліни, викладання треба починати від підстав. Немає одначе навіть скромних бібліографій та впроваджень до українського мовознавства, літератури або історії. Немає підручників, наприклад, наукової граматики української мови, яка відповідала б університетським стандартам, немає ніякого підручника української літератури (а треба б принаймні трьох, залежно від епох), немає університетських підручників до різних періодів української історії.

В Канаді вже від кількох десятків років викладається в кількох університетах українська мова і література. Одначе виявилося, що там (власне без Наукового Інституту і викладання на рівні аспірантської школи) — не можна було створити ніяких університетських підручників.

Очевидно, крім підручників треба ще цілої системи матеріялів для потреб викладання: виїмків із джерел в англійському перекладі, хрестоматій із коментарями і словничками, тематично зорганізованої серії перекладів найважливіших статтей та монографій на українознавчі теми і т. п.

Хто повинен і міг би це виконати? Ясно, що це неможливо зробити одному професорові однієї українознавчої дисципліни при його навантаженні викладацькою працею та іншими університетськими обов'язками. Для здійснення названих необхідних праць треба мати науковців, які не матимуть ніякої іншої відповідальности як тільки саме таку творчу працю у системі наукового інституту.

Тому від самого початку наш проєкт складався із двох частин: створення трьох катедр, як теж Наукового Інституту.

Але завдання Наукового Інституту не можуть обмежитися створенням підручників та інших підсобних матеріялів, щоб забезпечити університетське викладання. Це очевидно передумова, яка повинна закінчитися протягом яких десяти років, поки випускники гарвардських українських катедр самі не переберуть керування катедр, як звичайні професори.

Український Науковий Інститут Гарвардського Університету мусить якнайширше включитися у міжнародний науковий процес, плече-в-плече з іншими того типу інституціями більш заавансованих щасливіших народів і то на їх рівні. Треба організувати симпозіюми на пекучі теми української науки, на міжнароднім рівні, запрошувати чужих вчених, творити спільні великі наукові проєкти, видання і т. п.

Тут приходимо до видавничої справи. Це дуже важлива справа, але її характер і потреби в нас назагал не завжди спрецизовані. Є загальне переконання, що, щоб створити якусь працю, треба тільки коштів на друк. При тому забувається, що друк входить в рахубу тільки тоді, коли є добрий текст, а на те, щоб створити добрий текст, треба мати фонди, щоб забезпечити творчу працю науковцеві, як теж мати до диспозиції добре функціонуючий технічний апарат.

Ми чуємо не раз закиди, чому ви, тобто комітет українознавчих студій, досі видали всього тільки шість томів своїх праць? Тут можна відповісти, що якщо ми могли взагалі щонебудь видати, то це було чудо.

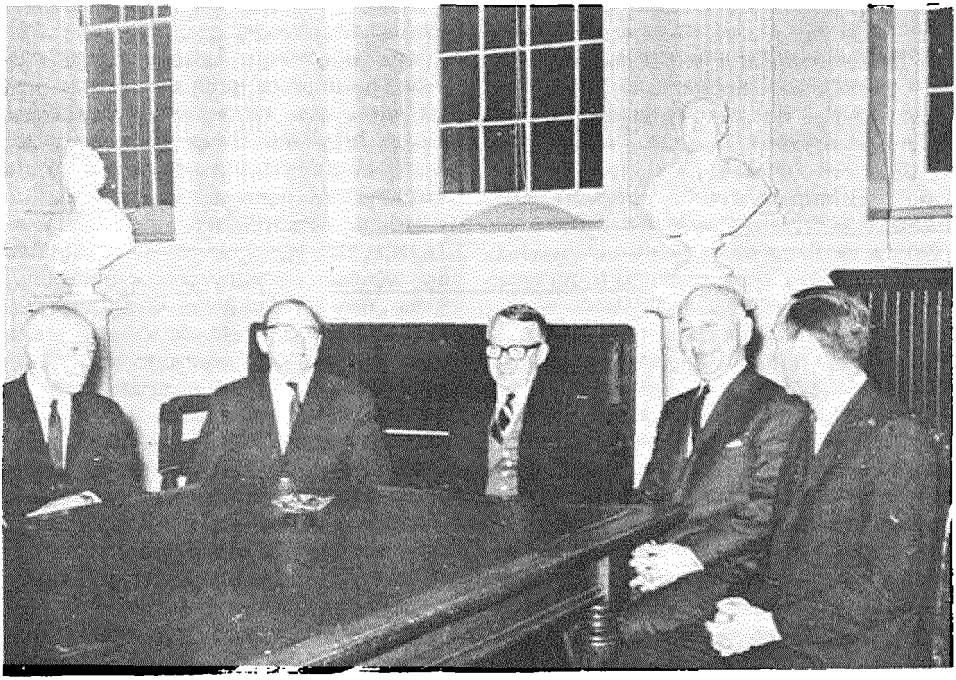

Формальне встановлення українських студій в Гарварді в дні 22-го січня 1968 року, отже щодо дня точно в 50-ту річницю проголошення повної державної незалежности Української Народної Республіки, попередили вступні наради представників Фонду Катедри Українознавства та громадянства з властями Гарварду, що відбулися 3-го січня того ж року. Довша нарада відбулася з тодішнім деканом факультету гуманістичних наук, проф. д-ром Франкліном Луїсом Фордом, який м. ін. заявив, що на його погляд важлива ділянка українських студій була до того часу в Гарварді занедбана та вже тоді видвигнув думку про встановлення Центру Українських Студій з трьома катедрами, наково-дослідним інститутом і бібліотекою. На фото — фрагмент з цих нарад. Сидять (зліва): ред. А. Драган, тодішній голова Наукової Ради ФКУ і опісля голова Гарвардського Комітету Українських Студій проф. д-р Омелян Пріцак, проф. д-р Франклін Л. Форд, головний предсідник УНСоюзу та екзекутивний віце-президент УККА Йосип Лисогір і президент Фонду Катедри Українознавства мґр Степан Хемиг.

Щоб видавати наукові твори, треба мати забезпеченими два чинники: технічний апарат і ринок збуту. У нас не було і покищо немає ні одного, ні другого.

Один секретар (чи одна секретарка) комітету мусів (мусіла) і досі мусить полагоджувати усі бюрові справи, кореспонденцію, зв'язану із функціонуванням катедр і літньої школи, мусить помагати роботі ФКУ, мусить бути урядовцем, до якого в кожну пору службового дня можуть прийти студенти і докторанти з усякими справами, мусить відповідати на сотки листів доброзичливих людей, але не раз й у таких справах, щоб прийняття когось на медицину чи правничі студії до Гарварду (батько дав 100 дол. на ФКУ), робити переклади з української на англійську мову, редаґувати рукописи, помагати у видаванні „Рецензії" і т. п.

Без того, щоб у системі наукового

інституту було принаймні чотири особи, крім секретаря, а саме: два мовні редактори (для української та англійської мов), перекладач (ка) і типіст (ка) — видавнича справа не зможе здвигнутися з місця.

Досі ми (комітет) співпрацювали і ще співпрацюємо з видавництвом Фінк у Мюнхені. Це головно тому, що видавець брав на себе увесь фінансовий риск. На жаль, досі не було можливим створити задовільного ринку для нашої видавничої продукції. З огляду на те наклади мусіли бути невисокі, що у результаті спричинило високі ціни. Крім обмеженого числа американських бібліотек та окремих покупців, навіть при 50% знижки для членів ФКУ, не можна було продати більше як яких сто примірників одного видання.

Доки не створимо тут, у цій країні і в Канаді українського ринку для української наукової книжки, щоб принаймні одна тисяча українських людей (зокрема професіоналістів) купувала українську наукову книжку — тяжко буде розвинути видавничу справу.

5

Але науковий інститут має ще іншу сторінку, значення якої не можна переціпити. Усі великі творчі акти людства вимагають багатогранної постійної зорганізованости, яку може дати і дає лише постійна співпраця і постійне співвиконування завдань. Взяти б для прикладу музику. Найбільш розвинутий вид музичної творчости це не концерт соліста, а симфонія. Щоб виконати симфонічну композицію не вистачить одного хоч би й найкращого соліста. Треба цілого ряду першорядних солістів і то по кількох для кожної складової одиниці оркестри чи хору й абсолютної згармонізованости оцього ансамблю солістів. Один скрипаль чи одна флейта, одне сопрано чи один баритон тут не вистачать, хоч би кожен з них був неперевершеним віртуозом.

Щоб українська наука могла виконати найвищі завдання наукової творчости в ділянках українознавства, не вистачить солістів, звичайних професорів відповідних катедр. Тут треба нам симфонічної оркестри науки, якою власне стане науковий інститут. Українська наука тільки тоді буде спроможна виконувати великі наукові композиції, якщо в одному місці, власне в Українськім Науковім Інституті Гарвардського Університету, матимуть змогу разом працювати і творити найкращі солісти української науки всіх ґенерацій, але не кожен для себе і в ізоляції, але у творчій співпраці й у згармонізованості симфонічної оркестри.

Така „симфонічна оркестра" науки повинна б охопити принаймні по п'ять представників трьох основ української ідентичности і самопізнання — п'ять українських мовознавців, п'ять українських літературознавців і п'ять українських істориків. До того треба б додатково принаймні п'ять представників українських економічних та політичних наук та п'ять співробітників для загальних дисциплін: бібліографії, енциклопедії та служби інформації. Разом бодай дванцять п'ять першорядних спеціялістів.

Керована вимогами інтелекту та системою важливости і першенств робота наукового інституту, отієї симфонічної оркестри науки, виробила б імпозантний колектив української творчости, який променював би і на інші ділянки українського життя, призвичаюючи українських людей до вищих форм творчої зорганізованости, до залишення неоправданого амціонерства та необмеженого одчайдушного і тому шкідливого індивідуалізму.

6

Отих солістів науки треба було б дуже обережно вибрати. Ніякий непотизм (у нас від віків закорінений), чи слухняність челядника — не повинні тут мати місця. Тільки люди з надзвичайними здібностями, інтеліґенцією, ориґінальністю думки, почуттям людської і національної гідности повинні б братися до уваги. Їх

треба рекрутувати із трьох середовищ: докторантів і докторів українознавчих дисциплін Гарвардського університету, таких же докторантів і докторів із інших університетів Америки і Европи, врешті професорів американських та інших університетів, зацікавлених українською тематикою, які могли б провести семестер або рік в Українськім Науковім Інституті для виконання наукового завдання — свого власного чи інститутського.

7

Тому, що і найбільш віддані науці люди не можуть жити тільки любов'ю до науки та повітрям, а мусять мати на прожиток принаймні 10-15 тисяч долярів річно (в цій країні), щоб дати змогу діяти накресленій повище симфонічній оркестрі української науки, треба в першу чергу суми від 25 х 10,000 до 25 х 15,000, тобто біля 250-375 тисяч дол. залежно від ставок.

До того треба додати ще платню для секретаря інституту, бібліотекаря, мовних редакторів, перекладачів і типістів — разом бодай яких 50.000 та яких 30.000 на технічні видатки, як копіювання, канцелярійне приладдя, кошти семінарів та наукових з'їздів і т. п.

Значить, доходимо до чисел від 250,000 + 80,000 до 385.000 + 80,000, тобто від 330,000 до 465,000 долярів.

Як можна б виконати таке фінансове зобов'язання? Я не економіст і тому мої думки, що їх висловлюю в цій справі, треба трактувати тільки як стимул для фахової дискусії, а не як готову рецепту для здобуття фондів.

Після всестороннього простудіювання ситуацій, які мають інші інститути Гарвардського університету, та обдумання нашого потенціялу, пропоную для дискусії такий проєкт.

Інститут мусить мати як постійну базу вивінування у висоті 2 мільйонів долярів, яке дасть йому постійний кожнорічний дохід біля 100,000 (чи їх рівновартість) і це буде в першу чергу на оплачення коштів адміністрації, видавничої справи і бібліотеки (повище ми усталили як орієнтаційну позицію — 90,000 долярів.)

Для здобування суми потрібної для вдержання 25 науковців треба створити окрему позицію в системі ФКУ або замінити її на окрему фундацію, яка чи то на базі членських внесків (наприклад, 2,000 членів по 500 долярів річно, чи 10,000 по 1000 дол.), чи то на базі постійної співпраці наших кредитівок, чи може біржевих операцій, роблених нашими фахівцями, була б у стані забезпечити потрібну для праці інституту суму: 400-500 тисяч долярів річно.

Хоч у анти--ФКУ пропаґанді підсувається думку, що, мовляв, Гарвард уже дістав два мільйони українських грошей і тепер хоче ще більше грошей виманити від української спільноти, при об'єктивному розгляді справ ясно видно, що Гарвард тут ні при чому. Це не для існування Гарварду, а для бути чи не бути українству — потрібно, щоб десь на земній кулі у найбільш ефектовнім з точки погляду престижу місці могло працювати і співробітничати зі собою яких 25 провідних українських вчених, маючи до диспозиції фахові бібліотеки, відповідні канцелярії, поміч технічного апарату та видавництво.

І тому цілком не є облігаторним передавати капітал (крім першого вивінування — 2,000,000) Гарвардові, щоб забезпечити можливість праці інституту. Ми можемо і повинні перебрати ту почесну справу, яку може виконати українська зорганізована спільнота на еміґрації, у свої руки, але під умовою, що завдання буде дійсно виконане і буде виконуватися точно, постійно.

8

Кажуть, що, потенціяльно беручи, кожна людина має можливість стати щасливою, що принаймні один раз до кожної людини заглядає промінь щастя. Тільки не кожна людина має талант розпізнати, що власне це щастя

до неї прийшло і повністю використати ту золоту нагоду.

Те саме можна казати і про народи. Мабуть немає такого народу, до якого не загостила б хоч раз у його житті золота можливість. Як ми знаємо з нашої історії і до нас такий промінь щастя кілька разів доходив. Але на наше нещастя ми досі були сліпими, не розпізнавали в час золотої нагоди. Ось зараз світової слави університет дає нам усе потрібне, щоб українська наука вийшла із ґетто, щоб через престижеву українську науку і з світовою підтримкою українська нація дістала можливість розірвати окови свого рабського браку людської і національної гідности, як в Україні, так і на еміґрації.

Але чи ми використаємо повністю оту нагоду?

Я твердо вірю, що маючи до диспозиції апостольську активність і підримку керівників Фонду Катедри Українознавства, як і жертвенність широкої української громади в діяспорі, українство таки зірве з минулою незрілістю, а повними пригорщами схопить і збереже промінь українського щастя.

Золота нагода цим разом не проминє незауваженою, а як зловлена птаха стане на службі нашого культурного і національно - державного відродження.

ІЗ ПОЕЗІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

ВІРШ ВАЛЕНТИНА МОРОЗА

ЛУЦЬК

Любарте-князю, срібнобородий лицарю,
вже заніміли гудців твоїх яворові гуслі,
маєстати княжі на спорохнілому пергамені вицвіли
і погорніло ймено твоє на щербатім залізі.

Позбираю забутих слів квадратові гривни,
з віщого срібла викую гарівний ланцюг,
підійму з намулу Дажбога дерев'яне олтарище
і збагну заповітів наших праукраїнський дух.

Замурується в землю Столп'є, за болотом осяде Седлище,
забіліє співучий Забороль березовою корою,
гостровухим вовком хтивий Хотомель визирне,
а Біла Вежа виросте ведмежою головою.

Прогримить копитами Ратно, засяє щитами Войниця,
на штири боки протрубить Рожище туровим рогом,
вгостить медами Липно — дуплаве деревище,
а Гордло валами вгорнеться за нешироким Бугом.

Позліталися сови над заборолом замгища,
розполохують сиві сутінки попелясті крила,
і лякають язичників таємничими письменами
похилені плити на караїмських могилах.

Ситуація серед Українських скупчень у Південній Америці (за збереження національної субстанції та суспільного життя їхніх громад)

написав Михайло Данилишин

I.

В краях Південної чи так званої Латинської Америки живе приблизно 400 тисяч української еміґрації, однак про дійсне положення деяких, головно менших числом наших скупчень знаємо дуже мало, бо вони переважно здані на ласку своєї долі і з огляду на їх малу чисельність та на несприятливі відносини розпливаються в чужому оточенні, бо не мають належного опору та можливостей протиставитися постійній асиміляції та денаціоналізації виростаючих поколінь.

Найстарша українська еміґрація Латинської Америки знаходиться в Бразилії, де живе приблизно 150 тисяч громадян українського походження. Там виросло вже четверте наше покоління, яке в більшості задержало нашу національну індивідуальність і про загальний її стан були недавно публікації, подані проф. Оксаною Борушенко. Слід ширше згадати про діяльність у Бразилії покійного письменника Петра Карманського, про якого недавно писав проф. Яр Славутич, та письменника і видавця Сильвестра Калинця, Окремо заслуговує на згадку 60-ліття газети „Праця", яке припадає в цьому році. Подія ця заслуговує на спеціяльні відзначення, бо „Праця" — одна із трьох перших наших газет на еміґрації і перша газета серед українців у краях Південної Америки.

Числом найбільша українська спільнота знаходиться в Арґентині, яка недавно відзначала 75-ліття свого поселення. Вона також має поважні здобутки, але про дійсний стан її громадського життя знаємо небагато, бо її Українська Центральна Репрезентація вже яких два роки зовсім не була чинна. В половині вересня 1973 року відбувся 9-ий Конґрес Українців в Арґентині, до якого зголосилося 23 організації, які перевели акцію зговорення та устійнили коаліційний список керівних органів Центральної Репрезентації, яка складається з Президії із 7-ох осіб та 9-ти членів Управи, разом 16-ти осіб, що як виконний орган діятиме на протязі 3-ох років. Головна Рада, законодатний орган, складається з Президії із 4-ох осіб та делеґатів всіх існуючих організацій. Треба сподіватися, що це за-

початкує уздоровлення міжорганізаційних відносин.

ЗАГРОЗЛИВИЙ СТАН ДЛЯ УКРАЇНЦІВ В УРУҐВАЇ

В Монтевідео колись невелика, але рухлива українська громада проявляла живу діяльність, вдержуючи стислий зв'язок з українськими скупченнями в Арґентині. В 1934-му році засновано там Т-во „Просвіта", яке в пізніших роках збудувало свій Народний Дім. Внаслідок заходів, пороблених перед Урядом, надано назву „Україна" одній із вулиць Монтевідео, як признання для української спільноти. Існувала також українська католицька парохія, яку обслуговував покійний о. Іпатій Майка, ЧСВВ, але кілька років тому він помер і дотепер його не заступлено. Внаслідок цих відносин українська громада в Монтевідео нидіє. Старі піонери вимирають, а невелике число молоді виїздить або розпливається в космополітичному оточенні.

Двічі відвідуючи Монтевідео, я намагався вияснити дійсний стан тамошніх відносин і в тих справах переговорював з деякими особами відносно майбутности нашої громади в тому місті, але, на жаль, висновок був такий, що, з огляду на несприятливі відносини серед нашої громади, ледве чи вдасться вже зактивізувати рештки українських сил, хібащо можна ще зберегти дещо із майна тепер нечинної „Просвіти".

Вихід із цієї складної ситуації в тому, щоб Управа „Просвіти" в Монтевідео звернулася до „Просвіти" в Арґентині і спільно шукала способів та можливостей цю проблему розв'язати. На мою думку, треба це починати дуже обережно, але не зволікаючи, бо відкладання розв'язки наявних проблем може мати некорисні наслідки.

Слід зазначити, що в останніх роках загальні відносини в Уруґваї значно погіршилися, що спричинило „девальоризацію" уруґвайського песа, викликаючи незадоволення серед населення і неґативно позначаючись на організаційному житті еміґраційних скупчень.

II.

АКЦІЯ РОЗБУДОВИ ТА СКРІПЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ В ПАРАҐВАЇ

Українська спільнота в Параґваї числом дещо більша, а також відмінна тим, що там є більше число українських колоній, себто родин, які осіли на землі та займаються рільництвом. Такі українські громади є в провінції Ітапуа, в околицях міста Енкарнаціон, столиці цієї провінції та центральному осередку українського поселення. По всіх українських громадах є церкви, народні доми, деякі навіть муровані, при яких існують суботні чи недільні школи. Взяте разом, це дає кращі вигляди на майбутність.

Українці в Параґвані пережили вже критичний період свого поселення, бо тепер там значно покращали економічні умови, а це в загальному має додатний вплив на розвиток та скріплення громадсько-релігійного життя, тим більше, коли є відповідні кадри виростаючої освіченої молоді. У давніших роках внаслідок несприятливих економічних відносин українська молодь в Параґваї в більшості виїжджала до Арґентини, а тепер вона працює і вчиться.

Після недавних відвідин можу ствердити, що в самому Енкарнаціоні є поважне число учнів середніх шкіл і студентів університету, як також є вже вчителі народних і середніх шкіл та кілька банкових урядовців і професіоналів. В Енкарнаціоні є активні дві наші парохії, українська-католицька, парохом якої є о. Йосиф Рессінґер, що належить до Українського Екзархату в Арґентині, та парохія УАПЦеркви, настоятелем якої є о. Микола Щербак. Парохія ця має гарну муровану церкву і підлягає юрисдикції Преосв. Іова, Архиєпис-

копа УАПЦ з осідком в Бразилії. Окремо працює згромадження катехиток під проводом катехитки Михалини Стружак, які займаються вихованням дітвори по наших колоніях.

„Просвіта" в Енкарнаціоні приступила до побудови нового, великого і мурованого Народного Дому з відповідною залею та приміщеннями для школи і бібліотеки. Окремо споруджується три спортові площі та дитячий парк, щоб об'єднати молодь. Українська спільнота в Параґваї має повні вигляди на скріплення, але вона потребує духової опіки та відповідної моральної допомоги.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА ПОБАЖАННЯ

Слід згадати ще про українців у Чіле та Перу, бо про них нема ніяких звідомлень. В Чіле, яка сусідує з Арґентиною, була українська громада, що постала там після закінчення Другої світової війни, але опісля більшість наших громадян виїхала до ЗСА, Канади і Австралії. Про українців в Перу знаємо якнайменше, але здається, що й там є кілька наших родин, і про них треба розвідати. Отже, я насмілююся піднести думку, щоб з рамени СКВУ ті наші скупчення хтось відвідував і щоб при його Секретаріяті створено відділ зв'язків, який такими справами займався та йшов потребуючим з порадою і допомогою.

Опіка та допомога для менше і слабо розвинених наших громад у Латинській Америці могла б відбуватися в такий спосіб:

(1) Для організацій та парохій всіх малих скупчень висилати коли не безплатно, даром, то по обниженій ціні шкільні підручники українською мовою, щоб забезпечити дітвору навчанням української мови.

(2) Висилати безплатно нашу пресу, головно для читалень, щоб відповідно інформувати наших земляків і скріплювати з ними зв'язок.

(3) Для тих громад та організацій, які ведуть радіопередачі, висилати безплатно довгограйні платівки, щоб підсилити їх акцію та дати їм змогу передавати українську музику і пісню у виконанні добрих музично-вокальних ансамблів.

(4) Вислати певну кількість примірників Енциклопедії Українознавства та книжок для державних бібліотек, щоб ними як студенти, так і всі інші заінтересовані могли користуватися.

(5) Призначити відповідні стипендії для студентів та учнів вищих курсів українознавства.

(6) Періодично висилати культурно-освітнього референта, який на місці розглядав би проблеми наших земляків та відповідними порадами і вказівками допомагав їх розв'язувати.

СКВУ має бути не тільки централею сильних і належно розвинених українських спільнот, а в першу чергу опікуном та порадником для тих спільнот, які можуть затратити свою національну індивідуальність.

ПАМ'ЯТНИК ТАРАСОВІ ШЕВЧЕНКОВІ В СТОЛИЦІ АРҐЕНТИНИ, БУЕНОС АЙРЕСІ. Після поставлення та врогистого відкриття пам'ятників Тарасові Шевченкові в Вінніпеґу в Канаді в 1961-му році та в столиці З'єднаних Стейтів Америки в 1964-му році, подібний пам'ятник Кобзареві України здвигнено також в столиці Арґентини і його торжественно відкрито, в приявності багатьох тисяг українців з різних країн світу, 5-го грудня 1971 року.

МИКОЛА ЛИСЕНКО
людина, мистець і педагог

написала Таїса Богданська

Остап Лисенко довгі роки збирав спогади мистців, письменників і науковців про свого батька. Розкинені по малодоступних виданнях, деякі не опубліковані, інші написані ще живими друзями Миколи Лисенка, з'явились книжкою під наголовком: „Микола Лисенко у спогадах сучасників".

Сюди ввійшли спогади Михайла Старицького, Олени Пчілки, Івана Франка, Миколи Садовського, Олександра Кошиця, Філарета Колесси, Олександра Барвінського, Василя Барвінського, Людмили Старицької-Черняхівської, Софії Тобілевич, Максима Рильського, Лева Ревуцього та багатьох інших.

Двоюрідний брат Миколи Віталійовича і нерозлучний товариш його дитячих та юнацьких років, Михайло Старицький ось так характеризує Лисенка: „Вже з дитинства проявлялись у Лисенка великий музичний талант і рішуча вдача все поставити на своєму. Музичні здібності одержав Микола по матері, яка добре грала на фортепіяні і все життя дбала про те, щоб дати синові добру музичну освіту. Зате національні почуття розбуджувало у Лисенка передусім село, челядь, вулиця, де збирались хлопці й дівчата і співали народних пісень". Далі згадує Старицький, що Микола був завжди веселий, елеґантний, добре танцював. Молодого артиста часто запрошували на різні концерти. Студіюючи в Київському університеті, він створив хор і виступав з ним 1861 р., виконуючи виключно українські пісні.

Вже з того часу починається громадська діяльність Лисенка.

Може по закінченні консерваторії в Ляйпціґу, де на останньому іспиті виконував він 4-ий Концерт Бетговена Ґ-дур з власною каденцією і дістав дуже похвальні оцінки, чи після успішного концерту в Празі — Лисенко міг більшу славу здобути собі як піяніст-віртуоз. Однак, бажання служити своєму народові, збирати народні пісні та дати їм мистецьке офор-

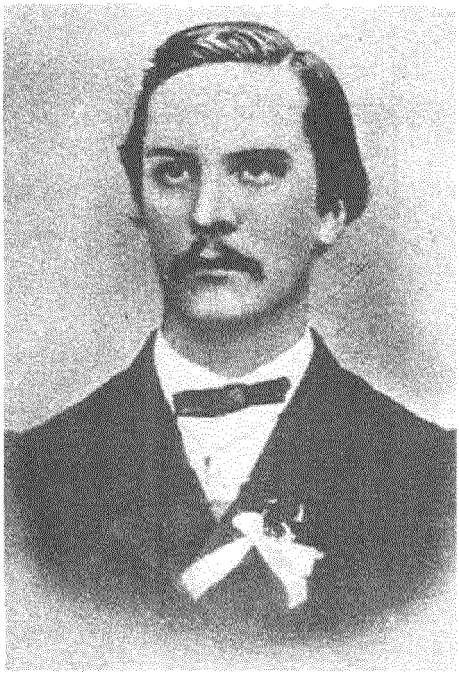

Микола Лисенко після закінчення консерваторії 1868 року

млення перемогло, і він свідомо вибрав тернистий шлях українського композитора.

У Києві був Лисенко душею літературно-артистичного товариства ,опісля головою Українського Клюбу. Ніякий концерт не відбувся без нього. Але Український Клюб попав у неласку тому, що в ньому знайдено газету „Свободу" з Америки. На ліквідаційному засіданні Лисенко шепнув Олені Пчілці: „Скажіть кілька слів від клюбної старшини, тільки не дуже смутно, щоб люди не губили бадьорости".

Характеристичною рисою Миколи Віталійовича була його бадьорість. Людмила Старицька - Черняхівська пише: „Я ніколи не бачила його в підупалому настрої, не чула від нього того нудного песимістичного скиглння, що за ним ховають свою душевну мізерію маленькі людці. Може внаслідок свого здоров'я і тої сили творчого духу, що буяли в ньому, Микола Віталійович не втрачав ніколи енерґії і віри в перемогу".

Інші характеристичні риси — лагідність і ввічливість згадує Олександер Русов. Коли під час подорожі в Карпати 1893 р. заїхали вони вдвох до села Козови, де шаліла холера, то спочуття до горя сторонніх людей, що викликало на його обличчі вигляд справжнього страждання, прямо дивувало тих простих людей. Зате при записі коломийок він так строго екзаменував одну молоду гуцулку, так докладно розпитував про її співанки, про голос і слова, про те, які наголоси брала, що дівчина врешті розплакалась.

Софія Тобілевич з вдячністю згадує, як Лисенко врятував її життя, забравши до себе на „дачу", де вона почувала себе як член родини. Той, — пише вона, — хто входив в його господу побитий життям і втомлений боротьбою, виходив з неї мов молодшим, з вірою і надією в серці.

Олександер Кошиць оповідає, як з трепетом в душі чекав він на першу зустріч з Лисенком:

„Хвилин через п'ять до мене вийшов кремезний, середнього росту чоловік у візитці. Поздоровкались. Рука в нього була пухка з короткими пальцями і широкою долонею. Вуса на манір шевченківських, а сам робив враження справжнього пана. Розпитував, звідкіля я, наводив мелодії, які я позаписував, і звернув увагу на неправильне поділення тактів у моїх записках, бо я, бувши семінаристом, все ділив на чотири. Раптом до кабінету, де ми сиділи, вбігла купа дітей і одно почало ховатись за фортепіяно і кричати: „Тату, Остап б'єтся!" Мене ще більше вразило, що діти в інтеліґентного чоловіка балакають по-українськи. Вийшов я дуже схвильований тим, що нарешті бачив Лисенка і що він такий гарний та лагідний".

Цікаво описує Кошиць концерт в роковини Ґріґа, в якому брав участь Микола Віталійович:

„Я виготовив реферат про Ґріґа, а також ґріґівські хори, між іншим його псалом „О Божий Син". Після

мого реферату співали солісти, грав квартет, і тоді виступав хор, якому супроводжав сам Лисенко. Почалося все добре. Але що мої панночки на протязі цілого концерту гуляли з хлопцями в почекальні і набрали великого темпераменту, то коли в середині твору на органнім пункті, де баси повинні держати одну постійну ноту, а хор барвистим гармонічним узором злітав догори, то тут вийшло щось несподіване. Панночки полізли так вгору, що не тільки я, а здається й сам Бог не міг би їх здержати. В мент, як розвивалась та катастрофа, Лисенко почав шукати на клявішах якоїсь нової тональности, додаючи тим ще більшого хаосу. Мені прийшлось давати один удар до хору, а другий по плечах Миколи Віталійовича, аби він замовк. Кінчили ми якимсь надзвичайним, футуристичним акордом і при несміливих апльодисментах переляканої публіки зійшли з естради. Можна уявити моє роздратування, тим більше, що це був перший випадок в моїм дириґентстві. До того ще додавалась якась ніяковість перед Миколою Віталійовичем за мою дириґентську палицю, а також побоювання, що він образиться. Але коли я ввійшов в артистичну кімнату, він зустрів мене таким щирим сміхом, що я сам почав сміятися зі своєї невдачі".

Михайло Микиша пише, що Лисенко був надзвичайно чуйною, уважною людиною, кожного вмів підтримати і потішити в гірку годину, за що всі віддячували йому любов'ю і шаною. Сам у важкі хвилини тримався спокійно, з гідністю, навіть часом жартував. Коли після обшуку (1907) Лисенка заарештовано і привезено до Лукіянівського поліційного „участка", Микола Віталійович зайшов у камеру, привітався з присутніми, подивився на голі нари і сказав: „Нарешті я хоч тут висплюсь". Потім зняв пальто підклав під голову і ліг".

Лисенкову скромність описує Старицький ось так:

„Приїхав у Київ Чайковський і просив Лисенка продемонструвати оперу „Тарас Бульба". Лисенко отягався,

Олександер Кошиць
(1875-1944)

але Чайковський наполіг. З захопленням і увагою прослухав Чайковський цілу оперу, вітав Лисенка з талановитим твором і просив поїхати з ним в Петербург, де він поставить цю оперу неодмінно. Лисенко зібрався з оперою в путь, та замислився, і то так надовго, що Чайковський встиг померти. По кількох роках старався професор Лисенка — Римський-Корсаков про приїзд Лисенка в Петербург для постави „Тараса Бульби", та Лисенко знову не поїхав. Можливо, його лякала думка, що дорога дитина буде піднесена публіці не рідною мовою, а можливо й властива справжнім талановитим людям скромність робила його нерішучим".

Валерія О'Коннор-Вілінська, згадуючи своє дитинство в Миколаївці та пригоду з виверненим чорнилом на тількищо написані „Огні горять", пише:

„Так, є два Миколи Віталійовичі, один лагідний, ласкавий, а другий враз — грім і блискавка. Добре знали це його хористи, навіть старші артис-

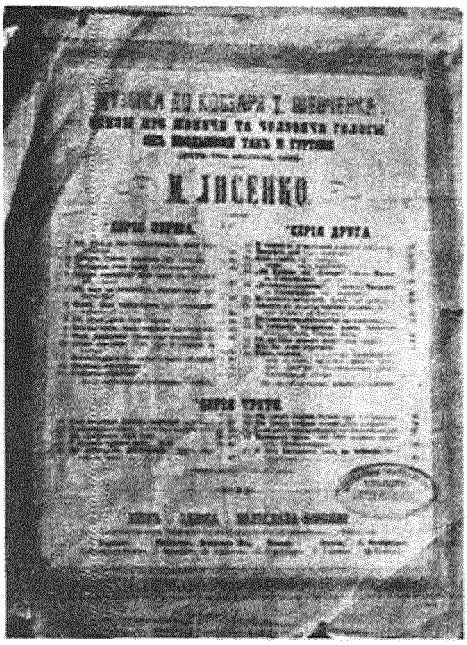

Титульна сторінка видання нот Миколи Лисенка „Музика до Кобзаря Т. Шевченка"

т и і його учні, а Людмила Старицька згадує, що Лисенко був дуже запальний, спалахнув одразу, мов сірник, увесь червонів і сипав грізною філіпікою на винуватця. Це був шляхетний гнів. Обурення викликало у нього щось негідне і зле. Злопам'ятливим Микола Лисенко не був, як скоро спалахував, так скоро й відходив. Заздрість, підступ, холодна злоба були невідомі йому. Це було золоте серце. Серед своїх людей у нього не булс ворогів, і всі вороги українського народу були ворогами його".

Як композитора, піяніста, диригента, акомпаньятора і вчителя згадують сучасники Лисенка з великою повагою, вдячністю і теплотою.

Людмила Старицька, слухаючи Миколу Лисенка як піяніста, завважує, що він виконував з надзвичайною експресією твори Шумана, Шопена і Чайковського. Вона не чула кращого виконання „Авфшвунґа", як у Миколи Віталійовича. Коли ж він виконував свої речі, то надавав їм якесь євшан-зілля. В його грі оживали тисячоліття і чулась глибока, сива, слов'янська старовина. Та й сам він був за роялем — віщий Боян.

Валерія О'Коннор-Вілінська описує, як приїхала вона пароплавом до Києва і забігла до Лисенків перед самим концертом Миколи Віталійовича, про який вона нічого не знала. Їй відчинив двері сам Лисенко у фраку з білою краваткою, у повній параді. Зразу запропонував Лорі (так звали Вілінську) їхати з ним на концерт. Їдучи повозом, розмовляли про все, як звичайно, мовби не було того концерту, перед яким хвилюються артисти. Лора дивувалась і милувалась тою природньою рисою справжніх великих людей: просто ставитись до свого таланту, не заноситись, не губити рівноваги. Одначе, як ввійшли вони через бокові двері на сцену, у Лисенка з'явився зразу діловий, енерґійний вигляд. Його оточили артисти, яким він хутко і владно давав накази. Коли ж розпочався концерт Микола Віталійович легко, моторно підійшов до фортепіяна, зручним рухом розкинув поли фрака і м'яко сів на стілець. Заграв, у роздумі слухаючи свою мелодію, з чуттям схилив голову, легесенько похитуючи нею, потім бадьорим, рішучим рухом підніс її вгору.

Олена Пчілка стверджує, що акомпаньямент Лисенка (особливо в своїх творах) виконував композитор так майстерно, що хотілось більше слухати приґравок, як сам спів.

Кошиць згадує, що Лисенко грав усе з надзвичайним завзяттям. Для Філарета Колесси залишилась гра М. Лисенка найкращим спогадом.

Що довше працював Кошиць з Лисенком, то більше знайомився з його творами, то більшою повагою переймався, і це почуття доходило до побожности. Навіки незабутнім зосталось у пам'яті Кошиця розучування „Реквієм" Моцарта з Миколою Віталійовичем, або як Лисенко розмальовував хористам цілі картини, коли хор співав „Чотири пори року" Гайдна.

Микола Лисенко, Марко Кропивницький та Микола Садовський (усі в міськім одягу) серед акторів українського театру в 1880 роках

Взагалі ці співанки-проби були не тільки для Кошиця, але й для всіх хористів справжньою лекцією розуміння музики. Все і всюди шукав Лисенко справжнього мистецтва, за дешевим ефектом ніколи не йшов.

Яків Гулак-Артемовський пише, що через вороже наставлення Росії до української культури гучних рецензій на хорові концерти Лисенка не було. А підкуповувати й приваблювати кореспондентів він не хотів та й не вмів, — це була людина кришталево-чиста і через те ніколи не ганявся за славою.

Співачка Олена Петля - Барілотті вдячна за науку композиторові все життя. Вказівки Лисенка допомогли їй, коли вона співала провідний оперовий репертуар. Тактовність Лисенка завжди забезпечувала успіх в роботі зі співаками, бо він рахувався з мистецьким баченням виконавців.

Найкращий образ Лисенка, як педагога-піяніста, дає Анатолій Буцькой. Увійшовши в клясу, Лисенко

завжди сідав праворуч від учня в кутку біля фортепіяна і запрошував ляконічно фразою: „Ну, зіграйте". Спочатку учень виконував чисто технічний матеріял, ґами, етюди. Потім прослухувались підготовані п'єси, і Лисенко робив вказівки різноманітного характеру. Іноді сам сідав за інструмент, показував, як треба виконувати той чи інший уривок, але не грав учневі цілого твору, бо боявся механічного наслідування. Вважав, щоб молоді піяністи все акомпанювали співакам чи інструменталістам, грали на два фортепіяна і практикували камерну музику. Обов'язкові були теж учнівські виступи, і генеральну пробу було багато тяжче пройти, як сам виступ.

Одна з учениць Лисенка (прізвище не подане) признається, як на вступному іспиті не могла виконати жадної ґами, погано читала ноти, а намагалась надолужити сальоновими п'єсами з октавами і педалем. А Лисенко поволі, поволі навчив її любити Баха, Бетговена, Скарляті, Гайдна, Моцарта. Дістати на іспиті Шопена вважалось відзначенням. Зіграти Шопена — говорив Лисенко — може лише той, хто вже виявляє настрій, „а вам ще не належить мати свій настрій".

Учениці мусіли писати музичні диктати, грати п'єси в різних тонаціях, а в неділі й свята не жалів Лисенко часу і викладав теорію, історію музики з музичними ілюстраціями. Своїх фортепіянових творів він не давав учням грати, а як дехто зі співаків надто вільно виконував його твори, заявляв — „це не моє, я цього ніколи не писав".

Лев Ревуцький згадує, що Микола Віталійович не вмів сердитись на тих, хто не виконав завдання, але по зле вивченій лекції на обличчі його було видно, що він щиро засмутився.

Одним із перших знайомих Лисенка в Галичині був Олександер Барвінський, батько Василя. Від першої зустрічі вони стали щирими друзями. Наслідком цього знайомства був перший твір Лисенка на слова Шевченка, а саме його „Заповіт", замовлений Олександром Барвінським у 1867 році.

Василь Барвінський побачив уперше і востаннє Лисенка в 1903 р. під час лисенківського ювілею у Львові. П'ятнадцятилітній Василь хотів був поцілувати Лисенка в руку, але він, стиснувши йому руку, заявив: „Я не панотець, щоб мені цілували руку". Після того, як Василь Барвінський переграв йому кілька своїх фортепіянових п'єс, Лисенко став заохочувати молодого Василь до витривалої праці в цьому напрямку.

Так, Лисенко вмів розбуджувати в молодих душах охоту і запал служити рідному народові. Йому завдячуємо, що з'явились на Україні Кошиць, Стеценко, Леонтович, Демуцький та багато інших. А сам Лисенко втішався щораз більшою популярністю. Не диво, що інтеліґенція Києва справила Лисенкові 35-літній ювілей його музичної діяльности, який обернувся в національне свято. До тих святкувань долучились Львів, ціла Галичина і Буковина.

Іван Франко і Філарет Колесса описують подорож Лисенка від першої зупинки в Підволочиськах і Новому Селі через Тернопіль, Станиславів, Коломию, Чернівці, через села і містечка Галичини, як тріюмфальний похід. Лисенко стояв тоді на вершку своєї слави. Його ювілей був святом єднання галицьких і наддніпрянських українців в культурній ділянці.

В тому ж пропам'ятному 1903 році Союз Українських Співочих Товариств заснував першу українську музичну школу у Львові під назвою Вищий Музичний Інститут імени Миколи Лисенка.

Лисенко, творець музики до Шевченкового „Кобзаря", рішучим акордом вдарив по струнах своєї кобзи і зросив „Ниву не политую", бо у нього була сила переконань, що дала композиторові залізну волю, зігнути яку не могли ні зовнішні бурі, ні дрібниці життя, що звалювались на нього усім тягарем.

Михайло Старицький пише: „Якщо

ця сила переконань та справжній талант здобули Лисенкові симпатію і повагу рідної країни, то в особистому його житті вони стали тільки джерелом матеріяльних злигоднів і глибоких ударів по самолюбству артиста. Вони перешкодили йому зробити яку б то не було кар'єру, полум'яна любов до батьківщини, яку він відкрито сповідував, була причиною всіляких утисків, що переслідували М. Лисенка протягом його тернистого життьового шляху. Ця сила переконань і глибокий патріотизм, для якого Лисенко пожертвував усім, піднімають його біографію до загальнолюдського інтересу і з справедливістю ставлять його в ряди героїв людського духа".

ІЗ ПОЕЗІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

ВІРШ СВЯТОСЛАВА КАРАВАНСЬКОГО

ДО СОВІСТИ СВІТУ

Це не вірш, не гимн, не ода
І не плід віршоблудних маній,
Це жага, це мольба свободи,
Це смертельника крик останній.

Він стоїть на краю могили
І жде кулі в свій гордий ґереп,
Дротом руки йому скрутили
Спадкоємці Яґод і Берій.

Він стоїть на краю могили,
А в могилі — на трупах трупи,
Розум людства! Всетворга сило!
Це на тебе піднято руку!

Хто дав право людей карати
За правдиве, за щире слово,
За любов до сестри, до брата,
За любов до своєї мови?

Хто дав право, о, совість віку,
З найгесніших робити в'язнів,
А зате на голі народу
Наставляти катів і блазнів?

-- -- -- -- -- -- -- -- --

Тож гляди — бережи свій ґереп,
Вільний розуме — Совість віку,
По тобі у космігну еру
Кулеметний вогонь відкрито!

У виправно-трудовому таборі Явас,
Мордовська АССР, 1966

Соломія Крушельницька у сторіччя її народження

написав Теодор Терен-Юськів

23-го вересня 1973 року сповнилося сто років від дня народження нашої подільської дівчини, що промайнула понад цілим мистецьким світом райдужно - чарівним метеором, залишаючи по собі сяйво неповторних успіхів головно в оперовому театрі. Значення і важливість її появи для нас, як тут, так і в Україні, і досі, на жаль, далеко не доцінене, а навіть мало відоме. Крім вміщеної у „Свободі" автором цих рядків, статті 7 квітня 1950 р. про цю нашу бесмертну співачку і Велику Українку, в зв'язку з успішними виступами в Метрополітен опері болгарської співачки Люби Веліч, в заголовній опері Р. Штравса, „Сальоме", в нашій пресі не можна було багато речевого зустріти про Крушельницьку навіть із наближенням сторіччя її народження. В цей же час в Україні знайдемо про неї декілька благеньких статтей, а передусім докраю обурливе намагання пов'язати її кар'єру з Москвою та зробити з неї трохищо не... комуністку.Обіцяного і запланованого фільму немає, а її біографії й досі не видано. І як же вас підносить на дусі фахова, із трьома світлинами, стаття в арґентинськім, столичнім щоденнику „Ля Пренса", в торішнім недільнім виданні (деякі джерела подають рік народження нашої Ювілятки на рік раніше), де Крушельницькій музичний критик Едвард Арносі співає пеани від першої до останньої букви своєї одушевленої статті.

Чому ж у нас так мало знають про Крушельницьку? Просто тому, що вона перестрибнула „українські низини" і, делеко від своїх, помчала у височінь так, що нашій суспільності в тодішніх обставинах майже неможливо було слідкувати докладно за її льотом, не то що зрозуміти і схопити велич її особистости та її провідну, світову ролю в оперовому театрі.

Крушельницька — це не така собі співачка з „добрим" голосом, як дея-

кі наші загумінківці люблять рішати. Вона — це передусім колосальна і різногранна мистецька індивідуальність у світовому маштабі. Вона не тільки феноменальна співачка, що доказують недавно перевидані її платівки, вона ще й неперевершена акторка. І коли б у Крушельницької не було незвичайного голосу, вона могла б стати драматичною артисткою не меншою від Заньковецької. Якби Соломія змалку вчилась танцювати, вона могла б здобути світову славу як танцюристка. Такого переконання був і її сердечний товариш, як студій, так і виступів в опері, вчитель співу світової слави Адам Дідур. Крушельницька — це ще й тонка та здібна дипломатка, бо робити світову кар'єру без власної держави це, без огляду на талант, майже безвиглядна справа.

Не штука було Шаляпінові робити кар'єру, мавши повну підтримку царської імперії. Навіть тенор Кєпура не був би належно оцінений без самостійної Польщі.

Ще один важливий чинник треба взяти під увагу, розглядаючи світову кар'єру Крушельницької. Кожний співак, що виступає в інших країнах, співає в операх рідних композиторів, що їх уже заздалегідь закріпив на сцені своєї батьківщини. Так „подвизався" і Шаляпін, як Борис в „Борисі Ґодунові" Мусорґського поза Московщиною. Такого козиря в опері Крушельницька не мала і не могла мати, бо ні тоді, ані тепер немає у нас такої опери, щоб можна було нею зацікавити світ.

Отже, нашій Соломії залишався тернистий шлях до величі: в чужій опері бути кращою за всіх інших. Щодо національного питання, то Крушельницька залишалася всеньке життя собою, українкою, і навіть, — що особливо складне в музично-оперовому світі, — патріоткою. Коли публіка Варшави була розчарована, що зірка варшавської опери не почуває себе полькою, Крушельницька заявила в пресі ясно: „Моя національність усім відома, я її ніколи не змінювала і ніколи й ніде, без огляду на користі, не зміню". („Кур'єр Варшавскі", 1900).

І Соломія покинула Варшаву з її оперою, не піддавшись тискові польського шовінізму. Було загально відомо, що у Львові вона виходила з крамниці, коли до неї замість по-українськи говорили по-польськи. Єдиний недолік, — без її провини, — що був по боці Крушельницької, це вже згаданий брак рідної державности. На цьому терпів і ще досі терпить повний розголос її імени. Цю саму недостачу підтримки розголосу зустрічаємо і в другого титана української культури, а саме в скульптора А. Архипенка. Держава це саме той чинник, що своїми публікаціями різного роду та іншими засобами пропаґанди, безпосередньо чи посередньо, поширює, закріплює, а то й увіковічнює вагу імен таких рідкісних велетнів, як серед своїх, так і серед чужих.

Крушельницька народилась у священичій сім'ї в Білявинцях на Тернопільщині, в Західній Україні. Любов до музики виносить із батьківського дому. Вчиться гри на фортепіяні, яку залишає для співу. Дебютує у Львові, як меццо - сопрано в опері Доніцетті „Фаворитка" 1893 р. Успіх в цій опері простелює їй шлях в Італію. Вчиться у Міляно в Креспі і переходить із меццо на драматичне сопрано. В міжчасі співає у Кракові і на Україні, в Одесі. В Італії її дебют відбувся у Пармі 1896 р., в якому найнебезпечніше співати, там бо найкритичніша і найвередливіша публіка — висвищуть в одну мить. Соломія виступила там як Леонора в опері Верді „Сила долі" з великим успіхом. В цій же опері співає у Трієсті. 1897 р. гостює і тріюмфує в Південній Америці, в Чіле.

Треба було мати талант Крушельницької, щоб за короткий час опанувати нову ролю героїні в опері чілійського композитора О. де Зарате „Квітярка з Люґано" і додати свіжу квітку до вінка своєї буйнослави. 1898 р. їде на контракт до опери в Варшаві.

Того ж року виступає у Маріїнському театрі в Петербурзі. Тільки кинути оком на програмку цього театру, щоб ствердити, чим була вже тоді вона, тобто на початку своєї кар'єри. В заголовній ролі Аїди має довкруги себе таких сателітів, як Карузо і Баттістіні, найславніший баритон світу, Арімонді, один із найбільших італійських басів. Далі співає у ріднім Львові, гостює у Відні, а 1902 р. дебютує у Парижі в опері Ваґнера „Логенґрін", як Ельза.

З іменем Крушельницької зв'язана одна з найцікавіших мистецьких оперових сенсацій, що залишається без прецеденсу до сьогоднішнього дня. Нова опера Пуччіні, „Мадам Батерфляй' провалилась на прем'єрі в Скалі, як здавалось, назавжди. Проте, коли ще того самого 1904 року, дещо пізніше, Соломія заспівала ролю Батерфляй в провінційному театрі міста Бреші, опера затріюмфувала і донині тішиться великим успіхом. Це так піднесло славу Крушельницької, що багато італійських композиторів почали мріяти, щоб наша співачка відтворювала головні ролі в їхніх операх. І так постають опери, написані для нашої прімадонни, як, наприклад, Чілеа „Слава", Піцетті „Федра" й ін.; деякі ролі виконує вона так неперевершено, що говорили: „О, це опера Крушельницької!" До таких належала „Адріяна Лекуври" Чілеа, „Лореляй і „Ля Валлі" Каталяні, „Сальоме" і „Електра" Р. Штравса, „Галька" і „Ґрафиня" Монюшка та багато інших. Не можна ніяк поминути найважливішої опери Ваґнера „Трістан й Ізольда", Ельзи з „Льогенґріна" та Брунгільди з „Валькірії".

Виступити хоч раз в омріяній „Скалі" — це думка, яку леліє кожен співак чи співачка. Крушельницька виконувала в „Скалі" (1906-1915) найбільш відповідальні ролі, бо це були креації героїнь у рідкісних прем'єрах або прапрем'єрах.

Прем'єру згаданої опери „Сальоме" відтворює Крушельницька вперше в Італії в цій же „Скалі" 1906 р. Ди-

Соломія Крушельницька

ректор „Скалі" і пізніший найвизначніший директор Метрополітен опери, Ґатті - Казацца, в своїх спогадах твердить: „Сальоме була Крушельницька, дуже цікава Сальоме і краща за всі інші". Дириґентом „Сальоме" був вже тоді славний А. Тосканіні. Він так був полонений голосом і талантом Соломії, що всюди, де б не виступав, в Італії чи поза нею, старався, щоб наша сопраністка співала під його батутою. Це — як то звичайно буває — закінчилось тим, що Тосканіні, куценький чоловічина, закохався у високій, красивій Крушельницькій, бажаючи одружитись з нею. В коханні показала себе Соломія може дещо менше дипломатичною. Славетному дириґентові вона відмовила, бо не кохала його. Відомості про кохання Тосканіні до нашої співачки подав авторові цієї статті А. Дідур, що не тільки знав про це від неї самої, але й бачив цю любовну історію, співаючи частенько з Соломією. Без сумніву, що для нас, як народу, було б далеко корисніше, якби Крушельницька вийшла заміж за Тосканіні. Коли через землетрус у Сицилії з Соломією

зірвано контракт, вона запізвала дирекцію опери до суду, і адвокат Чезаре Річчоне „виграв не лише процес, як казав Дідур, але й її серце".

Крушельницька розподіляє свій мистецький рік так, що холоднішу половину року співає у країнах Европи, головно в Італії, а другу в операх Південної Америки. В 1907 р. виступає вона у „Скалі" в головній ролі в прапрем'єрі опери Чілеа „Слава". В 1909 р. грає ролю героїні на прем'єрі опери Штравса „Електра" в цій же „Скалі". Тут саме відтворює з величезним успіхом і ролю ваґнерівської Ізольди („Трістан і Ізольда"). 1911 р. співає Брунгільду в опері Ваґнера „Сумерк богів" у Сицилії, в „Театро Массімо". В 1913 р. ґастролює в найбільшому театрі світу, в новозбудованій опері „Колон" у Буенос Айресі, як героїня опери „Лореляй", „Сальоме" і Ельзи в „Логенґріні". 1915 р. бачимо її знову в „Скалі" в прапрем'єрі опери І. Піцетті „Федра". Час від часу відвідує своїх і дає одноразові концерти по містах, містечках, а то й селах Західньої України.

На часте питання: чому Крушельницька не співала в Метрополітен опері, є більше як одна відповідь. Поперше, існує значне число співаків світової слави, до яких належить теж технічно найкращий баритон світу, Маттія Баттістіні, що ніколи не виступав у Метрополітен опері. Подруге, не можна забувати, що Тосканіні став головним дириґентом Метрополітен опери 1908 р. і що ображене кохання грало тут немалу, може й рішальну ролю. Далі, Крушельницька щодо анґажман у Метрополітен опері мала і мусіла мати дуже великі вимоги, бо вона була справжньою прімадонною світу в найширшому розумінні цієї назви. До Метрополітен опери принесла б зі собою найбагатший щодо різнородности репертуар, який будь-коли яка співачка посідала. Для такої мистецької величини Метрополітен опера не мала і досі не має — відповідної чи готової рами. Треба було переговорювати, а що почалось, те ввірвалось із вибухом Першої світової війни. А потім було вже і пізнувато, бо сонце голосового зеніту Крушельницької почало звертатись спроквола в сторону заходу. І вона сама, щоб задержати престиж неповторної прімадонни, намітила закінчити в слушний час свою оперову кар'єру. Останній її виступ у славній опері Неаполю „Сан Карльо" відбувся 1920 р. Креувала вона ролі двох своїх улюблених героїнь в „Льореляй" і Ельзи в „Льогенґріні".

Від 1923 р. починається новий етап життя Крушельницької. Вона цілком посвячується концертам камерної музики. Набувши вже замолоду великого досвіду концертувати, вона розширила і поглибила поле цієї іншої, проте не легшої від оперової, праці — діяльности. Крушельницькій, що знаменито знала світові мови, легко було співати пісні з оригінальними текстами. На закінчення концертів з-правила сідала сама за фортепіяно і, акомпаніюючи собі, співала українкі народні пісні, які завжди мали великий успіх.

Один із її концертів пережив автор цієї статті, як хлопчина, на останнім її турне по Галичині, в Коломиї. З безпретенсійної пісеньки Л. Лопатинського до слів Федьковича „В неділеньку вранці ідуть новобранці" зробила вона мистецький брилянт, а народна пісня з фортепіяновим достроєм Людкевича „Ой, кум до куми залицявся" в її виконанні не забудеться до смерти. Останній її концерт, чи пак лебедину пісню, чуємо в Римі 1929 р.

Ще перед тим, в 1927 р., приїздить Крушельницька у ЗСА, де дає ряд концертів. З цього часу залишила вона на платівках фірми „Колюмбії" чотири українські народні пісні (з її родинних околиць). Заголовки цих пісень, добре відомих старшому громадянству, такі: „Вівці мої, вівці", „Через сад-виноград", „Ой, летіли білі гуси" та „Ой де ти ідеш?". Що ніхто досі, а вже принаймні в сторіччя народження Крушельницької, не спро-

мігся награти ці пісні на сучасну довгограйну платівку доказує, либонь, найкраще, де стоїть мистецтво співу Крушельницької, а де знаходиться українське громадянство. Бо ці пісні — це прекрасні перлини її безцінного голосоведення, дикції і глибокої мистецької інтерпретації. Навіть незугарний акомпаніямент, що його підсунула їй „Колюмбія", не зменшує цінности цих чудових подільських пісень у неперевершеному виконанні нашої безсмертної Подоляночки. В дійсності Крушельницька наспівала всіх пісень 12, але 8 матриць десь запропастились у фірмі.

Поїхавши 1939 р. з Віяреджуджо в Італії на вакації до Львова, через війну не змогла вже Крушельницька повернутись до своєї віллі. І хоч зазнала вона під час воєнного лихоліття горя і поневірки, може й не так уже зле склалось, що наша Соломія залишилась між рідними. Бо, почавши вчити співу на старості літ у Львівській консерваторії, вона багато доброго і світлого вчинила ще для прибитого і знищеного війною народу. Дехто з її учнів робить оперову кар'єру, згадуючи її ім'я із найглибшою вдячністю. Крушельницька померла в рідному Львові 16 листопада 1952 р. На її похороні, з великим здвигом учасників, була присутня духом вся українська нація, щоб віддати честь і шану одній із тих рідкісних, справді одній із найбільших дочок своїх.

Коли Крушельницька переростала і перевищувала найбільших співачок світу своїм голосом, талантом і мистецьким хистом, то де її місце і яке її становище в плеяді жіночих представниць співу в світовому маштабі? Це дуже широка тема, якою — із браку місця — займемося досить коротко.

Передусім, попри надзвичайну музикальність, мала Крушельницька великої краси, дуже дзвінкий і широкого діяпазону голос. Звичайно з великим голосом пов'язана мала технічна спроможність. В Соломії було навпаки. Своєю невсипущою працею і інтеліґенцією вона здобула неймовірну голосову техніку. Ця техніка, наприклад, щодо швидкости пасажів, була на рівні, а то і перевищувала кольоратурні сопрано, чи пак була просто інструментальної біглости і прецизії. Це особливо впадає у вухо на її платівці в арії з опери Бойта „Мефістофель" чи в Маєрбера „Африканці". Її мелізми чи прикраси — це неперевершене технічне досягнення, якого не зустрінути нам не то в драматичного, але навіть у кольоратурного сопрано. Таким голосом орудувала співачка, яка до того ж мала глибоку душу і чутливе серце. Тому вона ролі не співала, а переживала з поміччю тонів. Її дві арії з „Адріяна Лекуври" — на згаданій уже платівці — залишаються і донині жадному сопрано недосяжні, як голосово (дзвінкість), технічно (лук канчилени і мецца-воче), так і чуттєво (експресійна насиченість і ридання-шльох). Звичайно, мусимо забути і не звертати уваги на недоліки тодішньої техніки награння.

Соломія Крушельницька в перші роки свого мистецького життя

В репертуарі Крушельницької було понад 60 опер. А були це все ролі героїнь чи головних персонажів. Та найважливішою була універсальність чи голосова всеохопність української співачки. Вона співала ролі від кольоратурних до найбільш драматичних. Від „Африканки" (роля Селіки) і „Травіяти", почерез „Фавста" (Маргарита) і „Луїду" (опера Шарпантьє), а далі героїні Верді: Аїда, Леонори („Трубадур", „Сила долі", „Масковий баль"), Єлисавета („Дон Карло"), „Тоска" (Пуччіні) аж до постатей ваґнерівських опер включно з Ізольдою. А передусім важкі і небезпечні голосово (зривають і нищать голос) Р. Штравса „Сальоме" і „Електра". Проте, Крушельницька, маючи знаменитий італійський голосовий вишкіл, вміла ще краще застосувати його в оперовій практиці, бо кар'єра її тривала 36 років, з того 27 років було оперової, а 9 років концертової. Одноразовість її стає ще ціннішою, коли порівняємо довжину її кар'єри з сучасною нам славною співачкою М. Калляс, яка теж співала до деякої міри репертуар, подібний до репертуару Крушельницької, але голос Калляс був зруйнований за не цілих 15 років.

Отже, Крушельницька вже тільки *голосовими даними* і *своїм величезним* репертуаром могла бути славною співачкою. Однак, у такої мисткині, як вона, просто самочинно приходило: акторське вичуття співаного, а з цим і бажання створити образ не тільки як співачка, але й як акторка. На акторську обдарованість співака звертається завжди більше уваги на Сході Европи, як на Заході. Це може тому, що італійські співаки з засади ніколи не є акторами. Щодо Крушельницької, то вже в заранні її кар'єри у варшавській опері критики, признаючи всеціло її голосові цінності, почали підносити вартість її драматично - акторського таланту. „Кур'єр Варшавський" (1900) писав, що Крушельницька вміє „виповнити собою сцену. Коли йдеться про гру, про доцільний погляд, про рухи та жести, про вираз обличчя, то в нас . . . такої акторки, яка зуміла б, як Крушельницька в „Гальці", ставши так покірливо біля дверей на початку першого акту . . . врешті . . . перетворитися . . . раптом на трагічну постать мстивої Медеї . . . потім майже закостеніти". Про її виступ в опері Мюнхаймера „Мазепа" критик писав: „Іноді невідомо було, чи маємо перед собою кращу співачку чи акторку". Про львівські ґастролі в 1903 р. (в 6-ох операх) режисер Пайончковський твердив: „У «Графині» (Монюшка) вона досягла найбільшого тріюмфу . . . створила власний образ героїні . . . грала чудово . . . деклямувала знаменито. Польські сцени не мають артистки, яка була б здібна заграти цю постать Монюшка з таким смаком і витонченістю". Оце саме й сталось незабаром з ролею Батерфляй в Італії, де Соломія не тільки заспівала, але й заграла цю ролю так, що публіка була зворушена до сліз. Подібно хвалять її і критики Південної Америки. В ролі „Ля Валлі" вона була не Крушельницькою, а „Валлі". Про її Брунгільду в „Валькірії" критик висловився, що вона була гарна, висока, королівська в порухах, драматична і пристрасна в акценті і грі".

З *голосом* і *драматично-акторським* талантом нашої Соломії в'яжуться тісно й нерозривно її танкові здібності. Крім майже кожної опери, де глядачі бачили, якнайменший крок, кожний рух нашої мисткині був точно пов'язаний із музикою дії, маємо з її кар'єри один всеосяжний і майже ідеальний приклад її танкової обдарованости. Приклад цей дуже важливий і актуальний, як з історичної перспективи, так і з сьогоднішнього життя-буття світу опери. Бо якраз щойно прогула прем'єра Р. Штравса „Сальоме" в Метрополітальній опері. І критика слушно зауважила, що роля Сальоме є завжди великою проблемою „з огляду на танок". Не інакше було і за часів Соломії. Великі й амбітні співачки завжди бажали тан-

цювати танок Сальоме замість віддавати його балетницям. Проте, мало кому пощастило вивести цей танок по-мистецьки. Торік добре сопрано Віденської опери мала успіх як співачка у „Сальоме" в Метрополітен опері, та своїм недолугим танком знівечила все. Недавно чорна американська співачка Г. Бамбрі повзялась за цю саму ролю, в цій же опері. І критик „Н. Й. Таймсу" стверджує, що хоч голос її дещо замалий на цю ролю, все таки спів її можна акцептувати. Однак танок її, що спочатку робив навіть добре враження, чимдалі блідшав, і кінцеве враження було нікудишнє. Значить ще один провал у танку великої співачки. Ніколи нічого подібного не приключалось Крушельницькій за час її кар'єри. Вона прекрасно знала, що це заважке завдання: танцювати успішно в „Сальоме". Тому простудіювала танок цієї опери до найменших дрібниць і, танцюючи, вклала в нього всю свою снагу, ввесь свій титанічний талант. І успіх спалахнув не тільки в „Скалі", але й всюди, де вона не виступала б у цій преважкій ролі. Танок бо цей криє у собі ще одну небезпеку: коли заакцентувати загостро чуттєву сторінку, можна образити почування багатьох глядачів, і — готовий провал. Столична арґентинська „Ля Пренса" (1913) писала про виступ Крушельницької в опері Колон, в ролі Сальоме, що вона танцювала „з елеґанцією і дискрецією, без познак рафінованої чуттєвости". Така наша Солоха — як її звали вдома, така наша подільська дівчина!

Ясно, що ми не можемо очікувати від італійців, арґентинців, а вже найменше від москалів (вони ж нам украли Нежданову!), щоб вони зайнялись цінуванням чи клясифікуванням величини чи позиції української співачки. Завдання чужих критиків — розголошувати й ширити славу своїх співаків, відповідно — часом і не зовсім відповідно — до їхнього таланту та ставити їх якнайвище. Оцінки чужих критиків української

Соломія Крушельницька в ролі Льореляй

співачки, хоч і заключають у собі великі похвали чи прославлювання, майже всі дещо притишені, недоговорені чи висказані без такого щирого захвату, що його ці критики бережуть для своїх співачок. Наведемо дві суперлятивні опінії „Старого" і „Нового" Світу, де все ж таки не знайдемо висновку, що Крушельницька, як світова співачка, це ч. 1. Опінія „Старого Світу" зі швайцарсько - співацького лексикону („Унферґенґліхе Штіммен" К. Й. Куча і Л. Ріменса — 1962 і 63 — Берно, в американськім перекладі Г. Джонса: „А консайз байоґрафикел дикшинери ов синґерс", 1969, друковано третім накладом в ЗСА і Канаді) оцінює Крушельницьку, як „один із найкращих голосів її часу. Обширність і темний блиск її голосового тембру, досконалість фразування і вичуття стилю у її виконанні роблять її платівки цінними для знавців". А далі, що платів-

ки її „пошукують всі збирачі". Друга опінія „Нового Світу" з арґентинської репрезентативної газети „Ля Пренса": „Крушельницька була співачкою насправді виїмковою. Мала голос гарного тембру, великої гнучкости і дуже широкого діяпазону, а передусім була обдарована надзвичайною інтеліґенцією і прекрасним вичуттям, що ним осягала в музично-драматичній інтерпретації цінності рідкісного рівня, як щодо стилю, так і щодо лінії співу, музикальности, експресії та сценічних досконалостей, що ними славилася" (12/XI/72 р.).

Як можна з цього ствердити, в світі починає розцвітати ренесанс особистости, голосу і слави Крушельницької, проте зіставлення, порівняння і остаточного висновку ніхто з чужинців нам не зробить. Це вже наше завдання. І тут знову своя рідна держава — найкращий двигун заслуженого прославлення мистця і ґарантія невмирущости престижу співака. Нам немає чого порівнювати Крушельницьку з різними великими співачками, бо вона переростає усіх їх своєю всебічною мистецькою статурою. Крім неї на світі існує тільки дві співачки, що можуть змагатись за пальму першости співацьких представниць світу. Старша віком від Крушельницької, німецьке сопрано Лілі Леман (1848-1929) і молодша від неї, італійське сопрано Клявдія Муціо (1889-1936). Одна і друга — це безконкуренційні гіганти в співацько - оперовому мистецтві.

Підо впливом величезної культурної потуги німецького світу загально вважають на заході Европи і в ЗСА, що найбільшою співачкою світу, в історичному аспекті новіших часів, точніше від хвилини грамофонних записів, є саме Л. Леман. Що ж робить її більшою за всі інші співачки? Далеко не тільки голос, а й мистецько-співацька всесторонність. Себто ця співачка потрапила співати майже ввесь оперовий репертуар, добре заграти ролі, рівночасно бути таким же мистцем на полі пісні, як скомпонованої, так і народної. Вона була і вчителем співу, навіть режисером. Італія не дуже поділяє це твердження, бо вона має свою незрівнянну К. Муціо — до речі — широковідому в ЗСА. І хоч Муціо не має уже такої всесторонности, як Леман, виконання роль її оперових героїнь доходило до феноменальности голосової, інтерпретаційної і акторської. Вона єдина могла заступити в столиці Арґентини нашу Соломію.

Однак, коли зовсім об'єктивно і докладно порівняємо ці два співацькі таланти з талантом Крушельницької, то вищість, першість і перемога перехиляється недвозначно в сторону української співачки. Наша прімадонна вже самим фізичним виглядом перевищувала своїх суперниць: була росліша, краща на вигляд (майже ніколи не шмінкувалась на сцену) і ліпше збудована (Лореляй же русалка і мусить мати прекрасну будову тіла, і про це ще й досі в Італії згадують), голос Крушельницької був більший потужністю і кращий тембром від голосів обох конкуренток. Коли Леман співала дуже добре німецько - французький, а Муціо італійсько - французький репертуар, то Крушельницька в усіх цих трьох репертуарах блистіла на одному й тому самому мистецькому рівні, а крім того був ще в неї і репертуар зі Сходу Европи, а саме український, польський і московський. Соломія, яку б оперу не співала, була в ній надзвичайна. Леман, маючи кольоратурне сопрано, в операх Ваґнера, головно в ролі Ізольди, мусіла бути блідою і непереконливою, бо голос її був заслабий і роля не мала вимаганої звучности. За репертуар Р. Штравса, хоч це був її коннаціонал, Леман навіть не бралась, бо тут саме потуга голосу є абсолютно рішальним чинником, як ось у „Сальоме" чи „Електрі". Без сумніву, Кармен Крушельницької з її темним, майже меццо-сопрановим, могутнім тембром мусіла далеко вище стояти, як Кармен кольоратурного сопрано Леман. Муціо в ділянці піс-

ні чи в концертовій площині майже не мала досвіду, тоді як наша прімадонна співала багатьма мовами світу і була неперевершеною у переживанні пісенної стихійности. Знанням мов, темпераментом і глибиною душі переростала Крушельницька Леман. Це особливо впадає у вухо, коли порівнюємо платівки обох співачок. Коли йдеться про танок, то ні Леман, ні Муціо не входили навіть в рахубу.

І так мусимо прийти до висновку, що наша Крушельницька, порівнюючи її із цими двома найпершими світочами співу, була таки більшою і всестороннішою, як від одної, так і від другої, хоч за нею стояв не могутній авторитет пропаґанди великих держав, а тільки її власний талант і наполегливість у праці над собою. І тому наша неперевершена прімадонна вповні заслуговує на назву і титул найбільшої співачки світу.

СМІХ — ЦЕ ЗДОРОВ'Я

АМЕРИКАНСЬКЕ ТЕМПО

Два тижні після вінчання молоде подружжя посварилося на смерть. Жінка спакувала своє манаття і каже чоловікові:

— Маю досить того всього. Вертаюся до своєї мами!

— Запізно, — зідхнув чоловік. — Власне недавно я довідався, що твоя мама посварилася з твоїм татом і вернулася до своєї мами!

ДОБРИЙ „ДЖАБ"

Коли актор Степан Крижанівський приїхав з Арґентини до Філядельфії, привітали його друзі в Горожанському клюбі.

— Здоров, Степане! Ти вже щось робиш?

— Так, — відповів Крижанівський, — роблю довги.

МАТЕРИНСЬКІ ПРОБЛЕМИ

— Перед тим, поки я вийшла заміж, — сказала одна союзянка, — я мала п'ять теорій про виховання дітей. Тепер маю п'ятеро дітей і жадної теорії про їх виховання . . .

„ Коли побачиш, що ти з більшістю — пора подумати про реформу".

Марк Твейн

ВІН ЩЕ САМ НЕ ЗНАЄ!

Під час чистки „троцькістів" в тридцятих роках зустрічаються в Москві два жиди.

— Маєрович, ти чув, — шепнув один, — що Айзика розстріляли?

— Ну, що значить — розстріляли? Ось він іде по тому боці вулиці!

— Тссс! Він ще сам того не знає!

ЩЕ РАЗ ПРО ШКОТА

Коло вмираючого шкота стоять його приятелі і намовляють його, щоб перед смертю простився з найближчим сусідом, з яким гнівався довгі літа.

— Гаразд, — погодився накінець вмираючий, — скажіть йому, хай прийде, я прощуся з ним, але, якби я потім одужав — наша згода неважна!

В ПАРОХІЯЛЬНІЙ ШКОЛІ

Священик-катехит питає малого Івася:

— Скажи мені, Івасю, чому Хам сміявся із свого батька, Ноя?

— Бо Ной лежав п'яний.

— Добре. А чи ти сміявся б з твого тата в такому випадку?

— Ні.

— Дуже гарно. А скажи — чому?

— Бо коли мій тато приходить з бару, я вже сплю.

ОЛЕКСАНДЕР МИШУГА

(Із збірки "Київські зустрічі)

написав Євген Кротевич

Мені пощастило неодноразово бачити та слухати славетного українського співака й громадського діяча Олександра Мишугу. Вперше я побачив його ще в кінці минулого століття, а саме в листопаді 1898 року на урочистому святкуванні столітнього ювілею „Енеїди" Котляревського. Цей знаменний ювілей відбувся в „Літературно - артистичному Товаристві", бо провести такий вечір не дала дозволу царська влада ні в обох київських театрах — Соловцовському та Берґоньє, ні в колишній залі Купецького зібрання. Взагалі, у теперішніх часах навіть важко уявити собі, після яких довгих і настійних клопотань, що доходили аж до Петербурґу до міністра внутрішніх справ, дістали нарешті лише такий обмежений дозвіл. Все ж цей вечір перетворився на справжнє свято української культури.

На цьому вечорі виступив і вже тоді відомий оперовий співак Олександер Мишуга з цілим рядом чудових творів, захоплено зустрінутих усіми в залі. Особливо збереглося в пам'яті ґарне виконання співаком Шевченкового вірша „Огні горять" у музичному оформленні Лисенка.

Варто відзначити, що в Києві саме тоді не було оперового театру, який кілька років перед тим згорів і був наново збудований щойно на самому початку 20-го століття. Виходить, що Мишуга не працював в той час в Києві, приїхав сюди з-за кордону спеціяльно для того, щоб виступити на 100-літньому ювілеї „Енеїди", який одночасно був ювілеєм взагалі всієї нової української літератури. Таким палким українським патріотом був Мишуга, так гаряче завжди відгукувався він на всі більш-менш видатні події в житті українського народу.

Трохи згодом, уже на початку 1900-их років, я побачив цього славнозвісного співака на оперовій сцені в ролі Йонтека в опері Монюшки „Галька". Всі київські ґазети відзначили тоді, що кращого, ніж у виконанні Мишуги, Йонтека досі не було. Та на мене ще більше враження справив О. Мишуга у ролі Ленського з опери „Євгеній Онєґін" П. Чайковського. А треба сказати, що в ті роки не раз ґастролював у Київському Оперовому Театрі Л. Собінов. Отож я мав насолоду почути в ролі Ленського й цього чарівного співака й артиста. Я не збираюся порівнювати обох цих співаків з їхніми пречудовими

---

* Євген Кротевич, один із найстарших українських письменників. Народився 1884 року на Київщині, в селі Журавка, Звенигородського повіту. Від 1903-1907 рр. був народним учителем. В 1911 р. закінчив Київський Університет. Літературну працю почав 1906 року. Написав чимало оповідань, п'єсу „Сентиментальний чорт", оперу „Полонянка". За совєтських часів працював як завідуючий літературною частиною театрів ім. М. Заньковецької та ім. І. Франка, викладав українську літературу в інститутах. Його театральні п'єси: „Син сови", „Минуле", „Секретар прем'єр-міністра", „Сад цвіте", „Королева троянд"; повісті: „Звільнення жінки", „Сини землі", „Понад Славутичем-Дніпром".

голосами - тенорами. За все моє довге життя я кращих від них не чув. Але все ж можу сказати, що виконання Мишугою ролі Ленського справило на мене також могутнє й незабутнє враження, як і виконання цієї ролі Собіновим.

Та діяльність Мишуги не обмежується тільки тим, що він, як оперовий і концертовий співак, чарував своїм чудовим голосом та видатною майстерністю численних слухачів. Велика заслуга Мишуги ще й у тому, що він зразу ж прийшов на допомогу засновникові першої української музичної школи Миколі Лисенкові та разом з ним, починаючи з 1904 року, виховав у цій школі, що містилася при Підвальній вулиці ч. 15, цілу плеяду видатних співаків, які потім працювали не тільки на Україні, але й скрізь по Росії, а також і в Великому Оперовому Театрі в Москві.

Я добре пам'ятаю, як саме заснувалася музична школа М. Лисенка. В грудні 1903 р. відбувся ювілей 35-літньої музичної діяльности Лисенка. Ще заздалегідь до ювілею серед шанувальників народного композитора зібрано особисто для нього досить значну суму грошей, щоб придбати йому дачу. Але Лисенко не бажав узяти собі ці гроші, а за них відкрив музичну школу, в якій чимало із слухачів було звільнено зовсім від оплати за навчання. В цій напівфілянтропічній школі за порівняно невелику платню почав Мишуга передавати своє видатне мистецтво обдарованій молоді. Світлу й незабутню пам'ять залишив він у своїх учнів. Бувши вимогливим у навчанні, Мишуга разом із тим надзвичайно чуйно ставився до учнів, добре знав їхні потреби й інтереси. Від викладачки тієї музичної школи Марії Старицької та відомого композитора Кирила Стеценка мені довелося почути кілька цікавих висловлювань Мишуги щодо самої техніки мистецтва співу. Він завжди радив своїм учням, щоб вони щоденно робили голосові вправи, але обмежували їх певним часом і, крім того, не

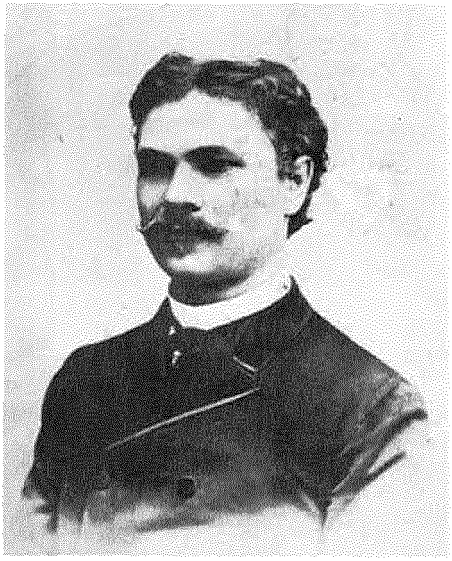

Портрет Олександра Мишуги з 1910 року

напружували голосових зв'язків.

— Для того, щоб грати на скрипці, — казав він, — треба також працювати щоденно, але коли порвуться струни на скрипці, їх можна замінити новими. Зіпсованих же людських голосових зв'язків нічим не можна замінити.

Говорячи це, він завжди посилався на трагічну ролю українського співака Андрія Кошиця.

Перебуваючи в Києві, Мишуга брав дуже активну участь в українському громадському житті. Не говорячи вже про близькість з Лисенком, він був у дуже гарних стосунках із родиною Косачів, особливо з Лесею Українкою. Треба зазначити, що Мишуга ще в попередніх відвідуваннях Києва зблизився з родиною Лисенків, Старицьких, Косачів. Добре знайомий він був і з друзями Лесі Українки.

Мишуга привозив із-за кордону чимало заборонених, виданих за кордоном українських книжок, таких як „Хіба ревуть воли, як ясла повні" П. Мирного, твори Івана Франка, „Літературно-Науковий Вістник" тощо.

Мишуга дружив м. і. із славним

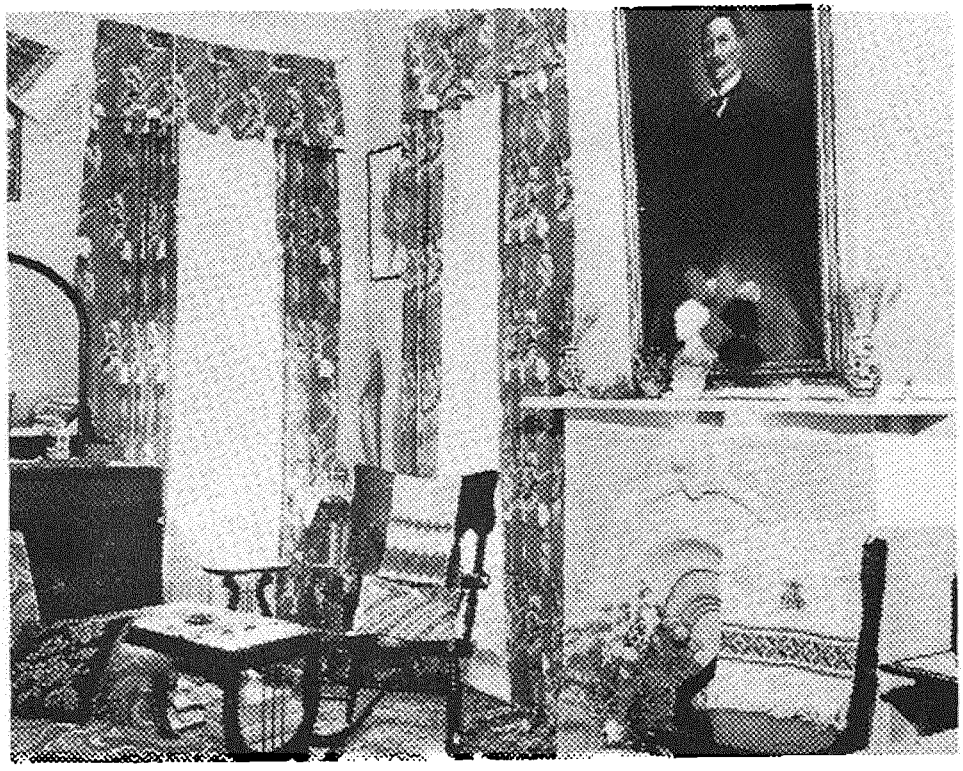

Кімната сл.п. ред. Луки Мишуги в Джрезі Ситі з портретом його стрия співака Олександра Мишуги, роботи Миколи Івасюка

співаком Шаляпіним. Пригадую собі із слів Марії Старицької про такий випадок з Мишугою, який стався з ним у Кисловодську на Кавказі. Якось він, чи виступав там гостинно, чи лікувався нарзанними водами, у вільний час зайшов до Федора Шаляпіна на його власну кисловодську дачу в Ребровій Балці. За дружньою розмовою вони сиділи вдвох на веранді. Раптом почувся спів української народної пісні. Виявилося, що то співали терські дівчата з сусідніх станиць, які працювали в садку. Дуже зацікавлені цим українським співом дівчат аж на Кавказі, Мишуга й Шаляпін підійшли до них і стали розпитувати, від кого вони навчилися співати українських пісень.

— Від наших матерів, — відповіли дівчата.

— Он воно що! — розповідав потім Мишуга. — Це ж нащадки тих 20 тисяч українських дівчат — отого так званого дівочого набору ще за цариці Катерини, коли з України відірвали від родин двадцять тисяч молодих дівчат і пігнали пішки аж до передгір'їв Кавказу, щоб віддати їх заміж за терських неодружених козаків. І от, зберегли ті дівчата свою рідну мову, свою пісню і передали дочкам, внучкам і правнучкам.

Закінчуючи розповідати Марії Старицькій, Мишуга додав:

— Отака то наша співуча Україна, — співає від Закарпаття й до самих Кавказьких гір. Отака то наша славетна пісня: „не вмре — не загине. От де, люди, наша слава, слава України!"

І одним із славетніших українських співаків був, безперечно, Олександер Мишуга.

Літаючі тарілки

ФАНТАЗІЯ ЧИ ДІЙСНІСТЬ?

написав інж. Лев Яцкевич

ФАНТАЗІЯ ЧИ ДІЙСНІСТЬ?

Останні осяги в ділянці технології, такі, як будова атомового корабля, винахід синтетичного хльорофілю, електронні пристрої, будова компюторів, засіяння неба штучними сателітами, врешті висадження людини на поверхні Місяця — все це піднесло у великій мірі престиж і самопевність сучасної людини, що вона є найвищою формою життя у всесвіті.

І раптом у цю самопевну атмосферу надлюдини вдерся дисонанс чогось незрозумілого — поява „літаючих тарілок", які не тільки стривожили нас, але й заскочили потужністю та високою технікою погону і льоту, супроти якої наші суперсонічні „джети" нагадують пільних коників.

Почалися досліди, появились гіпотези, і, коли „літаючих тарілок" не можна було ніяк вияснити, залишився старий, випробуваний спосіб висміювати їх і зводити до проблеми міражів та масової галюцинації.

Але ті вияснення не були в силі спинити появи тих таємничих „тарілок", що літають беззвучно, з шаленою скорістю понад теренами обох Америк, Европи, Африки та Австралії, мають невідому жадному конструкторові форму та рід погону, спалахують різнобарвним сяйвом та виконують порухи, про які й не снилося нашим найкращим летунам.

Історія з „літаючими тарілками" почалася 25 років тому, 24 червня 1947 року, коли 32-літній власник маґазину протипожежного устаткування Арнолд Кеннет, вертаючись власним літаком з Каліфорнії до стейту Айдаго, побачив на висоті 10,000 стіп сріблясте сяйво, що цвіло довкруги дев'ятьох „літаючих тарілок", які летіли журавлиним ключем понад верхів'ям Скелястих гір.

Декілька днів пізніше щоденник, що виходить у Фініксі, в Арізоні, вмістив дві знімки „літаючих тарілок", які зфотографував місцевий лікар д-р Арнолд. Ті об'єкти були подібні

до ґумових закаблуків з просвердленими всередині дірами.

Два місяці пізніше двоє старшин летунської лінії „Істерн Ерлайнс" побачили приблизно на відстані 200 метрів велику „літаючу тарілку", що мчалася в напрямі їх літака. Ця „тарілка" мала форму сиґари 30 метрів завдовжки, з чотирма світляними отворами, наче вікнами кабін, крізь які просякали струмені інтенсивного світла, що нагадувало полум'я магнезії. Обидва старшини дивилися, як заворожені, на цей дивовижний об'єкт, яким без сумніву мусіли керувати якісь інтеліґентні істоти. А доказом цього була очевидна тенденція „тарілки" виминути зустрічний літак раптовною зміною скорости та напряму лету. У висліді цього маневру „літаючої тарілки" струм повітря відкинув літак з такою силою, що він з великим трудом привернув рівновагу в повітрі для дальшого льоту.

Про те, що безпосередня зустріч з „літаючою тарілкою" може бути небезпечною, свідчить випадок, що трапився 7 січня 1948 р. в Форті Нокс, відомому в цілому світі з того, що в його підземеллях зберігається майже все золото Америки. Приблизно о 3-ій годині по полудні з'явився над летунським майданом Ґодман біля згаданого форту літаючий об'єкт довжиною приблизно 250 стіп, що летів зиґзаґом і спалахував багряним і білим світлом. Не думаючи багато, комендант форту дав радіовий наказ капітанові Мантелеві, що якраз тоді відбував летунські вправи з трьома іншими літаками, вияснити, що являє собою цей об'єкт.

Злетівши поза густі хмари, Мантель подав радіовим шляхом: „Бачу цей предмет. Він, очевидно, металевий, величезних розмірів, саме починає підноситись вгору". По короткій мовчанці Мантель знову заговорив: „Цей об'єкт ще й досі надімною, намагаюся його наздогнати".

І це було останнє радіове звідомлення Мантеля, тіло якого знайдено на другий день біля розбитого літака за 140 миль від летовища. Отже, погоня за „літаючою тарілкою" скінчилася для нього трагічно.

Півроку пізніше, на кордоні Англії і Шотляндії, троє будівельних робітників запримітили „літаючу тарілку" в формі блискучого кружка, що на їх очах знизився майже до позему моря, яке завирувало міріядами срібних бризок. Потім таємничий об'єкт піднісся вгору і полетів безшелесно на південь. Зутик „літаючої тарілки" з плесом моря не був безпосередній, але витворив силове поле. Те таємниче, силове поле, що спалахувало багряно-синім та помаранчево-жовтим сяйвом, було, мабуть, сильним електромагнетним полем, яке спричинило трагічну смерть капітана Мантеля, літак якого знайдено розірваний на дрібні частини, потавровані лініями та пасмугами, немов вони були градом струменевих ударів.

Цих кілька прикладів, узятих з-поміж кількох тисяч інших подібного роду, повинні переконати й найбільшого недовірка, що „літаючі тарілки" є дійсністю, а не міражем чи галюцінацією.

СПРОБИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Немає сумніву, що таємничі літаючі об'єкти з'являються майже щодня в різних частинах світу, включно з околицями обох земних бігунів. Аналіза „літаючих тарілок" виявила, що їх можна поділити на п'ять родів:

(1) Великі тарілки від 100 до 200 метрів у промірі, форми жіночого, широкого капелюха.

(2) Великі тарілки циліндричної форми від 250 до 300 метрів завдовжки, що є, мабуть, авіоматками.

(3) Середні тарілки від 30 до 50 метрів у промірі в формі підкови, що є, мабуть, дослідчими станціями чи лябораторіями.

(4) Малі округлі тарілки від 10 до 20 метрів у промірі, що є, правдоподібно, розвідчими об'єктами.

(5) Маленькі, округлі тарілки від ½ до 2 метрів у промірі, що є, ма-

буть, безпілотними тарілками, керованими на відстані з матірних літаків (авіоматок).

Спроби ідентифікації „літаючих тарілок" зводять їх до проблеми:

(1) Масової галюцинації та гістерії (науковий редактор „Ню Йорк Таймсу" Вальдемар Кемферт).

(2) Міражів відбитого світла, що постає при зутику двох верств повітря з різними температурами (директор Гарвардської астрономічної обсерваторії проф. д-р Менцель).

(3 Випробовування таємної зброї одної з великодержав — загальна думка великої частини людей.

Ця остання спроба вияснення виглядає дуже неправдоподібною з огляду на те, що ніяка великодержава нашої плянети в 1947 році, тобто через два роки по закінченні Другої світової війни, не була так технічно розвинена, щоб була в спромозі випродукувати секретно зброю величиною 200-300 метрів, що летіла б зі скорістю до 20,000 миль на годину, змінювала дослівно протягом секунди напрям лету і не видавала практично жадного звуку.

Крім цього видається абсурдом, щоб „великодержава", яка спроможна сконструювати так високо технологічно заавансовану зброю, випробовувала її в просторах, де існує небезпека зудару з пасажирськими літаками .На ту ціль надаються найкраще(якщо це американська секретна зброя) пустелі в Новім Мексико, Арізоні чи Алясці.

Важко повірити, щоб конструктором цієї секретної зброї була Англія, Канада чи Франція, індустріяльний потенціял яких не дорівнює потенціялові Америки, чи врешті Совєтський Союз, що його промисел по скінченні Другої війни лежав впродовж 10 років дослівно на лопатках. Італія і Китай також не входять в рахубу, а що й казати про Еспанію, яка досі не збудувала самостійно жадного авта.

Отже, коли ми не в силі знайти конструктора „літаючих тарілок" на Землі, треба його шукати поза Землею.

В листопаді 1972 р. відбулася дводенна конференція в університеті Арізона, присвячена спробі вияснення незідентифікованих літаючих об'єктів, в якій взяло участь кільканадцять науковців американських та канадських університетів. Тон цій конференції надавав д-р Гайнек, директор астрономічної обсерваторії в Дірборні та астрономічного дослідчого осередку Ліндгаймер в Іванстоні і 20-літній науковий консультант Американського Летунства для дослідження „літаючих тарілок". На його думку, „літаючі тарілки" заслуговують на велику увагу і повинні стати предметом поважних наукових студій.

Д-р Роберт Кріґен, професор Нюйоркського стейтового університету в Олбані переконаний, що у всесвіті існує інтеліґентне життя, з яким слід зв'язати появу „літаючих тарілок". На потвердження свого погляду він подав кілька прикладів, які свідчать про те, що ці об'єкти є продуктами високорозвиненої технології. І так, при появі „літаючих тарілок" в деяких частинах Европи (конкретно — у Франції та Італії) авта, мотоцикли і трактори переставали діяти. На Алясці, у висліді появи червоно-білого світла над покладами двох кораблів, погасло електричне світло. Два поважні науковці, Вілберт Сміт, керівник „Проєкту Магнет" для студій „літаючих тарілок" при канадському Департаменті Транспорту, та д-р Джеймс МекДоналд, атмосферичний фізик в університеті Арізона, прийшли до висновку, що „літаючі тарілки" керовані і контрольовані інтеліґентними істотами з іншого світу.

Д-р Емерсон Шайделер, емеритований голова Департаменту філософії в Стейтовім Університеті Знання і Технології в Айові, вірить також, що „літаючі тарілки" є комунікаційним засобом розумних істот з іншої плянети. Д-р Джан Мандей, біофізик, та проф. географії в Еріндейл коледжі при Торонтськім університеті в Канаді є теж переконаний в тому, що „літаючі тарілки" появляються з-поза Землі, і

на доказ цього подав наступний випадок, який він досліджував декілька років тому в одній місцевості біля Чикаґо.

Господиня дому почула одного разу свист на подвір'ї. Відчинивши двері, вона побачила оподалік ясне помаранчеве світло. Вона дуже перестрашилася і закликала чоловіка. Він теж побачив те світло, яке по деякім часі зникло і свист припинився. На другий день господиня відчула себе хворою, її почала мучити велика спрага, а шкіра на її обличчі почервоніла. Спрага та почервоніння шкіри на її обличчі були вислідом ультрафіолетової радіяції, спричинником якої була, мабуть, високочастотна енерґія свистіння, пов'язана з яскравим помаранчевим світлом. Очевидна річ, що це все тільки гіпотези та приватні погляди людей.

Проте, якщо дійсно ті тарілки керовані істотами з іншого світу, потвердження їх відвідин мало б епохальне значення для життя та філософії нашої плянети.

ПОЯВА ЛІТАЮЧИХ ОБ'ЄКТІВ В МИНУЛОМУ

Загально вважається, що таємничі літаючі об'єкти появилися вперше по Другій світовій війні. В дійсності „літаючі тарілки" почали відвідувати нашу плянету в дуже глибокій старовині. Недавно знайдено в книгозбірні італійського професора Умберта Туллі, колишнього директора єгипетського відділу Ватиканського музею, переклад єгипетського папіруса, що мав би бути уривком літопису з часів панування короля Тутмосе III, приблизно між 1504 до 1450 рр. перед Христом, такого змісту:

„ . . в році 22-ім, 3-ім місяці зими, о 6-ій годині дня писарі Дому Здоров'я побачили на небі вогненний кружок. Він не мав голови, але віддих його уст мав гнилий запах. Його тіло мало одну тику (150 стіп) довжини і одну тику ширини. Він не видавав ніякого звуку. Писарі перестрашилися і впали ниць на землю. Через кілька днів цих кружків з'явилася ціла хмара. Вони виблискували сильніше за сонце і їх блиск сягав аж до 4-ох стовпів, що підпирають небо. Королівські воїни і сам король дивилися на них, аж поки вони не піднялися вгору і не полинули на південь..."

Думаю, що під тим описом може підписатися кожний сьогочасний журналіст і вмістити його, як найновішу появу „літаючих тарілок" в якійнебудь газеті. Слід при цьому зазначити, що під „гнилим запахом" цієї „тарілки" слід розуміти зйонізоване повітря, яке постає при переході крізь його шари електромагнетного струму під час бурі і яке часто завважують очевидці, спостерігаючи „літаючі тарілки".

А. К. Чамлі, англійський науковець, знайшов у 1953 р. латинський документ на піддашші монастиря Бейленд в Йоркшірі, що описує появу в 1290 році таємничого літаючого об'єкту, який страшенно налякав монахів цього монастиря. Латинський оригінал звучить:

"Oves a Wilfredo suspectos die festo sanctissimorum Simonis atque Judae assaverunt. Cum autem Henricus abbas gratias redditurus erat, frater quidam Joannes introivit, magnam portentem foris esse referebat. Tum vero omnes ecuccurrerunt, et ecce *res grandis circumcircularis argentea, disco quodam aud dissimilis*, lente e super eos volans atque maximam terrorem exitans."

В перекладі на українську мову цей документ звучить так:

„Узявши вівці від Вилфреда, він пік їх на рожні на свято преосвященного Симеона та Юди. І саме, коли ігумен Генрих хотів був відмовити молитву, Іван, один з братчиків, прибіг і сказав, що надворі появилося якесь диво. Тоді всі вибігли на двір і побачили великий, округлий срібний предмет, що, неначе диск, плив поволі понад їх головами, викликаючи загальну паніку."

„Ню Йорк Таймс" з 25 лютого 1954 року подає таку подію, що трапилася у Франції в містечку Аррасі в 1461 р.

Цю подію записано в архівах цього містечка, і її можна кожночасно перевірити.

В листопаді люди побачили на небі блискучий об'єкт у формі залізної штаби, довгий і великий неначе півмісяць. Цей об'єкт обсервували люди протягом 15 хвилин, а потім він почав підноситися спірально вгору, скручуватися як пружина, щоб незабаром зникнути в голубій далині.

Таких випадків з появою таємничих літаючих об'єктів можна навести дуже багато від найдавнішої старовини до наших часів. Вони появлялися також за римських часів. І так, 99-го року перед Христом, „коли Муріюс і Валеріюс були консулами в Тарквінії, по заході сонця появився на небі округлий об'єкт подібний до кулі або округлого щита, що плив із заходу на схід". 170-го року перед Христом: „в Лянупії, на Аппійській дорозі за 16 миль від Риму, можна було бачити на небі фльотилію повітряних кораблів".

За часів панування Карла Великого (Шарлеманя) „літаючі тарілки" причалили одного разу на землю і забрали з собою декількох селян, яких пізніше спустили на землю, що побожні люди взяли, як доказ контакту з нечистою силою.

Цей останній випадок важко перевірити, так само, як і причалення літаючого об'єкту в Східній Німеччині у 1952 р., про яке повідомив офіційну владу німецький ексмайор Лінке, що їхав із своєю 11-літньою дочкою Ґабріелею мотоциклом через ліс в напрямі місцевости Газельбах, коло Майнінґену. Нагло мотоцикл спинився, вони висіли і Лінке почав провадити мотоцикл до села. Ґабрієля запримітила на поляні оленя, та коли вони підійшли ближче, то побачили в присмерку, що це був не олень, а двоє людей, вбраних у срібний одяг. В одного з них на грудях був ліхтар, що блимав і пригасав, немов передаючи комусь сиґнали. Недалеко за ними коло лісу Лінке завважив великий, округлий об'єкт, що виглядав неначе величезна сковорода зі скла. Лінке, думаючи, що він натрапив на совєтську таємну зброю і аґентів НКВД, залишив мотоцикл на дорозі і з дочкою „накивав п'ятами". Пізніше, коли Лінке втік з родиною до західньої зони Німеччини, він розповів про той випадок авторитетній особі, яка вирішила, що то була совєтська секретна зброя. На жаль, цей цікавий випадок причалення „літаючої тарілки" на землю важко перевірити.

СТАРІ ЛЕҐЕНДИ

Немає сумніву в тому, що всі вістки про причалення „літаючих тарілок" та контакти і розмови з летунами тих тарілок слід брати дуже обережно. Минулого року опубліковано в філядельфійському „Вечірньому Бюлетені" нотаріяльні зізнання одної подружної пари з Нової Англії, потверджені під гіпнозою, про їх відвідини „літаючої тарілки". 1954 р. вийшло в Ню Йорку накладом British Book Centre 8-ме видання книжки "Flying Saucers Have Landed" Десмонда Леслі та Джорджа Адамського.

Цей останній — це американець польського походження, емеритований народний учитель, який описує свою зустріч та розмову з людиною із „літаючої тарілки" в околиці Мавнт Паломар, в Каліфорнії. Сама тарілка, місцем походження якої мала б бути плянета Венера, була збудована з напівпрозорого матеріялу і висіла під час зустрічі з її летуном в повітрі дуже низько над землею. Вона мала форму великого напівкулястого капелюха, під крисами якого були вмонтовані в рівному відступі одна від одної три причальні кулі. „Тарілка" злегка дрижала і виділяла довкруги свого обводу мінливе сяйво. Увесь опис цієї „літаючої тарілки" є неначе уривком з сучасної науково-фантастичної повісти.

Зате перша частина згаданої книжки, автором якої є Десмонд Леслі, заслуговує на більшу увагу своєю спробою пов'язати „літаючі тарілки" з

„літаючими суднами" передпотопової цивілізації нашої плянети, яку нібито принесли до нас незнані істоти з іншої плянети. Згадка про це залишилася в старовинних леґендах, санскритських літописах та індійських поемах.

Ті старовинні леґенди говорять, що 18 мільйонів років тому, коли Марс, Венера та Земля були в близькій сполуці, прилітали магнетним шляхом у величезнім, блискучім кораблі 3 рази по 35 досконалих, людиноподібних істот, радше богів, як людей, які заложили на 7-ох островах велику імперію „Атлантиду". Вони принесли з собою велике знання законів природи, яку підкорювали собі силою своєї волі та голосу. Цікавих відсилаю до книжки W. Scott Elliot-a "The Story of Atlantis", в якій він згадує, що старовинні атланти, головно їх провідна верства, вживали для дальших подорожей блискучі повітряні судна, збудовані зі стопу міді та срібла. Ті літаючі судна, що називалися „вімана", мали округлу форму, а їх погінною силою була невідома сьогодні сила „вріль", яку вони одержували з повітря під час подорожей на Землі або з ртуті під час міжплянетних подорожей. Силу „вріль" вони витворювали з помічю ритму і звуку. Як бачимо, атлантійські „вімани" були предтечами „літаючих тарілок".

James Churchward, автор незвичайно цікавої книжки "Children of Mu" („Діти Му"), описує, що він в тибетанськім монастирі Айгодія натрапив на старовинні манускрипти, в яких описується час з-перед 50,000 років. В одному з них є докладний опис літаючого апарата, нібито привезеного до Індії першими поселенцями з „матірного краю". На думку Черчворда, Індія була населена наґами з Бурми, що були нащадками оригінальних „маїв" з „матірного" краю, що знову були спільними предками бурминських наґів та центрально-американських маїв.

Немає сумніву, що літаючі апарати того часу були нескладної конструкції, а джерело їх погону було того самого космічного походження, що й сила, яка обертає місяць довкруги землі, землю довкруги сонця, сонце довкруги осередку ґаляктики, а ґаляктику довкруги осередку всесвіту. Ця сила обертає також електрони довкруги атомового ядра і в своїй основі дуже проста, а одночасно дуже потужна.

Не є виключеним, що ті старовинні літаючі судна використовували для свого погону електромагнетне силове поле нашої плянети, доказом чого є згадка, що вони були самопогінні, і раз пущені в рух літали без жадного пального аж до самознищення їх споруди.

Є ще й інші теорії, які зв'язують силу погону тих фантастичних повітряних літаків з левітацією, чи пак невтралізацією земного притягання. Санскритський твір „Самаранґана Сутрадгара" присвячує окрему увагу основі будівництва „віман" та їх користуванню під час миру та війни.

В індійській поемі „Рамаяна" є чудовий опис вичалу великої „вімани": На світанку Рама взяв „Небесний Віз", що його Пушпака передав йому крізь Вівішанда. Цей віз був самопогінний, великий та чудово розмальований. Він мав два поверхи та багато кают з вікнами, закосиченими прапорами та барвистими стрічками. Під час лету крізь повітря він видавав ритмічний мелодійний звук. Вважають, що автор „Рамаяни", поет Вальмікі, написав цю поему понад 3,000 років тому на основі документів та старовинних літописів з-перед 20,000 років.

Офіційна наука не визнає ні існування країни Му (біля узбережжя Африки), ні Атлантиди, ні „віман", але вона не в силі заперечити всіх тих старовинних легенд, які досі збереглися в святині Айгодія в Тибеті і з яких виходить, що феномен літання, що його винахід ми приписуємо братам Райтам в Америці, існував уже десятки тисяч років тому в простішій і досконалішій формі.

ВКЛАД УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ У СПРАВУ РАКЕТОБУДУВАННЯ

Написав С. Ю. Процюк

Українські учені та інженери завжди відігравали велику ролю у різних аеронавтичних і астронавтичних проєктах. На превеликий жаль, працюючи в установах окупаційної влади на Україні, наші дослідники часто були зараховувані в ряди чужинецьких (найчастіше російських) спеціялістів. Завданням нашої статті буде виявити цих численних українських дослідників та конструкторів і показати їх вклад у світову науку, що дістала в останніх роках назву науки про освоєння космосу.

Для легшого введення читача в тему ми почнемо від спектакулярних проєктів, які захоплюють і захоплювали широкий загал, а назви яких не сходять із сторінок преси і технічних журналів. Пізніше ж покажемо, на базі яких багаторічних і глибоких досліджень різних ділянок науки учені добились всесвітньовідомих успіхів.

У зв'язку із конструкціями багатопасажирських літаків (наприклад, Boeing 707, 747, Іллюшин - 62) цікаво пригадати про один призабутий проєкт нашого відомого конструктора Костянтина Калініна, випускника Київського Політехнічного Інституту, який сконструював ще в 1931-32 р. найбільший тоді у світі літак К-7. Це був літак-гігант, що міг взяти 120 пасажирів і 12 членів екіпажу. Найцікавішою прикметою К-7 було те, що він мав 6 двигунів потужністю в 5220 кінських сил. Літак, каркас, якого був вперше в СССР зварений з рур із спеціяльної хромонікелевої сталі, яку виготовив Дніпропетровський металюргійний завод, важив 44 тонни. Харківські старожили добре пам'ятають, як небувалу сенсацію того часу, польоти цього літака над містом у 1933 році. На жаль, під час одного із пробних польотів літак зазнав аварії, і тоді поширилась у Харкові вістка, що це було діло саботажників[1]). У 1933-1938 рр. конструкторське спецбюро, очолюване Калініним, опрацювало ескізи проєктів літаків-гігантів

на 500 пасажирів, але здійснити їх не пощастило, бо в 1938 р. Калінін із співробітниками був обвинувачений в „українському націоналізмі" і знищений.

Щодо літака К-7 залишились деякі неясності. Так, за даними англійської технічної служби версія К-7, яку випробувано в Харкові між 11 липня та 21 листопада 1933 р., була військовою версією літака, а не цивільною, як твердять тепер деякі совєтські джерела (див. журнал „Наука і Суспільство", ч. 9, 1965, ст. 38-41). Літак К-7, виявляється, був на ділі експериментальним бомбовиком, озброєним трьома 22 мм гарматами та шістьма 7.62 мм. скорострілами типу ШКАС. Літак мав шість двигунів (а не сім, як говорять деякі джерела) ротаційного типу, 12 циліндрів, типу М-34 Ф, кожний в 750 к. с. Швидкість літака виносила 225 км./год., радіюс дії 1000 км. Проєкт цивільної версії К-7, про яку мова вище, розробляло бюро Калініна в 1932-1935 рр. Важливо підкреслити, що літак К-7 був типом літаючого крила, баки на пальне та приміщення для пасажирів (розробленою була, наприклад, версія із 64 спільними окремими кабінами) знаходились у крилі, а у підвішеному в крилі фюзеляжі була лише кабіна пілотів та командна кабіна. Доля бюра Калініна в 1935-1938 р. та доля прототипів цивільної версії К-7 не досліджені.

Праця генерального конструктора Олега Антонова, що увінчалась між іншим випуском колосального літака АН-22 (названого „Антей"*), який у цивільній версії перевозить 650 пасажирів та 40 осіб екіпажу (разом із борт-провідницями) є гідним продовженням зусиль Калініна. Літак АН-22, побудований на одному із заводів України, злетів уперше в українське небо в лютому 1965 р. А вже в серпні 1965 р. розпочато серійне виробництво цих літаків як для пасажирських, так і для вантажних (і мілітарних) транспортів[2]).

Треба завважити, що Антонов є одним із дуже небагатьох совєтських авіоконструкторів, що удостоївся дуже багатьох статтей у совєтських журналах[3]). Правда, — це признан-

---

[1]) Більшість совєтських джерел ще й сьогодні говорить лише про літак АНТ-20 або ЦАГИ-20, відомий під назвою „Максим Горький", як перший літак-гігант в СССР. Насправді цей літак був другим після літака А-7, бо літав у 1934 р. (і згорів під час аварії). Архівні дослідження виявляють, що навіть такий солідний тогочасний журнал як „Авиастроитель" за 1933 рік не згадує про літак К-7, хоч писала тоді про нього українська преса, зате в ч. 8 знаходимо у статті Н. Боброва цікаву згадку про відомого київського конструктора Олега Антонова та його тогочасну знімку. Антонов був тоді конструктором планерів „УЦ-3", „Упар" та „6 Условий". Планери будував Антонов ще й у 1939 р. Так само на його плянері „Ротфронт" О. Клепікова встановила в липні 1939 р. світовий рекорд польоту на дальність для жінок (749 км.); див. С. Карацуба: Планери Київського Політехнічного Інституту, „Нариси з історії техніки та природознавства", Випуск V, АН УССР, Київ, 1965.

*) Ця назва не є надто щасливою, з неї дещо насміваються навіть в Україні. Річ в тому, що Антей — це постать грецької мітології який був силачем лише до тієї хвилини, поки його не відірвано від землі. Тоді він втрачав усю свою силу. А літак це ж відірвання від землі! Цю недоладність назви замітив гуморист Федір Маківчук (див. нарис: Люблю такі назви, „Радянська Україна", 9 вересня 1972 р.).

[2]) Від цих проєктів на багатопасажирські „аероавтобуси" (більше як 250 пасажирів, АН-22 мав би бути на 724 особи) треба відрізнити проєкти суперсонічних багатопасажирських літаків типу французько - англійського літака „Конкорд" чи совєтського літака ТУ-144 (Туполев-Кузнецов), обидва на біля 125 пасажирів. Американці мають також проєкти таких літаків, напр., Lockheed L-2000-7 (Mach 2.7) та Boeing-733, які задумують ввести в дію в 1980-1988 рр.

[3]) Шевцова: Краса і машини, „Культура і Життя", 11 липня 1965 р.

Henryk Kucharski: Spotkanie z konstruktorem największych samolotów swiata, "Skrzydłata Polska", 15.VII.1965.

Ю. Киржнер, В. Федоров, И. Турчанников: „Знакомтесь: АН-2М", „Гражданская Авиация", 1965. Но. 12, ст. 11-14.

М. Чугунов, В. Челюканов: Путь конструктора, „Гражд. Авиация", 1966, ч. 3 (ця сама стаття під зміненим заголов-

ня висловлено йому тоді, коли надзвичайно похвально про його роботу написав ряд закордонних спеціялістів.

Проте, на цьому місці хотілось би відмітити, що, окрім евіточів українського літакобудування, як К. Калінін чи О. Антонов, на Україні трудились численні ентузіясти-спеціялісти літакобудівельної справи, і прийшов час видобути їх із забуття чи навмисного промовчання. Відносні дослідження дещо покращали лише в останньому часі, зокрема, коли навесні 1972 р. при Українському Відділенні Радянського Об'єднання Істориків Природознавства та Техніки зорганізовано Секцію історії авіяції та космонавтики. У 1963-1964 рр. опубліковано нариси М. Б. Ляховецького про Григорія Тереверка (1888-1912), конструктора літаків т. зв. довоєнної київської школи, та нарис В. Денисенка про Григорія Чечета (1870-1922) із цієї ж школи конструктора літака ЧУР-1, що був у центрі уваги 2-ої міжнародної повітроплавальної виставки в Москві, у 1912 р. Дослідження ведуться тепер здебільша про українських авіоконструкторів, діяльність яких припадала на роки до Першої світової війни. Але й тут є обмеження: покищо не згадують ще про ентузіястів літакобудування із кругів дворянства, великих промисловців та вищих царських старшин. Тим часом із протоколів засідань Імператорського Всеросійського Аероклюбу в С. Петербурзі, наприклад, ще за 1909 рік, відомо, що на них розглядалось прохання прийняття в дійсні члени Аероклюбу таких українців, як Микита Сиренко, Володимир Сологуб, Н. Яцук, Олексадер Поліщук (відомий архітект), Василь Нарбут, Василь Проценко, Павло Скоропадський. Навіть голова Клюбу А. Кованько був насправді зросійщеним українцем, до речі це власне він підтримував наполегливо таких людей, як Чечет, і взагалі „київську школу". Наш земляк А. Ющенко був керівником студентського літакобудівельного гуртка в Петербурзькому Політехнічному Інституті в 1909-1910 рр.[4]).

В офіційному списку летунів-пілотів за 1911 рік знаходимо прізвища таких українців:

Рік народження	Прізвище	Місце діяльности	тип літака
1866	Михайло Зелинський	Київ	Фарман
1877	Лев Мацієвич	Петербург	Антуанет
1879	Олександер Сердинський	Харків	Фарман
1879	Михайло Комарів	Харків	Антуанет
1879	Андрій Серединський	Харків	Блеріо (?)
1880	Андрій Кузьминський	Харків	Блеріо
1880	Василь Пшановський	Одеса	Блеріо
1884	Гнат Семенюк	Мітава	Блеріо

В усіх згаданих найбільше нам відомо про Лева Мацієвича, інші чекають на своїх дослідників.

ком „Творец летающих кораблей, к 60-летию О. К. Антонова", вміщена теж в журналі „Крылья Родины", 1966, ч. 2, ст. 10--11).

Докладніші дані щодо цивільної версії АН-22 та сучасної стадії її здійснення знаходимо в італійському журналі "Alata - Internazionale", квітень 1966, ст. 10. Взагалі це число згаданого журналу надзвичайно цікаве для нас, бо в ньому знаходимо характеристику інших проєктів Антонова, характеристику двигунів Івченка, а що найголовніше опис відвідин у відомих авіяційних заводах Києва та Запоріжжя.

[4]) Наскільки летунська справа була популярною в Україні ще в роках до 1-ої світової війни говорить, між іншим, факт діяльности такої видавничої фірми як А. С. Суворіна в Одесі (її книгарні були теж в Харкові та Ростові над Доном), яка вже в 1909 році видавала масовим тиражем книги з ділянки авіяції. Особливий попит мала книга „Аэропланъ для всѣхъ" (переклад з французької мови), що давала точний перегляд досягнень авіяції до 1908 року; переклали книгу одеські інженери О. Бліндерман та М. Віск.

Детальні архівні дослідження розкривають надзвичайно цікаві аспекти з історії української авіяції. Виявилось, наприклад, що Михайло Єфимов, якого всі російські джерела величають „першим російським летуном" (одержав диплом пілота у Франції 15 лютого 1910 р.), був всеціло пов'язаний із Україною. Його предки були, щоправда, вихідцями з Білоруси, але все життя він провів на Україні, закінчив Одеську залізничу технічну школу, в 1902 р. працював на Південно-Західній залізниці, а з 1910 р. став інструктором та керівником Севастопільської авіяційної школи[5]). У лютому 1917 р. став флаґманським летуном гідроавіяції. Неясними є деталі трагічної загибелі Єфимова — його розстріляли білоґвардійці в Одесі, і факт, що, не зважаючи на свої заслуги, він не знайшов помилування в чорносотенних росіян, говорить про його неґативне відношення до російства. До речі, дружина Єфимова — Євгенія Черненко була очевидно українкою. Є теж дані про вузьку співпрацю Єфимова з революційними діячами Криму — українцями, як Ремзюк (із Качинської летунської школи) та Романець (із Чорноморської воєнної фльоти).

Також другий відомий летун періоду І світової війни Євграф Крутень (нар. 29 грудня 1890 р., уродженець Києва) був, без сумніву, людиною українського роду. Він, абсольвент Київської кадетської школи та Константинівської артилерійної школи, служив у 3-ій Київській авіяційній роті, закінчив пізніше Гатчинську авіяційну школу і був автором популярних брошур „Повітряний бій" та „Створення бойових летунських груп" (обидві видані російською мовою). Крутень згинув у летунській катастрофі 7 червня 1917 р.

Реєстр відомих пілотів періоду 1-ої світової війни та революції можна продовжити іншими прізвищами. Так, наприклад, серед нагороджених орденами в бойових діях 1920 р. зустрічаємо постать видатного летуна Тимофія Ісаченка, а таких Ісаченків було в ранніх 20-их рр. більше. На дослідження заслуговує склад та доля 10-ої т. зв. повітронавіґаційної („воздухоплавательної") роти, стаціонованої в Бердичеві, що брала участь в численних бойових операціях. Цікаво було б довідатись, які українські старшини брали участь у 1-ій совєтській армійській нараді командирів авіяції, що проходила в Миколаєві в 1921 р. і хто з них організував та керував першими летунськими ескадрильями в СССР. Відомо чейже, що ще під час т. зв. Київських великих маневрів у 1928 р. єдиними в СССР ескадрильями штурмових літаків були чотири ескадрильї, стаціоновані на білоруській та українській етнографічній території.

Окрім фактів та осіб, зв'язаних безпосередньо з летунською справою та експлуатацією літаків, маємо факти про науково-теоретичні студії в Україні в періоді 1-ої світової війни, що становлять базу для конструювання та будування літальних апаратів. Ці факти ще недостатньо висвітлені, як не вивченою є взагалі історія розвитку українських технічних наук у XIX сторіччі. Потрібно буде архівних, джерельних досліджень, щоб оцінити вклад у механіку, гідромеханіку та термодинаміку таких, наприклад, харківських учених, як В.

---

[5]) Ця школа дістала пізніше назву Качинської школи (від річки Кача під Севастополем, де побудовано учбові корпуси). Качинська школа вважається найславнішою академією летунських сил України і цілого СССР, із неї вийшло 9 маршалів авіяції та 151 генерал авіяції. Школа проіснувала на Україні з 1918 р. до 1941 р., коли її евакуйовано в Саратовську область, і ці роки найсвітліший період школи. Після війни школа на Україну не повернулась, у 1953 р. для неї побудовано нові приміщення у Волгоґраді. Для збереження традицій вона і на новому місці називається Качинською авіяційною школою, але, хоч сьогодні у ній навчається багато українських старшин, з Україною вона вже не пов'язана так міцно, як під час свого славного існування під Севастополем.

Імшенецький (викладав у Харківському університеті в 1872-1882) та В. Майзель, чи київських учених М. Шіллера (викладав у Київському університеті 1875-1910 рр.), Й. Косоногова, Н. Бунге і ін. Це зі школи цих учених вийшли пізніше такі світочі української технічної науки, як М. Крилов, К. Сімінський, М. Лаврентьєв, О. Диннік, Ю. Соколов, що в свою чергу виростили сьогоднішнє покоління учених з ділянки ракетобудування та астронавтики[6]).

Проте тоді, коли про дореволюційний період нам відомі принаймні прізвища українців-ентузіястів літакобудівельної справи, а про декого з них маємо навіть доволі точні дані: Тереверко, Чечет, Мацієвич, О. Карпека (див. С. Карацуба: Олександер Карпека — з історії Київської авіяції „Нариси з історії техніки", вип. 12 (1970), ст. 88-91), то про совєтський період даних у нас надзвичайно мало, і ця ділянка — це непочатий край для наших дослідників. Коли взяти, наприклад, наоспіх і насліпо під увагу 1933 рік, тоді знаходимо, що в ювілейному наказі по ЦИАМ нагороджено (орденом Трудового Прапора) відомого нашого винахідника Тимофія Шейка, що до переходу в ЦИАМ працював у 1923-1933 рр. на Україні. Разом із згадкою про Шейка знаходимо відірвані дані про його сучасників: П. Шматька, Шелеста, Гавриша (ХАІ), але деталів нам бракує. Виразніше зарисовується постать Андрія Метла, що в 1924-1932 рр. працював в авіяційній промисловості України, а в 1933-1936 рр. був начальником виробничого сектору в ГУАП (Главное Управление Авиационной Промышленности). Надзвичайно цікавою постаттю того часу був Борис Черановський, відомий уже тоді конструктор т. зв. безхвостових літаків типу „Парабола" та „Трикутник" (= БИЧ-8). Тогочасні проєкти Б. Черановського (уродженця Вінниці) мали високу оцінку відомого німецького вченого Ліппіша, а треба сказати, що багато із наймодерніших літаків 60-их рр. належить якраз до типу „літаючого крила", і таким чином Черановському належить пріоритет у їх дослідженні[7]). Черановський, до речі, став пізніше співробітником ГИРД-у (див. про це в 2-ій частині статті), де працював теж Павло Федосієнко (працював рівночасно інженером „Дирижаблебуду"), чи Олекса Павленко (що разом із пілотом Миколою Звонарьовим працював над ракетною зброєю для літаків), конструктори М. Кисенко, О. Мусієнко, Н. Єфремов.

Коли мова про ранні 30-ті роки, то безумовно цікаво згадати двох відомих конструкторів літальних апаратів українського роду — Д. Григоро-

---

6) Так президент АН СССР Мстислав Келдиш є учнем Лаврентьєва, вони обидва опублікували в 1935 р. клясичну працю про теорію вібруючого крила, див. „Технические заметки ЦАГИ", ч. 45/1935. Олександр Пеньков, член-кореспондент АН УССР та професор Київського Інституту інженерів авіяції є учнем Динніка. Таких прикладів передавання знань та досвіду молодшому поколінню можна навести дуже багато.

7) Проєкти літаків типу „літаючого крила" відродились ще у воєнні роки, коли Ліппіш (Alexander Lippisch) працював над ними в Німеччині. Після війни американці вивезли Ліппіша до ЗСА, де він працював дорадником в Air Materiel Command, Wright-Patterson Air Forse Base (1946) Naval Air Materiel Center, Philadelphia (1947-1950) і пізніше в Collins Radio Co., Cedar Rapids, Iowa. Фірма Northrop побудувала в 1945-1950 рр., використовуючи досвід німецьких конструкторів, зокрема Ліппіша, літаки-прототипи XB-35, YB-49, YRB-49A, які нав'язують до традицій літаків типу D-ENFLDFS-39, DFS-194 та DFS 228-V-I, що будувались фірмою Deutsche Forschungsanstalt für Segelflug, Darmstadt.

Уже перебуваючи в ЗСА, д-р Ліппіш працював над вдосконаленням свого проєкту DM-4, з якого і вийшли пізніше відомі американські літаки XF-92, F-102. Взагалі ж не треба забувати, що всі літаки типу „Дельта" вийшли насправді із первовзорів літаків типу „літаючого крила", включно із відомим німецьким літаком Ме-163, який наслідує багато нових американських проєктів. У другій половині 50-их рр. д-р Ліппіш повернувся до Европи.

вича та А. Надашкевича. Обидва вони працювали на засекреченому авіяційному заводі ч. 39; десь у 1928/29 рр. їх обвинувачено в саботажі, запроторено в тюрму і лише повний провал продукції літаків на згаданому заводі змусив владу випустити їх із тюрми. Їхня справа розглядалась на засіданні Президії ЦВК і була рішена окремим декретом цієї ж Президії. У 1932 р. Надашкевич та Григорович дістали навіть урядову премію (див. Фронт науки і техніки, 1932, ч. 9, ст. 50), але в періоді єжовських чисток вони таки остаточно зникли. Про вклад українських дослідників літакобудування в 1920-1930 рр. див. окрему працю автора п. з. Progress in Aerodynamics and Aircraft Design in the Ukraine 1920-1930 (NASA TTF-12, 878 (1971), 31 p.

**
*

Ділянкою, яка полонить найбільше сьогодні уми дослідників, є ділянка ракетобудування та проєкти освоєння космосу. З причини засекречености цієї ділянки в СССР (а також в інших країнах) про конструкторів ракет та космічних кораблів майже нічого не відомо. Такий стан сприяє поширенню найдивовижніших здогадів та „гіпотез", жертвами яких стають інколи навіть солідні вчені. Так, наприклад „Ню Йорк Таймс" надрукував 7 листопада 1965 р. звідомлення свого московського кореспондента Т. Шабада, який на базі якоїсь статті в „Комсомольській Правді", намагається одним почерком пера розкрити таємницю „псевдоніму" проф. Г. Петровича, автора детальних описів совєтських космонавтичних проєктів в журналах СССР. Шабад висуває здогад, що проф. Петрович це академік Валентин Глушко, який разом із померлим акад. Сергієм Корольовим був керівником астронавтичної програми в СССР. Про Корольова опубліковано вже багато матеріялів у СССР та закордоном; ми ж пишемо насамперед про тих багатьох, які покищо не дочекались виявлення своїх заслуг. Ми не збираємось виправляти Шабада, але йому повинно бути відомо, що проф. Петрович не є лише автором статтей у совєтських центральних газетах, але він уже багато років є автором серйозних праць у репрезентативному журналі совєтської науки, а саме у „Вестнику Академии Наук СССР" (ч. 9, вересень 1965 р., а також чч. 1 та 11 за 1960 рік, і чч. 3 та 5 за 1961 рік і т. д.). Справа академіків Глушка та Корольова також цікавить нас з точки зору їх пов'язаности з Україною. Сергій Корольов народився в учительській сім'ї в Життомирі, Валентин Глушко це теж український вчений, що довгий час працював в Одесі. Численні здогади закордонних журналістів щодо якогось таємничого керівника совєтської астронавтичної програми — „йовіяльного українця" могли заодно відноситись до Глушка і Корольова, а може й акад. Челомея чи ще декого. Західні джерела знають дуже мало про наукову діяльність згаданих учених, хоч якби були дещо більше солідними, то могли б довідатись, що, наприклад, Глушко є автором кількох відомих підручників з термодинаміки (зокрема термодинаміки горіння[8]). На жаль, західні біографічні збірники застосовують такий принцип: чим більше відомий учений, тим менше про нього даних.

[8]) Одним з останніх томів, приготовлетих під керівництвом В. Глушка, є енциклопедичний збірник „Термические константы веществ" (10 випусків: 1965-1966). Цікаво тут відмітити, що один із найвідоміших керівників совєтської астронавтичної програми Михайло Хрунічов (1901-1961) це теж уродженець України (Донбасу); у 20-их рр. він працював на заводі ім. Артема у Ворошиловґраді, у 1929-1932 рр. вчився у Всеукраїнській Промисловій Академії, а вже в 1938 р. був заступником наркома воєнної промисловости СССР, в 1946 р. іменований наркомом, з 50-их рр. був керівником ракетної справи в СССР; належав до найчастіше відзначених діячів (дві т. зв. сталінські премії, сім орденів Леніна і ін..

Англійські дослідники правильно критикують цей підхід, а власне кажучи його висміюють[9]).

Питання керівництва совєтської програми освоєння космосу є питанням надто складним, щоб його можна вирішити на базі „розшифровування" даних літератури, опублікованої в СССР. Колектив відповідальних керівників цієї програми об'єднує велику кількість відомих учених з різноманітних ділянок науки. Окрім згаданих спеціялістів, ми можемо вилічити тут ще, наприклад, академіка С. Христіяновича, члена-кореспондента (а пізніше академіка) АН УССР М. Янгеля та А. Благонравова, членів-кореспондентів АН СССР А. Макаревського, А. Пістелькорса, проф. Г. Розенберґа; не треба забувати, що й теперішній президент Академії Наук СССР Мстислав Келдиш був вузько пов'язаний із Центральним Аерогідродинамічним Інститутом (ЦАГИ) і теж є визначним фахівцем з ділянки аеродинаміки та аеронавтики. До цього колективу ми б мусіли додати ще високих старшин авіяції[10]), а також лікарів-біологів, і тільки тоді картина наблизилась би деякою мірою до дійсности. „Ревеляційні" повідомлення, які часто зустрічаються в пресі, належать по суті до здогадів-ворожінь найгіршого ґатунку.

Нас цікавлять тут насамперед шляхи розвитку астронавтики в Україні та участь українських інженерів і вчених у цій ділянці в СССР. В кількох останніх роках появились повідомлення про піонерів ракетної справи в СССР, усі вони виглядають як координовані та стимульовані якимсь центром технічної інформації цієї ділянки, і в них говориться про речі, про які говорити тепер дозволено. Про деякі важливі аспекти ракетобудування відомості ще далі відсутні. Деякі опубліковані відомості, напр., про ГИРД (Группа Изучения Реактивного Движения, див. далі в тексті), виразно-штучно реконструйовані[11]), в них помітна рука цензора чи „координатора"; яке б ми видання не взяли в руки, всюди знаходимо ті самі трафарети й ті самі ретушування.

У чвірку головних піонерів ракетної справи в СССР попало аж двоє українців: Микола Кибальчич та Юрій Кондратюк. До речі, із чвірки основоположників ракетобудування росіянином був власне хіба один К. Ціолковський[12]), четвертий дослідник — Фридрих Цандер — це латиш, народжений в Ризі 23 липня 1887 р.

Постать М. Кибальчича — це постать цікава. Відомий, але все ще „мі-

---

[9]) Див. Soviet Space Chief Named Posthumously, *New Scientist*, January 20, 1966, p. 129. Тут мається на увазі книгу, видану Джаном Туркевичом (Прінстон) п. з. Soviet Men of Science (1963). Деякі інші біографічні збірники про відомих людей в СССР ще гірші, так, наприклад, Biographic Directory of the USSR, опрацьована Мюнхенським Інститутом Дослідження СССР і видана 1958 р. (Scarecrow Press, New York), а пізніше поширена й видана німецькою та англійською мовами під заголовком Who Is Who in the USSS (1962, 1966) взагалі прізвищ учених з ділянки астронавтики чи ракетобудування не подає. Співробітники Мюнхенського Інституту пішли найлегшою доріжкою, давши інформації про артистів, письменників, партійних діячів та ще відомих лікарів, про вчених та інженерів дані є дуже неповні, а то й зовсім відсутні.

[10]) Лише для прикладу згадаємо кількох укранців як от ген.-ляйт. Е. Горбатюк, ген.-майор Л. Горегляд, ген.-ляйт. Г. Власенко, ген.-ляйт. В. Дрогомирецький, ген.-полк. О. Мироненко, ген.-ляйт. Ф. Шинкаренко, професори Воєнно-Повітряної Інженерної Академії Б. Горощенко, А. Животько, В. Хоменко, М. Мищук, К. Тимченко і ін. Про загально відомих маршалів не потрібно говорити.

[11]) Цікаво, що більшість совєтських джерел говорить про ГИРД та „гирдовців" як активних в періоді 1931-1932 рр., але офіціоз АН СССР на сторінках, присвячених пам'яті акад. С. Корольова, говорить ясно, що ГИРД постав лише в 1933 р., див. „Вестник АН СССР", січень 1966, ст. 13.

[12]) Проте, аналізуючи ім'я Ціолковського (по батькові Константин Едвардович), ми могли б припускати, що і його предки були чужинецького походження. Тепер встановлено, що Ціолковський був по батькові польського походження (див. Skrzydłata Polska, ч. 46-46, 12 листопада 1967, ст. 27).

стерійний" проф. Петрович пише про нього виразно: „славний син українського народу"[13]). Кибальчич (1853-1881) був народовольцем, брав участь в атентаті на царя Олександра II і за це засуджено його на смерть і страчено. Свій проект „ракети" він опрацював у камері смертників десь 23 березня 1881 р. Цей проєкт т. зв. повітроплавального пристрою пролежав у таємних архівах 35 років, віднайдено його лише в 1917 р. Проєкт Кибальчича опублікований[14]), він доволі ескізний, але, як на 80-ті роки XIX сторіччя цікавий.

В опублікованих совєтських джерелах про Кондратюка не сказано всього. Народжений 1900 р. в Луцьку на Волині, він переїхав під час 1-ої світової війни до Полтави, де закінчив гімназію. Як причетний до українських визвольних змагань, не може дістатись на університетські студії і працює на зміну кочегаром, помічником водія льокомотиви, машиністом, техніком. Роки 1924-1930 найслабше висвітлені в життєписі Кондратюка. Мабуть, від репресій він тікає аж у Сибір, де 1929 р. у Новосибірську виходить його власним накладом праця: „Завоевание межпланетных пространств". Це невелика брошура (72 сторінки), але така ваговита, що прізвище Юрія Кондратюка ставлять тепер поряд із прізвищами таких відомих піонерів ракетобудування, як німець Герман Оберт, француз Роберт Есно-Пельтер'є, американець Роберт Годдард[15]).

Цікаво ще відмітити, що в своїй праці Кондратюк власне лише поширив і уточнив свої раніші проєкти, які він опрацював 20-річним юнаком на Україні. Робота Кондратюка мала прихильну оцінку в Москві в ентузіястів ракетної справи, і за їх намовою Кондратюк таки добивається до Москви на розмови з ГИРД-овцями. Остаточно справа опинилась в Наркомтяжпромі, в якому прийшли до висновку, що Кондратюк „безпечний" в розробці не воєнної, а цивільної техніки, і тому схвалюють лише його проєкт вітрової електростанції. Йому дозволяють навіть повернутись на Україну, де він розробляє проєкт вітрової електрівні для Харкова, а в пізніх 30-их рр. будує експериментальну вітроелектрівню на горі Ай-Петрі в Криму. У 1941 р. належить до цих багатотисячних мас українських спеціялістів, яких насильно евакуйовано, а потім мобілізовано в лихої слави „штурмові батальйони". В рядах одного з таких батальйонів згинув і Кондратюк під Москвою на початку 1942 р. Тільки тепер побачили в СССР, якої втрати зазнала совєтська техніка, признають (щоб зацитувати, напр., В. Ветчінкіна), що проєкти Кондратюка були „найболее полным исследованием по межпланетным путешествиям из всех появившихся в русской и иностранной литературе до последнего времени"[16]). Недарма член-кореспондент АН СССР М. Чинакал на квітневому засіданні в Луганському Домі Техніки подав приклад Кондратюка, як такий, що не повинен повторитись другий раз в СССР[17]). Між іншим, Кондратюк був першим у світі, що запропонував як тверде пальне для погону ракет деякі легкі метали (літій, бор, магній, алюміній), себто метали, які лягли в основу американських пальних для ракет у 1960-1970 рр. Взагалі повну ва-

---

13) „Вестник АН СССР", ч. 10, жовтень 1965, стаття: „У истоков советского ракетостроения", ст. 69-78. Перші вістки про Кибальчича та Кондратюка появились ще в „сталінському" періоді, у ранніх 50-их рр., див. Л. Баєв та І. Меркулов: Літаки-ракети (реактивна авіяція), Держтехвидав УССР, Київ, 1952, ст. 52.

14) „Пионеры ракетной техники, Избранные труды" (Кибальчич, Циолковский, Цандер, Кондратюк); видавництво „Наука", Москва 1964, ст. 671.

15) Borys Marianow: Juryj Kondratiuk odkrywca podniebnych szlaków, *Astronautyka*, Warszawa, ч. 1, 1966, ст. 20-22.

16) Л. Колодный: „Земная трасса ракеты", Политиздат, Москва, 1965, ст. 69-70.

17) Журнал „НТО СССР", ч. 5, 1966, стаття: КПД молодого исследователя, ст. 55.

гу досліджень Кондратюка чи навіть Кибальчича[18]) можна зрозуміти лише тепер, коли ряд їх конструкцій знаходить безпосереднє застосування у світовій астронавтиці. Характерно, що тоді, коли про Юрія Кондратюка появляється тепер дедалі більше статтей у російських, чеських, польських, німецьких наукових журналах, в українській мові нам відома лише праця В. Землинського „Астронавт з Луцька", що вийшла друком у Львівському книжково-журнальному видавництві в 1965 р., та коротка стаття цього ж В. Землинського (та М. Кочегури) в „Нарисах з історії природознавства і техніки", випуск XI (1970), ст. 72-81. До речі, у цій статті вперше точніше подано місця праці Кондратюка і вістку про те, що в 1930 році його „за наклепом" обвинувачено у шкідництві і арештовано.

Проте, „відкриття" імен Кибальчича і Кондратюка нас повністю не задовольняє. Думаємо, що діяли й інші українські дослідники, які пізніше впали жертвою різних „чисток".

Хотілось би тут згадати, наприклад, про К. Цимбалюка, що походив із західніх областей України, а пізніше проживав у Ростові над Доном. Він також належав до групи „гирдовців", а в 1932-33 рр. побудував ракету „Зеніт", схему якої подаємо на рис. 1. Простір „а" ракети наповнювався пальним (спорошкована маса згоряючих компонентів): струмінь газів горіння, що виходить із великою швидкістю в полосу „г", розширюючись, раптово зливається із зовнішньою атмосферою „д", а рура „б" починає діяти так, як рурка пульверизатора (розпилювача). Внаслідок міцного розрідження повітря в рурі „б" постає швидке вхлипування нових значних кількостей повітря із області „о" (щоб відновити порушений баланс тиску). Швидкість виходу газів горіння разом із вхлипуваним повітрям (Vv) стає більшою за реальну швидкість ракети (Va). Таким чином при навіть дуже швидкому польоті ракети в її лобовій частині не буде жадного спротиву повітря, і єдиним гальмувальним фактором буде тертя на поверхні бічних стін ракети та вертикальних поверхнях її керувальних крил. У 1934-37 рр. Цимбалюк працював над поліпшенням ракети „Зеніт". Про його проєкти в післявоєнному часі немає жадних даних[19]).

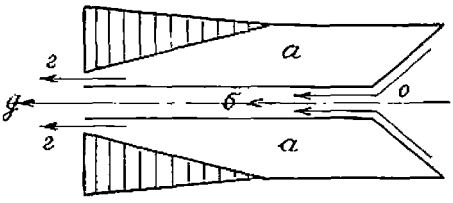

Рис. 1.

Совєтські автори, які дістали доручення опублікувати дані про ранній період ракетобудування в СССР, подають часто суперечні дані, а часто деякі факти перебільшують, інші промовчують, та допускаються фальшувань. Так, установою про яку тепер багато пишеться (і про яку ми також згадували вже вище) є ГИРД, а власне кажучи ЦГИРД (точна назва: Центральная Группа Изучения Реактивного Движения при ЦС Осоавиахима СССР). Невідомо, чому більшість нових публікацій подає адресу ГИРД під Садово-Спаською вул. ч. 19 тоді, коли джерела початку 30-их рр. говорять про вул. Ільїнка ч. 3 у Москві. Перебільшується ролю маршала Тухачевського, як покровителя ГИРД. Насправді, як виявили нові дослідження, Тухачевський був „завжди зайнятий", коли гирдовці на-

---

18) П. Бабаєвський у своїй праці „Физиологические методы в космонавтике", Москва, в-во „Наука", 1965 (ст. 15) говорить, що „принцип плятформи" Кибальчича використано в американському проєкті „Оріон", див. також: F. I. Ordway III, L. P. Gardner, M. R. Sharpe: Basic Astronautics, New York, 1962.

19) К. Цимбалюк — це взагалі людина широких інтересів та ентузіяст авіяції з давніх років. Ще в журналі „Воздухоплаватель" із 1909 р. ми знаходимо його статті (тоді він цікавився технікою лету птахів).

магались знайти до нього доступ, і лише через своїх адьютантів передав (мабуть, двічі) грошові субсидії для ГИРД'у. Нез'ясованою залишається фраза, що Тухачевський це робив „не смотря на большие трудности"[20]). Якого порядку були ці труднощі, хто їх творив? Завуальованими залишаються факти пізніших жорстоких переслідувань видатніших співробітників ГИРД; так, неясними є умовини смерти Цендера в 1933 р., і тільки нещодавно вийшло наверх, що відсуненим був від улюбленої праці і репресованим навіть Генеральний Конструктор Корольов, про якого виписують тепер пеани[21]).

Лише поступово зарисовується картина групи людей, що були ентузіястами ракетної справи у 30-их рр., та важких умов, в яких їм доводилось працювати. Їхні лябораторії знаходились у замоклих пивницях запущених будинків. Промовчується факт, що велика частина співробітників ГИРД в Москві та Ленінґраді належала насправді до аматорів, самоуків, моделістів, велика більшість із них не мала жадної технічної освіти, а деякі не мали взагалі ніякого відношення до техніки[22]). Великим недоліком сучасних дослідів в СССР є те, що вони зосереджуються лише на вивченні обставин у Ленінґраді та Москві, і покищо зовсім не говорять про інші осередки початків ракетобудування в СССР, в тому числі й українські.

Роздобути відомості про осередки ракетобудування на Україні і споріднені дослідні установи та лябораторії дуже важко. Проте, причетним до цієї справи інженерам відомо, що такі осередки існували в Україні ще до 1941 р. Одними з відоміших були центри досліджень на авіозаводі ім. Баранова, а також при Харківському Авіяційному Інституті, куди, до речі, реґулярно приїжджав з доповідями Цандер, а також Володимир Рдултовський та полк. Гнат Прочко, що працювали в ділянці нових стрілен (missiles), чи проф. Микола Брілінґ, який вивчав нові зразки плинного пального. Деякі молоді початківці-дослідники згаданих центрів їздили для перевишколу на відомі полігони на острові Березань та на Змейковій дослідній станції Аерологічного Інституту в Слуцьку, а деякі побували у відомій Газодинамічній Ляборатoрії, що містились тоді на Василівському острові (Гребний порт) в корпусах лябораторій Морського відомства (під Ленінґрадом), де проводились експерименти з метеорологічними та засекреченими військовими ракетами особливо високого польоту. В цих осередках зароджувались вогнища окремих лябораторій та дослідних установ спеціяльного призначення, з яких

---

[20]) Л. Колодный, op. cit., ст. 64.

[21]) Ryszard Badowski: Główny Konstruktor, *Biuletyn Informacyjny Instytutu Lotnictwa*, ч. 12, 12 квітня 1966, ст. 13-14; Karel Pacner: Hlavní Konstruktér, *Radar*, Časopis pro Kosmonautiku a raketovou techniku (Praha), ч. 1, 1966, ст. 4-5. Репресії Корольова припадають на 1937-1938 рр. У 1939-1940 рр. йому дозволено працювати над двигуном ОРМ-12; експериментальний літак із модифікованим двигуном ОРМ досяг швидкости 200 км. на годину (пілотом був В. Федоров). Проте, на повну активність дозволено Корольову лише під час війни, коли він конструював перший літак (власне його двигуни), який випробувано вперше 15 травня 1942 р. З 1949 р. Корольов конструював ракети високого польоту для вивчення йоносфери (ракета А-1, вагою в 85 кг. досягла висоти 110 км., ракета А-2, збудована в 1957 р., вагою вже в 2200 кг досягла висоти 212 км.). Переслідування Корольова викрив нещодавно також утікач із СССР Леонід Владимиров у своїй відомій книзі "The Russian Space Bluff", Tom Stacey Publ., London, 1971, ст. 192.

[22]) Треба, проте, відзначити, що і в інших країнах була подібна ситуація, наприклад, серед основоположників американської Rocket Society ще в 40-их рр. переважали ентузіясти-аматори. Коли в ранніх 60-их рр. прийшло до злуки із American Institute for Aeronautical Sciences, тоді виникли деякі труднощі із автоматичним прийняттям в члени American Institute of Aeronautics and Astronautics цих ранніх ентузіястів, які не мали відповідних технічних кваліфікацій. Більшість із них таки стала членами престижевої AIAA.

вийшли вже у післявоєнному часі кадри українських знавців ракет.

Значну ролю у вирощуванні кадрів майбутнього ракетобудування відіграла Науково-дослідна катедра гідромеханіки і авіяції та добудована до неї пізніше Аеродинамічна Лябораторія Харківського Технологічного Інституту (тогочасна назва). При створенні цих установ багато заслуг поклав Георгій Проскура (вибраний у 1929 р. академіком ВУАН), який сам працював здебільша по лінії гідромеханіки, але такі його співробітники як Сергій Тарасенко (що став пізніше доцентом Катедри Аеродинаміки Воронізького університету), Сергій Ґернґрос, а насамперед Дмитро Ксандров провели у Харківській Аеродинамічній Лябораторії (що приміщувалась тоді на Каплунівській вул. ч. 16) ряд фундаментальних досліджень в ділянці гідро- та аеродинаміки. Згадані вчені сприяли також постанню Харківської філії ГИРД в лютому 1931 р.[23]). Уже теж у 20-их рр. зароджувався інтерес до ракетобудування в Києві, на Катедрі авіятехніки Київського Політехнічного Інституту, якою керував відомий учений Вікторин Бобров (його праці з аеродинаміки польотів у швидкостях вищих за No. Mах'а=1 є досьогодні засекреченими в СССР). Інтерес до ракетобудування піддержували теж літній уже тоді проф. М. Делоне та колишні його асистенти, тоді вже теж професори В. Синеуцький та І. Штаєрман.[24]). Результати унікальних аеродинамічних досліджень та експериментів обговорювалось часто на доповідях Київського Авіяційного науково-технічного товариства (1925-1929), а деякі з тогочасних доповідачів стали керівними вченими у площині аеронавтики та астронавтики, наприклад, доктор технічних наук Д. Томашевич, Ю. Жирицький[25]), А. Граціянський (що дістав титул Героя Совєтського Союзу), К. Яковчук (відомий пілот) і ін. Значну допомогу подали цим тоді дуже молодим ентузіястам авіяції технічні робітники одного з тогочасних київських авіозаводів („Ремзавод - 6"). Особливо треба підкреслити вузьку співпрацю та дружбу між поколінням старих відомих учених, що наближались тоді своєї 70-ки чи навіть 80-ки (Дмитро Граве, М. Делоне) та зовсім молодими тоді їхніми студентами (Д. Томашевич, В. Савинський, К. Яковчук, М. Желєзніков, А. Сорочинський і ін).

На увагу заслуговують деякі тогочасні квазіперіодичні публікації в Україні, як ось „Труды" Київського авіяційного інституту (під редакцією проф. Штаєрмана) чи „Сборники трудов Лаборатории быстроходных машин и механизмов КІІИ" (в пізніх 30-их рр. друкувалися українською мовою, доля цього видання після 1955 р. нам невідома).

Слід пам'ятати, що на розвиток теорії ракетобудування складались не

---

[23]) „Вестник АН СССР", ч. 10, 1965, ст. 69-78; це була, мабуть, філія Гідродинам. лябораторії чи подібної установи як предтечі властивої ГИРД, див. примітка ч. 11).

[24]) Як багато найвідоміших українських учених проф. Ілля Штаєрман був евакуйований 1941 р. і майже всі сорокові роки перебув в Росії. Тоді він був співредактором журналу „Прикладна математика і механіка" (ПММ); у 50-их рр. повернувся на Україну; помер 1962 р.

[25]) Юрій Жирицький (1893-1966) був на ділі в довоєнних роках великим спеціялістом парових турбін. Випускник Київського Політехнічного Інституту (1915), він уже в 1921 р. став доцентом, а в 1925 р. професором цього ж Інституту. Написаний ним курс проєктування парових турбін видержав шість видань, а „Атлас парових турбін" — чотири видання. У воєнні роки проф. Жирицький переключився на ділянку газових турбін, передусім авіяційних, і в цій ділянці також став одним із найвидатніших знавців справи в СССР. Після війни Ю. Жирицького іменовано професором Казанського Авіяційного Інституту, а в 1963 р. та в 1966 р. (посмертно) вийшли друком його відомі книги про газові турбіни. Проф. Жирицький був членом постійної комісії для газових турбін при АН СССР, головним редактором „Трудів" Казанського Авіяційного І-ту, а в 1960-1965 рр. також головним редактором журналу „Авиационная Техника" (серії Известия ВУЗ-ов СССР).

лише дослідження сектору аеродинаміки чи авіяції, але й може передусім вибраних секторів механіки, видержливости матеріялів (теорії елястичности) та хемії запальних і екпльозивних процесів. Як відомо, механічні коливання (осцилції) є істотним явищем в усіх видах двигунів, а ракетних двигунів особливо. Підставу для глибоких досліджень складних коливань механічних систем дали праці українських академіків М. Крилова, а пізніше його учня М. Боголюбова і їхніх багатьох співробітників (А. Лур'е, А. Ефрос, С. Данилевський, Ш. Мікеладзе і ін.). Ці дослідження велись із кінця 20-их та початку 30-их рр., а в 1935-1937 рр. були частинно опубліковані їхні результати. Проблеми коливань розв'язувались різними шляхами, деякі автори застосовували методу закінчених різниць у трансформації диференціяльних рівнянь, з допомогою визначника яких знаходили частоту коливань (А. Локшин, 1935), інші вживали перетворення вікового рівняння із n степенями свободи в альгебраїчне рівняння, що має квадрат частоти лише в першому стовпці (М. Крилов, М. Лузін, А. Данилевський, 1937). В Україні розвинулись дослідження ударних хвиль та зв'язаних з ними плястичних деформацій у стрижнях (М. Давиденков, М. Кільчевський), дослідження резонансу при поперечних коливаннях та в оболонках. В Україні є тепер окремі великі школи для таких досліджень, а феноменологія теорій елястичности для тонких оболонок та тонкостінних посудин становить базу для конструювання і будівництва ракет. Також дослідження коливань з точки зору динамічної втрати стійкости із врахуванням згасання та дослідження явищ резонансу під час пуску або зупинки рушійного двигуна (пропелерного, реактивного, ракетного й т.п.), а загальні дослідження пов'язаних нелінійних систем проводились в багатьох українських установах уже з 20-их рр., і в післявоєнних роках вони вивершились у відомих працях А. Філіпова, Ю. Митропольського, В. Гонткевича, М. Янґеля, Г. Писаренка і ін.

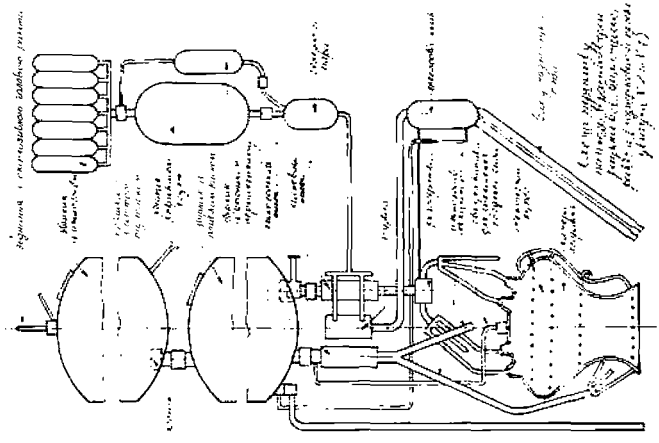

Параметри траєкторії триступневої ракети для введення сателіта в циркулярну орбіту на висоті 555 км.

Особливо широко відомим став акад. М. Лаврентьєв, директор Інституту Математики і Механіки АН УССР в 1938-1948 рр., що працював у ділянці геометричної теорії функції комплексного змінного та її застосувань до проблем гідромеханіки та аеродинаміки, і в галузі проблем

екстремальних методів і квазіконформних відображень.

На окрему увагу заслуговують дослідження з ділянки радіольокації та радіонавіґації, що з часів 2-ої світової війни відіграють панівну ролю у повітроплаванні літаків та ракет. Початків цих досліджень треба шукати в проєктах П. Ощепкова, що входили в площину радіольокації чужих літаків для протиповітряної оборони. У секретному журналі „Противоздушная Оборона" (призначеному лише для військових установ та їх внутрішнього вжитку) опубліковано в 1932-1934 рр. декілька таких проєктів. Деякі проєкти опрацював Ленінградський Електротехнічний Інститут (тогочасна назва), який одержав від військової влади 19 лютого 1934 р. окреслені завдання. Першу розпізнавальну електромагнетну станцію ВНОС збудовано в липні 1934 р., і випробувано 10 та 11 липня та 11 серпня того ж року на літаках Р-5. Довжина хвилі станції ВНОС становила 4.7 м., потужність антени — біля 200 ватів, а кут льокації літака — 60°. У 1965 р. станцію поліпшено, вбудовуючи в неї спеціяльну імпульсову лямпу типу ИГ-8, яка дозволяла збільшити дію радіольокації до висоти лету літака біля 5,500 м. та радіюсу розпізнання в 50-60 км. Над удосконаленням цих радіольокаційних станцій працювала в 1935-1936 рр. лябораторія Харківського Фізико-Технічного Інституту. Керував роботою проф. Д. Рожанський. Роля Д. Рожанського нарешті дещо висвітлена в статті Г. Кордуна: „Розвиток радіофізики на Україні". „Нариси з історії техніки", випуск XIII (1971), ст. 76-85. З причини терору 1937-1938 рр. ці праці перервано, а частково відновлено в 1939-1940 рр. Тоді спроєктовано радіольокаційні станції РУС-1, РУС-2 та станцію „Пегматит". Починаючи з воєнних років, дослідження в ділянці комунікації електромагнетними хвилями різної довжини та частоти зазнали бурхливого розвитку, і тепер працює в Україні кількадесят відносних інститутів та заводів.

В Україні діє теж мережа радіольокаційних станцій великої потужности (deep space communication centers) для спостережень за штучними сателітами та ракетами; напр., у Керчі та в горах Криму (окремо від відомої Кримської астрофізичної обсерваторії); станція в горах Криму — це єдина станція в СССР, яку бачив чужинець (англійський учений сер Бернард Ловел у 1963 р.). Окрім радіоспостерігальних станцій діє в Україні

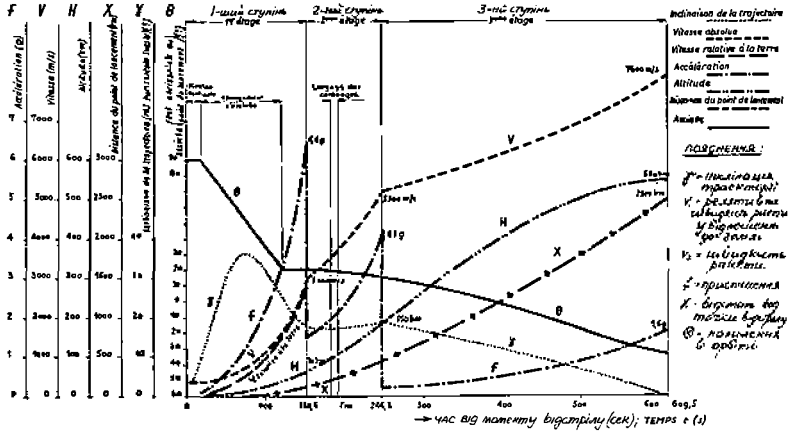

Параметри траєкторії тьмиступеневої ракети для введення сателіта в циркулярну орбіту на висоті 555 км.

мережа оптично - спостерігальних станцій для стеження за сателітами (Звенигород, Миколаїв, Ужгород, Чернівці), що в свою чергу зв'язана із суцільною мережею обсерваційних станцій Східньої Европи (Клюж, Букарешт, Бая, Прага, Рига, Тарту, Познань, Ольштин, Вроцлав, Боровєц, Юзефослав, Потсдам, Бавцен, Рязань, Вологда, Архангельськ).

Такими ж вчасними хоч не такими інтенсивними були дослідження експертів з горіння та нових зразків пального. Особливо відомим був у 20-их рр. засекречений воєнний завод ч. 40 на передмістях Казані. В його лябораторіях працював уродженець Полтави Никифор Пранцуз, що разом з іншими інженерами-хеміками заводу (В. Рябов, М. Леонтьєв, В. Шнеґас) розробляв уже тоді пальні типу гидразини.[26]). Подібні праці велись у спеціяльних лябораторіях Уральського Політехнічного Інституту в Свердловську. Там розроблялись, зокрема, нові зразки твердих експльозивних палив, а керував цією роботою в 1927-1928 рр. українець, уродженець Сум Микола Єфремов. Праці над новими видами пального стали швидко одними з найбільше засекречених в СССР, і про дослідження періоду 1930-1955 рр. майже нічого не відомо. Лише в останніх роках у наукових журналах відмічуємо ряд прізвищ, які свідчать про те, що в цій ділянці українські кадри є міцними. Центри досліджень існують у Києві (військові лябораторії, напр., при Вищій інженерно-авіяційній воєнній школі ВПС СССР, в Інституті технічної теплофізики АН УССР), у Придніпров'ї (лябораторії військових заводів), в Одесі та її околицях. Із відоміших прізвищ можемо згадати такі: Д. Поліщук, В. Карпенко, В. Федосієв, Г. Любчик, В. Христич, В. Федорів. Дуже міцна група українських дослідників працює в центральних всесоюзних лябораторіях, зокрема в різних установах Інституту фізичної хемії АН СССР, роботою яких керує відомий учений Я. Зельдович та його співробітники. З дослідників -українців цієї групи можемо вилічити: Е. Ступонченка, Л. Козаченка, М. Шевелюка, К. Юшка, В. Басевича, С. Когарка, Т. Пониська, А. Сколика, Л. Чекерду й ін. Із цими дослідниками співпрацюють постійно вчені із Інституту технічної теплофізики АН УССР — П. Лавров, Ю. Клименко, В. Вишняк і ін. Ми зупинились тут докладніше лише на дослідженнях однієї ділянки, а саме процесів горіння нових видів пального для ракет. Було б нелогічно перелічувати інших спеціялістів ракетної справи — українців, поскільки ми знаємо лише про дуже небагатьох із них, тоді коли насправді є їх багато тисяч. Всесоюзною славою користуються, наприклад, конструктори космічних кораблів М. Янґель (пригадаємо, що якраз він став наступником С. Корольова і керував космонавтичною програмою СССР в 1966-1971 рр.), О. Іващенко, І. Богуславський, Т. Ісаченко, В. Андрієвський, М. Назарчук, Ю. Гупало, Ф. Чорноусько, В. Дяченко, І. Сопруненко, В. Степанчук, С. Ярко, О. Горошко, Б. Черкасов. Багато видатних спеціялістів авіяційної справи працює над проблемами космонавтики: Н. Лисецький, В. Мироненко, С. Скрипниченко, Т. Башта, Ю. Кириленко, Р.

---

[26]) Казань зберіг своє значення дослідного центру для авіяції та астронавтики до сьогоднішнього дня. Координує роботу Казанський фізико-технічний Інститут АН СССР, в якому в ділянці горіння та експльозії працюють такі відомі спеціялісти як Ю. Рижманов, Ю. Яблоков, Б. Козирев, Л. Сташков, Р. Матевосян і передусім академіки Арбузови (батько та син: Олександр Ермінґельдович та Борис Олександрович). Також в Уральському Політехнічному Інституті ім. С. Кірова продовжують дослідження ракетних палив. Уже в 1939-41 рр. дослідні лябораторії експльозивів та нових видів авіяційного пального знаходились на Дніпродзержинському азото-туковому та Донецькому (тоді Сталінському) бомбовому заводах. Слід тут ще згадати, що, крім шкіл для вивчення процесів горіння Зельдовича чи Арбузова, у цій ділянці працюють інші відомі школи як, напр., М. Семенова, М. Емануеля, Е. Ліберовича, Л. Вуліса.

Храпко. Особливо міцним є загін вчених, що відзначились конструкціями деталів нових реактивних двигунів: В. Дорошенко, С. Ільяшенко, М. Бондарюк, В. Неаперенко, А. Борисенко, С. Алещенко, А. Штода, С. Шляхтенко, А. Петрусевич. До колективу вчених астронавтики треба дорахувати спеціялістів радіокомунікації та радіонавігації, геофізиків (дослідження йоносфери та космічної радіяції), астрономів, біологів, фізиків з ділянки твердого тіла (напівпровідників), плязми та лазерів, а далі спеціялістів безпосередньо військових дисциплін.

Багато українських вчених з ділянки ракетної справи та астронавтики працює поза межами України. Проте, дивного тут немає нічого. Подібно, як у ЗСА, центри ракетної справи розташовані здебільша в ізольованих та пустельних районах Арізони, Нового Мехіко, Флориди, Південної Каліфорнії, так і в СССР такі центри знаходяться в глибокому запіллі азійської частини СССР. Україна є надто густо заселеною країною, до того ж із кліматичними умовинами не підхожими для дослідів запускання космічних кораблів, щоб у ній можна було збудувати такі бази, як Вандерберг у ЗСА, Вумера в Австралії чи Байнокур, Тюра-Там та Сарі Шаган в СССР.

Але, не зважаючи на такі об'єктивні причини, а також не зважаючи на факт, що деякі дослідні та виробничі осередки астронавтичної програми СССР знаходяться і на території України (з-правила в підземних приміщеннях[27]), ми маємо докази того, що вузлові споруди (себто не лише космодроми) знаходяться насамперед на російській території або в окремих точках азійських районів, що перебувають під особливою контролею Москви, на пр., в околиці Караганди чи у Прибайкаллі. Стан приблизно такий самий, як в ділянці авіобудування — літаки, що будуються в Україні, а також летунські двигуни входять в категорію або немістких і непотужних, напр., АН-24 чи навіть АН-12, або надзвичайно великих і рідко вживаних (продукція дуже малих серій, напр., АН-22). В обох випадках швидкість лету цих літаків, за сучасними нормативами, є невеликою. Модерні, швидкісні, пасажирські літаки зразка ИЛ-62 чи суперсонічні літаки зразка ТУ-144 все ще будуються насамперед на російських заводах (ми не обговорюємо виробництва військових літаків). Двигуни Івченка теж набагато менше потужні за двигуни Кузнецова чи Микулина[28]). До речі, на Україні побудовано ряд нових заводів лише тоді, коли в Москві стало відомо, що американцям пощастило добути прецизні карти розміщення військової промисловости в російсько-осередньому та приуральському районах, і коли Кремль похопився, що така концентрація цієї промисловости з стратегічної точки зору є крайньо шкідливою. Конфлікт із Китаєм та примирення із Західньою Европою також сприяє до деякої міри розбудові летунської та ракетної промисловости в захід-

[27]) Porquoi les Russes ont la conviction de gagner la course spatiale, *Realites*, ч. 244, травень, 1966, ст. 76-77. З позаукраїнських заводів найважливішим є за станом 1965 р. заводи в Чкалові, Магнітогорську, Алма-Аті, Семіпалатинську та Красноярську.

[28]) Провести точну аналізу територіяльного розподілу найважливіших проєктів совєтської ракетної програми немає тут змоги. Тоді, коли будівництво ракет зосереджено здебільша в приуральських районах, ряд допоміжних проєктів здійснюється в інших республіках СССР, зокрема в Україні. Для прикладу згадаємо біологічні дослідження, які є заступлені в Україні великими спеціяльними центрами при Вінницькому медичному інституті та Медичному факультеті Дніпропетровського університету. Окремою славою користується клінічно-фізіологічна лябораторія Київського Інституту ім. Богомольця, ряд працівників якої (М. Цироткін, К. Марков, В. Пингвич, В. Юзок і ін.) координує разом із московськими вченими В. Паріном та П. Ісаковим всі дослідження з ділянки космічної медицини в СССР; див. Kiew erhält einen Auftrag в книзі Rainer M. Wallisfurth: *Russlands Weg zum Mond*, Econ Verlag, 1964, ст. 250.256.

ніх та південно-західніх районах СССР, в тому числі насамперед в Україні. Яким би це положення не було, треба усвідомити, що про участь українських учених та інженерів в аеронавтичній та астронавтичній програмі СССР ще рано говорити. З відомих причин більшість відносних даних є суворо засекреченими. Ще більше засекреченими є дані щодо виробничих осередків, зв'язаних із цією програмою. Проте, ми віримо, що у свій час довідаємось багато більше про участь України в змаганні за оволодіння космосом.

ЧИ ВИ ЗНАЄТЕ?

-- що сонце на протязі 15 хвилин передає на землю стільки енергії, що нею можна обслужити все людство цілий рік;

-- що в Німеччині в місті Спрінґе є пам'ятник на честь Генриха Ґебеля, який винайшов електричну лямпу на 25 років скорше, як американський винахідник Тома Е. Едісон;

-- що птиця тукан це птах, який в пропорції має найбільший дзюб з усіх птахів, що живуть на земній кулі;

-- що шотляндець Джон Мічелл прожив 126 років в трьох століттях: народився в році 1596-му, а помер в 1722-му.

-- що „нуклеарної енергії", згромадженої в збірнику розмірами залізничого білета, може вистачити, щоб вповні завантажений потяг міг об'їхати кілька разів земну кулю;

-- що світова пошта перепускає протягом лише одної години два мільярди листів;

-- що залізничий потяг, який курсує між Індіяною і Огайо (ЗСА), їде зі скорістю 306 кілометрів на годину;

-- що 30-літня людина нормальної ваги має потрійні шанси дожити 70 років життя, як ті особи, що важать поза приписану вагу;

-- що особи, які є постійно сумні та пригноблені, слабують на хворобу, яка має назву „ліманія";

-- що австралійський чемпіон „бумеранґа" кидає його з такою спритністю, що, вертаючися назад, бумеранґ збиває яблуко на його голові без жадного ушкодження;

-- що в місті Ліма (Перу) за дві тисячі долярів поставлено пам'ятник псові;

-- що в славнозвісній повісті „Острів скарбів" фігурують особи виключно мужеського полу;

— що людське обличчя може показати 250 тисяч відмінних виразів веселости, невдоволення, жалю чи страху;

-- що викурення однієї папіроси підносить пульсацію на вісім одиниць протягом одної хвилини;

-- що в Еквадорі на віддалі 150 кілометрів від Кіто знайдено череп людини з-перед 28 тисяч років;

-- що ЗСА мають 300 мільйонів долярів річної втрати з тих причин, що їх мешканці, покликаючися на число 13, в цей день не підписують контрактів, не йдуть до праці, а є навіть і такі, що не виходять із хати, щоб уникнути нещастя;

М. Данилишин

призабутий ЛЕКСИКОН

написала Любов Коленська

Усі „античні" назви і знаряддя із нашого давнього галицького побуту в містах чи по селах, приглушені великим гомоном модерних винаходів — зовсім забуваються і йдуть в непам'ять.

Навіть примкнувши очі колись по запахові можна було розпізнати, яка це пора року і який саме „ритуал" відбувається по хатах. Восени — квашення огірків, оповитих запашним кропом, на Різдвяні Свята — запах свят-вечірніх страв, на Великдень — аромат вудженини, печива і свіжих пролісків, вліті – призбираних в лісових хащах сушених надворі в сонці грибів і суниць по галявах, не кажучи вже й про те, що з кінцем літа пахощі смажених конфіктур із свіжих ягід, компотів і рожі вносили окремішній родинний настрій, і дітвора безупинно трималася маминого або бабусиного хвартуха . . .

Пригадаймо ранній ранок в місті. По бруку вулицею дудніли вози, погейкували ґазди і в місто в'їздили перші вістуни праці – молочарі й розносили по домах високі бляшані баньки повні молока. Хотілося ще приплющити очі, але вас вже будив сильний аромат кави, запарюваної у білій, порцеляновій машинці, з додатком цикорії „Франка". З цією хвилиною вже починався рух . . . Навіть в неділю не дозволяла мати надто довго вилежуватися в ліжку і хоч як не раз хотілося почитати книжку, але треба було мерщій вставати і накривати до сніданку. Але ми, тоді ще діти — каву здебільша „нюхали", не пили, таким привілеєм, щоб випити чашечку кави наділювали нас тільки на свята або у вийняткові дні. Казали нам, що для дітей пити каву нездорово, і проти цього не було ніякого відклику . . .

По сніданку чи обіді начиння ставили у великий бляшаний шафлик і посуд змивали без будь-якого мила, а воду наливали у великі баняки і гріли на кухні, подекуди вже на газі. Але по менших містечках ще були звичайні, стародавні кухні із грубим залізним верхом.

Прятання-прибирання проходило з не абияким ритуалом. І тоді щойно виникала з моєю сестрою завзята суперечка, хто буде „фрутерувати", або „ґлянцувати" підлогу. Щоб нас погодити, мати давала нам по одній

щітці, але з цього користи не було великої, тому ми часто чергувалися, і нам здавалося, що ми на лижвах. Але ми були надто нетерпеливі, щоб це тривало довго і бігли за матір'ю, щоб діставши від неї невелику ганчірку ,і собі натирати меблі. Тоді ще ніхто не знав про різні плини, для цього служила нафта, що мала всілякі застосування в господарстві. Тільки що меблі були стародавні і пишалися різними викрутасами і заглибинами й нас це втомлювало: ми резиґнували і хотіли вже потиху викрастися, але материне око встигало нас доглянути і вона за нами навздогін кликала: „Коли йдете, назбирайте порічок і аґресту, або візьміть більший кіш і нарвіть рожі, смажитиму і вам щось перепадеться . . ." А там під кущами холодно. Але хіба нам тоді не було однаково, чи це була спека, чи холод — от щоб тільки прогулятись надворі. Уже на бігу, начебто на відчіпному, хватали кошелики й щезали. Я вправді трохи рвала порічок, але мало що приносила до хати: за хатою вже чекав на мене мій одноліток, я йому насипала горнятками порічок, щоб „прогандлювати" їх взаміну за їзду на ровері, а мати не могла надивуватися, що порічок все менше . . .

Біля полудня виходила Ганя, вішала поздовж реку килим і спочатку тріпала з усієї сили і завзято, а потім чимраз повільніше, бо з другої сторони з-поза огорожі висувалася голова Касі, і вони засипали одна одну новинами . . . Тріпачка вдома ще була знаряддям кари — на протріпання наших штанців в куди солідніший спосіб, як Ганя тріпала килим, а рек — на всілякого роду нашу акробатику.

Інколи ще мати висилала нас, щоб ми призбирали трохи сливок на компот, але багато приємніше було їх зразу з'їдати і з кори дерева зіструґувати бурштиново-прозорий „клей". Він навіть в спеку був холодний, але й липкий і чепурні фальбанки моїх суконок йшли внівець . . . Зіструґавши клей, я швидко бігла до хати, ставила його у малому горщику на кухні і пробувала варити з поважною метою хемічних дослідів, згадуючи при цьому Гека Фіна і його пригоди. Але терпеливість моя швидко пропадала, я вибігала надвір, клей згоряв разом з горщиком, по кухні розносився сопух, і тріпачка таки була . . . потрібна, тріпачка або віник із тонісіньких березових прутиків . . .

Увечері на городі відбувалося „ґреміяльне" поливання городу. Хто тоді міг подумати про ґумові вужі? Була більша чи менша поливачка. Треба було йти до помпи, і, напомпувавши воду в поливачку, терпеливо грядку за грядкою поливати кожну городовинку. Щоб вона мала, що „пити", як казали . . . І це все вже залежало від техніки швидкости і зарадности. Я завжди хотіла нести повну поливачку, щоб скоріше скінчити, але вона була надміру важка і вода по дорозі виливалася. Уся процедура поливання відбувалася під гармонійний скрипіт помпи.

Кожної середи приходила прачка, звичайно кожна з них чомусь була досить огрядної будови. Ще заки вона приходила мати разом з Ганею наливали у величезні баняки воду, і вона парувала. Ми хотіли заглянути в баняк, ставали навшпиньки, але Ганя, бурмотівши, обганялася від нас, як від мух: „І нащо то паннунці лізуть туди, попаритеся кип'ятком і буде біда!" Мені тоді вживалися два збитошники із розповідей Вільгельма Буша — Макс і Моріц, і як їх за кару змололи на зеренця муки, і я з острахом остаточно відступала, потягнувши за собою і сестру.

Прачка доливала до балії води, там вже стояла намочена за ніч білизна, брала кусок мила „Шіхта", клала білизну на машинку для прання (одні були із скляним верхом, другі з бляшаним), милила її і їздила туди й назад по рівчаках машинки. Іноді і я це хотіла спробувати, але вона мені казала, що я перешкоджаю. Тоді я вишукувала невеличку шматинку, ставала покірно поза спиною

прачки і в куточку прала. Це не тривало довго, бо я робила надто багато милиння, воно підпливало до пральки і прачка мене проганяла. Але я остаточно щось мусіла робити, витягала з кухонного сінника соломинку, застругувала і занурювала у балії і випускала миляні баньки. Ще доки ця процедура пускання баньок відбувалася надворі, ніхто мене не зачіпав, але в дощовий день я затримувалася в кухні. Тоді прачка напоминала: — „Або панунця хай перестане, або я собі піду геть! — На превелике диво, я завважувала, що прачка мусіла бути куди важливішою від мене особою, бо навіть мати слухала прачки, і я мусіла чимшвидше забиратися.

Коли вже все було випране білизну в дощову погоду виносили сушити на стрих, потім для вигладжування служили маґлівниці, а торочки-френдзлі з рушників Ганя випростовувала з усією силою, б'ючи ними об спинку крісла. Мати з бабунею натягали простирала, тримаючи за протилежні кінці, а я тільки чекала на цю хвилину і з розгоном вбігала на саму середину під спід і прислухалась, як понад моєю головою шурхочуть і лопочуть простирала. Усе те, що залишалося для прасування, Ганя складала у великий кіш. Я видряпувалася на нього, і мені чомусь тоді це „сідалище" видавалося місцем, де я набираюся великої гідности й поваги. Аж у пізніших роках ми купили електричне залізко: перед тим уживали залізко на вугілля. Ганя розмахувала ним взад і вперед, і вугілля в ньому чудово жевріло й ані одна вуглинка звідтіля не вилітала. Я й це пробувала, але з дуже . . . слабим результатом.

У кухні була у нас велика піч, де пекли хліб, перед тим замішаний у великій діжі. Для розгортання грані вживали жердку, а виймали хліб обвинений в капустяний або буряковий листок кочергою, яка раз серед ночі знаменито прислужилась Гані в обороні перед злодієм: він моментально щез в темряві. У великій печі, де пекли хліб, були залізні дверці, і я, вийнявши з шухляди білі палички крохмалю, писала ними по дверцях і забавлялася з сусідськими дітьми в школу. Очевидно це не дуже подобалося вдома.

У нас на стриху ще стояла прадавня дерев'яна колиска. Я виймала маґлівницю, тісно вповивала її куском якоїнебудь ганчірки або рушником, так, як вповивали тоді немовлят, наче в перинку, і йшла до мами, кажучи: „Мамо, я маю дитинку, чи приймете її до хати, бо вона дуже змерзла і плаче" . . . Мені було дивно, чому бабунин зір пролітав до мами, і вона, зідхаючи, казала: „Ой, Боже, і що по тій голові ходить?! ." Я тільки повторювала Ганнині слова, коли вона поверталася по піврічній неприсутності до нашої хати і просилася: „Пані, у мене дитина, вона тепер у моєї сестри. А чи приймете мене ще на службу, бо як її прокормлю?"

У свята для вбивання піни вживали дротяну тріпачку або навіть вилку. І горе, коли мені припадало це робити. Я з тугою видивляла очі, коли буде робитись туга піна, це саме було й з вбиванням сметанки. Усілякі жовтки з цукром і маси втирала Ганя в макітрі макогоном, і це також вимагало . . . безконечного часу, заки маса була втерта до білости; а коли я запитувала майже вже з плачем, як ще довго, приходила ляконічна відповідь матері: „Ще час" . . . — Усі так були зайняті працею, що зовсім не співчували мені в моїх стражданнях . . . Бабуня з цілої сили втирала в мосяжному моздірі цукор з ваніліею, і її зовсім не обходили такі „дурниці", як те, що мої руки вмлівали від втирання маку, а терпеливість зачепилась об беріжок можливости . . . Цукор купували тоді у формі високих стіжкових топок у гранатової барви папері і як було треба його втирали на цукор-мучку. Меншого формату були топки соли.

Восени у великих слоїках квасили огірки з додатком свіжого часнику й „коперку", а в пивниці шаткували на великій шатківниці капусту і потім квасили в діжках. Окремо укладали

головки капусти —„крижавки", пересипувані квасною капустою — це на голубці. Яблука складали також у пивниці, перекладали соломою, щоб не померзли: сірі, золоті ренети, калинки й інші, а сортів було багато і їхній запах був божественний... На кухні в герметично позачинюваних слоїках варили у великих баняках компоти і смажили конфітури з ягід і рожі. Я тоді перетворювалася майже в ...янгола, щоб дещо покуштувати.

Була комода й „тримутка" на білизну, де можна було заховатися. Була психа і креденс, звичайно високий, який трохи інакше виглядав від теперішнього. На веранді стояв кошик на квіти, з переділками вищими і нижчими на подобу великих терас. Особливо приманливо виглядали вазонки з аспараґусом, — вони мрійливо спадали вниз і були безустанним предметом зачіпок Мурка, коли крізь відкрите вікно колихав ними вітер...

А чи можна забути такі предмети кухонного вжитку, як ситко, терко, колотушка, валок чи стільниця, їх ще й тепер уживають тут. Коли йдеться про колотушку, то наче бачу перед собою, як точно в тому самому часі, раннім ранком вулицею попри наш дім ішов чоловік і вигукував: — „Колотушки, роґужки, возики, коники!" Або інший, який кульгав на ногу й монотонно приспівував: „Папєж на мухи, на мухи папєж!", продаючи мухолапки, або інший чоловік інтонував: „Ножички до остшеня!"... І такий вокальний супровід тривав аж до полудня.

Існував тоді ще один фах, який годі забути! Мабуть, раз на місяць приходив до нас коминяр із завугленим обличчям і чорними від сажі руками, увесь зодягнутий у чорному, включно з чорною, невеликою тісно прилягаючою до голови шапочкою. У руках у нього була мітелка і дріт. Ми всі бігли за ним на стрих і нам самим кортіло за ним чкурнути в комин... Ганя наказувала нам при зустрічі з ним сильно триматися за ґудзик, казала, що це „на щастя"... І ми тоді були кріпко впевнені, що воно напевно прийде!

По селах теж були деякі особливості. Зранку на більш заавансованих господарствах муркотіла центрифуґа, а масло вбивали в масничці. Це була довга праця і інколи й мене запрягали до неї, зокрема у жнива, коли потрібно було робітника в полі. В пивниці в полив'яних гладущиках стояло кисле молоко, обв'язане чистенькою білою шматинкою. Воно з часом ставало таке туге, як крига, що можна його було краяти ножиком. А на кухні у теплі відігрівалося молоко на сир. Сироватка служила ще й косметичним засобам для промивання обличчя, зокрема для пань, коли вони приїздили з міста і хотіли „відсвіжитися".

Коли вже вечоріло, на бамбетлі (широка лава, що була також приспосіблена до спання) засідав наш фірман Захарко і світив нафтову лямпу. Перед тим ще відбувалась окрема церемонія чищення скелка, притинання чи закладання нового ґноту. Не знаю чому, але Захарко, засвічуючи лямпу, завжди з пошаною промовляв: „Добривечір, лямпо!.."

У нецках і в діжі місили тісто. Ситом відвіювали полову від зерна. Білизну прали в ночвах, в балії і в річці, навіть у дуже холодні дні. І під удари праників у цей самий ритм котилися, цокотіли розмови молодиць і дівчат. Полотна сушили на травах, і зовсім непотрібно було синьки, яку вживали в місті — вони білилися до сонця, свіжі й запашні, надихані зелами.

Я залюбки розсипала дробові — домашньому птаству, на траву зерно, наливала в мисочку воду і покликала усі куріпочки до себе. Поросята їли з корита, корів поїли з великих відер, а коні пили воду окремо, їхня вода мусіла бути особливо чистою і свіжою. Корови і коні їли зі жолоба.

Ще по деяких селах тягнули воду журавлями, а дівчата носили воду на коромислах, це давало їм знамениту притоку для зустрічей... Були й студні з цямринням. Воду треба було тя-

гнути ручкою-корбою. І я пробувала витягнути відром воду, пускала його на дно і коли воно пропадало в безконечних глибинах, боялася, що воно загубиться і ніколи я його звідтіля не добуду. Тягнула його з усієї сили, розхлюпуючи половину води. Найкраща забава була крикнути в студню і слухати відгомін, або кидати камені, слухаючи, як вони черкались об дно.В середині у самому низу по боках студні, по каменях виростав оксамитовий мох, і мене вабило його торкнутись... Але домашні не були надто вдоволені, як мене на цьому приловлювали, казали: „Ще ця біда колись втопиться!"

І в місті і по селах в городах вживали сапку, лопату і граблі, але на селі ще були вила набирати снопи і ґралі розмітувати гній. Признаюся, що я їх боялася, для мене вони тоді були символом пекла і... скинутого янгола. Щоб чистити худобу, вживали зґребла, залізні гребені, молоко доїли в скопець, сівши на ослінчику, ввічливо приговорюючи: „Красулько, наступся". Це тоді, коли треба було, щоб корова трохи обернулася.

У стодолі стояла січкарня, щоб різати на ній січку худобі, але я до неї надто не зближалася, за мною завжди йшли дідуневі слова: „Хай тебе Бог сохранить іти туди". І я не йшла, бо що сказав дідуньо — було святе. Стодолу замикалося на скобель. На току, на вибитій землі, ціпом молотили збіжжя. Восени на дерлицях дергали коноплі, наспівуючи осінніх журливих пісень. Ткали на ручних варстатах льон, мололи на жорнах зерно і лущили висушену кукурудзу, а це не було легко. Спробуйте колись, треба великої зручности і вправи. В коморі складали різні харчові продукти — вудженину, сушені гриби, каші, а при стіні в кутку спочивали аж до літа серпи і коси.

Засобів транспорту було безліч, не кажучи вже про тачки. Були: повози — усі колеса ресоровані й високі; брички — задні колеса були вищі від передніх і трохи ресоровані, драбинясті вози з вищою драбинкою, де навстоячки їхали ми на сінокоси і фіри — драбинку спускали вниз, давали сидження, їх простелювано веретами, взимі клали туди бараниці, і було затишно й тепло... Взимку ми їздили санями або залубнями — коні гнали вчвал, іскрився сніг, розсипаючись по обох боках дороги.

Вліті на полуденок в поле несли глечики і гладущики з кислим молоком, кусень разового хліба, огірки і сало. До вечері засідали на дерев'яних лавах біля широкого стола. В багатшого господаря простелювали обрус, а в біднішого тільки чистенько змивали стіл і ставили на нього полив'яні миски з варениками, кулешою чи капустою. Їли дерев'яними ложками, і ними орудувати було мистецтво.

Свіжий буряк з городу служив дівчатам як косметичний засіб для підкрашування уст, кольорова бібулка — для натирання щічок, а вуголь з печі — для підкреслювання брів. Але це завелося тільки ради того, щоб наслідувати жіноцтво з міста. Хіба цього молодим дівчатам було потрібно? Їхня свіжість обличчя йшла в парі із рум'янощокими яблуками.

Та зовсім була б не дивовижа, якби тут, на еміґрації, у побуті на перший погляд скупому на настрої і позбавленому всіляких елементів поезії, по якомусь часі витворився новий лексикон, питомий тільки цьому часові. Він вже навіть існує — завдаймо собі труду і уважливіше вчуваймося у настрої, виловлюймо поодинокі слова і зберігаймо їх.

Вечірня школа

написав Іван Керницький-Ікер

Всі про це знаємо і пам'ятаємо, що 1974-ий рік є ювілейним роком Батька-Союзу з нагоди його 80-річчя, алеж дозвольте пригадати, що в цьому році припадає ще й інша, хоч може й не така славна річниця, а саме — 25-річчя прибуття на цю вільну землю основної маси скитальців, чи, як хочете, політичних еміґрантів, на підставі так званого Ді-Пі Акту президента Трумана.

Згадаймо, друзі, ті незабутні дні, коли ми ще не були американцями, але вже переставали бути скитальцями, оцим коротким спомином чи нарисом на весело — про вечірню школу...

Гриць і Панько, два добрі приятелі ще з Першої Дивізії, приїхали разом на одному кораблі до Ню Йорку і, щоб не зривати дружніх стосунків, вирішили, що будуть щодня, після роботи, зустрічатися в ресторані „Ніколяс" на Третій евню (клюб „Лиса Микити" ще тоді не існував). Там саме в того „Ніколяса" новоприбулі ґрінори потішали себе взаємно в скитальській журбі, ділилися думками, згадували давні дні вояцької слави...

Та по якомусь часі друг Панько зламав братерське приречення — перестав відвідувати „Ніколяса", уникав зустрічей з давнім побратимом. Це занепокоїло друга Гриця. В найближчу неділю подався під церкву св. Юра на Сьомій вулиці, відшукав у натовпі друга Панька та й питає:

— Що з тобою, селепе?.. Загнівався на мене чи що? Чому не приходиш на стару базу — до нашого бару?

— Я покінчив із барами раз і назавжди! — відрубав, як сокирою, друг Панько. — Замість волочитися по корчмах, витрачати час і гроші, я записався до вечірньої школи. Просто

з праці йду на лекції англійської мови.

— О! То ти, бачу, також подався на маґістра! — зіронізував Грицько. — Ну, як там тобі йде, чи вже моцно спікаєш по-англійськи?

— Тут справа не тільки в англійській мові, — повчав побратима друг Панько. — У вечірній школі можна теж набути багато цікавих інформацій із різних ділянок, наприклад, з історії, географії...

— Ну, то скажи мені, чого ти навчився, наприклад, з... географії?

— Прошу дуже. Ось я тобі поставлю одне просте питання: хто такий був Маґеллян?

— Маґеллян? — зморщив чоло друг Грицько. — Гм!.. Це звучить так, як „Каделяк" чи що?.. Чи це не буде якась нова марка автомобіля?

— Ах, ти, темна масо! — глумився з нього Панько, — та Маґеллян був славний подорожник, що їздив довкола світу, відкривав нові землі, нові континенти!.. А тепер ще друге питання: хто такий був Лесепс?

— Лесепс?.. О, братку, тепер ти мене не загнеш! Знаю!

— Ну, що знаєш?

— Чув на радіо рекляму цього порошку проти блощиць і караконів!

— Ох, яка ж з тебе чорна махорка! — заламав руки друг Панько. — Лесепс — це був славний французький інженер, що збудував Суезький канал в Єгипті!.. А тепер ще третє, останнє питання...

— О, пардон і перепрашаю, — перебив його в цьому місці друг Грицько. — Ти вже екзаменував мене два рази, — тепер за мною черга. Я теж хотів би поставити тобі одне питання.

— Окей, прошу дуже.

— Знаєш, хто такий Штайнер?

— Штайнер?

— Штайнер.

— Гм! — замислився Панько, — я знав одного Штайнера в таборі на Ляймі, та це, хіба, не той?..

— Ні, те той. Я балакаю за того Штайнера, що має хемічну пральню на Восьмій вулиці. Це, власне, той славний мандрівник, котрий у тому самому часі, коли ти йдеш до вечірньої школи, — заходить до твоєї жінки.

СКИТАЛЬСЬКИЙ ГУМОР В ПОЕЗІЇ

ДУХ АСЕКУРАЦІЇ

Їдуть, їдуть кораблі
і великі, і малі.
Їдуть, їдуть в них скитальці
самі вгенії бувальці,
що один — народу ас!
Приїжджають всі до нас.

Вийшли давні еміґранти,
ці із Ситі і ті, з кантрі,
подивитись, що за люд
розпаношується тут!

Тут же самі директори,
інженери і доктори —
щоб один вам головік:
не знайдете ні на лік!

Ах, та з ними біда гиста:
закладають товариства!
Як же взяти їх до рук?..
Не поможе навіть Смук!

Та, на щастя, в Джерзи Ситі
є Союз наш знаменитий!
Сипте їх туди усіх:
нове зерно — в старий міх!

...І так дух асекурації
з'єднує дві еміґрації.

Кумів кум
(„Лис", Ню Йорк, 1951)

Бетговен і жінки

переклав з російського
Степан Сорочинський

Біографії високообдарованих поетів мистців, музик та філософів підтверджують той факт, що жіноча краса і чоловічий геній легко сходяться, підсилюючи творчість генія. Філософ Юм і не менше, коли й не більше великий його сучасник Кант, які ніколи не зазнали почуття пристрасного кохання, являють собою вийнятки. У більшості ж випадків прекраснішими перлами творчости поетів світ зобов'язаний захопленням жіночою красою. Тому не диво, що й Бетговен, не зважаючи на негарне своє обличчя та непогамовану вдачу, був дуже схильний захоплюватися жіночою красою. В цьому відношенні дуже цікавими є витяги з листів Бетговена, до жінок, в яких він був закоханий. Усім своїм життям Бетговен яскраво підтверджує факт схиляння генія перед жіночою красою.

В ранньому юнацтві, в рідному місті Бонні, у Бетговена вже був маленький роман з бльондинкою Жаннетою д'Г'оурат.

Потім протягом усього життя Бетговен мав подібні романи, лише з різними відтінками. Його біограф Макс писав: „Кажуть, що у Відні в Бетговена зав'язувались не одні амурні відносини, і він здобував такі перемоги, що й для Адоніса були б дуже трудні, а то й не під силу".

Один із учнів великого композитора заявляє: „Бетговен дуже радо зустрічається з молоденькими й гарними жінками. Часто він був закоханий, але здебільша не на довго". Це підтверджує його інтимний друг Веґелер: „Бетговен завжди був закоханий". За словами Шіндлера, одною із найголовніших причин незлагоди з Гуммелем було те, що вони обидва були захоплені одною й тою дівчиною. А Макс ще передає: „Розказує Ріс про одні вечірні відвідини Бетговеном прекрасної незнайомки, з якою він, Ріс, зустрівся в дверях Бетговеного помешкання. Він хотів був відійти, але Бетговен упросив його залишитися й зайнятися музикою. — „Заграйте щонебудь пристрасне, — попросив Бетговен, — щонебудь захоплююче, щонебудь сумне". Та красуня прийшла до Бетговена, не бувши навіть з ним знайома, а лише тому, що була в нього закохана. Згодом виявилось, що вона була приятелька одного чужоземного князя.

„Та й у пристаркуватому віці, — каже Макс, — Бетговен любив дивитися на гарні жіночі обличчя. Він спинявся на вулиці й через окуляри дивися на красунь доти, поки ті не зникали з очей. Коли ж про це йому зауважували, він зніяковіло, але задоволено посміхався".

Треба, одначе, сказати, що поводження Бетговена з шляхетними й гарними жінками завжди було коректне, як би інтимно не складались його відносини з тими жінками. Особливо він осуджував зв'язок із заміжніми жінками. Так він майже припинив знайомство з одним капельмайстром за те, що той мав зв'язок із дружиною свого друга.

Одного разу й сам Бетговен наразився на підозру з причини його приязни із дружиною приятеля. А трапилась така незлагода з інтимним другом — бібліотекарем Біґо та його дружиною. З листа Бетговена видно, що бібліотекар Біґо узяв під сумнів його доброчесність. У зв'язку з цим Бетговен писав:

„Дорога Марі, дорогий Біґо!

Не інакше, як з почуттям великого жалю повинен я признати, що найчистіші, найневинніші почуття часто можуть вводити в помилку... Один із головних моїх принципів — ніколи не стояти з дружиною другого в інших відносинах, крім приятельських. Ніколи не бажав би я подібними відносинами внести недовір'я до себе в тих людей і таким чином зіпсувати собі самому життя..."

І в іншому листі:

„Дорогий Біґо, дорога Марі"!

Ніколи, ніколи не виявлю себе негідником перед вами! З дитинства я навчився любити все, що прекрасне і добре. Ви змусили сильно страждати моє серце... Але нехай це послужить для більшого скріплення нашої дружби. Правда, сьогодні мені дуже тяжко було б побачитися з вами. Вразливість і фантазія безперестанно підказували мені після вчорашніх концертів, що я приніс вам страждання. Сьогодні вночі пішов на редуту, щоб розвеселитися, але надаремно. Ваші обличчя мене всюди переслідували, і я безперервно повторював: вони такі добрі і напевно терплять через тебе... Напишіть до мене хоч декілька рядків.

Ваш вірний друг Бетговен вас обіймає!"

Бетговен користав з великої пошани серед представниць аристократії. Пройнятий гордовитою свідомістю, що його геній є божественним даром, він почував себе серед, аристократії мов би в своїй стихії. Негарна зовнішність і відсутність доброго виховання та зовнішнього полиску зовсім тут не перешкоджали й о м у. Справжня жіночість вимагає від мужчини не зовнішньої привабливости, а сили, розуму й душевної краси. В цьому у Бетговена не було недостачі, бо чарівна сила його генія діяла непереборно. За словами одного з його сучасників, А. Шльосера, „його очі відбивали незмірну глибину почуття. Особливо чудовим був у нього лоб — справжнє осереддя великої творчої сили. Коли його обличчя оживлялось радістю, на ньому відбивалась дитяча невинність. Коли ж він посміхався, то вірилось не тільки у нього самого, але й в усе людство, — такою щирістю і правдивістю віяло від його слів, рухів і погляду". Одна прегарна жінка, захоплена душевною красою маестра, дозволила собі такий захоплюючий вигук про Бетговена: „Яке прекрасне, яке геніяльне це чоло! — „Ну, так поцілуйте ж це чоло!" —відповів їй Бетговен. Бажання його було виконане.

З аристократичних приятельок Бетговена передусім заслуговує на увагу княгиня Ліхшовська, яка вміла з ласкавою усмішкою прощати йому некоректне поводження. Бетговен твердив, що вона виховала його з любов'ю старої бабуні і бажала б посадити його під скляний ковпак, щоб до нього ніхто не приторкався.

Не менше інтимною була дружба Бетговена з баронесою Доротеєю фон Ертман, красунею, яка чудово виконувала його сонати. В своїх листах Фелікс Мендельсон дає пояснення по-

дібних зв'язків між „неотесаною дитиною природи" та аристократами витонченого виховання. Він пише: „Коли вона, баронеса, лишилась останньою своєї дитини, Бетговен вирішив зовсім перестати бувати у них. Нарешті він запросив баронесу до себе. Коли ж вона прийшла, він сів за клявесін і сказав їй: „Ми поміж собою поговоримо лише звуками", і протягом години грав. А про цей вечір вона висловилась так: „Він сказав мені все і вкінці дав мені розраду в моєму горі".

Треба також згадати про недовготривале, але близьке знайомство Бетговена із поетесою Беттіною фон Арнім. Та обдарована жінка підмітила єдину свого роду висоту і значення Бетговена, що можна їй поставити у велику заслугу, особливо беручи до уваги безглузду критику, яку дозволяли собі у відношенні до композитора його сучасники. „Правда, я неповнолітня, — пише Беттіна фон Арнім про Бетговена до Ґете, але не помилюсь, сказавши те, чого мабуть, ніхто не розуміє і чому ніхто не вірить, бо він пішов попереду всього людства, і чи колинебудь ми його доженемо?"

З приводу тих листів Шіндлер сказав Беттіні фон Арнім: „Ви були не при своїй пам'яті коли писали того листа". В тому листі приписувалось Беттіні ролю надхненниці маестра а тому, мовляв, і висловлює він захоплення нею.

Цікавою ще є любовна трагедія Бетговена з графинею Галленберґ, народженою Джульєттою Ґвіччіярді. Лише минуло цій красуні шістнадцять років, Бетговена запрошено вчичи її музики, і маестро закохався в неї.

Відомі листи Бетговена, в яких він між іншим пише про графиню Галленберґ в одному з тих листів він пише: „Цю метаморфозу викликала чарівна дівчина, яка мене кохає і яку я теж кохаю. По двох роках я знов зазнав декілька блаженних годин, і тоді вперше відчув, що шлюб може мені дати щастя. Але, на жаль, вона мені не рівня, а тому мені прийдеться ще чимало повештатися по світі".

Нижче подаються ще три листи в скороченні. Є багато підстав вважати, що вони відносяться до тієї ж Ежульєтти, що прославилась присвяченою їй „Місячною сонатою". Листи ті пройняті глибокою пристрастю.

Ось один з тих листів:

„Мій янголе! Моє все, моє „я"! Сьогодні пишу лише декілька слів і олівцем (твоїм) . . . І звідкіль ця глибока скорбота там, де промовляє необхідність? Чи може наше кохання скріпитися інакше ,як силою самопожертв, силою скорочених вимог? Ти не моя, а я не зовсім твій? О, Боже! . . Споглянь на прекрасну природу і заспокой моє серце! Кохання вимагає всього з повним правом, бо таке відношення у мене до тебе і у тебе до мене.

„Тільки що ти надто легко забуваєш про те, що я повинен жити і для себе, і для тебе. Коли б ми були зв'язані цілковито, то ти також мало б помічала ту тяжку сторону, яку помічаю я . . . Лише необхідно переходити раптово від зовнішнього до внутрішнього. Ми скоро побачимось. Сьогодні знов не можу описати тобі своїх спостережень над моїм життям, зроблених за ці декілька днів. Якби наші серця були одне біля одного, я певно не робив би тих спостережень. Мої груди наповнені, і багато чого треба б тобі сказати. Ой, бувають хвилини, коли я знаходжу, що язик — ще ніщо. Розвеселися! Залишайся єдиним моїм дорогоцінним скарбом — моїм усім . . . Решту повинні нам послати боги — те, що нам призначено і що повинно статися".

„Ти страждаєш, ти, найдорогоцінніша моя істота! Ах, де я, там і ти зо мною. Я доб'юся можливости жити з тобою. Яке ж то життя без тебе! Пониження перед людьми мене зневажає, Та коли я погляну на себе у відношенні до всесвіту, то що таке я і що таке Той, якого називають Всевишнім! І, не зважаючи на це, знову тут вбачається в людині щось божествен-

не... Як би міцно ти не кохала мене, я все одно тебе кохаю міцніше. Прошу, не крийся від мене ні з чим і ніколи. Добраніч!

„Ще я в постелі думки мої простують до тебе, моя кохана! Я часами радію, потім знов сумую в очікуванні, коли ж то почує нас доля? Жити я можу лише нерозлучно з тобою, або мені зовсім не жити... Так, я порішив блукати в чужині доти, поки не буду мати можливости полетіти в твої обійми, знайти у тебе свою батьківщину і відіслати свою душу, оточену тобою ,у царство духів. Так воно неодмінно мусіло б статися. Тим скорше ти можеш бути заспокоєною, бо сама знаєш про мою вірність до тебе. Інша ж ніколи не зможе заволодіти моїм серцем, ніколи й ніколи!.. О, Боже! Нащо ж та необхідність віддалитися від того, кого так кохаєш! Моє життя тепер — то гірке життя. Твоє кохання робить мене найщасливішим і в той же же час найнещасливішим. Тепер, у мої літа, мені хотілося б мати спокійне, безтурботне життя. Чи це може бути при наших життьових умовах? Будь спокійна. Лише спокійним спогляданням на нашу дійсність ми можемо досягнути бажаної мети. Прагнення до тебе доводить мене до сліз, моє життя, моє все!... О, кохай мене і не осуджуй ніколи ,несправедливо твого коханця, що віддав тобі своє серце!..”

Надіям Бетговена не судилося здійснитись. Молода графиня раптово вийшла заміж за графа Галленберґа.

Удар цей був майже не під силу для змученого Бетговеного серця. Можна бути певним, що його переслідували думки про самогубство.

Кажуть, що він шукав утіхи в своєї приятельки Марії Ерделі.

Одного дня Бетговен зник. Гадали, що він поїхав до Відня. Аж третього дня знайшли його біля замку в віддаленій частині саду, де він напевно хотів заморити себе голодом. Лише віроломство коханки могло викликати у Бетговена такі душевні муки. Це підтверджується розмовою глухого маестра з його учнем Шіндлером.

До Шіндлера Бетговен писав: „Вона мене міцно любила і я міг би бути її мужем, але скоріше за все він (граф Галленберґ — С. С.) був її полюбовником, а не я. Алеж через неї я довідався про його убогість і знайшов людину, яка позичила мені 500 фльоринів, щоб я йому допоміг. Він завжди вороже ставився до мене. Приїхавши до Відня, Джульєтта розшукувала мене зі сльозами...”

Шіндлер намагається доказати, нібито сам Бетговен після довгих міркувань відмовився від власного щастя. Але це неймовірно при його палкому коханні.

Минуло сім років, і Бетговен знов пробував одружитися з іншою улюбленою особою.

Взагалі, не зважаючи на гіркий досвід, великого маестра постійно займали шлюбні проєкти. На п'ятому десятку років він записав у своєму щоденнику: „Лише одне кохання, лише вона одна може дати мені щасливе життя. О, Боже! Допоможи мені знайти її хоч тепер, — її, яка б підтримала мене і по праву була б моєю... Радень, 27 липня”.

Старий парубок зідхав недарма, бо фінансові труднощі довели цього непрактичного чоловіка до гіркої нужди.

Одного разу Шпор запитав Бетговена, коли той довгенько не з'являвся до каварні, чи часом він не був хворий? На це Бетговен відповів: „Мій чобіт був хворий, бо у мене лише одна пара, от тому я був, так сказати, під домашнім арештом”. У Бетговена не було навіть порядного сурдута і цілої сорочки. „Боже, Боже! — зідхаючи, промовляв не раз він. — Зглянься на нещасного Бетговена і не допусти, щоб і далі так продовжувалось!...”

В ці тяжкі часи для Бетговена ангелом-охоронцем для нього була одна з його приятельок — дружина знаменитого фортепіянового майстра Нанета Штрайхер. Вона приводила до порядку його гардеробу, змушувала

відкладати гроші на чорний день і спонукувала до реґулярного способу життя.

По сімох роках після нещасного любовного епізоду з Джульєттою Ґвіччіярді, бувши вже забезпеченим матеріяльно своїми друзями, Бетговен знову почав шукати собі дружину.

З цього приводу пише він до свого близького друга: „Ну, тепер уже ти можеш допомогти знайти для мене дружину. Коли б тобі у Фрайбурзі трапилася жінка, яка обдарувала б мою гармонію хоч одним зідханням, то можеш її для мене сватати. Але вона повинна бути дуже гарною, бо я не люблю всього негарного, інакше мусів би любити себе самого". Одночасно просить він друга виробити для нього метричне свідоцтво.

По трьох роках Бетговен зблизився з Терезою Мальфаті, дочкою заможного землевласника з вищого суспільства, яка була гарна, жвава й дотепна, а до того, як кажуть, ще й прекрасна піяністка. Але, правдоподібно, Тереза, „пустотлива, яка на життя дивилась легковажно", не мала поваги до Бетговена. Це видно з одного його листа, що закінчується так: „Отже, прощайте вельмишанована Терезо! Бажаю вам усього, що в житті є добре і прекрасне. Не згадуйте про мене лихом! Забудьте про безумство! Будьте певні, що ніхто більш за мене не побажає вам бачити ваше життя веселішим, щасливішим, і навіть у тому випадку, коли ви зостанетесь до всього вповні байдужою".

У 1812 році, на сорок першому році свого життя, Бетговен у місті Теплиці познайомився в одній російській родині з компаньйонкою Амалією Зебольд. Знайомство те перейшло в таку інтимну дружбу, що нова приятелька сама доглядала хворого композитора. Він напевно безцеремонно приймав ту її опіку, бо вона звала його тираном: „Мій тиран вимагає від мене за всі витрати рахунків", — писала вона в своїм щоденнику.

Бетговен на те відповідає: „Тирани — не платять, а рахунки мають бути оплаченими, і це ви можете найкраще зробити, коли самі з'явитеся до Н. Б. разом із рахунками до покірного вашого тирана!"

А в іншій записці говориться: „Ще вчера почував себе не зовсім здоровим, а сьогодні ранком це виявилось ще сильніше. Причиною до цього стало те, що з'їв щось нелегкостравне... Тільки будь ласка не пояснюйте це моєю вдачою! В більшості випадків люди в інших бачать лише самих себе. Добре і прегарне в людях існує без усякого стороннього сприяння і, правдоподібно, служить основою нашого єднання. Прощавайте, Амаліє!.. Якщо сьогодні мені буде місяць світити ясніше, як світило у той день сонце, то ви побачите у себе найменшого з усіх людей". — „Що там вам примріялося, ніби ви для мене ніщо? Ми про це поговоримо, мила Амаліє. Я завжди бажав, щоб моя присутність викликала у вас спокій і щоб ви довірились мені. Маю надію, що завтра відчуватиму себе краще, і нам залишиться ще декілька вільних годин (поки ви ще тут) для того, щоб підбадьорити одне одного на лоні природи. Надобраніч, мила Амаліє! Велика подяка за прихильність до вашого друга Бетговена".

Не зважаючи на серйозні наміри, Бетговен, який прагнув жіночого кохання, таки не знайшов собі хатнього вогнища ,від якого бажав блаженного життя. Таким же самітнім як жив і помер. Не знав він ні одного шлюбу, де б кінець-кінцем котрась із сторін не каялася у зробленому кроці. Коли ж йому зауважували, що він завжди більше любив би своє мистецтво, аніж дружину, він відповідав: „Це було б певним, що кохати таку, яка не шанувала б мого мистецтва, я б не міг".

Переклав з російського,
Степан Сорочинський

Музич. журнал „Аккорд", 1913 р.

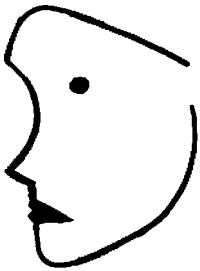

Тисяча справ, тисяча турбот театрального адміністратора

(Погідна розповідь про переживання в українському пересувному театрі)

написав Ярослав Климовський

Про наш театр написано чимало. Але всі ті писання обмежувались до одного — представити діяльність театру, як установи, й окремих діячів цього театру — драматургів, інсценізаторів, сценографів, визначних виконавців театрального дійства. Не заторкнено досі різних психологічних аспектів, хоч їх дослідження могли б бути дуже цікавими. Не висвітлено, скажім, чуттєвого відношення людини театру до „батьків народу", яким ані в думці не був театр. І тут психолог зміг би встановити, де була „зарита собака", чи було в цьому нерозуміння справи, чи байдужність, чи просто робота „на злість", бо як же ж можна знайти виправдання на ставлення „батьків народу" до театру, коли молоді талановиті актори, під час театральних мандрів фірами, помирали на сухоти, а т. зв. громадські надбання збільшувалися з дня на день, доходили до великих мільйонів, що на них восени 1939 року поклали лапу „визволителі". Мало сказано про те, як ставилися люди театру до громадянства і навпаки, інакшими словами, якими очима дивились одні на одних. Цікавим з психологічного боку було те, що, наприклад, інакше дивились ті самі громадяни на тих самих людей театру в умовах пересувного театру, інакше в умовах стаціонарного театру. На цьому місці не згадую взаємин акторок — акторів поміж собою, де була маска, а де була щирість, де були тихі чи й одверті ревнощі, що мали підстави чи й були без підстав. Цими питаннями досі ніхто з наших психологів не займався. Були, щоправда, деякі літературні спроби на цю тему, але тому, що автори цих книг не мали ніякого відношення до театру, просто його не знали, то вони успіху не мали.

Жмут нижче поданих, може й незугарно зв'язаних епізодів, це виключно декілька фактів, таких, як вони були, тобто здебільша характерно-комічних, хоч де-не-де трапля-

лися і драматичні моменти. Я вважаю, що варто представити театральне життя — буття і з цього боку, тимбільше, що у нас обмаль цього роду писань. Зокрема хочу звернути увагу на переживання театрального адміністратора. Десять років тому в Україні вийшла книжка Л. Білоцерківського „Записки суфлера", але про адміністратора ще ніхто не написав.

В очах акторів добрим адміністратором був той, хто знаходив для них добрі квартири, а те, що адміністратор — це не тільки квартирмайстер, але людина, що веде самостійно всю адміністрацію театру, почавши від редаґування і друкування театральних квитків, летючок, програм, афіш, фірмових друків, до плянування тур, полагоджування справ з урядовими чинниками (адміністрацією й поліцією), цензура, нагляд над технічним персоналом і багато іншого — все це не рахувалось, рахувались тільки квартири. В очах публіки знову ж адміністратор — це людина, що шукає квартир і розліплює афіші, дармащо від цього були т. зв. плякатові бюра (у більших містах навіть по три, чотири, у Львові яких десять), з яких кожне витрачало на цю роботу один робочий день, а коли в якійсь „дірі" такого бюра не було, то від цього були наші робітники, і це був їх додатковий заробіток. Але спробуйте переконати одних і других, що адміністратор це відповідальна особа театру. Ще недавно одна акторка, з якою моє знайомство триває понад сорок літ, на одному прийнятті дала мені зрозуміти цілком хіба недвозначно: „ми з вами не колеґи".

Зате ж взаємини поміж самими адміністраторами були справді таки — можна сказати — ідеальні. А було нас у театрі ім. І. Котляревського аж троє — Волощук, Менделюк і я.

До переборщення акуратний був Волощук, з ним я чергувався, вибираючи міста для вистав театру; Менделюк займався більше внутрішньою адміністрацією, незалежно від того, що секретаріят театру був у руках мґра Р. Мусія. Одного разу, коли я прийшов декілька хвилин пізніше, як ми домовились з Волощуком, він обвинув собі рушником голову нібито моя неточність доводить його до болю голови. Він також, хоч завжди був певний, що в нього все в порядку, густо-часто любив „наґабувати" когось з управи театру чи контрольної комісії (бо Блавацький і так мав своїх справ багато, щоб ще більше впевнитися, чи все добре. Кемпе чи Паздрій звичайно все апріорно акцептували магічним словом „добре, добре, Івасю". Пригадую одного разу не було нікого „під рукою", був тільки поблизу заїка Шурка Яковлів. Волощук питається: Шурка! скажи, чи добре? А Шурка на те: до . . до . . . до — Волощук зніяковів, поки Шурка скінчив . . . сконало.

Заки почну свою розповідь, хочу пояснити, чому мене в театрі прозвано Кунцом. Це було так: до моїх обов'язків адміністратора між іншим ще належав обов'язок доставити фортепіяно або піяніно до театральної залі у випадку, якщо в ній такого інструменту не було. А було це, можна сказати, частенько. Одного разу в цілому містечку (Янові б. Теребовлі) годі було дістати не то фортепіяно чи піяніно, але навіть звичайну т. зв. фісгармонію. Якось пощастило мені дістати мініятюрну, переносну фісгармонію, яку я приніс до театру в твердому футералі, що виглядав, як велика поздовжна валізка. Коли мене запитався наш піяніст, чи я підшукав вже для нього потрібний інструмент, я відповів, що маю вже досить тих фортепіянів і тому спакував я валізу і від'їжджаю додому. Зажурився піяніст, але я, щоб його не смутити (коли він не грав, то не діставав ґажі), відкрив валізу і витягнув з неї складану фісгармонію. З радости він крикнув — що це „кунст". Один із робітників сцени, не дочувши, повторив „Кунц", а за ним другий робітник, що мав почуття гумору, перед пробою порозповідав усім, що я нібито походжу з „ходачкової шляхти", бо маю шляхетське „прізвисько"

Кунц. І так отой „Кунц" прилип до мене так цупко, що прийдеться з ним не розставатись до кінця життя. Від слова „Кунц" було ще похідне слово „кунцувати", що означало робити все хитро-мудро. У тім „кунцуванні" дуже допомагав мені мій одяг. Одного разу вже в З'єднаному Театрі ім. І. Котляревського хтось запитав, чи ми вже дістали концесію, на це відповів Блавацький: не треба, Кунц має новий темнопопелястий мельоник і чудове пальто – маренґо, тобто хотів цим сказати, хто ж посмів би такого пана питатися про концесію.

Як відомо, поляки крім доброї „презенції" любили ще різного роду титули і шляхетські „придомки", тож упав я на ідею, чи мені не дати видрукувати візитні квитки латинкою з додатком „Кунц", маючи на увазі щонебудь на цьому скористати не так для себе, як для театру. Не можу сказати, що це часом не помагало, хоч один раз ця „шляхетська" візитівка вилізла мені — як кажуть — боком. Це було вже в З'єднаному Театрі ім. І. Котляревського. В Яворові треба було мені винаймити шість драбинястих фір, щоб відставити театральний баґаж до Судової Вишні. Звичайно я це робив у цей спосіб, що шукав тільки одного фірмана, як нібито підприємця, а він сам уже шукав охочих отих шість фір. Складав з ним умову і завдаток не я йому давав, а він мені, бо так було набагато певніше. Збіглося декілька таких фірманів, що хотіли взяти перевіз баґажу на свою руку, а щоб мене собі приєднати почали мене на різні способи титулувати. Кожний із них добирав найкращі на його думку титули. І так один звертався до мене „пане дирехтор", другий „пане керовник", якийсь „пане начальник", інший „пані презес", ще інший „пане ревізор", ще там якийсь „пане маґістрат" (що мало означати маґістер), а один звернувся до мене „пане еґзикутор". Я взяв такого, що мене не титулував і подав догідну ціну, а зробивши з ним умову, дав йому т. зв. контрамарку, тобто вільний квиток вступу. Якось при собі не мав я оригінальних контрамарок, витягнув одну свою візитівку з „Кунцом" і виписав йому вільний квиток вступу, що вспів прочитати місцевий фірман жид, якого я цим разом не винаймив. Не видержав з досади наш Баюмен і відважно підступив до дир. Блавацького, жаліючись, що він нібито завжди возив баґажі кожному театрові, а тепер адміністратор взяв інших „нефахових". При кінці кинув таких декілька слів: „пане директор, ви думаєте, жи їго (тобто мене) ніхто ни знає, я їго добре знаю — то Йойне Кунц з Ґрудецкої зі Львова, а він кажи, жи Климоські".

Микола Бенцаль — режисер театру ім. Тобілевича і згодом ім. Котляревського

Краще з „Кунцом" пішло в Кам'янці Струміловій. У кожному місті догідніше було за театральну залю домовлятись гуртом. Звичайно перед підписанням умови я виголошував „панахидну" промову перед завідуючим залею, мовляв пару тижнів були

в нас дуже слабі каси і на добавок на днях маємо коштовну прем'єру і не знаємо, де позичити гроші. У цьому місті — кажу — винятково не будемо позичати в місцевому банку (завідуючий водночас був директором місцевого банку) під умовою, що дістанемо залю дещо дешевше. Пропоную менше як половину. По довгих торгах додаю ще 50 злотих і на тому стало. Перед від'їздом театру я розплатився, ввічливо розпрощався із завідуючим залею. А на найближчому засіданні управи Нар. Дому в Кам'янці Струміловій винесено господареві залі догану, що порахував театрові за винайм залі надто мало, бо в той час, як театр мав небувалий успіх. На другий рік у цій же самій Кам'янці знов роблю умову за залю, але вже з іншим господарем залі, бо попередній подякував за функцію господаря. Я рад-не-рад сам підбив трохи ціну, а що новий господар ще такої солодкої промови адміністратора й не чув у житті, погодився на пропоновану мною суму. Коли ми підписали з ним умову, сказав мені довірочно, що попередній господар залі перестеріг його перед „Кунцом", бо той зуміє так затуманити людину, що й цигани могли б у нього повчитися. Добре, — сказав, — що ви є Климовський, а не „Кунц". Та все таки це було дуже невинне в порівнянні з тим, як я циганив польський уряд на податках, у кожному разі на грубі тисячі. Управа театру покривала витрати на підкуплення податкового урядовця. Заки приїхав театр, я вже встигав „обробити" урядовця від податків (дуже рідко, щоб ця „штука" не вдавалась). Такий „хабар" або — як у нас казали — „куку в руку" багато дешевше обходився театрові, але мені, молодій людині, завжди здавалося, що хтось з управи театру може подумати, що я такої суми не дав, бо на це я розуміється не мав рахунку. Другий спосіб — це була вечеря з таким панком у першорядному льокалі (на що я вже одержував рахунок від кельнера), але тут мене знов в'язав сам факт перебування в товаристві поляка, бо цим можна було стягнути підозріння з боку студентів націоналістів. Словом — і так було зле і так недобре. Коли я вже підкупив такого урядовця, приходив до податкового бюра; панночки — секретарки раділи моєю коробкою із смачними чоколядками, що її я ставив великодушно перед ними, а я, нібито їх виручаючи, тішився, що маю в руках печатку, якою стемплював мої квитки вступу з такою швидкістю, що остемплював квитки не тільки на біжучі вистави, але ще й кілька книжок квитків вступу „авансом" на наступний рік.

Одного разу, їдучи зі Львова до Любіня Великого (місцевости з боровиновими купелями), у поїзді навпроти мене розсівся панок, який запропонував мені переглянути ілюстровані журнали. У міжчасі він витягнув фірмовий папір і почав щось писати. Вгорі фірмового паперу я встиг прочитати „Концертово-Театральна Дирекція". Мені було ясно, що це польський імпресаріо їде до Любіня в тій самій справі, що і я. У Любіні на залізничій станції цей панок почав розглядатися за кращою таксівкою. Я сів у першу-ліпшу скраю і як тільки висів з таксівки, зустрів сотн. Барана, який був адміністратором в барона Бруніцького, власника купелевого закладу. Сотн. Баран випередив мене, питаючись, коли хочемо грати. Я йому відповів, що від завтра цілий тиждень. Із шкуряної торби-течки я витягнув декілька афішів, які ми разом з ним попричеплювали шпанівками (шпанеглями) блискавичним темпом тут і там на важливіших віллях і пансіонах. Незабаром з'явився польський імпресаріо і його першим словом до мене був запит, чому я не сказав йому, що я також імпресаріо. – Ви мене — кажу — не питалися, то чому я мав би вам про це говорити. Подивився на мене, всміхнувся і запропонував, чи не могли б ми разом піти до „Рожевого Дому" на перекуску. М. ін. поставив мені питання, як я даю собі раду з податками. Я йому відповів, що не плачу. Здивований запитав: Як це? Зовсім просто — відповідаю —

я не плачу, вони самі стягають. На це „діктум" прикликав кельнера і казав дати ще одну карафку „моцної".

Податки податками, але найтруднішою справою було дістати дозвіл на вистави у прикордонній полосі. Восени 1934 р. приїжджаю до Борщева. До борщівського повіту належала Скала над Збручем, у якій десять літ підряд не було українського театру. Довго я метикував, як дістати дозвіл, аж якось, ідучи вулицею, підслухав розмову двох поляків про те, що в Скалі в найближчу суботу має бути якийсь великий річний баль місцевої і довколишньої польської інтеліґенції, на якому має бути староста з жінкою. Я знав, що жінка старости не дуже то гарна з обличчя, була рябенька, бо колись мала віспу. У суботу, тобто зараз же наступного дня, вибираюся до Скали над Збручем. Десь біля 10-ої веч. заходжу відважно до залі „Сокола", в якій відбувався цей баль. При касі ніхто не вимагав від мене запрошення, купую квиток і прямую до буфету. При буфеті гурт гостей, а серед них староста і біля нього його дружина. Оркестра саме грає вальса, я відважно кланяюся старостині і запрошую до танцю. Вже після другого танцю дозвіл був „мурований", я мав зголоситись за ним у понеділок у самого старости. Моїм дозволом я відкрив бар'єру прикордонної полоси і для інших наших театрів, які мали вже на кого покликатися, хоч і далі з дозволами в прикордонній полосі не було так легко. Треба було також добре наморочити собі голову, як грати явно-славно нецензуровані п'єси, головним чином історичні, сповнені патріотичних натяків, кличів і закликів до боротьби проти ворогів. Але і з цим можна було впоратися. У якийсь цензурований примірник згл. в його обкладинки, із печаткою цензора на титульній сторінці, вклеювалось нецензурований примірник, а далі „шафа грала".

Багато було розмов у театральних колах у зв'язку з тим, що я 11 листопада (в день „неподлеґлосьці") дістав від старости дозвіл на виставу і то в

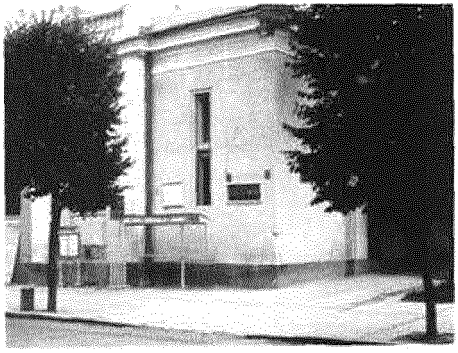

Будинок „Сокола" у Станиславові при вул. 3 мая, в якому відбувалися вистави театру ім. Тобілевича і згодом ім. І. Котляревського

його приватному помешканні. Я особисто не вважав цього, щоправда, великим адміністративним осягом, бо поперше — це не був сам староста, тільки його заступник т. зв. віцестароста, подруге — дружиною теребовельського віцестарости була українка, вродлива й дуже мила молода жінка, яка, як могла, підтримувала наші справи, а до того вони мешкали в наших людей, так що я мав відвагу туди зайти і „викунцувати" згаданий дозвіл.

Чимало кружляло про мене різних, інколи й неправдоподібних леґенд, але до моїх справжніх адміністративних „подвигів" об'єктивно можу зарахувати історію того, як то я дістав дозвіл на театральні вистави під час полювання. Думаю, що тоді радехівський староста був би підписав мені усе, що я йому подав би до підпису, бо це перший раз у його житті йому пощастило вполювати звірину.

Було багато ще інших малих справ, які полагоджувалися — так би мовити — з місця, або — від руки.

У театрі часом траплялися вийняткові пригоди. Одного разу, коли театр Я. Стадника був у Радехові, в опереті „Пепіна" грала одну з головних роль акторка Г. з великим успіхом. Усі подивляли її легкість у танку — і тієї ж ночі на квартирі, яку я їй підшукав, вона родить дитину. Багато пізніше,

вже тут в Америці, зустрічаючись із господарем згаданої квартири, пригадували ми цю подію. Якось прийшов до театру жид саксоніст, який перед тим грав у каварнях, я йому даю контрамарку і кажу, що це на квартиру. Він не зрозумів і запитався, невже можна на цій контрамарці спати. З квартирами було не раз чимало мороки, особливо, як треба було їх підшукати для старших вередливих акторок. Акторку І. проводив я в Миколаєві н/ Дністром на квартиру, але, щоб скоротити дорогу, вів її через подвір'я. Серед подвір'я пристанула і сказала, що рішуче тут не буде мешкати. Пані добродійко! — кажу, — нема ради, в такому випадку відступлю вам свою квартиру, може подобається вам. Тепер веду її до тієї ж самої квартири т. зв. парадним входом. Квартира дуже подобалась старшій пані, бо сказала: „треба було зразу мене сюди запровадити". І серед акторів траплялись такі, що любили вертіти адміністраторові „діру в животі". Одного мав я вже по самі вуха. Веду його на квартиру після вистави. Він цим дуже втішився, бо знав, що коли я когось веду після вистави, квартира мусить бути „перша кляса". Мій колеґа мав дуже слабий зір; якраз треба було переходити велике торфовище і де-не-де зелена трава під місячним сяйвом виглядала, як невеличка калабаня. Йому також так видавалося, бо запитався: що це, вода? Маленька тут і там, — кажу — можна проскочити. І я почав ніби скакати, а він за мною. Ранком оповідав усім, що спав дуже добре, бо був дуже втомлений, а мене тільки запитався, куди ми насправді ішли ніччю, бо він, ідучи тепер до театру, не бачив ніяких калабань.

Але і ті, що приймали на квартиру, могли часом увести людину в добрий настрій. Зайшов я в справі квартири до однієї властительки млина. Входжу до гарно обладнаної хати і, представляючись, додаю, що приходжу, як відпоручник українського театру. Мій товариш, який там ночував, підслухав розмову господині з сусідкою: прийшов — оповідала — якийсь за квартирою для артистів і каже, що він підпоручник, а мені що — підпоручник чи капітан, яка різниця?

Із В. Блавацьким, як головою управи театру, не мав я якихось особливих непорозумінь: один тільки раз звернув він мені увагу, коли помітив, що в Жовкві кольорові афіші Климка (з карикатурами визначніших акторів), які сповіщали про футбольні змагання театру проти місцевої „Стріли", цілком притьмарили афіші театру: було більше зацікавлення м'ячевими змаганнями, ніж театром, бо всі мешканці Жовкви були переконані, що побачать на зеленій мураві — Рубчака, Бенцаля, Блавацького, Паздрія, Яковлева й ін.

Якщо ж іде про технічний персонал, до якого я мав більше відношення, як до творчого складу, не було в мене проблем. За технічне обладнання сцени відповідав машиніст, якому до помочі було двоє робітників і реквізитор. Один робітник вбився мені в пам'ять тим, що був невеликий ростом та мав силу і вигляд японського борця. У Перемишлі театральна заля (Народного Дому) була на поверсі; він завжди годився зі мною винести сам весь баґаж нагору за половини суми грошей, що їх брали професійні носії. Варто було бачити, як ця мала ростом та широкоплеча, мускулярна людина справлялася з великими скринями. Звичайно ставив він скриню на скриню, щоб легше закинути собі на плечі. Впродовж години баґаж 64-ох осіб був нагорі. Декорації це була робота всього технічного персоналу. До речі, робітник-атлет — це був молодий інтеліґент (син священика з Бережанщини). Своєю силою заробляв двічі більше від актора в передових ролях. Не забуду також одного реквізитора. Влодко П. походив з передмістя Золочева. Складав гроші на годинник. Куди ходив, повторяв „Росскопф-патент". У Рожнітові арт. Леонід Боровик післав його щось купити для малювання декорацій, а по дорозі, щоб довідався на пошті чи на прізвище

Проєкт афіші вистави „Залізна Острога" з участю Олени Бенцаль і Лени Ленської, репродукованої в журналі „Нова Хата" з 1 січня 1935 року

Боровик немає випадково якогось листа на „посте-рестанте". Влодко підійшов до віконця на пошті і запитав: чи для пана Боровика є щось на „Роскопф-патент"? Одного разу Влодко подав Грицеві (в „Ой не ходи, Грицю") реквізит-пляшку з горілкою; не знаю, що в ній було, можу хіба догадуватись, коли він побачив міну Гриця, як він ковтнув рідини з цієї пляшки, то вискочив через вікно за кулісами і тільки ми його бачили. В Німеччині, одного разу, приїхав я до одного маленького табору, щоб там влаштувати „Вечір розваги, пісні і танку" з невеличким естрадним ансамблем. Хтось з місцевих запровадив мене під театральну залю і сказав, що над залею мешкає директор театру, який винаймає залю. Стукаю, відкриваються двері і передо мною в усій своїй красі з'являється пан директор Володимир „Росскопф-патент".

Куди успішніну кар'єру зробив один із робітників сцени Підкарпатського Театру. Коли я його зустрів у Реґенсбурзі, він вже був на студіях УТГІ, студіював лісівництво. Хоч і бракувало йому не тільки середньої освіти, а й навіть і виділової школи, він закінчив студії дипломом інженера і сьогодні є інспектором двох чи трьох великих парків в одному з найбільших міст ЗСА.

Гірше, як трапиться в театрі брехун, а вже найгірше, як з брехні такого брехуна виникають неприємності для всього театру. Якось прийшов до театру новий актор, я його прошу, щоб він подав мені свої дані. Він подав свої дані, а мені навіть не прийшло на думку, що він говорить неправду. Я, як звичайно, зробив список у трьох копіях — одна до староства, друга до мельдункового бюра, а третя до поліції. На третій день кличе мене комендант поліції і питається, що мають означати ці жарти. Не знаю, що він має на увазі. По хвилині каже мені прочитати; я читаю:

Богдан Ґергард де Лєліва фон Гогенштауф Проскурніцкі.

Не знаю, чи в якомусь іншому містечку діти мали таке зацікавлення театром, як у Кристинополі (недалеко Сокаля). Щодня хмара хлопців облягала залю. Всі хотіли іти на виставу, але не мали грошей, а заля і без них була повна. Жаль мені було тих малих хлопців, бо і я будучи малим хлопчиком також промишляв якби то всунутись без квитка на залю. Але таку велику кількість годі було пустити без квитків. Кажу: хлопці! хто скаже коротенький віршик не з книжки, а з голови, тобто видумає щось свого, то пущу на залю. Хвилина тиші. Один підходить, підносить кашкет вище на чоло і каже: „Я називаюся Когут, доки буду стояти тут?" Пішов на залю: Другий: „Це є мій брат, дозвольте я й собі також стану там назад". І цей пішов.

Польські діти були зовсім інакші. У Янові (між Львовом і Яворовом) ми грали в залі польського „Сокола". На будинку театру видніла театральна афіша. Підходить маленький польський хлопчик із задертим носом, глянув на мене і запитав, чи для дітей є знижка. Очевидно, що є — відповідаю. А скільки коштує? 25 ґрошів — кажу, — а він, глянувши на мене скоса, сказав: а нассс... і пішов.

Були іноді в театрі дуже прикрі часи, особливо тоді, як театрові не велося з виставами. Театр Яреми Стадника грав у Тлустім недалеко Заліщик. Год. 9-та веч. ні живої душі. До каси підходить двоє панків, питаються, коли початок. Касирка каже, що вистава мала початися в год. 8-ій. Панки глянули на себе і запитали касирку, скільки доходу дає ціла заля. Касирка швидко справилась з рахунком і назвала суму двісті й кілька злотих. Панки кинули на стіл по сто злотих, казали замкнути касу, зачинити входові двері на залю і грати для них оголошену ревію. Бавилися знаменито, оплескували кожен виступ і під час перерви сказали, щоб далі не трудитися, але піти з ними до ресторану Лагодинського на вечерю. Мій гімназійний колеґа П., що мав там залізну крамницю, поінформував мене, що це були дідичі з недалекої околиці, до речі незлі люди, з почуттям гумору, навіть сказав, як вони називалися, але від 1936 р. по сьогодні годі пригадати. Ці панове показалися з більш панським жестом, як граф Потоцький з Бучача, який приходив у товаристві українки Стефи Терлецької, що працювала у заряді його дібр; купуючи два квитки, часто клав на стіл каси 20 злотих і казав по-українськи: „то в порядку".

Пригода в Тлустім пригадала мені подібні „гаразди" в Заліщиках. Нещастя хотіло, що в Заліщиках у той час, коли ми там були, гостювало багато дуже добрих польських ансамблів — балет Парнелля, Вермінська і Фоґ, Оперета Пілярського, Російський Музичний Театр Трельського з прімадонною Віґоцького і ще декілька менших ансамблів та пару знаменитих солістів. Правда, в один день усі не грали, але чергувалась імпреза за імпрезою. Ми „горимо". Перед полуднем зустрічає мене д-р Г. і питається, що ми думаємо робити. Я йому сказав, що ще сьогодні востаннє спробуємо щастя. Нашому маляреві я доручив зробити величезні афіші: Ревія тільки для дорослих. „Догори ногами", і це „догори ногами" вималювати яркими красками переверненим шрифтом. Увечері —понад сподівання — повна заля. Заходить у ґардеробу д-р Г. і каже: „бачите це я доконав, це моя заслуга." У чому — пане меценасе? — ваша заслуга? „А так моя, ви виставили афішу на ринку, а я не вмів прочитати, бо шрифт був обернений коміть-головою, я рад-не рад став на голові і читаю. Збіглося багато людей — жидів, поляків і мене питають. „Панє меценасе, цо пан робі? Як то цо? — відповідаю, — читам афіш". Тепер вже вірите, що це моя заслуга, чи ні?

Це були деякі із турбот театрального адміністратора. Про інші театральні епізоди йтиме мова окремо.

Автохтони цієї землі

написав Ф. Лукіянович

Мало хто з нас не читав „Робінзона Крузо", мандрівника, що його буря занесла в невідомі землі, де він зустрівся та заприязнився з індіянином Чінкадовіном. Цю повість автор Даніел Дефо мав був написати на основі розповіді одного моряка. Рівнозначником Р. Круза, „Робінзона Крузо", в українській літературі, його перерібкою є „Син України" Федева-Золотопольця.

Еспанець Христофор Колюмб причалив до берегів цієї землі — Північної Америки 12 жовтня 1492 р. Думаючи, що це Індія, назвав мешканців її індіянами. В 1500-1501 рр. інший мандрівник, італієць Амеріґо Веспуччі керував двома виправами, — однією еспанською і другою португальською. В обох випадках він причалив до берегів Південної Америки і згодом плив вздовж берегів її на південь.

Веспуччі був переконаний, що це невідома земля, про що зрештою написав, описуючи свої подорожі. Німецький мислитель М. Вальдземіллер написав в 1507 р. розвідку, пропонуючи, щоб цю нову землю назвати іменем людини, що відкрила її — Америкою. Ця назвав так і прийнялась, із кривдою для Колюмба.

ПЕРЕПЛИЛИ ІЗ АЗІЇ

Смуга води (Берінґова затока), що розділює Азію від Америки, тільки на 45 миль широка. Доводять, що 15.000-25.000 літ раніше мешканці Азії переплили човнами цю притоку та поселилися на новій землі. Вони і є її автохтонами. Це індіяни.

Згідно з думкою антропологів, індіяни є монгольського походження із чорним, довгим та прямим волоссям, червоняво-бронзової барви шкіри, із темними очима та вилицюватим обличчям.

Згрубша оцінюють, що в час причалу Колюмба було 25 мільйонів населення (Енциклопедія Британіка) у всіх трьох Америках. Очевидно, це спірна цифра. Згідно з дослідами мовознавців, мешканці говорили 53-ма більшими діялектами, поділеними на сотки говірок.

І так на півночі від Мехіко нараховували 1 150 000 індіян, із яких найчисленніші це Навахо — 65 000 в Арізоні, Черокі — 51 000 в Оклагомі та Дакота — 42 000 в північно-середущих стейтах ЗСА. Багато із цих племен не нараховували навіть тисячки, при чому племена Часта Коста та Маттоле ледве нараховують по 20 осіб кожне.

КОНІ, ГОРІЛКА ТА ХВОРОБИ

В початках відносини між поселенцями і тубільцями були дружні. Але в міру того, як поселенці напливали, вони випихали індіян із їхньої землі. Це привело до сутичок, що згодом перейшли у відкриті бої та війни.

Опанування Америк, крім індивідуальних героїчних подвигів поселенців в цілому, це акт сорому та ганьби. Маючи превагу у зброї, організації та в числі, білі майже постійно перемагали в боях. Із собою вони привезли коні, чим надзвичайно заімпонували індіянам, що, побачивши їх на конях, уважали їх за півбогів.

Крім того, поселенці привезли також і горілку. Запиваючись нею індіяни почувались як у Нірвані. На добавок поселенці привезли із собою також такі заразливі недуги як кір, коклюш, шкарлятину та сухоти, до того часу тут невідомі.

Не маючи відпорности проти вище згаданих недуг, індіяни цілими племенами вимирали. Натомість вони віддячились европейцям сифілісом, що в початках також викликав спустошення серед них.

ВИНИЩЕННЯ ІНДІЯН

В міру того, як поселенці посувались із Східнього до Західнього побережжя, здобуту землю укріплювали форпостами і фортецями із військовими залогами. В багатьох кріпостях, званими „фортами", розбудувавши їх, вишколюються ще й сьогодні збройні сили ЗСА.

Перший більший конфлікт виник в місцевості Містік, пізнішого стейту Коннектикат, в 1637 р., де поселенці напали та вбили 600 індіян. Багато боїв відбулось у 18-му і 19-му століттях. Кому невідомі такі прізвища ватажків як Понтіяк, Текумсеґ, Джеронімо, Чорний Яструб та племена як Крікс, Семіноле, Черокі, Сіукс, Навахо тощо?

Програючи бої, тубільці відступали все далі на захід. Найбільш відома битва, що вони її виграли, проходила під проводом ватажків Крейзі Горс та Ситтінґ Бул (Скажений Кінь та Сидячий Бугай) в 1876 р., в долині річки Литл Біґгорн, в стейті Монтана. Там індіяни дослівно змасакрували відділ полк. Кастера.

Останній бій відбувся майже два і пів сторіччя після першого, 1888 р., в місцевості Брокен Ні (Зламане Коліно), в Південній Дакоті. В обороні своїх прав індіяни виступили з протестом. Через необережний постріл одного вояка протестуючих винищено.

БЮРО ІНДІЙСЬКИХ СПРАВ (БІС)

Таке бюро створено аж у 1789 р., спершу при міністерстві оборони, а в 1849 р. його приділено до міністерства внутрішніх справ.

Індіян зіпхано до резервацій, здебільша на неурожайні землі та неужитки. В названому бюрі змагались три напрямки: перший — щоб індіяни зразу пристосувались до рівня поселенців, другий — щоб цей перехід відбувався поступово, і третій, нехай самі собі виберуть стиль свого життя. При цьому, напричуд, ніхто не питав самих індіян про те, що вони думають та чого бажають.

Законом „Приділу землі" із 1887 р. відібрано від індіян 86 млн. акрів землі, тому, мовляв, що вони її не управляли. Згідно із цим актом, кожному індіянинові приділено певну кількість землі, решту викупили поселенці.

АКТ ІЗ 1934 РОКУ

Цим законом заборонено постороннім особам закуповувати землю, що знаходиться в засягу резервацій. Племенам визначено значно ширші компетенції, як завідування власними справами, школами тощо.

Індіяни не платять податку за свої посілості, ані не мають обов'язку служити у збройних силах ЗСА. Школи, перевоження дітей до них та інші обслуги (суспільної опіки, медичної тощо) одержують вони безплатно від уряду.

Проти порушування прав індіяни мають право вносити скарги, але, згідно з законом, мусять одержати аж одобрення Конґресу, щоб така скарга перейшла на розгляд суду. Щоб упростити судову процедуру, в 1946 р. Конґрес створив Комісію Оскаржень, що спершу переглядає їхні скарги.

До Комісії Індіянських Справ внесено 290 скарг на суму 150 мільйонів долярів. А в судах є скарга 17 племен із Каліфорнії за невиконання договорів на суму 17 мільйонів дол., інша в Ореґоні, — на 16 мільйонів дол. та племени Юти — на 31 мільйон дол.

В деяких випадках Конґрес признає скарги слушними, як це сталося з ескімосами з Аляски, внаслідок чого їм повернено 40 мільйонів акрів землі та 942 мільйони долярів відшкодування.

ПРОТЕСТ В АЛЬКАТРАЗІ

Алькатраз — це острів, що розташований в затоці Сан Франсіско, без води та рослинности. Його обернено на федеральну в'язницю для найбільш небезпечних злочинців. Мало хто наважувався втікати, бо у затоці водилося багато акул.

В 1962 р. рішено зліквідувати в'язницю. Того ж року до острова причалили, під проводом 27-річного студента Ричарда Овкса, три човни із 89 індіянами у барвистих одягах і зайняли його. Вони зажадали, щоб їм заплатили 24 дол. або рівновартість їх (за цю суму закуплено Менгеттен) та щоб острів призначено на індіянський музей, що їм приобіцяно.

ОКУПАЦІЯ БІС

Приблизно 1 000 індіян зайняли 2 листопада 1972 р. триповерховий будинок цієї установи. Частина їх вдягнулись у свої строї, узброїлись в ратища, ножі та ломи з меблів. Навколо будинку розставили свої шатра „тіпі".

Представники індіян передали владі 20 точок вимог, при чому першою, це була ліквідація БІС. До демонстрантів прилучився мілітантний білий пастор Мек Ентаєр, а згодом і чорні мілітанти.

Суд зарядив звільнення будинку. Майже після тижня індіяни відійшли, забравши із собою три вантажні авта документів та спричинивши шкоду на 600 000 долярів.

ОКУПАЦІЯ У ФОРТІ РОБІНСОН

16 днів пізніше студент Баб Єллов Бирд (Жовта Птаха) із групою 50 індіян зайняв музей, як вияв протесту проти нехтування раніше підписаних договорів.

Форт Робінсон, це колишня твердиня у стейті Небраска. Єллов Бирд, член племени Сіукс, зокрема домагався респектування договору із 1868 р., згідно із яким всі землі на захід від Міссіссіпі належать індіянам.

КРИВДИ ІНДІЯН

Для багатьох індіян, в деяких резерватах, життя стало безвиглядним. Згідно із статистикою, серед них є в десять разів більше самогубств, як серед білого населення ЗСА.

Це відноситься до індіян племени Оґлас Сіукс, із Південної Дакоти, що жили із полювання. Відібравши їм землі, їх переселили до Північної Дакоти, щоб зайнялись рільництвом. Вони були ловцями, а мали переключитись на хліборобів.

Середній вік у ЗСА 62 роки, але в індіян тільки 45 літ. Вони заробляють тільки одну третину того, що заробляє решта громадян ЗСА, непрацездатність у ЗСА є 5-6%, тоді як в індіян 40%, пересічно ходять до школи тільки 5 літ, випадків туберкульози (сухіт) у вісім разів більше, як в усій країні.

Дороги, якими вони відходили гнані на захід, вони назвали „шляхом сліз" і поведінку білої людини з ними — „шляхом зламаних договорів".

ЧОГО ХОЧУТЬ ІНДІЯНИ?

Залишіть нас в спокою, щоб ми могли жити нашим власним життям. Не втручайтесь до нього — вимагають провідники індіян.

Для збереження себе, своєї культури, традицій та звичаїв хочемо жити в крузі наших племен. Бо тільки живучи в племенах, зможемо задержати наші питоменності.

А крім цього вимагаємо повернення земель, додержання договорів, кращих обслуг, зокрема медичної, зниження безробіття, кращого шкільництва.

Індіяни відомі, як найкращі будівники мостів, високих будинків, з особливим чуттям рівноваги. Видавалось, що індіяни є на вимертю, бо в 1920 р. нараховували їх 250 000, але в 1960 році їх кількість зросла до 523 000, а в Канаді до 185 000.

Виростає нова ґенерація індіян, свідома та горда із свого походження. Багато із них кінчають студії. Вони стають у проводі свого народу, домагаючись належних прав для нього.

ДУМКИ НА АКТУАЛЬНІ ТЕМИ

Людство можна ділити на багато різних секторів, але засадничо між ними є тільки дві різниці: „бути" і „мати".

***

Майже всі люди в усіх країнах вважають, що заробляють мало.

***

Життя — це постійна боротьба між любов'ю і ненавистю.

***

В давнину люди вмирали від хвороб, а тепер в більшості вмирають від винаходів цивілізації чи ними спричинених катастроф.

***

Замолоду людина хоче змінювати світ, а на старість хоче, щоб світ залишився таким, яким він є.

***

Багато людей не вірять в ніщо і бояться всього тому, що не мають віри.

***

Ніхто не може бути щасливим, коли нема в нього розуму та доброти, щоб вміти все оцінити.

***

Багатство дає людині дечого забагато, але ніколи і нікому вистачально.

Гордість, злість і ненависть — це три головні причини, що виключають всі прикмети добра і пошани.

***

Людина мусить мати відвагу, щоб вибачитися, коли вважає, що помилилася.

***

Політики і екеквілібристи мусять уміти падати, бо без цього вони гинуть.

***

Той, хто твердить, що люди це брати по крові, ніколи не мав братів.

***

Людина подібна до Місяця тим, що має дві сторони, з яких темну не хоче нікому показати.

***

В житті треба змагати до того, щоб нелише багато знати, а головно усе належно розуміти.

***

Гроші це свого роду світовий пашпорт, з поміччю якого можна дістатися всюди за виїмком неба, і за них можна набути все за виїмком родинного щастя.

М. Данилишин

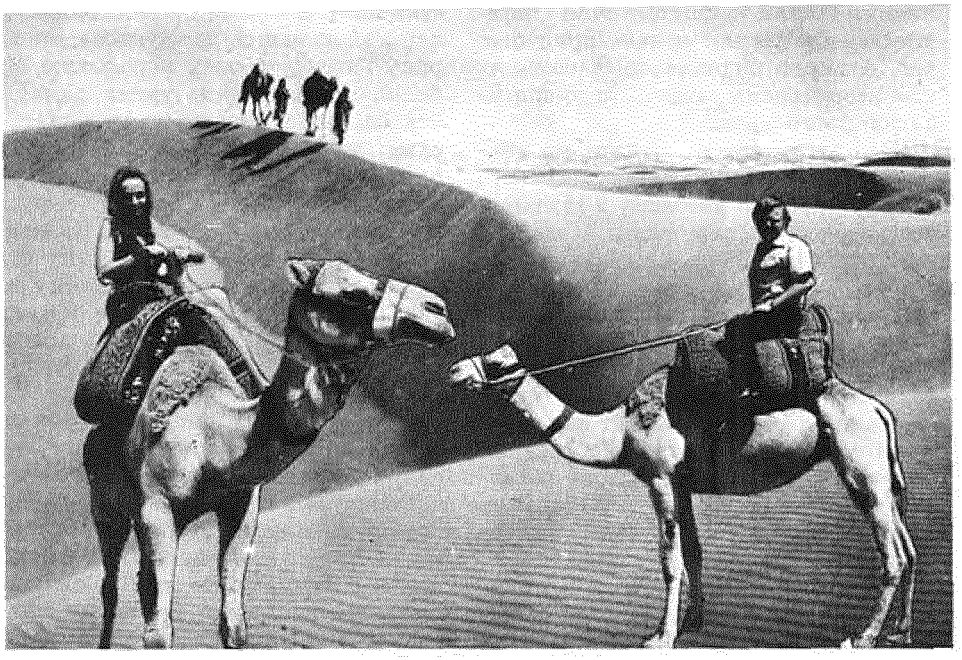

Оксана Лукашевич-Полон із своїм головіком Лавром на верблюдах

та цікавих композицій, хоч проминуло вже багато соток літ від часу, коли їх клали римські ремісники-мистці.

У віддалі яких чотирьох миль від Волубалас є ще місто, що його мандрівникові-чужинцеві не можна поминути. Воно дуже цікаве під оглядом релігійним та мистецьким. Це ж знане для кожного мохаммеданина в усьому Марокко, як „Святе Місто-Мулай Ідріс". Воно в найбільшій пошані для кожного марокканця. Назване „Ідріс" в пошану зятя Мохаммеда, який заснував це місто після своєї утечі з Мекки. Від того часу Ідріс став „Святим Містом" для всього Марокко. Коли заходить сонце, всі чужинці, як „невіруючі", мусять вийти з цього міста перед настанням ночі. Це місто незвичайно цікаве також своїм положенням та орієнтальним зовнішнім виглядом. Доми безладно порозкидані по стрімчастому схилі гори, немов штучно причеплені до щілин і творять своїми дахами, вкритими зеленою черепицею, дивну панораму. Заки діб'ємося до остаточної нашої мети, а саме до Маракеш, маємо ще зупинитися в двох містах: у Рабаті та Касаблянці. Одне й друге чарує кожного мандрівника своїм виглядом та своїм минулим.

Отож в'їздимо в Рабат, в одне зі шістьох королівських міст Марокко. Повне екзотики, типове своїми прикметами глибокої давнини . . . В укріпленнях „Казби" находиться королівська палата, яка разом з „Казбою" зберігає багато таємниць минулого та сучасного. Вулицями міста пересуваються юрби людей, здебільшого в типових арабських одягах. Жінки з вуальками на обличчях і чоловіки з фезами на головах. Одні й другі в довгих по землю туніках, додаючи цим орієнтального чару не тільки для цього міста, але й для всього Марокко. Вершком нашого захоплення в Рабаті була поява озброєних вершників із одного берберійського племени, лютих своїм виглядом, які в повному військовому виряді, в довгих шинелях, з піднесеними рушницями, вихром промчали мимо нас, вибиваючи ритм

„стаккато", збиваючи куряву при ритмічному брязґу зброї...

Покинувши Рабат, продовжуємо нашу мандрівку до знаного в усьому світі портового міста Касаблянка. Скільки різних історій, фантастичних оповідань, переказів записано про це місто! Про морських розбійників-піратів та їхні криївки. Десь може колись давно-давно блимали тут нічні вогники мандрівників та кочівничих племен. Сьогодні на цьому місці розбудоване модерне — европейське місто. Однак, коли гасне день і настає ніч, Касаблянка втрачає свій европейський характер... Перемінюється в „самоцвіт" світел, екзотичної музики, танків... Здається тоді, що воно завмерло в часі та просторі, закутавши себе глибоко в таємниці ночі.

На світанку ми покинули Касаблянку, щоб відбути нашу кінцеву мандрівку до нашої мети Маракеш... Мандрівку безлюдними просторами, по розпеченому, пісковому терені... Здається, що ніколи не забудемо цієї виснажливої подорожі серед куряви, пилу, нестерпної спеки, яка, здавалося нам, розчавлювала нас у собі, спиняючи нам віддих...

Важко уявити собі нашу радість, як по цілоденному нашому зусиллю побачили далеко на обрії розпечених пісків не „фата морґану", а правдиві контури нашої мети – Маракеш.... після цілоденної мандрівки сірими — гарячими пісками, в'їздимо в місто Маракеш. Розташоване воно серед розкішної зелені пальмових гаїв, на величезному просторі – тридцяти і двох тисячах акрів... Наше жагуче бажання скритися десь серед зелені вкінці сповнилося.

Положення міста Маракеш, справді немов у казці. Серед безмежних піскових просторів, з обріями далеких гір „Високого Атлясу", покритих протягом більшої частини року снігами, це справді чарівне місто Маракеш. Місто, яке є немов величезною зеленою оазою серед безкраїх пісків... Не доїжджаючи до міста, ще з далекої рівнини „Гауз", можна бачити верх могутнього мечету „Кутубія", цю дорогоцінну пам'ятку мистецтва „Елмогад". А при в'їзді до міста чути з мінарету цього мечету голос „муедзіна", який пригадує мохаммеданам про час їхньої молитви. В місті Маракеш усе таке цікаве, дивне та різне від того всього, що можна бачити в містах Европи. Ось ми в центрі міста Маракеш, званого „Медіна", який займає простір двох квадратових миль. Цей осередок міста, це правдивий лябіринт вузьких вулиць, провулків, затінених від гарячого сонця штучно зробленим риштованням, місцями відкритих. Подекуди цей лябіринт вулиць лучиться з алеями, які в продовженню провадять на відкриті, переповнені людьми площі, обсаджені декоративними деревами чи пальмовими гаями... Вздовж цих вузьких вуличок та алей часто видно доми, нічим особливим не замітні, однак скільки комфорту та орієнтальної краси можна побачити всередині цих домів. Дорогі перські килими, мосяжні канделябри, кераміку з дивними — східніми мотивами та інші вироби...

Однак, ходім на головну площу міста Маракеш. Там тільки можемо відчути „Душу Марокко" з його традиціями, віруваннями, звичаями... Тільки там можна збагнути душу цього народу з його фолкльором, національними одягами, танками... Як колись в античному світі Греції чи Риму, де на ринку було сконцентроване все життя народу в усіх його відтінках, так цілком подібно й тут в Маракеш на величезній та головній його площі „Плаза Джема Ефна" збираються щоденно письменники, поети, байкарі, жонґлери, акробати, заклиначі гадюк, танцюристи — на різних її місцях, маючи завжди гурток своїх глядачів-слухачів. Тут можна також побачити мандрівних акторів, які разом з глядачами грають свої ролі... Чи ж дивно, що місто Маракеш дало країні Марокко своє ім'я? Воно стало перлиною — самоцвітом країни через свою специфічну красу, через зелень своїх гаїв та пальм. Знане це місто в усій країні, як „Брама Сагари". Часто в літніх місяцях, коли температура

доходить до неймовірної спеки, починає віяти вітер, знаний у Маракеш під назвою „Чиркуї". Місцеве населення жахливо його боїться . . . Повітря стає тоді сухе й таке гаряче, що дихати дуже важко, немовлят та немічних дітей тоді часто постигає смерть . . . .

Маракеш назване „Брамою Сагари" не тільки з огляду на його недалеку відстань від Сагари, не від її гарячого подиху, але головно тому, що в ньому збираються валки верблюдів перед мандрівкою безмежними та гарячими пісками Сагари . . .

Бути в Маракеш хоч би короткий час, то значить пізнати наскрізь характер та головні прикмети всієї країни Марокко. На прощання з цим дивним арабським містом ще йдемо поглянути на базар, де купують — продають верблюдів. Та рівночасно поглянути на ті „валки верблюдів", які вже готуються в найближчих днях до важкої та далекої мандрівки сагарською пустинею . . .

Сучасній людині, в добу джетів і ракет ,важко зрозуміти цю примітивну подорож — мандрівку верблюдами.

Чи ж дивно, що, маючи змогу хоч на кілька годин спробувати цієї небуденної їзди на верблюдах, ми радо погодилися на неї. Щоб хоч у маленькій частині відчути ввесь тягар, труди, небезпеки піскових бур та жахливу спеку, що на все те наражують себе всі ті, хто вибирається в мандрівку верблюдами цим безкраїм морем пісків Сагари . . .

МИХАЙЛО ОСАДЧИЙ

НЕ КВІТНУТЬ ЛИПИ...

Не квітнуть липи в жовтій піні,
А, може, збили бурі злі?
А, може, запах не долине
Сюди із віщої землі?

З землі казкової жар-птиці,
Із тополиного срібла,
З землі, що батьковою сниться,
З землі, де мати сповила.

З землі, де липи вже розквітли,
Де наливаються в селі
Піснями — ногі,
ранки — світлом,
А люди — соками землі.

31 травня 1966

МИХАЙЛО ОСАДЧИЙ, літературознавець і поет, народжений 1936 р. на Сумщині. З грудня 1960 р. викладач Львівського Університету. В 1966-1968 рр. відбув два роки ув'язнення в Мордовських таборах. Арештований знову в січні 1972 р., був засуджений у вересні того ж року до сімох років ув'язнення і трьох років заслання. Автор знищеної совєтською цензурою після надрукування збірки поезій „Місячне поле" (Львів, 1965) і виданого в самвидаві і за кордоном есею „Більмо".

В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПУЩІ

Написав С. Гнатко

Початки 19-го століття це часи захопленого відкриття Америки Европою. Потрясення, спричинені французькою революцією і злидні, які потягли за собою наполеонівські походи, скріпили в Европі тугу за країною, в якій людина могла б тихо-мирно жити. Такою країною уявляли собі тоді люди — Америку. Навіть Ґете на старі літа говорив своєму приятелеві Маєрові: Коли б ми були на двадцять літ молодші, виеміґрували б до Північної Америки". Таке саме бажання висловив у „Мандрах Вільгельма Майстера" устами Зузанни: „Чи не краще було б втекти від машиновсго шуму й гуку Старого Світу за море? Як міг тоді Ґете прочувати, що ця техніка, якої так боявся, за одне століття розвинеться в Америці далеко скоріше й сильніше, ніж в Европі? Поет Ленав виеміґрував до Америки 1832 р. Причалив був до Балтимору і поселився у посілості в Крофорді (Огайо). Приятелеві писав, що „море полонило його серце, але розчарував його матеріялізм і прокляття, що в Америці нема соловейків і інших співучих пташок". Водопад Ніяґара зробив на нього величезне враження, але праліси пройняли його жахом, бо представили йому природу в її страхітливому й нищівному вигляді. Залишив свою посілість у руках несовісних людей і вернувся до Відня.

Протягом 19-го століття увесь час більшало число інтеліґентних людей, які хотіли їхати до Америки, щоб пізнати, як там „за водою" поступає цивілізація. До таких належав теж

француз Токвіль*, що з приятелем своїм Бомонтом виїхав був 1831 р. до Америки. Рівночасно приїжджали й інтеліґентні американці до Европи, м. ін., славний американський письменник Вашинґтон Ірвінґ і Фенімор Купер. Цей останній писав свої повісті про індіян у Соренто, Парижі, Дрезденї в Берліні.

Токвіль каже, що відвідати Америку найбільше спокушувала його цікавість побачити, як далеко сягала тоді европейська цивілізація, а теж побувати серед індіян, які воліли втекти в найдальші пущі, замість піддатися цьому, що білі зовуть приємностями суспільного життя. Фармери-піонери говорили йому: „Десять-літ тому були індіяни тут, там п'ять літ тому, а там далі ще тому два роки". „Тут, — говорив інший, — збиралися ірокези на велику раду". „А що ж сталося з індіянами?" — спитав Токвіль. — „Індіяни забралися кудись поза Великі Озера. Ця раса зникає. Вони не надаються для цивілізації, цивілізація вбиває їх". „Старовинний нарід, перший правний власник тієї частини світу никне день за днем на наших очах, мов, — каже автор, — роса на сонці".

Так то у пошукуванні „диких" людей і їх пущі промандрував Токвіль із своїм приятелем Бомонтом 3600 миль, віддаль від Ню Йорку до Ґрін Бей по другому боці озера Мишиґен.

„Я сподівався, що зустріну тубільців, загартованих завдяки ловам, що вони виглядатимуть наче викуті з бронзи. Індіяни, яких я бачив, були невеличкі на зріст, барва їх шкіри була темно-бронзова, замість мідяно-червоної, чорне волосся спадало на шию і на плечі дивно твердавими локонами. Виглядали вони знищені цивілізацією". Увечері вийшли в околицю Боффало. Біля останніх домів побачили молодого індіянина, що лежав на землі наче неживий. Індіяни, що проходили мимо (були підпиті), не цікавилися ним. До лежачого підійшла молода індіянка, приглядалася йому пильно. Коли переконалася, що він ще живий, старалася пробудити його. Коли ж це не вдалося, мов ошаліла била його по голові, топтала його ногами. Токвіль і Бомонт наказали їй забратися. Послухала, при чому зареготалася здорово. Ніхто не хотів рятувати нещасного, хоч Токвіль обіцював заплатити. Американці говорили Токвілеві, що може цей молодий індіянин і вмре, але з їх говорення було пізнати, що вони думали: „Що варте життя одного індіянина?" Говорили: Ми проганяємо індіян не насиллям, як це робили еспанці в Мексику. Число індіян щодня меншає не тому, що ми їх поборювали, лише тому, що ми продаємо їм дешево горілку. Щороку гине їх багато завдяки алькоголеві. Ця країна належить нам. Бог, який відмовив правним її мешканцям таланту, призначив їх на неминучу загибіль. Справжніми власниками цієї землі є ті, які вміють використати її багатства".

Озером Ірі приплили подорожні до Дітройту. Це було невеличке містечко, засноване єзуїтами 1710 р. посеред лісів. Жило тут ще багато французьких родин. „Коли б ми хотіли бачити лише ліси, то власник гостинниці в Дітройті мав би рацію, що не

---

* Токвіль Алексіс (1805-1859) член Французької Академії, був послом до парляменту й міністром закордонних справ. Подорож по Америці відбув 1831-го року із своїм другом Бомонтом й описав її у книжці "Quinze jours dans le desert" („П'ятнадцять днів у пущі".). Крім того треба ще згадати його книжки „Демократія в Америці" та „Старинний режим і революція". В Теннессі зимою захворів на запалення легенів і помер на сухоти 1859-го року на 54-му році життя. У книжці „Демократія в Америці" Токвіль на 140 літ випророкував, що доля 20-го століття буде в руках двох потуг: Америки й Росії. Коли Росія, — каже Токвіль, — поширює свою територію, насильно поневолюючи народи, то американці роблять це мирно, борючись із природою і встановляючи цивілізацію. Тут Токвіль трохи сам собі противорічить, бо кілька разів у згаданій книжці наводить слова піонерів, які йому говорили. „Ми винищуємо індіян дешевою горілкою. Сам Бог призначив для нас цю частину світу".

потребуємо далеко їхати, бо на одну милю від міста вже ліси й багна. З ліса чути дзеленькіт дзвінків, причеплених худобі на шию, щоб не загубилася в гущавині. Вечором добилися до Понтіяку. Це двадцять чистеньких, гарних хат, кругом безмежний ліс. Може за яких двадцять літ стане він справжнім містом. У гостинниці власник сказав Токвілеві: „Тут не так, як у Франції. У вас робітник дешевий, а земля дорога. У нас земля не коштує майже нічого, а людська праця дуже дорога. Я не радив би нікому поселюватися тут, хто не має бодай 150-200 дол. Морґ ґрунту коштує в Мишиґені не більше, як десять шілінґів, коли він ще необроблений. Це рівняється менше - більше платі за один день, отож робітник за одноденний заробіток може купити собі морґ землі. Але опісля починаються злидні. Еміґрант, що купив такий шматок землі, бере з собою корову, солене м'ясо, муку й чай. Коли поблизу є хата, його приймуть на час, поки не збудує своєї; коли хати нема, розіпне шатро. Зрубає найближчі дерева й будує яку-таку хату. Годівля худоби не коштує нічого, пасеться в лісі. Найбільше коштує оброблення землі, один морґ 3-4 дол. Садить бараболі, засіває жито, кукурудза вдається гарно на мочарах і в тіні дерев. Майже всі еміґранти і їх родини в першому році хворіють на лісову гарячку, звичайно восени. Від сусідів не можуть сподіватися помочі, лікар звичайно шістдесят миль далеко. Вони, як і індіяни, видужують або вмирають. Церкви спочатку нема, примандровують, правда, методисти. Тоді це велика новина. Сходяться люди з околиць на п'ятдесят миль з надовкола. Люди будують проповідницю, слухають Служби Божої. В пущі людина наче виголоджена за релігією. Европейці поселюються більше по містах, не мають відваги переживати всякі труднощі в пущі, так як англійці"

Вкінці Токвіль і Бомонт рішили добитися аж до Саґіно на Мишиґенському Півострові над Гуронським Озером. Радили їм звернутися в цій справі до містера Вільямса, який довгий час торгував у тих околицях із індіянами чіпсвейського племени. Коли спитали його, чи не буде грозити їм небезпека, якщо проїжджатимуть тією індіянською територією, то Вільямс відповів з обуренням: „Ні, ні! Можете спокійно їхати туди. Я спокійніше сплю серед індіян, ніж серед білих!" Це було перше добре слово, яке почули про індіян від білого. В густо заселених містах люди згадували про індіян лише з острахом і погордою. Отож вибралися туди, щоб дістатися до Саґіно. Спершу їхали лісами, пущею. Одиноке почування, яке людина відчуває в такій квітучій, дикій пущі — це спокій, лагідне й мелянхолійне схвилювання, якась дивна відраза до цивілізації, прочуття, що за кілька літ европеєць повирубує ті дерева, що відбиваються на тлі неба і вод, а звірі, що живуть тут, мусітимуть тікати далі у ще глибшу пущу.

Далі їхали горбкованою околицею. Коли автор став на одному з горбів, щоб впиватися красою околиці, на своє здивування побачив індіянина, що виринув близько їх коней. Може було йому яких тридцять літ, високий, гарно збудований. На голові дві коси, гарно заплетені, зодягнений у синю куртку й червоні „міттас" (штанці). У правій руці мав довгу рушницю, в лівій — спольованого птаха. Зуби білесенькі, доказ, що не пережовує тютюну, як його американські сусіди. Коли обидва подорожні приглядалися йому, дивився на них спокійно й холодно. Коли ж побачив, що не мають ніяких ворожих намірів, усміхнувся. Спольованого птаха відступив їм за малу монету. Від'їхали, а коли за якої чверть години автор обернувся, побачив індіянина, що біг з-заду за конем із скорістю хижого звіра, не прискорюючи ходи. Як вони почали їхати скоріше, він прискорив біг. Бачили його то з правого, то з лівого боку коня, як перескаку-

вав кущі. Незабаром побачили, як із гущі виринуло дуло рушниці, а за хвилинку теж її власник, зодягнений по-індіянськи. Це був европеєць. Привітався з ними. Жив у пущі сам один. спитали, чи не боїться жити сам у пущі серед індіян. „Боятися індіян? Ні! Живу радше серед індіян, ніж серед білих. Індіяни кращі люди, ніж ми, само собою, якщо ми не затроювали б їх алькоголем". Вказали йому нашого індіянина, що стояв мовчки побіч. „Це чіпсвей, або як зовуть „сотер" (скакун). Його родина певно недалеко відсіля". Потім став розмовляти з індіянином у його рідній мові. Індіяни, говорив він, „занюхають" европейців більше як на триста миль і тікають усе далі й далі в пущу. Їх утеча перед білими створює свого роду пустелю, в якій нещасні вже не можуть жити, якщо не стануть займатися хліборобством.

За якої пів години доїхали до хати якогось іміґранта. Перед дверми хати розтаборилася індіянська родина і стара жінка, двоє молодих дівчат і діти сиділи при ватрі, на вугіллі якої лежала рештка свіжо спольованої сарни. Молодий індіянин вигрівався до сонця, біля нього качався на землі хлопчик. Тут пристанув теж індіянин, що ввесь час проводжав обох подорожніх і присівся до індіянської сім'ї.

Від'їхали. За яку годину побачили прочищене місце серед пущі, дві-три хати біля ріки Флинт. Коли підійшли до плота хати, що оточував її і хотіли перелазити, побачили там чорного ведмедя, що підвівся на дві ноги. Був припнятий на ланцюгу. У вікні показався чоловік, приглядався їм до світла місяця й мовив: „Ходіть, мої панове! Тріна, лягай! Це не злодії". Ведмідь відступив набік.

Переночували. Рано постановили йти далі. П'ятнадцятьмилева пуща відділює ріку Флинт від Саґіно, а дорога туди через неї була ледве помітною стежкою. Господар дав їм двох провідників, 13- і 18-літнього індіянина, двох братів. Старший звався Саґан Куіско, Він мав довгу рушницю й ніж, побіч нього ступав собака, більше схожий на лиса. Спитали, скільки мають заплатити індіянам за поміч. Відповіли по-індіянськи, а господар пояснив, що два доляри. „Бідні індіяни не визнаються на вартості грошей — сказав господар — тож дайте мені доляри, я їм заплачу рівновартістю". Дав їм мокасини й хусточку, що варта була може один доляр. Американці ошукують так не тільки індіян, — впевняє автор, — але й туристів. Обидва мандрівники посідали на коней, індіяни йшли, або радше скакали наче дикі коти почерез кущі та повалені дерева. Чим далі продиралися, тим більше зникали сліди стежки, протоптаної людськими ногами. Їхали вже п'ять годин, як старший індіянин зупинився і зробив риску на піску. Вказуючи пальцем на один кінець риски, викликнув: Міш кюте квинк!" (індіянська назва ріки Флинт); потім вказав на другий кінець, який назвав Саґіно, а вказуючи на середину риски, дав зрозуміти, що зробили половину дороги й повинні відпочати. Мандрівники не хотіли ще спочивати; їхали ще дві години. Тепер зупинилися біля якихось хаток, у яких не було нікого. Саґан уподобав собі авторову оплетену пляшку, яку годі розбити й поглядав на неї. Автор сказав, що дасть йому, якщо вестиме їх далі. Індіянин скрикнув „У-у" і бігцем пустився вперед. Сонце вже було низенько, як Саґанові пустилася кров з носа з виснаження й голоду. Токвіль сказав обом індіянам сідати на коней, а сам із приятелем ішов пішки. Любо було дивитися, як ті діти природи гарно держалися на конях. Коли вкінці добилися на кінець ліса й опинилися серед високих трав, індіяни кликнули тричі голосно. Із віддалі прийшла відповідь. За кілька хвилин показався на ріці індіянський човен, видовбаний з одного пня. Чоловік, що був у човні, зодягнений по-індіянськи. Говорив по-французьки, з нормандським наголосом. На запит Токвіля ска-

зав, що він „боа брюлє" (канадійський індіянин, себто метис). Ця раса метисів жила тоді вздовж усієї граничної полоси Канади і ЗСА. Переправив їх на другий беріг ріки, переночували в якійсь хатині. Ранком побачили, що тут було село Саґіно. Було там кілька хат і індіянських віґвамів, наче стіжки. Побіч перевернений плуг, воли, що самі верталися з праці й кілька напівдиких коней. Саґіно, це була остання місцевина, заселена европейцями на північному заході півострова Мишиґен. Жило тоді в Саґіно всього тридцять чоловіків, жінок, старців і дітей. По обіді відвідали найбагатшого мешканця містера Вільямса в його крамниці. Продавав індіянам маловартісні речі, ножі, скляні перли, сережки. Прикро було дивитися, як поводяться і як ошукують тих нещасників цивілізовані европейські брати. Але треба признати, — каже Токвіль, — що европейці говорили про індіян: „Це добрі, нешкідливі люди, тисяч разів менше злодійкуваті, ніж білі".

Із Саґіно обидва мандрівники вернулися самі.

З ВІРШІВ ТАРАСА МЕЛЬНИЧУКА

НАРОДЖЕННЯ

I

Промениться земля, промениться
надхнення травою зеленою.
Червоні, жовті і сині птиці —
птиці народження в'ються над нею.
А земля промениться, серцями озвучена,
їй радісно так, мов народжує геніїв.
А було ж, полонили її, мордували, мучили
за віру руську, за бунтарство.
Мучили, стільки криваво мучили,
сповивали залізно неволею,
шмагали злісно недолею,
а вона оживала серцями озвучена,
а вона не продалась ні німцю, ні турчину.
Рідна моя, висока, нескорена,
з русиганської віри,
з русиганського кореня.
Стоїть.
Задивляється в даль осокорами.

II

Народжуймося!
Народжуймося — лише від роду не відроджуймося.
Це мудро — стати початком продовження.
То не смерека, що не дасть пагіння.
Не сонце то, що не викрешує проміння.
То не народ, чий дух не зазоріє в поколіннях.
Народжуймося!

ТАРАС МЕЛЬНИЧУК, західньоукраїнський поет, робітник, народжений 1942 р. в с. Яблунові на Косівщині. Автор виданої 1967 р. у в-ві „Карпати" збірки поезій „Несімо любов планеті" і недозволеної для видання совєтськими цензорами збірки „Чага". Засуджений в червні 1972 року в Івано-Франківському на три роки ув'язнення.

Повстянички

написав Василь Чапленко

Коли добродій Ваврик замовляв на зиму для своєї дружинви пояркові повстянички, у нього з нею сталася невеличка сутичка. Він хотів був замовити ч. 41, та пані Зоя, його дружина, взяла це за образу:

— Хіба в мене ноги, як у верблюда?

Крім того, вона викинула йому на очі при цій нагоді його „безсоромну звичку" придивлятись до ніг іншим жінкам. Він бо якось необережно в її присутності пожартував був, що йому подобаються в жінок маленькі ніжки. А пані ж Зоя, на нещастя, мала не такі ноги...

Ставивши свій спокій вище за будь-які повстянички, добродій Ваврик відмовився від своєї попередньої думки і замовив повстянички ч. 39.

Через місяць після цього в родині Вавриків було справжнє свято. Пані Зоя мала в руках чудові, як іграшка, біленькі пояркові повстянички, обшиті на нісках і задниках чорною шкірою, пробувала їх, утішалась без міри тим, що такі повстянички будуть тільки в неї і що їй усі жінки заздритимуть.

Зворушена подарунком і своїми думками, пані Зоя щиро поцілувала свого чоловіка.

— Ти... любий! — прошепотіла вона.

Правда, повстянички трохи тиснули, але пані Зоя сподівалась, що вони розносяться.

Довідавшись про те, що повстянички „тіснуваті", добродій Ваврик відчув у грудях тривогу за свій майбутній спокій, але, дороживши наявним спокоєм, вважав за краще підтвердити вголос жінчину думку про те, що чобітки розносяться.

Увечері того ж таки дня щасливе подружжя зібралось до театру, на оперу С. Артемовського „Запорожець за Дунаєм".

Пані Зоя взулася в нові повстянички, запнулася білим шаликом, надягла чорне смушеве пальто. У цьому вбранні вона стала схожа на білоголову і білоногу лапату голубку. І так, як піряна окраса на ногах у голубки робить ті ноги кокетливо-чарівними, так білі, м'якенькі повстянички, що підкреслювали вгорі чорною шкіряною обшивкою повні литки, робили чарівними ноги пані Зої. Усяке тепер могло подумати: „Лит-

ки в неї повні — це добре, а ноги маленькі, тільки сховані у м'якеньких повстяничках . . ."

Грудневий вечір сухим морозом холодив щоки, робив чутнішим густе гудіння та дзвінки-перестороги трамваїв. Місто сяяло тисячами вогнів, кресало синіми спалахами трамвайних дротів. Стояв бадьорий гомін публіки, що, прогулюючись, весело шаруділа підошвами об сухі від того ж таки морозу хідники.

Пані Зоя йшла під руку з своїм чоловіком і гордо позирала на всіх зустрічних. Коли вони входили в світляне кружало ліхтаря або в ясну смугу, що падала з якогось незатуленого вікна, нові повстянички аж засвічувались білістю, і, здавалось, усі зустрічні звертали на ту білість увагу. Інакше сказавши, звертали увагу на пані Зою в білих пояркових повстяничках.

Повстяничики й тепер тиснули, але пані Зоя заспокоювала себе тим, що це тільки на початку, поки розносяться.

Проте ноги таки добре поболіли, поки вони, подружжя Ваврики, дійшли до трамваю. У трамваї ноги пані Зої трохи відпочили, і вона після цього, приїхавши до театру, досить бадьоро увійшла в ясний блиск та сяйво вестибюлю.

Людей було повно. У вестибюлі й фойє роїлось і гуло, як у вулику. Усі були пишно повдягані, особливо жінки. Але ж ні в однієї з жінок не було таких чудових повстяничків, як у пані Зої! Коли вона лишила своє пальто в ґардеробі, білі м'якенькі повстянички на її ногах, як лапату окрасу з пір'я на ногах у голубки, стало ще видніше.

І пані Зоя, справді, голубкою забуркотіла біля свого чоловіка, йдучи обік нього в потоці публіки, і заразом оглядалася на інших чоловіків — чи дивляться на нову красу її ніг.

Тільки ж не довго довелося їй тішитись. По якомусь часі вона з жахом мусіла сама собі признатись, що в цих повстяничках навряд чи доведеться їй ходити: повстянички тиснули дедалі дужче. Ба більше: вона мусіла вже тепер зректися втіхи ходити в фойє і сказала чоловікові, щоб він вів її на місце.

Добродій Ваврик догадався, чому його дружині так раптом і так рано захотілося сідати, злякався за свій спокій, але не виявив цієї своєї тривоги ані словечком.

Тільки ж цим разом і сидіння не зменшило мук бідної жінки. Ноги в теплому поярку нагрілись, і їх просто пекло вже. З цієї, либонь, причини їй почало набігати серце на акторів, що чомусь довго не починали. Та й публіка була не краща: гуляла собі спокійно в фойє і не звертала аніякісінької уваги на те, що так довго не починали.

Коли, нарешті, після цілої вічности чекання завіса розсунулась і почалося дійство, пані Зоя з роздратуванням відзначила „партацьку" гру акторів. Вони карикатурно перебільшували смішне й кумедне в тих образах, що їх удавали. Коли Іван Карась ішов додому, удаючи п'яного, майже не можна було дивитись: так він безглуздо варнякав та кривлявся. Людину з добрим смаком така гра могла тільки обурювати, а не смішити. На жаль, і публіка поводилась якнайдурніше: реготалась, як божевільна. Та найприкріше пані Зої було те, що її рідний чоловік був такий самий дурень, як і всі інші: і він реготався на ввесь рот. Аж вона мусіла його оханути.

— Ну, чого ти так дико регочешся?! — просичала в нього над вухом, ледве стримавшись, щоб не додати й уголос: „дурню".

Добродій Ваврик здригнувся — струснув із себе солодку ілюзію веселого, безтурботного сміху, ніби прокинувся із сну, і злякано глянув на дружину. Дружина була похмура, а в очах її він укмітив спалахи гнівних блискавок.

І сердешний чоловік, зрозумівши, „вже починається", побоявся далі не тільки реготатись, а й дивитись на „партацьку" гру нездар-акторів, щоб не дратувати такою дурною поведін-

кою свою дружину. Бо він попри все таки любив її і щиро не хотів збільшувати її мук.

Нарешті катування сміхом бідної пані Зої скінчилось: завіса закрила „партацьку" гру, а світло в залі засвітило на обличчях у глядачів певний відпочинок від того дурного сміху. Публіка потоптом рушила в фойє, до буфету...

— Може б, і ми пішли трохи пройтися? — запитав обережно добродій Ваврик свою дружину. Але дружина глянула на нього поглядом, повним люті й ненависти.

— Ти... ти людина без серця!

І бідолашний чоловік, потерпаючи вже всією істотою, сумно вмовк. А він же ще й не уявляв усіх мук своєї бідної дружини! Не догадувався про те, що її білі, м'якенькі пояркові повстянички перетворилися для неї на залізні, розпечені на вогні чоботи, що їх уживала за Середньовіччя свята інквізиція, щоб виганяти дияволів із грішників. Пані Зоя, видима річ, не була грішниця, але прокляті повстянички її так само тисли, пекли, ламали пальці живцем. Від страшного болю в ногах їй двоїлося ввічу, білястосвітлі кулі лямп на стінах та льожах рясніли в подвійній кількості, голова лисого добродія, що сидів у другому чи третьому ряді від них, теж показувалася їй трохи чи не двома такими кулястими лямпами...

І бідна пані Зоя не витримала цього останнього, зорового чи що катування. Уже тоді, як утретє — тричі раз за разом — погасили світло, закликаючи публіку заходити до залі, вона скомандувала:

— Додому!

І, ставши на ноги, у сто, у двісті разів збільшила свої муки.

Добродій Ваврик підскочив перелякано й собі, готовий до послуг своїй любій дружині-мучениці.

А потім вони пішли до виходу, назустріч усій публіці, що потоком уливалася до залі і розливалася по своїх місцях. Люди здивовано скидали на очі „протитечійну" пару, мовляв: „Що за диваки! Ідуть геть, не додивившись до кінця таку чудову виставу"... Далі ґардероба... здивований погляд ґардеробниці... вестибюль із змерзлим біля вихідних дверей одвірником... А відтак вони опинилися в синьо-золотому світі нічного міста. Коли вони вийшли з холодного сяйва театрального під'їзду, добродій Ваврик спробував був полегшити муки своєї дружини тим, що хотів узяти її під руку. Але вона визвірилась на нього, як на найбільшого ворога.

— Не займай мене! Дурень! Ти справжній кат! Казав: „Розносяться"...

І, зірвавшись з місця, пані Зоя швидко пішла в напрямі до трамваю. Збитий з пантелику чоловік ледве поспішав за нею.

Що пані Зоя переживала в трамваї, він тільки приблизно догадувався. Бачив тільки, як вона мінилася на виду — то блідла, то червоніла.

Вийшовши з трамваю, пані Зоя теж спочатку спробувала була піти швидко, та потім раптом кинулася до поблизького паркану, сіла-впала на цементовий підмурок — і... ридма заридала.

Переляканий добродій Ваврик не знав, як йому бути. Тупцявся біля своєї дружини, заходив то з того, то з того боку. Кінець-кінцем, йому спало на думку понести її і так полегшити її страждання.

— Зоєчко! — загомонів він улесливо. — Я понесу тебе... Чуєш? Пам'ятаєш, як я тебе колись, перед одруженням носив? Приспівував: „Я ж тебе, вірная, аж до хатиноньки сам на руках донесу" — і носив.

Пані Зоя прислухалась, перестала плакати.

— А чому б і ні? — переконував далі зрадуваний цим добродій Ваврик. — Людей тут немає... Та й темно, хоч кого й зустрінем...

І він підвів свою кохану дружину на ноги, взяв обережно нижче стану, як беруть звичайно, коли когось на руках несуть, та й підніс у повітря, як скарб дорогий. Пані Зоя обхопила його руками за шию, припала головою до його голови. Зібравшися з си-

лами, добродій Ваврик швидко поніс її в темряву передміської вже вулиці. Але майже з перших ступнів відчув, що тепер він уже не зможе нести її так, як колись носив: вона ж тепер важила сімдесят кілограмів. А далі відчув, що руки його терпнуть, слизький смушок жінчиного пальта вислизає з його долонь... відчув, що ще трохи — і впустить... Зробив розпачливе зусилля, щоб не впустити — і з усього маху... нелегко поставив жінку на ноги. Ніби стовбуром об землю гепнув... Від того зусилля сам мало не впав... поточився, але втримав рівновагу.

Пані Зоя зойкнула від болю, поточилась також, але водночас розмахнулась у темряві рукою та й приліпила гарячого ляща чоловікові на щоку...

...Як вони після цього помирились і добились додому, це покрила темрява неосвітленої передміської вулиці. Знов показались вони на видному аж у світлі свого власного мешкання. Тут добродій Ваврик кинувся передусім роззувати свою дружину-мученицю — здіймати з її ніг новенькі, м'якенькі повстянички. Коли він це робив, не один раз було так, що він міг ще раз чи двічі впіймати доброго ляпаса. Проте, кінець-кінцем, повстяники були з ніг пані Зої постягані, і мир та спокій у родині були цілком відновлені.

Через деякий час пані Зоя сиділа на м'якому тапчані, підібравши під себе намучені ноги. А щасливий чоловік підносив їй, як хворій, гарячу каву, смачне печиво...

Упіймавши зручний момент, пані Зоя вхопила свого чоловіка за голову і палко поцілувала його в чоло.

— А знаєш, Васильчику, — мовила радісним голосом, — я така щаслива, що я вдома! І мені аж ніяк не шкода, що ми не добули в театрі до кінця. Актори ж грали неможливо...

— Препаскудно, — згодився чоловік.

— І я це не тому так кажу, — вела мову пані Зоя далі, — що мені ноги боліли, а тому, що грали, справді, жахливо...

— Звичайно. Ти, Зоєчко, маєш цілковиту рацію.

Пані Зоя ще раз ухопила свого любого чоловіка за голову і, прихиливши до себе, дзвінко його вже в губи поцілувала. А поцілувавши, сказала:

— Ти в мене, Васильчику, надзвичайний!

СКИТАЛЬСЬКІ УСМІШКИ

ВІРНИЙ ПРИЯТЕЛЬ

Скиталець-селянин розповідає в парку своєму землякові:

— За всі роки життя на еміґрації я мав одного направду щирого друга: з ним я тікав з дому, пробивався через Словаччину, працював у бавера, а потім спільно пхав біду в таборах... Якби ви знали, як мені важко було з ним розставатися, залишати його в Европі!

— Ви можете спровадити його до Америки, коли це така добра людина, — потішив його земляк.

— Та ж це не людина — то моя коняка!

КРАЇНА ВСІХ МОЖЛИВОСТЕЙ

До книгарні „Сурма" в Ню Йорку зайшов молодий ще тоді поет Леонід Лиман та й каже:

— Тепер я переконався, що Америка є справді країна тисячі можливостей: сьогодні, наприклад, сказали мені на роботі, що я називаюся „Лаймен".

ЛЕГКИЙ „ДЖАБ"

Новоприбулу до Ню Йорку пані Марію Донцову зустрів мистець Микола Бутович такими словами:

— Як ся маєте?.. Вже щось робите?

— Так, — відповіла пані Донцова, — роблю довги.

ДИВНИЙ ПІСТЬ

написав Віталій Волков

Ап-ап-апчхи! Апчхи!... Га-а-а... — розляглося по хатині так сильно, що дитина в колисці прокинулася і заплакала.

Охрім провів рукою під носом туди і сюди, а решту рукавом стер.

— Чого це так кихається мені сьогодні? Може забагато гною нанюхався, як викидав з хліва, чи що?

— Це на щастя, Улянко! Візьми поколиши її трохи, то зараз засне... — кинула жінка Палажка до старшої донечки і знов до Охріма. — Так і небіжка тітка Домаха казала, що коли кихається на багатий вечір, то неодмінно щастя прийде.

— І ти віриш у бабські забобони? Ех, Палажко, не мали ми з тобою щастя і не будемо мати. Так в злиднях і доживемо свого віку. Сама ж бачиш — діждалися багатого вечора, а їсти нема чого. Ще добре, що вареників з капустою зліпила та якийсь там узвар із сушених гниличок до куті зварила.

— А мій узвар навіть трохи солоденький, бо я вкинула туди дві грудочки цукру.

— Де ж ти його вискібала?

— А на Покрову в Селищах. Пам'ятаєш стару Мокреню? Для дітей дала. А я дітям по кусочку, а решту й сховала.

Вона сіла поруч Охріма, що сидів на ослоні біля печі і дивився на вогонь.

— Пригадуєш Покрову? Сонце ще так пекло тоді, що старий Максим навіть кожуха скинув з себе. І от щойно три місяці пройшло, а ти подивись, що надворі робиться.

— Страшенно мете! Кажу тобі, така завірюха, що й світу Божого не видно.

— От тобі й багатий вечір! Не один десь блудить та кляне, а як стомиться, то впаде — і тоді уже кінець...

Їхні діти, Дмитро чотирнадцяти і Михалко дев'яти рочків вовтузились на причах, бо Михалкові все хотілося зіпхнути брата на долівку. П'ятирічна Мар'янка сиділа недалеко і реготала, дивлячись на них. Раптом вона замовкла і показала пальцем на покут, де стояв дідух на сіні.

— Цого той дідуньо хоче?

Хлопці подивились туди і собі зніяковіли. Дійсно, за столом на покуті сидів сивий дід з довгою бородою і

пильно придивлявся до дітей. Дмитро зіскочив з прич і підбіг до мами.

— Мамо! — зашепотів він на вухо. — Там за столом якийсь дід сидить.

— Де?.. Охріме! Хіба ти не бачиш? Таж у нас гість сидить. Чом ти його не вітаєш? — а сама подумала. — „Де ж він тут узявся? Як міг зайти до хати, щоб ніхто не почув?"

Це й Охрімові видалося дивним.

— „Так забалакались, — подумав, — що й не бачили, як хтось до хати заліз".

— Щасти, Боже, діду! Спасибі, що до нас завітали! Будьте гостем... Тільки... — він зиркнув на Палажку. — Тільки чим вас гостити? Що ти там маєш, Палажко?

— Та що унас є? От вареники з капустою та узвар з кутею...

— А ви не турбуйтесь, — дід підвівся. — Дозвольте я вас поздоровлю з щедрим вечором. Дай вам, Боже, щастя та здоров'я, та щоб діточки на славу повиростали... Я зайшов до вас, щоб трохи відпочити з дороги та обігрітись. Я не голодний. Я маю з собою що їсти. Можу навіть і з вами поділитись.

Він перехрестився до образів тричі, потім поклав на стіл свою торбу і витягнув з неї великий буханець білого хліба, а за ним — печене порося. В хатині приємно запахло. Діти позривались і мерщій до столу.

— Тут для нас усіх вистачить. А це, — дід поставив на стіл пляшку з медом, — буде до куті.

— „Невже дід правду каже, що ми будемо це їсти?" — промайнуло всім у голові.

— „І чому це якраз порося? — думали Палажка з Охрімом. — Таж сьогодні не Великдень, а Новий Рік?"..

А діти зареаґували по-своєму.

— Найсмачніше оце місце. Припечене. Бачиш, Михайлику? — завважив Дмитро тоном доброго знавця.

— Я хочу плипецене... Мамо, дай мені плипецене! — вхопила Мар'янка свою маму за спідницю.

— Діти, відійдіть від столу! — гримнув Охрім. — Вас покличуть, коли треба буде.

— Нічого, нічого. Таких і Христос благословляв. Сідайте, дітки, біля нас. Будемо разом вечеряти, бо уже й пора. А ви, господиню, дайте мені ножа, щоб покраяти хліб святий та це грішне порося.

— Мамо, я хочу плипецене! — не вгавалась Марійка.

— Сиди тихо, бо зараз дістанеш.

І півгодини не минуло, як від хліба та поросяти лише спомин залишився. Закінчили вечерю узваром з медом та кутею. Охрім ще й студеною водою запив.

— От я уже і відпочив, і нагрівся. Хвалити Бога, що в такій гарній родині повечеряти довелося. А тепер пора і в дорогу. Дякую вам за хліб та за сіль!

— На здоров'ячко... Та куди ж ви проти ночі та ще в таку завірюху! — протестували господарі. — Краще у нас переночуйте, а ранком підете, як стихне.

— Ні, не можу. Ще сьогодні я мушу дістатись до Дорогобужа.

— До Дорогобужа? Таж це далеко. Це дуже небезпечно в таку погоду.

— Надворі вже тихо. Не бійтеся.

Охрім покрутив недовірливо головою і вийшов з хати, щоб перевірити. Дійсно надворі вже стояла зоряна ніч і тільки кучугури снігу нагадували про недавню метелицю. Охрім постояв, подивився на свій хлів, щось, мабуть, добре подумав, бо усміхнувся, і вернувся до хати.

— Метелиці вже нема. Випогодилось. Знаєте що, діду? Я вас відвезу до Дорогожуба.

Палажка подивилась на Охріма здивовано, але не заперечила.

— Я з вами, тату, поїду! — обізвався Дмитро.

— І я, і я! — закричали діти.

— І ти, Мар'янко, поїдеш?

— Ні, я сце хоцу меду.

— Дмитре, одягайся! — вирішив Охрім. — А ви всі лягайте спати. Ми скоро вернемось. Ви, діду, посидьте ще трохи, поки ми коня запряжемо в сани.

Сани були коротенькі, тому посідали один поруч одного. Дмитра взя-

ли досередини. Всі перехрестились, і Охрім шарпнув за віжки.

— Вьо-о-о, булана!

За селом не було стільки снігу, як у селі, і дорога була майже чиста. Тільки де-не-де трохи поперемітало. Від'їхали може зо три кілометри, як дід вхопив Охріма за руку.

— Обережно! Там щось лежить на дорозі.

Охрім здержав кобилу.

— Де? Я не бачу.

Але дід не відповів, виліз із саней і пішов наперед. Охрім за ним. Дід прогорнув трохи сніг — видно очі мав, як у кота — і перед очима Охріма показалось щось темне. Дід ще розгорнув і вийняв із снігу щось замотане не то в теплу хустку, не то в рядно або й ковдру. Мовчки передав Охрімові і потім сказав:

— Занесіть в санки і трохи відігрійте.

Охрім узяв цей невеликий тягар і поніс до саней. Там поклав на своє місце на соломі і почав розгортати. Рука намацала щось м'яке, яке трохи заворушилось. Відрухово відтягнув руку, і в тій же хвилині почулось тихе, наче хрипке: „А-а-а . . . а-а-а . . .

—Тату! Геть чисто, як дитина плаче! — завважив Дмитро.

Охрім ще раз почав мацати. Сумніву не було.

— *Присяйбо, дитина!* — підтвердив Охрім. — Ти, Дмитре, лягай біля неї та хухай добре, а я вас рядном накрию, щоб було тепло. А де дід?

А діда мов корова язиком злизала. Наче крізь землю запався.

— „Дивись! Побачив, що дитина, і змився. Певно свідком не хоче бути, що так скоро зник. Але це недобре. Може старий загинути в дорозі. Треба догнати і довезти", — міркував Охрім, але як проїхав з кілометр і діда більше не здибав — передумав і завернув кобилу.

Палажка, як побачила, що її Охрім вніс у хату, то так руками й сплеснула.

— Де ж ти взяв цю дитину?

— На дорозі в снігу бідненьке лежало. Я його розтер трохи, а потім поклав біля Дмитра, щоб грів та хухав. А тепер, бачиш, уже й посміхається. Але воно може голодне, то дай йому трохи молока.

— Нема вже молока. Решту допила наша Ювгінка . . . Це що: хлопчик чи дівчинка?

— Здається, хлопчик. Та ще який здоровий. Побіжи до Олени — може дасть трохи молока. Скажи, що відроблю.

Як кажуть, про вовка помовка, а він у хату. Не вспіла Палажка хустку напняти на себе, як на порозі з'явилась сама Олена.

— Ще не спите? А це ж ти куди вибралась? — звернулась вона до Палажки.

— Та до тебе. Охрім дитину знайшов на дорозі. Хочу погодувати, та не маю чим. Може позичиш трохи молока?

І Палажка розповіла їй пригоду з дідом та дитиною. Одного ніяк не могла второпати: звідкіля взявся той дід і чому він зник так несподівано.

— Це напевно якийсь характерник, — впевняла Олена.

— А я думаю, що то святий Миколай.

— Ще б пак — усміхнувся Охрім. — Ти думаєш, що святий Миколай так зараз і почне турбуватись тобою та печені поросята до хати приносити? І без тебе він має над чим думати.

— Та я не про себе кажу, а про дитину. Навмисне витягнув тебе з хати, щоб дитину забрав та врятував від смерти.

Охрім тільки плечима знизав. Олена довго розглядала дитину та убрання на ній і щось дуже зацікавилася вовняною хусткою, в яку була дитина замотана. Вона її і туди, і сюди, і на світло, і в руках. А потім як не сплесне в долоні:

— Ой, Боженьку мій! Та ж це Тетянина хустка.

— Якої Тетяни?

— Та тої, що в дворі Воскодавського пана за мамку при дитині служить.

—Невже це панський синок? Щось мені не віриться . . . Це неможливо — не погоджувався Охрім.

Щойно ранком вияснилася вся справа. Отже, Воскодавський пан, що був удовцем, їздив з дитиною на зустріч Нового Року до своєї сестри і по дорозі, видно, Тетяна задрімала і випустила дитину з рук, а вона і впала в сніг, а що була тепло зодягнена, то й не замерзла, тим більше, що зверху прикрило її снігом. Цілісіньку ніч проїздив пан, шукаючи в полі свого сина. Очевидно, що мамку відразу вигнав та ще й загрозив під суд віддати, хоч і сам був винен, бо також задрімав. Уже хотів на себе руку наложити, як з'явився Охрім з дитиною.

Радощам у дворі не було кінця. Пан дав Охрімові сто золотих та приобіцяв, що навесні подарує десять десятин цемлі під лісом і побудує йому нову хату з хлівом, а на придачу ще дасть пару коней з возом та реманентом. В кінці додав, що коли Охрім погодиться доглядати половину панського лісу, то діставатиме за це окрему платню.

Мамці Тетяні пан простив і забрав її назад до дитини.

— А що? — докоряла Палажка Охрімові. — Я не казала тобі, що тітка Домаха правду говорила? От і по її вийшло. А ти зараз: бабські забобони . . .

УНСОЮЗ В КОЛОМИЙКАХ

КУМ — ОРГАНІЗАТОР

Ой, не той-то, брате, кум
Що добре кумує,
Але той, що для Союзу
Дітей іншурує!

Ой, не той-то, брате, кум
Що йде на христини,
Але той, що з рук не пустить
Жадної дитини!

Ой, не той-то, брате, кум
Що лиш п'є горілку,
Але той, що з рук не пустить
Парубка ги дівку!

Ой, заграли музиканти
В скрипки яворові:
Пішов кум до куми
В справі Союзовій!

Як тя, брате, не пускають
Дверима до хати,
То ти, брате, лізь вікном —
Душегку дістати.

Як дістанеш одну душу,
То й дістанеш другу.
Будеш мати перед Батьком
Велику заслугу!

Ой, заграли музиканти,
Загриміли бубни:
Народився наш Івась
У саме полудне!

Охристили Івася,
Файне ім'я дали,
І в Дитягий Департамент
Хлопця записали.

Записали в Департамент
Та й зробили знімку,
І в „Трибуні" помістили
Ще одну дитинку!

Ой, щасливий, брате, кум,
Що скінгив роботу:
Що в кишені вже тримає
Дитягу грамоту!

Папай

ДИВОЦВІТ

(про сліпого письменника-самородка Василя Єрошенка)

написала Валентина Єрмоленко

Дорогі читачі, не знаю, чи хто з вас чув про нашого земляка, про сліпого письменника-самородка, мандрівника, етнографа, казкаря і мовознавця — поліглота, клясика японської літератури Василя Єрошенка? Уперше згадка про нього в совєтській пресі промайнула наприкінці 1966 року в статті Станислава Тельнюка „Сторінками історії" („Літературна Україна" з 20 грудня 1966 року).

Цей широковідомий і шанований в Японії та Китаї письменник „Айлосяньке" — наш славний земляк, українець з Обухівки, Василь Єрошенко, доля і непосидюща вдача якого занесли його далеко на чужину, де й промайнула у невтомних мандрах та праці майже половина його напівлеґендарного життя. За натурою він спадкоємець славних, волелюбних сліпих українських кобзарів, що мандрували світами, даруючи людям пісню, думу і твердість духу. Поклик крови владно вабив його в далекі краї, не давав засиджуватися на одному місці. Англія, Франція, Японія, Індія, Бірма, Сіям, Китай, Середня Азія, Чукотка — де тільки не довелося побувати Василеві Єрошенкові! І скрізь він лишив по собі добрий слід.

Проте, у себе на батьківщині, зокрема на Україні, всебічно обдарований письменник, великий гуманіст був зовсім незнаний. Літературні слідопити, дослідники творчости великого Лу Сіня йшли слідами цього загадкового чоловіка. Літературознавців-сінологів зацікавила лірична новеля Лу Сіня „Качина комедія", в якій письменник із щирою теплотою і симпатією змалював нашого сліпого поета, з яким заприятелював у Пекіні. Понад чверть століття тому журналіст В. Рогов переклав цю новелю. У перекладача мимохіть виникло запитання: хто ж він, цей таємничий герой Лу Сіня? Рогов силкувався розгадати таємницю, але марно. Услід за В. Роговим рушив слідами Єрошенка літературознавець Р. Бєлоусов, що впорядкував першу збірку творів Єрошенка „Серце орла" (Білгород, 1962 р.). І ось поступово почало вимальовуватись дивовижне життя нашого славного земляка . . .

Василь Єрошенко народився 31 грудня 1899 року (за нов. ст. 13 січня 1900 року) в селі Обухівці на Київ-

щині в заможній селянській родині. Мавши чотири роки, Василько захворів на кір. Його бабуня з найщирішими намірами понесла хлопчика у лютий мороз до церкви, щоб „батюшка" зцілив його свяченою водою. Хлопчик застудився, хвороба загострилася, і внаслідок тяжкого ускладнення Василько осліп. У його дитячій пам'яті зберігося лише невиразний спогад про ясне, блакитне небо, про білих голубів над дерев'яною сільською церквою і обличчя матері . . .

Сліпий хлопець ріс дуже допитливим і жвавим. Годинами блукав у навколишніх лісах, прислухуючись до співу пташок, шелесту дерев, сюрчання коників у густій траві. „Я завжди відрізню жорстоку мову дуба від скоромовки осики, запах лісових квітів від квітів польових", — писав він згодом у листі до друга.

Якось батьки взяли малого Василька з собою на осінній ярмарок у Старому Осколі. Тут він уперше в житті почув справжню музику у виконанні оркестри. Ця несподівана зустріч із „світом думок і почуттів у звуках" глибоко вразила сліпого хлопчика. Довго потім згадував він свою першу зустріч з музикою і умовляв батьків вчити його грати. Нарешті батьки задовольнили бажання сина — з семи років Василько починає вчитися грати на гітарі й скрипці. Вчиться невтомно, до самозабуття. У хлопчика виявився надзвичайно добрий слух. До хати Єрошенків почали сходитися мешканці Обухівки, щоб послухати гру малого скрипаля. На все життя полюбив Василько музику, і гітара та скрипка стали його нерозлучними друзями на довгі роки. Згодом він навчився грати і на фортепіяні.

Частенько увечері, коли сутінки огортали дім, дерева і вулицю, брав він до рук свою улюблену скрипку. У тонких, нервових пальцях — смичок. Він схиляв голову і наче до чогось прислухався. Минала хвилина, друга. Помах руки — і чарівна мелодія сповнювала помешкання. Здається, бринів у ній гомін рідних дібров, і різноголосий спів пташок, і миротворне кумкання жаб . . . І все — імпровізація . . .

Послухавши якось гру Василя, відомий скрипаль Ерденко, який жив тоді в Старому Осколі, сказав: „Цей музика грає серцем, а серце його, видно, багато чого може розповісти людям . . ." І не помилився.

Коли Василькові минуло 9 років, батьки віддали його в школу-інтернат для сліпих дітей у Москві, де він навчався не лише грамоти за системою Брейла та ремесла, а й основам музики. Отож, Василь міг поглиблювати свої музичні знання. Але у Василя було ще одне захоплення — казки. Швидко опанувавши в школі абетку для сліпих, він частенько читав уголос книжки тим дітям, яким грамота давалася важче. А коли геть усі книжки з шкільної бібліотеки були перечитані, Василько почав сам вигадувати казки. Розповідаючи їх своїм однокласникам, для переконливости він шарудів сторінками, немовби читав . . .

У школі панувала гнітюча атмосфера черствости, бездушної казенщини, шовінізму, але Василько, дотепний, розумний хлопчик, терпів все це, хоч мав нестриманий потяг до волі. У 1908 році Василь Єрошенко успішно закінчує Московську школу і починає виступати в оркестрі сліпих. За короткий час по закінченні школи об'їздив чимало великих міст Росії з концертами. Та обдарованого, допитливого юнака таке життя почало гнітити: він страждав через брак книжок, неможливість вчитися далі, поповнювати свої знання.

Незабаром доля усміхнулася Василеві. У ресторані, де він грав, часто обідала вчителька чужоземних мов. Вона звернула увагу на білявого, стрункого юнака з дивним нерухомим поглядом великих синіх очей і познайомилась з ним. Від неї хлопець дізнався, що в Лондоні є Академія Музики для незрячих. Василь почав благати свою знайому допомогти йому. Вона приобіцяла, хоч в душі мало вірила, що хлопця приймуть до тієї Академії, бо він не знав жадної чу-

жоземної мови, а підручників для сліпих з чужих мов тоді ще не існувало.

Зарадив справі небіж учительки, 15-річний гімназист, що захоплювався есперантом. Ця створена 1887 року варшавським лікарем Людвіком Заменгофом міжнародна мова стала провідною зорею в житті Василя Єрошенка. Вивчив він її за два місяці. За цей час надійшли з Лондону офіційне запрошення і віза.

Василь вирушає до Лондону з листами від свого друга до есперантистів у Бресті, Варшаві, Кельні, Брюсселі, щоб ті зустрічали Єрошенка і допомогли йому .Написав він також до есперантистів в Англії. Московські есперантисти також встигли попередити листовно делеґатів Універсальної Есперанто Асоціяції у Німеччині, Бельгії, Франції, і по дорозі Єрошенка скрізь зустрічали і охоче подавали допомогу мовою есперанто.

У Лондоні Єрошенко відвідував коледж для сліпих, вивчив англійську мову, часто бував у бібліотеці, де поглиблював свою освіту. Водночас вчився і в Академії Музики для сліпих в клясі скрипки. В Англії Василь Єрошенко не гаяв марно жадної години і, опанувавши досконало англійську мову, написав кілька казок для дітей. Вони вийшли в світ і привернули увагу англійських критиків. Через деякий час Єрошенко їде до Франції, вивчає там французьку мову, слухає лекції в Сорбоннському університеті і вже мріє про нові подорожі до далеких, незнаних країв.

Ще в Англії заплянував Єрошенко мандрівку до „країни вранішнього сонця" — Японії. Повернувшись на батьківщину до рідної Обухівки, самотужки вивчає японську мову. Незабаром за відрядженням російського товариства есперантистів їде до Токіо, де починає викладати есперанто в університеті, одночасно вивчаючи японську мову, літературу, філософію, фолкльор, мистецтво. Працює в школі для сліпих. Опановує мистецтво японського масажу, яким за національною традицією досконало володіють сліпі в Японії. Тут наш земляк знайомиться з письменниками і журналістами. Вони щиросердечно прийняли в своє коло мудрого й цікавого чужоземця, допомогли йому пізнати побут і звичаї японського народу. За півтора року в токійських часописах і журналах з'являються перші оповідання та вірші молодого письменника з незвичним для японців українським прізвищем — Єрошенко, що звучить в японській мові як „Айлосянське" чи „Айрошанське".

Літературним дебютом Єрошенка в Японії було автобіографічне „Оповідання про ліхтарик", надруковане у журналі „Кібо" (Мрія) 1916 року. Слідом з'являється „Дощ іде", що привернуло увагу широких читацьких кіл своїм тонким ліризмом, поетичністю. Незабаром Єрошенко стає одним з найпопулярніших письменників Японії, і згодом його починають називати клясиком японської літератури. Ім'я його стоїть в японській енциклопедії поряд з іменами найславетніших письменників. Ще в 20-их роках в Японії видано три збірки Єрошенка („Пісні досвітньої зорі", „Останнє зідхання", і „Заради людства"). А в 1959-1961 роках двічі певидано тритомні зібрання його творів і опубліковано докладну монографію професора Такасугі Ітіро „Сліпий поет Єрошенко" (1956 р.).

З перервами Єрошенко прожив у Японії сім років (1914-1921). За цей час він відбув поїздки в Сіям (Тайленд), Індію, Бірму, Китай, де вивчав їх мови, записував народні казки, леґенди, повір'я. Ім'я Василя Єрошенка раз-у-раз з'являлося на сторінках періодичної преси цих країн. Незмінною супутницею була йому ґітара. У Василя був чистий, приємного тембру голос і він знав безліч пісень .Куди б не закинула його непосидюща мандрівницька вдача, він невтомно популяризував свої улюблені ще з дитинства українські народні пісні. Під акомпаньямент ґітари ці пісні починали співати й нові його друзі. А друзів Василь умів знаходити всюди.

З Японії Єрошенко на запрошення товариства китайських есперантистів поїхав до Китаю. Живучи в Шанхаї, цьому гамірливому місті-гіганті, Єрошенко почував себе самотнім, дуже сумував і, коли йому запропонували (за рекомендаціями Лу Сіня — китайського письменника) викладати есперанто в Пекінському університеті, радо погодився. У лютому 1922 року Єрошенко прибув до Пекіну, познайомився з Лу Сінем і поселився в його домі.

Згодом Лу Сінь писав у своїх спогадах, що він щиро полюбив цього вічного бурлаку і почав перекладати його твори на китайську мову. Пекінська інтеліґенція зацікавилась Єрошенком. Сліпий поет виступав часто на літературних вечорах, де розповідав про свою країну, співав українські пісні. За словами його племінниці Віри Сердюкової, він любив співати „Заповіт", „Реве та стогне Дніпр широкий", „Розпрягайте, хлопці, коні", „Закувала та сива зозуля" та інші.

Влітку 1922 року Єрошенко їде до столиці Фінляндії — Гельсінок на XIV Міжнародний конґрес есперантистів, а наступного, 1923 року його запрошують на XV Міжнародний конґрес есперантистів у Нюрнберґу, де під час конкурсу читців-декляматорів Єрошенко здобув першу нагороду за читання свого власного вірша „Віршування циганки". Тоді ж таки він узяв участь і в III Міжнародному конґресі сліпих есперантистів.

Думка про повернення на батьківщину не залишала його ані на хвилину. І ось у квітні 1923 року Єрошенко вирушив до омріяної батьківщини. Відвідав рідне село Обухівку, родичів, близьких, а потім — після тривалої гостини в коханому краї — поїхав до Москви, де з 1924 року працював перекладачем при Університеті Трудящих Сходу. Водночас брав найактивнішу участь в організації навчання сліпих, виступав в періодичній сліпецькій пресі, переклав на японську мову цілий ряд творів, листувався з своїми численними друзями-есперантистами по всьому світі.

Єрошенко лишився вірний собі, своїй бурхливій, непогамованій вдачі. Того ж таки 1924 року він їде до Відня для участи в роботі IV Міжнародного конґресу сліпих есперантистів, де зустрічає багато старих друзів. „Муза далеких мандрів" знову покликала Єрошенка в дорогу. 1929 року він вирушає на далеку й сувору Чукотку, де працював його молодший брат — ветеринар. За Полярне коло Єрошенка привело зацікавлення побутом і фолкльором чукчів. Кілька місяців провів Василь Єрошенко між ними. Чукчі полюбили лагідного сліпого чоловіка, який охоче розповідав їм свої казки про хоробрих і мужніх людей. З романтичної й небезпечної подорожі, що трохи не коштувала Єрошенкові життя, письменник привіз, крім нових казок, ще кілька віршів та нарис з життя сліпих Чукотки. Частину цих матеріялів опубліковано в журналі „Жизнь Слепых". Серію казок та нарисів під назвою „З життя чукчів" надруковано мовою есперанто за кордоном.

У 1929-1931 рр. В. Єрошенко працював у Нижньогородській професійно-технічній школі для сліпих, викладав математику і російську мову, потім був коректором у московській друкарні рельєфного шрифту. 1932 року виїхав до Парижу, як делеґат XXIV Міжнародного конґресу есперантистів. Наприкінці 1934 р. Єрошенка запросили налагодити освіту сліпих у Туркменії. Понад 11 років прожив він спочатку в Ашхабаді, а з 1935 року в старовинній фортеці Кушка. Тут став директором дитячого будинку-інтернату для сліпих, викладав англійську мову, одночасно вивчав мову пушту.

Сліпа вчителька музики, есперантистка Зінаїда Шаміна згадує про спільну роботу з Василем Єрошенком у дитячому будинку в Кушці, згадує, зокрема, як за ініціятивою Єрошенка маленькі сліпі туркмени, таджики та узбеки задумали зробити приємну несподіванку „переселенцям" з України, колгоспникам села Моргунівки — влаштувати для них концерт. В.

Єрошенко сам навчав своїх маленьких учнів, як вимовляти слова українських пісень. Концерт пройшов з великим успіхом. Потому Ярошенко поставив дитячу оперу Лисенка „Коза-дереза", сам виконуючи майже всі закулісні ролі: був режисером, консультантом з української мови, давав поради щодо гримування й декорацій, шумових ефектів.

Після Другої світової війни, в 1945 році Єрошенко повернувся до Москви, де викладав англійську мову в школі для сліпих, а під час літніх вакацій їздив до Обухівки. 1950 року Єрошенко знову поїхав до Середньої Азії і оселився в Ташкенті. Викладав чужоземні мови у школі для сліпих. Наприкінці 1951 року здоров'я його погіршало, і він виїхав до Москви. Підступна хвороба підточувала сили письменника, і він почав збиратися у рідний край, до Обухівки. Плекав ще надію разом із своїм собакою-поводирем пройти пішки від Обухівки до Владивостоку. Він був фізично витривалий: гімнастика, плавання, прогулянки були його улюбленим відпочинком. Єрошенко міг би зробити цю подорож, якби не хвороба. Дні його були полічені, хоч цього він ще не знав.

І все таки він доостанку лишився вірний своїй романтичній вдачі. Поїхав до Якутії послухати, як шумить тайга і виють дикі звіри у хащах. Цікавився побутом сибірських народів, їхніми звичаями, казками, піснями. У травні 1952 року поїхав попрощатися до сестри Марії у Харків, а звідти до Обухівки.

Об'їздивши і обходивши мало не півсвіту, повернувся В. Єрошенко до рідного села доживати останні дні. Дізнавшись, що він має рак шлунку (лікар, не знаючи, що його пацієнт розумів латинську мову, сказав асистентові „канцер"), В. Єрошенко взявся упорядкувати свої записи і архіви. У серпні 1952 р. він писав З. Шаміній: „Почалася агонія. Мучусь страшенно, коли кінчиться ніхто не скаже . . ." Восени 1952 року Єрошенко прислав З. Шаміній свою останню фотокартку: сидить у глибокому плетеному кріслі, відкинувшись на подушки, обличчя спокійне, але зосереджене.

За три дні до смерти Василь Єрошенко закінчив свій останній літературний твір. „Тепер я спокійний. Тут плоди моїх довгих роздумів", сказав він своїй небозі, коли робота була скінчена. На жаль, твір цей безслідно зник. Як свідчить близький знайомий письменника, сліпий журналіст Федір Шоєв, Єрошенко свої рукописи залишав на деякий час у знайомих в різних кінцях Совєтського Союзу. Поволі рухалися архіви за невтомним мандрівцем. Деякі рукописи листи, книжки так і не повернулися до свого власника. Згоріла частина його архіву, залишена у сліпого юриста В. Бравде, загинули дуже цінні книжки у знайомого в місті Кущці. І так траплялося не раз і не двічі. Перед смертю В. Єрошенко заповів передати свій архів Товариству сліпих. Родичі письменника виконали його заповіт. Архів, вагою до 3-ох тонн, перевезено до Старого Оскола. А потім сталася дуже сумна подія: знайшлися люди, які, вважаючи Єрошенка диваком, спалили його архів.

Помер В. Єрошенко 23 грудня 1952 року. Людина феноменальних здібностей — знав мови: англійську, французьку, німецьку, японську, китайську, бірманську, тайську, гінді, есперанто, туркменську, чукотську і пушу. До того українську й російську, а також санскрит, латинську, італійську, еспанську та португальську. У 1936 році він опрацював туркменську абетку для сліпих, яку визнано за найкращу з усіх складених доти.

На могилі Василя Єрошенка в Обухівці досить довго стояв скромний, але оригінальний пам'ятник: в ніші дерев'яного обеліска лежало під склом два грубезних томи, взяті з бібліотеки небіжчика. На розгорнутій сторінці одного з них рукою Єрошенка — знаками, якими користуються незрячі, — записано мовою есперанто вірш „Номарано" — „Любов до людей". Тепер на могилі сліпого пись-

менника споруджено пам'ятник з чорного граніту.

Чому аж за десять років по його смерті Білгородське книжкове видавництво спромоглося видати невеликий однотомник вибраних творів письменника та спогадів про нього, тоді коли в Токіо, як сповіщає проф. Танади, вийшов тритомник вибраних Єрошенкових творів? Чому знайшлися люди, що спалили такий дорогий для майбутніх поколінь його архів? Чи не такі ж люди знищили архіви Видубецького монастиря? Чому на новому пам'ятнику російською мовою подано лише його ім'я та прізвище, дати народження й смерти, а не подано хто він був?

Може наші молоді літературознавці зацікавляться Василем Єрошенком, і для нього почнеться нова велика мандрівка до сердець мільйонів земляків.

ДНІСТЕР І ЙОГО ПРОТОКИ

ДНІСТЕР. Дністер, або Дністро, бере свій початок на північно-східніх схилах Карпат, поблизу села Вовчого на Львівщині, і тече по території Української і Молдавської ССР. Довжина його 1362 км.

Стародавні греки називали цю ріку Тирасом, римляни — Данастріс, турки — Турла. В ті часи Дністер був важливим торговельним шляхом. Геродот згадує про Тирас як про кордон Скитії.

Походження назви „Дністер" остаточно не з'ясоване. Гадають, що слова Дніпро, Дністер, Дунай мають сарматський корінь „дон", „дана", „дна", що означає „вода", „річка". Друга частина назви виводиться від слова aster (астер) — „південний". Отже, Дністер „Південна ріка". Відомі й інші думки щодо походження цієї назви. Деякі дослідники у другій частині слова „Дністер" вбачають корінь „стр", який утворює слова „бистрий", „струя", „стріла" та ін. Цей же корінь лежить в основі імені давньослов'янського бога вітру — Стрибога. При такому тлумаченні гідронім Дністер означатиме „швидка ріка" або „швидка вода".

В наш час Дністер — велика водна транспортна система: він судноплавний від гірла до м. Галич.

В межах України на Дністрі розташовані міста Старий Самбір, Самбір, Галич, Заліщики, Хотин, Могилів-Подільський. Дністер впадає в Дністровський лиман Чорного моря на південний захід від м. Одеси. Назва „лиман" походить від грецького слова „Limen", що означає „затока при впадінні ріки в море". Дністровський лиман у XVIII - XIX століттях називався Овідієвим озером. Цю назву, а також назву м. Овідіополя (в минулому Аджідере) було дано на честь римського поета Овідія на основі помилкового припущення, нібито в цій місцевості він перебував у засланні. Насправді, як було встановлено пізніше, місцем заслання Овідія було місто Томі, розташоване там, де знаходиться сучасне місто Кюстенджі.

Дністер має 386 малих і великих приток. На території Одеської області в нього впадають річки Волядинка, Білочка, Молокіш, (або Окни), Крута і Рибниця. Назва невеличкої річки Волядинки має молдавську етимологію і походить від слів „валеа адынкэ", що в перекладі на українську мову означає „глибока долина". Назву цієї річки успадкувало село Волядинка, розташоване на її берегах.

Серед річок басейну Дністра є чимало таких, назви яких мають корінь „вода", „волога", „мокрота" — Водяна, Водова, Мокруша, Мокриж, Мокришка, Мокряна, Мокрянка, Мокра, Мокрий Кагарлик, Мокра Заплава, Мокра Кам'янка та ін.

These summaries in English of selected articles in the Almanac are provided for the convenience of our English speaking readers.

Page 58:

BOHDAN LEPKY'S LETTER TO V. LOTOCKY, EDITOR-IN-CHIEF OF "SVOBODA,"

by Dr. Wasyl Lencyk

concentrates on a previously unpublished letter of the famous Ukrainian poet, writer and literary scholar and also describes his life and literary activity in the German city of Wetzlar where Bohdan Lepky lived from 1916 to 1920. The author of the article states that during his stay in Wetzlar Lepky wrote many of his best poems and short stories, in addition to which he edited a five volume collection of the works of Taras Shevchenko. Lepky's letter to the editor of "Svoboda," Volodymyr Lotocky, written from that German city in 1919, gives the reader and insight into the feelings of the famous writer who longed for his native land, especially for the west Ukrainian town of Berezhany where Lepky spent his youth. Asking the editor of "Svoboda" if he was the same Volodymyr Lotocky who attended the Berezhany Gymnasium where Lepky started his teaching career, the writer goes on to reminisce about Berezhany and its environs and describes his life during and after World War I. The reader learns that during the war Lepky spent most of his time working with Ukrainian prisoners of war, former soldiers of the Tsarist army, who were interned in camps in Austria and Germany. One such camp was located in the city of Wetzlar. The main goal of Lepky's work among those prisoners of war was the development and the strengthening of their national consciousness which, as the author of the article states, also constituted the main goal of his literary and pedagogical career. In the 1919 letter Lepky also proposed that "Svoboda" publish some of his works—among them the poems "Storm" and "Nocturne." This previously unpublished letter of Bohdan Lepky is now being preserved in the archives of the Ukrainian Museum in Stamford, Connecticut.

Page 60:

THE NATIONALITY POLICY OF THE COMMUNIST PARTY OF THE SOVIET UNION AT THE PRESENT STAGE OF DEVELOPMENT

(50 years after the formation of the USSR),

by Dr. Michael Sosnowsky

constitutes an analysis of the main trends of the Soviet nationality policy whose final goal, as described by Soviet leaders, is the creation of "a new community of people—the Soviet people (singular)." This new community is to be an intermediate step on the road to a complete "merging of nations and nationalities" and their final liquidation. The methods used to achieve these goals are: a) resettlement of peoples outside their native republics b) marriages between persons of different nationalities c) a policy of cultural and liguistic Russification. In the political sphere, the Soviet authorities have undertaken the liquidation of all the distiguishing features of the separate national republics of the Soviet Union; and in the economic sphere they have started a process of a total integration of the economies of the separate republics into a single economic system for the whole Soviet Union. All these aspects of the present Soviet nationality policy are described by the author of the article, Dr. M. Sosnowsky, in great detail. At the end of his article he analyzes the feasibility of the Soviet leadership's realizing their plan of creating "the new community of people—the Soviet people."

Page 83:

UKRAINIAN RESEARCH INSTITUTE AT HARVARD UNIVERSITY

by Prof. Omeljan Pritsak

The article, penned by the man who is generally regarded as the architect of the monumental project of Ukrainian studies at Harvard University, discusses the reasons for the establishment of a Ukrainian Research Institute at that prestigious school of higher learning as a sequel to the already existing three chairs of Ukrainian studies. The chairs—in the Ukrainian history, language, and literature—were created within a span of five years, January 22, 1968, to January 22, 1973, the dates significantly coinciding with the anniversaries of the proclamation of Ukrainian independence, as a result of a 1.8 million dollar endowment raised by the Ukrainian community in the United States. Prof. Pritsak, who heads the Committee on Ukrainian Studies at Harvard and who was appointed last year as director of the Research Institute, sets down arguments in this article on the need of such an Institute at a cost of an additional 2 million dollar endowment. The Research Institute, argues Prof. Pritsak, is a kind of a "factory" where specialists produce the knowledge that the individual chairs dispense to the students. Apart from discussing the financial basis, the article delves into the proposed inner workings of the Institute, including its scholarly and technical apparatus, its publishing activity and other facets that the author feels will be conducive to the preservation of Ukrainian identity.

Page 91;

STATUS OF UKRAINIAN SETTLEMENTS IN SOUTH AMERICA

by Michael Danylyshyn

The article is in fact a concise survey of Ukrainian settlements in the countries of Latin America, which describes both the current state of affairs and the possibilities—or lack of them—of future development. The author bases his conclusions on the rather sketchy factual information that exists and on personal travels that have taken him to the major centers of Ukrainian life in South America: Argentina, Brazil, Uruguay, Paraguay, Chile, Peru are the countries under discussion by the author who makes evaluative judgments on the basis of information gathered in the course of his travels. He sees the World Congress of Free Ukrainians as the supra-national body best mandated to marshal support for the various and varied Ukrainian settlements in Latin America. The article advances a six-point plan of assistance by the better developed communities in the free world to alleviate the conditions of alienation and assimilation in the countries of Latin America.

Page 95:

MYKOLA LYSENKO: THE MAN, THE ARTIST AND THE PEDAGOGUE (January 22, 1842-November 6, 1912),

by Taisa Bohdanska

is an interesting portait of the "Father of Ukrainian national music." To paint this portrait the author draws on the reminiscences of a great number of contemporaries of Mykola Lysenko—reminiscences which were compiled into a book

by his son Ostap Lysenko. Through the eyes of such Ukrainian composers as Vasyl Barvinsky, Philaret Kolessa, Alexander Koshetz and such writers as Olena Pchilka, Mykhaylo Starycky and many others, the reader sees a man who dedicated his life towards the development of modern Ukrainian music, based on the rich heritage of the Ukrainian folk song. Taisa Bohdanska shows that Lysenko could have had a lucrative career as a concert pianist but devoted himself instead to collecting and arranging folk songs and writing original compositions, many of them to the words of Taras Shevchenko. From the reminiscences of his contemporaries Lysenko emerges as a gentle man, full of energy and optimism and as a demanding, yet understanding, teacher and colleague. The article mentions the great interest the composers Tchaikovsky and Rimsky-Korsakov showed in Lysenko's opera "Taras Bulba." Bohdanska also writes about Lysenko's teaching methods, as described by some of his students and colleagues. The article presents the reader with a series of glimpses into the personality of Mykola Lysenko rather than with a dry, encyclopedic account of his life.

Page 111:

OLEKSANDER MYSHUHA (FROM THE COLLECTION "KIEVAN ENCOUNTERS"),

by Yevhen Krotevych

offers the reader glimpses into the personality and life of the world renowned Ukrainian operatic tenor Oleksander Myshuha (1853-1932). The author of the article gives an account of his first hearing Myshuha in Kiev in 1898 at a concert commermorating the centennial of the publication of Ivan Kotliarevsky's "Eneida." Krotevych goes on to describe his continued enchantment with Myshuha's voice and acting ability in later years when the famous lyric tenor appeared at the Kiev Opera during the early 1900's. Krotevych stresses, however, that Myshuha did not limit his activity to the operatic or concert stage. For example, shortly after composer Mykola Lysenko opened the first Ukrainian music school in Kiev in 1903, Oleksander Myshuha came to the composer's aid by taking over the voice classes in the school which produced many famous Ukrainian musicians, singers and composers. The author states that Myshuha assumed this task for patriotic reasons and not for financial gain since the salary was very small indeed. The article recounts Myshuha's close ties with the great Ukrainian poetess Lesia Ukrainka and her family. It also states that during his visits to the eastern part of Ukraine—then under Russian rule—the singer often brought with him "illegal" Ukrainian publications which came out in Galicia– then under Austria's more tolerant monarchy. In Krotevych's article the reader will also find an interesting account of one particular meeting of Myshuha with the famous Russian basso Fyodor Shalyapin.

Page 156:

THE FORGOTTEN LEXICON

by Lubov Kolensky

With the passing of each generation and with resettlement to a different country, some of the colloquial jargon becomes extinct, writes the author of this article. In her essay, she writes of her childhood days in a village in Galicia before World War II, where certain professions, words and phrases were used daily, but with the passing of time have become forgotten. In a humorous fashion, Mrs. Kolensky reminisces about those bygone days and concludes that while old words die, new ones evolve to take their place.

Page 148:

TRIALS AND TRIBULATIONS OF A THEATER MANAGER

by Yaroslaw Klymowsky

The narrative is a personal recollection of an administrative official of an itinerant Ukrainian theatrical troupe in western Ukraine during the 1930's. The author, himself an articulate writer, recalls some of the more humorous incidents in his career as one of three managers of the Ivan Kotliarevsky theater. Among the vignettes that illustrate the daily travails of the Ukrainian theater in the area that was under Polish occupation, the author cites examples of public relations work, ticket selling, publicity, hall rentals and, above all, finding appropriate quarters for the performing personnel. While injecting humor into the narrative, the author conveys quite vividly the sense of harsh reality confronting a dedicated troupe of actors—some of the most talented on the Ukrainian theatrical scene—trying to educate the masses, on the one hand, and living up to their own artistic egos, on the other.

Page 136:

THE NATIVES OF THIS LAND

by F. Lukianowych

The author attempts in his essay to review the 15,000-25,000 year history of the Indian settlement in the Americas, including the white man's atrocities committed against them. Mr. Lukianowych, who believes in the Berring Straits Theory of Indian migration to this land, feels that the hatred between the in habitants and settlers was ill-founded and in most cases provoked by the white man. According to the author, all the Indian wanted was to practice his culture and live on his ancestral grounds, but he was and still is being denied that by the white man. The author concludes by warning that the new generation of Indians is more educated and will continue to fight more intensely for their natural rights.

Page 160:

MAHREB AL AKSA

by Oksana Lukaszewycz-Polon

A trip along Mahreb Al Aksa—The Berber Coast—is to live a culture completely different from what one experiences in a Western environment, writes Oksana Lukaszewycz-Polon. Traveling through seven cities from Tunisia to Morocco, Mrs. Lukaszewycz-Polon relives her experiences in the Moslem culture. For a person who is familiar with jet travel, travel by camel would be very uncomfortable, says Mrs. Lukaszewycz-Polon. During her trip she not only witnessed the dominant Moslem culture but from the palaces to the casbah's remnants of Greek and Roman influences are quite evident.

УКРАЇНСЬКИЙ КОНҐРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ

З НАГОДИ 80-РІЧЧЯ ГРОМАДСЬКОЇ ПРАЦІ

ВІТАЄ

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

НАЙСТАРШУ БРАТСЬКУ ОРГАНІЗАЦІЮ АМЕРИКАСЬКИХ УКРАЇНЦІВ, ЙОГО ГОЛОВНИЙ УРЯД ТА ВСЕ ЙОГО ЧЛЕНСТВО.

•

РІВНОЧАСНО СКЛАДАЄ ПОДЯКУ ЗА ВСЕБІЧНУ МОРАЛЬНУ І МАТЕРІЯЛЬНУ ПІДДЕРЖКУ ЯК ЦЕНТРАЛІ, ТАК І ВІДДІЛАМ УНСОЮЗУ ТА ПРЕСОВИМ ОРГАНАМ УНСОЮЗУ: ЩОДЕННИКОВІ „СВОБОДІ" Й "UKRAINIAN WEEKLY"

•

UKRAINIAN CONGRESS COMMITTEE OF AMERICA

302 West 13th Street New York, N.Y. 10014

Tel.: WA 4-5617

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

ПЕРША УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

ВІДЗНАЧАЄ В 1973 РОЦІ

століття своєї праці для української незалежної науки і нації

Вітаючи Український Народний Союз з його 80-літтям, Управа Наукового Товариства ім. Шевченка в ЗСА повідомляє, що з нагоди сторіччя НТШ видано історію НТШ п. н. „Сто років праці для науки й нації" українською і англійською мовами, бібліографію видань НТШ на протязі сто років, вибрані твори Івана Франка англійською мовою (репрезентативне видання з ілюстраціями), англомовну історію української державности 1917-20 рр. та історію Сходу Европи, наукові Збірники, Записки і інше. Наукове Товариство ім. Шевченка, про яке Олександер Кониський, один із основоположників Т-ва, пише у лютневому виданні „Правди" 1889 р. „щоб воно стало засновником будучої Українсько-Руської Академії Наук", — основане соборницькими зусиллями визначних громадян-меценатів та науковців — плекало у своїй науковій і видавничій діяльності — перш-за-все студії української мови, літератури, історії, етнографії та українознавства взагалі. У висліді цієї столітньої праці осягнуло НТШ величезний науковий дорібок, а саме понад 750 томів наукових і літературних праць. Воно зосередило у себе всіх наших визначних вчених, які без різниці політичних поглядів, релігійних переконань чи місця замешкання, обстоювали незалежність української науки. Воно приєднало також у свої ряди визначних чужих вчених.

Просимо також морально і матеріяльно піддержувати нашу працю, пересилаючи пожертви на адресу:

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.

302-304 West 13th Street **New York, N.Y. 10014**

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК у Сполучених Штатах Америки

ВІТАЄ

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ ТА ВСІХ ЙОГО ЧЛЕНІВ З 80-РІЧЧЯМ ДІЯЛЬНОСТИ Й БАЖАЄ ДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ТА ТВОРЧИХ УСПІХІВ.

УВАН У США ВИСЛОВЛЮЄ ЩИРУ ПОДЯКУ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ СОЮЗОВІ ЗА ПІДТРИМКУ ДІЯЛЬНОСТИ АКАДЕМІЇ.

Академія існує як самостійна Українська Вільна Академія Наук у Сполучених Штатах Америки, сприяє розвиткові всіх галузів науки, але головну увагу приділяє дослідам у царині УКРАЇНОЗНАВСТВА в найширшому розумінні цього слова, притягає до активної співпраці, поруч зі старшими членами, кращих представників молодшої генерації науковців, стежить за розвитком української науки на Батьківщині й критично ставиться до недоліків її, особливо в царині гуманітарних наук, співпрацює з іншим науковим світом.

Академія має Музей-Архів ім. Д. Антоновича й Бібліотеку, якими користуються українські, американські і чужинні вчені для дослідних праць. Академія випустила у світ багато наукових праць українською та англійською мовами, в тому числі англомовне видання "The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States".

Ці видання Академії є в найбільших державних та університетських бібліотеках світу. Своїми науковими публікаціями, науковими конференціями та засіданнями Академія здобула визнання в науковому світі. Участь у науковій праці Академії беруть також вчені американці та учені з інших країн, вміщуючи свої статті у виданнях УВАН у США та виступаючи з доповідями на наукових конференціях Академії.

Єдиним джерелом фінансування наукової то видавничої праці Академії, упорядкування й утримання Бібліотеки та Музею-Архіву ім. Д. Антоновича, утримання власного будинку — є членські внески та пожертви українського громадянства до Фундації Академії. Внески та пожертви для Академії користуються податковими пільгами (Tax Exempt), що дають право пожертвовану суму зняти від суми до оподаткування.

Внески та пожертви, замовлення на видання Академії просимо надсилати на адресу:

THE UKRAINIAN ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES
IN THE U.S., INC.
206 West 100th Street New York, N.Y. 10025

УПРАВА УВАН у США

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! • ЧИТАЙТЕ! • ПОШИРЮЙТЕ!

СВІТЛО
THE LIGHT

ВИДАЮТЬ ОО. ВАСИЛЯНИ

ВИХОДИТЬ ЩО МІСЯЦЯ У ВИГІДНІМ ДО ЧИТАННЯ ФОРМАТІ З ГАРНОЮ, МИСТЕЦЬКОЮ ОБГОРТКОЮ.

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ 4.00 ДОЛ. РІЧНО.

Адреса:

The Basilian Press

286 Lisgar Street • Toronto 3, Ont., Canada • Tel.: LE 5-6483

Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні ввесь рік, коли як Різдвяний Дарунок замовите для них „СВІТЛО".

• ■ •

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН

ІЗ ВЛАСНОЮ ПЕРЕПЛЕТНЕЮ

виконує сумлінно й за умірковані ціни всякі друкарські роботи: ЧАСОПИСИ, ЖУРНАЛИ, КНИЖКИ, ВІДОЗВИ, АФІШІ, ЛЕТЮЧКИ, КАНЦЕЛЯРІЙНІ ДРУКИ, КОВЕРТИ, ВІЗИТІВКИ, ВЕСІЛЬНІ ЗАПРОШЕННЯ, ДРУКИ У ДВОХ АБО Й БІЛЬШЕ БАРВАХ, ТОЩО.

The Basilian Press

286 Lisgar Street • Toronto 3, Ont., Canada • Tel.: LE 5-6483

Уже появився друком і продається

ДРУГИЙ ТОМ

АНГЛОМОВНОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ УКРАЇНОЗНАВСТВА

приготованої Науковим Товариством ім. Шевченка під головною редакцією проф. Володимира Кубійовича та видаваної англійською мовою старанням і коштом Українського Народного Союзу.

Другий том цієї монументальної книги знання про Україну включає розділи: **1. Право; 2. Церква; 3. Наука; 4. Освіта і школи; 5. Бібліотеки, архіви, музеї; 6. Книгодрукування і преса; 7. Мистецтво; 8. Музика і хореографія; 9. Театр і кіно; 10. Народне господарство; 11. Народне здоров'я; 12. Збройні сили; 13. Українці в діяспорі.**

Книга має коло 1,500 сторінок друку, 726 ілюстрацій, 8 кольорових і 22 чорнобілих ілюстраційних таблиць та 6 великих, в повних кольорах, складаних мап України; фізичної, адміністраційної, етнографічної, ґрунтів та ін.

Ціна другого тому виносить $60.00

Рівночасно подається до відома, що перший наклад ПЕРШОГО ТОМУ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ (Розділи: Загальні інформації, Фізична географія і природа, Людність, Етнографія, Українська мова, Історія України, Українська культура і Українська література) ВИЧЕРПАНИЙ, але уже появився ДРУГИЙ НАКЛАД. З уваги на величезні кошти друку, ціна ПЕРШОГО ТОМУ встановлена тепер на $45.00.

Для тих, що замовляють обидва томи разом, ціна виносить $94.50

Замовляти можна в Головній Канцелярії УНСоюзу.

Ukrainian National Association

81-83 GRAND STREET JERSEY CITY, N.J. 07303

Літературна редакція: **Вячеслав Давиденко**

Мистецьке оформлення: **Богдан Титла**

ЗМІСТ

Роман Слободян: Замість передмови

Антін Драган: Д-р Лука Мишуга — коротка біографія

I. Д-Р ЛУКА МИШУГА ПРО СЕБЕ
II. СИЛЬВЕТКА Д-РА ЛУКИ МИШУГИ
III. ІЗ ТВОРЧОСТИ Д-РА ЛУКИ МИШУГИ
IV. Д-Р ЛУКА МИШУГА ПРО УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

Тексти 24 промов. — Сторін: 360. — 50 ілюстрацій.
Великий формат. — Добрий папір. — Тверда обкладинка.

Ціна: 10.00 дол.

Ню Джерзі стейт додатково 5% (50 ц.) стейтового податку.

"Svoboda", 81-83 Grand Street, Jersey City, N.J. 07303

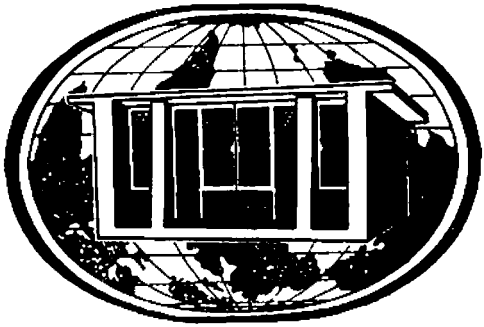

„САМОПОМІЧ"

ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА

2351 W. Chicago Avenue CHICAGO, Ill. 60622 Tel.: HU 9-0520

УСЛУГИ НАШОЇ КРЕДИТОВОЇ КООПЕРАТИВИ:

1. Коли купуєте авто, меблі, або щось інше на кредит, ми позичимо Вам гроші, щоб Ви могли заплатити рахунок готівкою. В цей спосіб заощадите пару сотень долярів, бо в нас кредит дешевший.
2. Коли хочете післати своїх дітей на університет, але не маєте зараз грошей, ми дамо Вам таку позику, за яку проценти буде платити держава, а яку Ваші діти будуть сплачувати щойно тоді, коли закінчать студії й одержать працю.
3. Ощаджуючи в нас, Ви маєте кожне ощадностеве конто безплатно заасекуроване Державною Аґенцією до 20,000 долярів, а крім того на кожному конті маєте безплатне життєве обезпечення до висоти 2 тисяч дол.
4. Коли позичаєте в нас гроші на всі Ваші потреби, то кожна позичка в нас (крім морґеджу) є безплатно заасекурована до висоти 10 тисяч дол., а це означає, що у випадку смерти або непрацездатности позичаючого до 70-го року життя, решту несплаченої позички покриває асекурація, а не родина.
5. Видаємо грошеві перекази та подорожні чеки.
6. Приймаємо оплати за газ, електрику, воду й телефон.
7. Платимо 5% дивіденди за Ваші ощадності квартально.
8. Маємо для Вас огнетривалі скриньки для приватного переховування Ваших документів та інших вартісних паперів по дуже приступній ціні.

ВАША КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА „САМОПОМІЧ"
ІСНУЄ НЕ ДЛЯ ДОХОДІВ, А ДЛЯ УСЛУГ!

Д-Р. МИХАЙЛО ДАНИЛЮК

НА МЕДИЧНІ ТЕМИ

ЛІКАРСЬКИЙ ДОВІДНИК

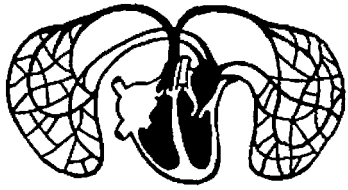

Вступне слово
I. Щоденне життя
II. Здоров'я і харчування
III. Отруйні речовини
IV. Алергія
V. Про пістряк
VI. Інфекційні хвороби
VII. Хвороби крови
VIII. Хвороби серця і судин
IX. Хвороби органів дихання
X. Хвороби органів травлення
XI. Хвороби сечових органів
XII. Хвороби залоз внутрішньої секреції
XIII. Хвороби нервової системи
XIV. Деякі хвороби органів чуття
XV. Хвороби кістяка, м'язів і споріднених тканин
XVI. Хвороби шкіри і зовнішніх залоз
XVII. Домашня аптечка
Англо-український медичний словник

Ціна 10.00 долярів з пересилкою.

Добрий папір — тверда обкладинка.

Замовлення і належність ТІЛЬКИ ЧЕКАМИ або ПОШТОВИМИ ПЕРЕКАЗАМИ (М.О.) слати:

SVOBODA

81-83 GRAND STREET **JERSEY CITY, N.J. 07303**

Oldest Mutual Savings Bank

in New Jersey

PASSBOOK SAVINGS

5

FROM DAY OF DEPOSIT

$\frac{1}{4}$%

PAID MONTHLY

Bring us your bankbooks — we'll transfer your funds to Provident without charge.

CHECKING ACCOUNTS

REGULAR OR SPECIAL

ESTABLISHED 1839

THE OLD BEEHIVE

PROVIDENT SAVINGS BANK

OFFICES IN JERSEY CITY • WEST NEW YORK • DUMONT • LEONIA

MEMBER FDIC • DEPOSITS INSURED UP TO $20,000

ВІТАЄМО „СВОБОДУ" і УНСОЮЗ ІЗ 80-РІЧЧЯМ

СВІЙ ДО СВОГО! **В ЄДНОСТІ СИЛА!**

УКРАЇНСЬКА ЩАДНИЧО-ПОЗИЧКОВА СПІЛКА

„ПЕВНІСТЬ"

в Чикаґо, Ілл.

ВИПЛАЧУЄ НАЙВИЩІ ДИВІДЕНДИ ВІД ВАШИХ ОЩАДНОСТЕЙ:

Звичайні конта	5¼ %
Сертифікати 1,000 дол. і вище на 1 рік	6¼ %
Сертифікати 5,000 дол. і вище на 2 роки	6½ %
Сертифікати 5,000 дол. і вище на 3 роки	6¾ %
Сертифікати 10,000 дол. і вище на 4 роки	7 %

- **Дивіденди виплачуємо квартально: 1-го березня, 1-го червня, 1-го вересня, 1-го грудня.**
- **Кожне щадниче конто є обезпечене Федеральною Урядовою Аґенцією до суми $20,000.00.**
- **Кожна родина може мати кілька щадничих конт!**
- ВІДКРИВАЙТЕ НОВІ КОНТА ТА ВИСИЛАЙТЕ СВОЇ ОЩАДНОСТІ ПОШТОЮ!
- ОПЛАТУ ЗА ПЕРЕСИЛКУ ПОКРИВАЄ СПІЛКА „ПЕВНІСТЬ"!

Урядові години:

Понеділок: 9 – 3 по полудні
Середа: закрито
Вівторок: 9 – 3 і 6 – 8 увечері
Четвер: 9 – 3 по полудні
П'ятниця: 11 – 8 увечері
Субота: 9 – 1 опівдні

SECURITY SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

932-936 N. WESTERN AVENUE CHICAGO, ILLINOIS 60622
Tel.: 772-4500

ЗВЕРТАЙТЕСЯ ДО НАС З ДОВІР'ЯМ У ВСІХ ФІНАНСОВИХ СПРАВАХ

ДАРУНКИ СВОЇМ КРЕВНИМ ДО СССР

МОТОЦИКЛІ, ХОЛОДІЛЬНИКИ, МАШИНИ ДО ПРАННЯ, ТЕЛЕВІЗІЇ, ФОТОКАМЕРИ, МЕБЛІ, МАШИНИ ДО ШИТТЯ.

Також одяг, матерії, футра, годинники, харчові продукти.

НОВІ МОДЕЛІ АВТОМОБІЛІВ:

Moskvitch 408 – IE
Moskvitch 412 – IE
Moskvitch 426 – IE
Station Wagon
Moskvitch 427 – IE
Station Wagon
Zhiguli VAZ – 2101
Zhiguli VAZ – 2102
Station Wagon
Zhiguli VAZ – 2103
Zaporozhets ZAZ – 968

●

PODAROGIFTS, INC.

це ОДИНОКА фірма в ЗСА, яка висилає СЕРТИФІКАТИ ДАРУНКІВ через Внешпосилторг, без жадного посередництва, банків і т. д.

●

PODAROGIFTS, INC. це одинока фірма в ЗСА, яка виставляє посвідки достави, згідно з договором з ВНЕШПОСИЛТОРГОМ.

ВИСИЛАЙТЕ ЗАМОВЛЕННЯ ПРЯМО ДО НАШОГО ГОЛОВНОГО БЮРА

PODAROGIFTS, INC.

240 Fifth Avenue (Between 27th and 28th Sts.)
NEW YORK, N.Y. 10001

Tel.: (212) 685-4537

ВІДКРИТО В СУБОТИ ДО 5-ої ГОД. ПО ПОЛ.

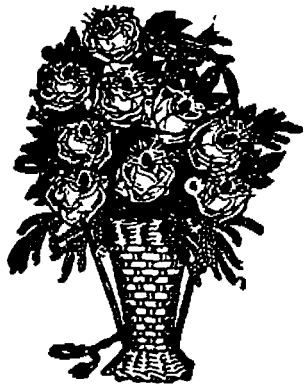

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГРЕБНИК

ПЕТРО ЯРЕМА

ЗАЙМАЄТЬСЯ ПОХОРОНАМИ

в

BRONX — BROOKLYN — NEW YORK
і ОКОЛИЦЯХ

КОНТРОЛЬОВАНА ТЕМПЕРАТУРА
МОДЕРНА КАПЛИЦЯ ДО УЖИТКУ

Phone OR 4-2568 Established 1908

PETER JAREMA FUNERAL HOME, INC.

AIR CONDITIONED CHAPELS

CHAPELS AVAILABLE IN ALL LOCATION

129 East 7th Street **New York City, N.Y. 10009**

Tel.: (201) 246-0549

Tel.: (201) 469-6288

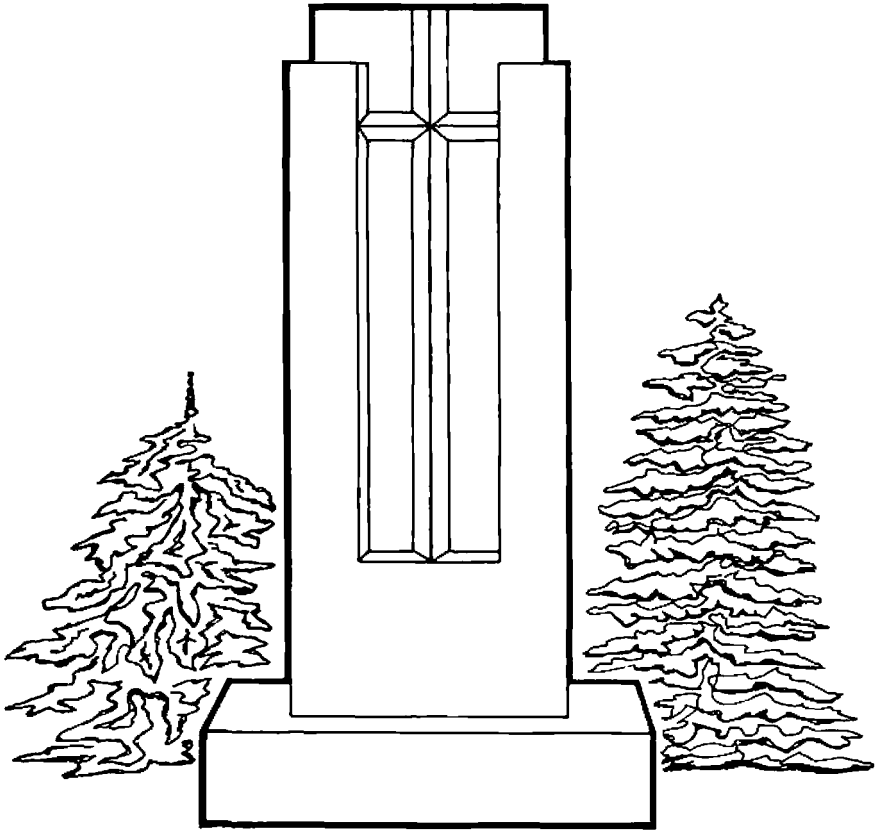

SOUTH BOUND BROOK MONUMENT CO.

Власник Ю. БЕЗСОНІВ

- Авторизовані репрезентанти виконавців гранітних робіт пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашинґтоні.
- Приймаємо замовлення й ставимо гранітні й мармурові пам'ятники мавзолеї, статуї, рівнож у бронзі, огорожі й лави на всіх цвинтарях.

Office and Residence:
Box 445 A, Cedar Grove Rd., Somerset, N.J. 08873
(напроти „Українського Села", у віддалі 3-ох хвилин від Церкви-Пам'ятника)

Mailing Address:
P.O. Box 316, So. Bound Brook, N.J. 08880

Displays:
127 Main Street, So. Bound Brook, N.J. 08880

Спис книжок і нот, що їх можна набути в складі Консисторії УПЦеркви в США

Св. Євангелія Напрестольна — $50.00
Св. Євангелія Напрестольна — менший розмір. Твер. опр. 10.00
М'як. опр. 7.50
Служебник. Видання УПЦ в США. В шкіряній оправі 75.00
В полотняній оправі 50.00
Служебник малий, в твердій оправі — 5.00
Требник. Ч. І. В-ня УПЦеркви в США. В оправі — 5.00
Апостоли на неділі й свята цілого року. В оправі — 5.00
Акафист Пресвятій Богородиці, світлій оселі вигнанців бездомних — 0.25
Граматка. При ній (скорочено) панахида за в Бозі спочилих — 0.40
Українсько - англійський православний **Молитовник.** Рівнобіжно тексти англійський і український. В залученні Св. Літургія Іоана Золотоустого, короткий катехизис та українські коляди і пісні. В білій опр. 3.50
В чорній опр. 3.00
V. Rev. Mitrate Peter Kowalchyk: **Primary Catechism** 0.50
О. Білоусенко (проф. О. Лотоцький): **Наша Віра** (короткий катехизис Православної Віри) — 1.00
К. Попів: **Закон Божий** (лекції для парафіяльних шкіл) — 1.50
Ілюстрації до підручника Закону Божого — 1.00
Прот. В. Булавка: **Короткі відомості про Богослуження Православної Церкви** 0.50
Прот. Ю. Татомир. **Христос моя сила.** (Допоміжний требник), тверда опр. — 2.00
Владика Митрополит Мстислав: **„На сторожі Божого скарбу"** (доповідь на 7-му Соборі УПЦ в США) — 0.50
Віра і Знання. Збірник Науково - Богословського Інституту УПЦеркви в США. 1954. — 1.00
І. Власовський. **Нарис Історії Української Православної Церкви.** Т. І, II, III, IV1, IV2. За всі 5 томів у твердій оправі — 35.00
І. Wlasowsky: **Outline History of the Ukrainian Orthodox Church.** Vol. I. Тверда опр. 7.50
Проф. І. Власовський. **„Живе Слово"** — збірка проповідей. Ч. І, ч. II — по 1.00
Проф. І. Власовський. **„Князь К. К. Острозький"** — 0.50
Проф. П. Ковалів. **„Молитовник - Служебник, пам'ятка XIV ст.",** в м'якій опр. 2.00
Проф. О. Лотоцький. **Сторінки минулого. 4 томи** (тверда оправа) — 20.00
Проф. К. Мощенко. **Український будинок Григорія Галагана** — 1.00
Архиєпископ Володимир. **Проповіді** — 2.50
Прот. М. Федорович. **Свв. Отці Сходу, їх життя й труд** — 0.50
Прот. М. Федорович. **На стежках життя** — 0.50
Прот. М. Федорович: **За Царство Боже на землі** — 0.75
Прот. М. Федорович: **Духовні науки для священиків** — 0.50
Прот. М. Федорович: **Молитва Господня** — 1.00
о. М. Федорович: **Святі Христові Апостоли** — 1.00
о. М. Федорович: **Святе Таїнство Покаяння** — 0.50
V. Rev. M. Fedorovich: **The Great Prince St. Vladimir** 0.75
V. Rev. M. Fedorovich: **The Priesthood** — 0.30
V. Rev. M. Fedorovich: **The Holy Sacrament of Penance** (Confession) — 0.50
Прот. А. Дублянський. **Тернистим шляхом.** — Життя Митрополита Ніканора — 0.50
О. Воронин. **Єдина Церква Христова й роз'єднане християнство.** Три частини, по — 0.50
О. Воронин. **На горі Христових заповідей.** (Про заповіді блаженства) — 0.50
Л. Коваленко. **Нове Життя.** Релігійні оповідання — 0.40
Людмила Коваленко. **Давні дні.** Збірка оповідань — 0.50
Василь Гарба. **На золотій ниві Поділля** (тверда опр.) 3.00
Л. Корчак. **Історія одного життя.** Оповідання — 0.25

М. Пилипчук. **Як губилось минуле. Спомини** _____ 0.25
Проф. П. Ковалів. **Українське Православіє** _____ 0.50
Г. Діброва. **Сила слова** _____ 3.00
Леонід Білецький. **Віруючий Шевченко** _____ 0.50
Прот. М. Коржан. **Українська Православна церква і екуменічний рух** _____ 0.50
John Kolasky. **Education in Soviet Ukraine** _____ 3.00
John Kolasky: **Two Years in Soviet Ukraine** _____ 4.00
Колядки для дітей шкільного віку _____ 1.00
Наші Різдвяні звичаї _____ 0.30
Світлина Єпископату УАПЦ 1921-33 рр. _____ 1.00
Портрет Симона Петлюри ___ 2.00
Ікони Св. Кн. Ольги - пластик 1.00
Картки поштівки Церкви-Пам'ятника _____ 0.10
Картки поштівки Хреста-Пам'ятника _____ 0.25

НОТИ:

Літургія Ранніх Освячених Дарів. Ноти, в твердій оправі 3.50
Всенішна. — Частина І: Вечірня, в твердій оправі _____ 5.00
Всенішна. — Частина II: Утреня, в твердій оправі ___ 6.00
Співи із Постової тріоді. Зредаґував і впорядкував Василь Завітневич. В твердій оправі _____ 10.00
Співи Св. Літургії. Зредаґував і впорядкував Василь Завітневич. (180 партитур) 12.50
Різдвяний Збірник 1-ий том. „Антологія Української Пісні", упор. В. Завітневич, тверда оправа _____ 15.00
Співи Великодня. Зредаґував і впорядкував Василь Завітневич _____ 10.00
Панахида і похорон. На підставі Київських напівів, упорядкував В. Завітневич. Партитура. В твердій оправі _____ 3.00
В м'якій оправі 2.00
Молитва над небіжчиком ____ 0.10
Служба Божа Заупокійна. Г. Павловський _____ 2.50
Канти і псальми. Збірник ___ 1.50
Колядки. Ноти для дитячих хорів _____ 0.50
Образи 10 x 8 інчів Спасителя і Божої Матері по _____ 0.50
На складі також можна набути ще Календарі - альманахи за минулі роки, а також річники журналу „Українське Правосл. Слово". Проте не можемо ґварантувати повність комплектів журналу за всі роки, а також всіх календарів (роки 1951-1970).
Календар — один річник ____ 0.50
Увага! Для тих, хто замовить більше як на 3.00 дол. — пересилка безплатна.

Замовлення слати на адресу:

Consistory of UOC
P.O. Box 495
So. BOUND BROOK, N.J. 08880
U.S.A.

Читайте і передплачуйте єдиний поза Батьківщиною ілюстрований
РЕЛІГІЙНО-ГРОМАДСЬКИЙ МІСЯЧНИК

Українське Православне Слово

— ОРГАН УПЦЕРКВИ В США
Передплата на рік в США $6.00, закордоном $6.50

■

Кожний українець повинен прочитати й мати в своїй хаті працю
ПРОФ. І. ВЛАСОВСЬКОГО

Нарис Історії Української Православної Церкви

Ціна за всі 5 томів у твердій мистецькій оправі 35.00 дол.
В цю ціну включено й кошти пересилки.
Замовлення виконуються тільки після одержання всієї належности згори.

CONSISTORY OF UOC

P.O. Box 495 **So. Bound Brook, N.J. 08880 — U.S.A.**

У нашій книгарні можна набути:

Д-р Михайло Данилюк: **На медичні теми — Лікарський довідник** $10.00
Д-р Михайло Данилюк: **Повстанський записник** 2.25
Д-р Лука Луців: **Василь Стефаник — співець української землі** 10.00
Д-р Лука Луців: **Іван Франко — борець за національну і соціяльну справедливість** 5.40
Д-р Лука Луців: **Тарас Шевченко — співець української слави і волі** 1.50
Д-р Лука Луців: **Маркіян Шашкевич** — Біографія і характеристика творчости з додатком усіх оригінальних творів 1.20
Д-р Лука Луців: **Ольга Кобилянська.** В сторіччя її народин ..... .60
Д-р Лука Луців: **Іван Франко — життя і творчість** ..... .60
Роман Завадович: **Кобзарева гостина** ..... .30
Шевченкові думи і пісні — Shevchenko's Thought's and Lyrics ..... .60
Володимир Кедровський: **Обриси минулого** 1.50
А. Драган: **Український Народний Союз у минулому і сучасному** ..... .60
Іван Смолій: **У зеленому Підгір'ї** — повість 1.50
Остап Тарнавський: **Брат Братові.** Книга про ЗУАДК $7.00
М. Прокопів: **З Городиславич у світ широкий** 3.00
Іванас Феденко: **Минуло півстоліття.** Зимовий похід Армії УНР 1919-20 ..... 1.50
Авраам Шіфрін: **У совєтській катівні** 1.50
Федір Дудко: **Моя молодість** 1.50

Hetman of Ukraine Ivan Mazepa — by Clarence A. Manning $2.00
Ukraine Under the Soviets — by Clarence A. Manning 2.00
Ivan Franko, Poems — by Percival Cundy 2.50
Muse in Prison — by Yar Slavutych ..... .60
Their Land. An Anthology of Ukrainian Short Stories — by Michael Luchkovich 3.00
Spirit of Ukraine. Ukrainian Contributions to World Culture — by O. Snowyd ..... .60
The Ukraine: A Submerged Nation — by Willian Henry Chamberlin 1.00
Love Ukraine. Ukrainian Lyric by V. Sosyura. English Version by Yar Slavutych. Music by N. Fomenko ..... .60
Shevchenko's Testament. Adnotated Commentaries by John Panchuk 1.80
A. Dragan: **Ukrainian National Association.** Its Past and Present 1.20
Taras Shevchenko Bard of Ukraine by O. Doroshenko ..... .40

Належність за книжки посилати ТІЛЬКИ чеками або Поштовими Переказами. До грошевої посилки долучити 14 центів коштн пересилки від 1 книжки і 5% стейтового податку з Ню Джерзі.

SVOBODA

81-83 Grand Street Jersey City, N.J. 07303

ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ
ІСТОРИЧНИЙ ЗБІРНИК З НАГОДИ 50-ЛІТТЯ ЗБРОЙНОГО ВИСТУПУ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ
628 сторінок, понад 200 світлин.
Ціна 12.00 долярів в твердій оправі.
Тепер 10.00 дол.

Ген. ОЛЕКСАНДЕР УДОВИЧЕНКО:
ТРЕТЯ ЗАЛІЗНА ДИВІЗІЯ
МАТЕРІЯЛИ ДО ІСТОРІЇ ВІЙСЬКА УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ.
Матеріяли упорядкував і до друку підготовив ген. О. ВИШНІВСЬКИЙ
Ціна 7.00 долярів

Д-р МИХАЙЛО ЛОЗИНСЬКИЙ:
ГАЛИЧИНА В Р.Р. 1918-22
240 сторінок, тверда оправа.
Ціна 5.00 дол.

Д-р ВОЛОДИМИР ҐАЛАН:
БАТЕРІЯ СМЕРТИ
240 сторінок.
Ціна 5.00 дол.

РОМАН КУПЧИНСЬКИЙ:
СКОРОПАД — поема
Обгортка, 90 ціло- і півсторінкових ілюстрацій і оформлення Едварда Козака.
128 сторінок. Ціна 5.00 долярів.
Тепер 3.50 дол.

СТЕПАН РІПЕЦЬКИЙ:
УКРАЇНСЬКЕ СІЧОВЕ СТРІЛЕЦТВО: ВИЗВОЛЬНА ІДЕЯ І ЗБРОЙНИЙ ЧИН
360 сторінок. Ціна 6.00 дол. в твердій оправі.
Тепер 3.00 дол.

Ген.-хор. д-р РОМАН ДАШКЕВИЧ:
АРТИЛЕРІЯ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ В БОРОТЬБІ ЗА ЗОЛОТІ КИЇВСЬКІ ВОРОТА
208 сторінок. Ціна 3.00 доляри.
Тепер 2.00 дол.

ОЛЕКСА КУЗЬМА:
ЛИСТОПАДОВІ ДНІ 1918 РОКУ
448 сторінок, із шкіцами. Ціна 5.00 долярів.
Тепер 2.50 дол.

ІВАН КЕДРИН:
ПАРАЛЕЛІ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
З НАГОДИ 50-РІЧЧЯ РИЗЬКОГО МИРУ
Ціна 3.00 дол.

МИРОН ЗАКЛИНСЬКИЙ:
ДМИТРО ВІТОВСЬКИЙ
128 сторінок: Ціна 1.50 дол.
Тепер 1.00 дол.

ЕДВАРД КОЗАК:
АЛЬБОМ КАРТОК
З НАГОДИ 50-ЛІТТЯ УСС
12 кольорових карток. Ціна 2 00 дол.
Тепер 1.00 дол.

ОРЕСТ ГОРОДИСЬКИЙ:
ГЕН. ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ ТУРЧИН
Особистий приятель Президента Лінкольна. (Причинок до історії українського поселення).
Ціна: 1:00 доляр

ВАЛЕНТИН СІМЯНІВ:
СПОГАДИ БОГДАНІВЦЯ
124 сторінки. Ціна 1.50.
Тепер 1.00 дол.

СТЕПАН РІПЕЦЬКИЙ:
БІБЛІОГРАФІЯ ДО ДЖЕРЕЛ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ
116 сторінок. Ціна 2.00 доляри.
Тепер 1 00 дол.

НАШ ЛЬВІВ
ЮВІЛЕЙНИЙ ЗБІРНИК ПІД РЕДАКЦІЄЮ
ЛЕВА ЛЕПКОГО
216 сторін. Ціна 3.00 доляри.
Тепер 1.00 дол.

ЛУКА ЛУЦІВ:
СЛІДАМИ СТРІЛЕЦЬКОЇ СЛАВИ
32 сторінки. Ціна 1.00 доляра.
Тепер 60 центів.

СТЕПАН РІПЕЦЬКИЙ:
ЛИСТОПАД 1918
50 сторінок. Ціна 1.00 доляра.
Тепер 50 центів.

ІВАН КЕДРИН:
ВИКРИВЛЕНА ПРАВДА
36 сторінок. Ціна 60 центів.
Тепер 30 центів.

Замовлення на книжки і належність (чеками чи money order-ами) слати:

"CHERVONA KALYNA"

UKRAINIAN PUBLICATIONS COOPERATIVE, INC.
P.O. BOX 507, CHURCH STREET STATION NEW YORK, N.Y. 10063

TRIDENT SAVINGS

РИЗУБ

760 Clinton Avenue, Newark, N.J. 07108
Філія:
700 Sanford Avenue, Newark, N. J. 07106

Всестороння фінансова обслуга

ЩАДІТЬ І ПОЗИЧАЙТЕ У СВОЇЙ УСТАНОВІ

Товариство „Українська Січ"
39-ий Відділ УНСоюзу
в СИРАКЮЗАХ, Н. Й.

СКЛАДАЄ НАЙСЕРДЕЧНІШІ ПОБАЖАННЯ У ВІСІМДЕСЯТУ РІЧНИЦЮ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ СОЮЗОВІ І „СВОБОДІ".

УПРАВА:

Олекса Шмокалюк, предсідник
Микола Годжак — заст. предсідника
Микола Павлів — рек. секретар
Іван Пігуляк, касир
Ярослав Величко, заст. касира
Іван Пиндус, фін. секретар
Микола Проскуренко, зас. фін. секр.

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:

Василь Майкович, голова
Володимир Ревюк, член
Григорій Базар, член

Українська Православна Федеральна Кредитівка

304 Іст 9-та вул. Ню Йорк, Н. Й. 10003
Тел.: (212) 533-2980

УРЯДОВІ ГОДИНИ:

Понеділок і субота: 10-ої перед пол. до 3-ої пополудні.
Всі інші дні тижня крім середи від 6-ої по пол. до 8-ої вечором.

- Приймає ощадности, які крім 2.000.— дол. життєвого безкоштовного забезпечення є ґарантоване державою до висоти 20,000.00 долярів.
- Даємо різного роду позички усім членам Кредитівки.

УПРАВА У.П.Ф.К.

SP 7-9637

HOLIDAY LOUNGE

BAR

75 ST. MARK'S PLACE
(8th Street)

JAROSLAVA — STEVE LUTAK **NEW YORK CITY**

ОДИНОКА ФЕДЕРАЛЬНА

УКРАЇНСЬКА ЩАДНИЦЯ

UKRAINIAN SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

УРЯДОВІ ГОДИНИ:

Від понеділка до четверга від год. 9-ої рано до 3-ої по пол.
В п'ятниці від год. 9-ої рано до 7-ої вечора.

OUR SERVICES:

Insured Savings Accounts — Home Mortgage Loans — FHA Insured Loans — Savings Passbook Loans — Money Orders — Travelers Checks — U.S. Saving Bonds — Financial Advice.

UKRAINIAN SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

1321-1323 W. Lindley Avenue **Philadelphia, Pa. 19141**
Phone DA 9-7080 — 81 — 82

SZONK-RUSYCH MUSEUM OF ENAMEL ART

AND

NORM ENAMEL ART GALLERY

13 East 7th Street **New York, N.Y. 10003**
(bet. 2 & 3 Aves.) **Phone: 982-1600**

Це лише скромний початок такого роду МУЗЕЮ ЕМАЛІЇ, який буде поступово збагачуватися як новотворами та репродукцією із старої емалії.

У виконанні: **К. ШОНК-РУСИЧЕМ**
- **Княжа Емаль (Перегородиста емаль)**
- **Живописна емаль**
- **Емаль в конструкції**
- **Емаль в скульптурі**

У виконанні: **ОЛЬГА ШОНК**
- **Прикладне мистецтво в емалі**

- Багатющий вибір для подарунків, а також і для прикрас Ваших домів.
- ОРГАНІЗАЦІЯМ, які влаштовують виставки, фестивалі, базарі — мистецького порядку, ми радо випозичуємо, даємо в коміс вже готові емальові твори.

(212) 254-8779 Established 1920

KOWBASNIUK TRAVEL AGENCY

(LARK TOURS, INC. - TOUR DIVISION)

286 EAST 10th STREET NEW YORK, N.Y. 10009

AIRLINE and STEAMSHIP TICKETS
TOURS ▫ CRUISES ▫ HOTELS
IMMIGRATION
WORLD-WIDE, UKRAINE, POLAND and EAST
EUROPEAN TOUR SPECIALISTS

FOREIGN REMITTANCES TO ALL PARTS OF THE WORLD

Authorized agents for:
TUZEX, PEKAO, HASKOBA, AMERICAN EXPRESS
Send for our Travel and Parcel Brochures

Notary Public
Vera Kowbasniuk Shumeyko

General Insurance
Anthony Shumeyko

COMPLIMENT OF

UKRAINIAN AMERICAN CLUB
OF MIAMI

3595 N.W. 35th Street
Miami, Florida 33142

Щирий привіт з нагоди
80-ліття УНСоюзу
і щоденника „Свобода"

— складають —

ОЛІМПІЯДА і ВАСИЛЬ
ПОДУБИНСЬКІ

ПРИВІТ ВІД

GARBIS PHOTO STUDIO

Виконуємо: знімки до паспорту
і всі артистичні фотознімки.

109 First Avenue
New York, N.Y. 10003 726-6960

COMPLIMENT OF

LA SALLE MOTEL & APT'S

8531 Harding Avenue
Miami Beach, Florida 33141

IRENE & NICHOLAS RAKUSH
owners

Українська Федеральна Кредитова Спілка

831 Joseph Avenue, Rochester, N.Y. 14621 **Тел.: 544-9518**

- ЩАДІТЬ І ПОЗИЧАЙТЕ У СВОЇЙ УСТАНОВІ.
- НАЙДОГІДНІШІ І НАЙДЕШЕВШІ ПОЗИЧКИ В УКС.
- НАШІ ОБОРОТОВІ ФОНДИ $2,913,357,00, ЧЛЕНСТВО 1904 (В СЕРПНІ 1972 Р.).

ДИРЕКЦІЯ:
Віліям Андрушин, голова
Михайло Сіна — 1. заст. голови
Богдан Венґльовський — 2. заст. голови
Ростислав Шутер — секретар
Володимир Гавриляк — касир — управитель
Володимир Біловус — 1. заст. кас.
Володимир Делькевич — 2. заст. касира
Нікон Білок — член Управи
Іван Олексин — член Управи

КРЕДИТОВИЙ КОМІТЕТ:
Михайло Белей — голова
Василь Іванців — секретар і позичковий урядник
Юрій Боберський — член Комітету
Карло Маньківський — член К-ту
Володимир Карамушко — член Комітету

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:
Константин Ґуран — голова
Яро Почапський — секретар
Михайло Озарук — член
Людвик Бах — член
Іван Олексин — член

ОСВІТНЬО-ІНФОРМАТИВНИЙ КОМІТЕТ:
Ольга Сімкало
Любомир Білик
Анатолій Калиновський
Харитон Довгалюк
Володимир Пилипенко
Богдан Венґльовський

ДОБРЕ ВІДОМА ФІРМА

COSMOS PARCELS EXPRESS CORPORATION

(ЛІЦЕНЗІЯ В/О „ВНЕШПОСИЛТОРГ")

ПРОТЯГОМ БАГАТЬОХ ЛІТ СКОРО І АКУРАТНО ОБСЛУГОВУЄ СВОЇХ КЛІЄНТІВ ПРИ ОФОРМЛЕННІ ПОСИЛОК-ПОДАРУНКІВ В УСІ ЧАСТИНИ СССР, А ТАКОЖ ПРИЙМАЄ ЗАМОВЛЕННЯ НА ТОВАРИ І ВИРОБИ СОВЄТСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.

ЗА ДОКЛАДНІШИМИ ІНФОРМАЦІЯМИ ЗВЕРТАЙТЕСЬ ДО ГОЛОВНОЇ КОНТОРИ

488 Madison Ave., New York, N.Y. 10022 **Tel.: 758-1150/51**

АБО ДО ВСІХ НАШИХ ВІДДІЛІВ НА ТЕРИТОРІЇ США.

KAPPA FUNERAL HOME

Українське Похоронне Заведення

2321 West Chicago Avenue ▪ Chicago, Ill.

Tel.: AR 6-4575

PETER KAPPA
DIRECTOR

СУМЛІННА І ЧЕСНА ОБСЛУГА
КАПЛИЦІ В ЧИКАГО Й НА ПЕРЕДМІСТЯХ

CHAPEL FACILITIES THROUGHOUT CHICAGO AND SUBURBS.

54 YEARS OF SERVICE **54-ЛІТНЯ ОБСЛУГА**

NOW PROVIDING TWO LOCATIONS FOR BETTER SERVING
THE NEEDS OF FAMILIES THROUGHOUT THE
DELAWARE VALLEY.

NASEVICH FUNERAL HOME

CONSCIENTIOUS SERVICE

CENTER CITY

Franklin and Brown Streets
Philadelphia, Penna. 19123
MA 7-1320

NORTH PHILADELPHIA

109 E. Tabor Road
(5400 N. Front Street)
Philadelphia, Pa. 19120
DA 9-1844

MICHAEL and ANNE NASEVICH

ЯКЩО ЇДЕТЕ НАД МОРЕ, ЇДЬТЕ ДО

ВІЛЛІ МАРІЇ АННИ

NORTH WILDWOOD, N.J.

Вілля положена в гарній вакаційній околиці, лиш одна вулиця до чудової пляжі і „бордвоку". Вілля має всі вигоди, кімнати з приватними лазничками, апартаменти і гарне бонґало. Можна винаймати на один день, тижнево, а навіть на ціле літо. В сусідстві нашої віллі маємо ще апартаменти з великим городом. Всі інформації можна одержати:

MARY ANN VILLA

1706 Surf Avenue **North Wildwood, N.J. 08260**

Tel.: 522-7127, Area Code 609

Власники — АННА і ПЕТРО МАРЧИХА

STEFANIA & TEODORE LESHKO

ВЛАСНИКИ УКРАЇНСЬКОГО РЕСТОРАНУ

- КАВА
- ДОМАШНЯ КУХНЯ
- РІЗНОГО РОДУ — ПИРОГИ, ГОЛУБЦІ

ВИДАЄМО ЗАМОВЛЕННЯ ДОМІВ • ЩОДЕННА ОБСЛУГА

111 Avenue "A" (Corner 7th Street)

NEW YORK, N.Y. 10009 **Тел.: GR 3-9208**

"The House of Complete Lithographic Facilities"

NOBLE
OFFSET PRINTERS, INC.

Specialists in book lithography for leading publishers

Books, Covers, Jackets and Varnishing
Presses up to 52½ x 77, single and 2-color

We stock large quantities of book paper. Also jacket & cover papers, all finishes, bulks, grains, colors and sizes.

MANHATTAN LOCATION MEANS
BETTER SERVICE AND CONTROL ON JOBS

NOBLE OFFSET PRINTERS, INC.

419 Lafayette Street, New York, N.Y. 10003 **(212) 777-1300**

EUGENE S. ROHACH ASSOCIATES

FIRE — CASUALTY — LIFE INSURANCE

1325 West Lindley Ave., Philadelphia, Pa. 19141 **GL 7-2654**

НАЙСТАРІШЕ УКРАЇНСЬКЕ ВИСИЛКОВЕ БЮРО В НЮ ЙОРКУ

ROMAN PARCELS SERVICE

141 Second Avenue — New York, N.Y. 10003 — Tel.: 475-7430
(Між 8-ою і 9-ою вулицями)

Відчинене щоденно від 8:30 рано до 6:00 вечером; в суботу — 8:30 до 5:00, а в неділі від 10:00 рано до 2:00 по полудні.

- Посилки опаковуємо і висилаємо прямо з нашого бюра.
- Приймаємо замовлення на машини до прання, телевізії, ровери і машини до шиття виробу СССР, авта і мотоциклі.
- Рівнож приймаємо поштові замовлення з-поза Ню Йорку та інших стейтів.

Просимо заглянути до нас, а ми обслужимо Вас скоро і солідно.
Властителі висилкового бюра: С. Секрета, З. Корчинський, Я. Ганкевич

COMPLIMENTS OF

STASIUK BROS.

124 First Avenue New York, N.Y. 10009

H. & O. Slywka Tel. 473-9132

ODESSA COFFEE SHOP

OUT GOING ORDERS

117 Avenue A New York, N.Y. 10009

Phone CA 8-5590

Julian Baczynsky

EAST VILLAGE MEAT MARKET & DELICATESSEN

Bet. 8th & 9th Sts.

139 — 2nd Avenue
New York City

Tel.: (212) 677-0370

УКРАЇНСЬКА ПЕРЕПЛЕТНЯ

BIBLOS, CO.

752 Broadway New York, N.Y. 10003

ВИСИЛКОВЕ БЮРО ПАЧОК В УКРАЇНУ
ТА ВСІ ІНШІ РЕСПУБЛІКИ СССР

Cosmos Parcels Express Corp.

45 Second Avenue, New York, N.Y. 10003 Tel.: AL 4-4556

Власники: ВОЛОДИМИР СУШКІВ та ОСИП ДИБА

Полагоджує сумлінно і скоро пересилки пачок-дарунків Вашим Рідним у краю. Приймає замовлення на автомашини, долярові цертифікати та приймає посилки до пересилки до краю з-поза Ню Йорку. Стало має на складі великий вибір товарів по умірковані цінах. Бюро відкрите від понеділка до п'ятниці від год. 9 ранку до 6-ої вечора. Субота: від 9 ран. до 4 по пол. Неділя: від 9-ої ранку до 2-ої год. дня.

Tel.: (212) 625-4651

THEO. GAUS' SONS, INC.

Printers of Hard and Soft Covered Books for Almost 100 Years

30-38 Prince Street Brooklyn, N.Y. 11201

SO 8-6890 748-4860

Trzaska Funeral Home

EST. 1924

HELEN E. TRZASKA ADELE TRZASKA MARCHAK

LICENSED FUNERAL DIRECTORS

South Brooklyn Chapel
648 — 4th Avenue
Brooklyn, N.Y. 11232

Bay Ridge Chapels
6741 — 5th Avenue
Brooklyn, N.Y. 11220

CHAPELS AVAILABLE IN ALL LOCALITIES

JOSEPH POLCHINSKI CO., INC.

HAWTHORNE, NEW YORK

Designers and Builders of MONUMENTS-MAUSOLEUMS for 89 Years

(At the Cemetery of the Gate of Heaven)

MICHAEL CIARAMELLA, Vice President **(914) 769-1452**

ХОЧЕТЕ КУПАТИСЯ В ПРЕКРАСНОМУ ОЗЕРІ LAKE GEORGE, АБО В БАСЕЙНІ ТА ГАРНО ВІДПОЧАТИ, ТО ЇДЬТЕ ДО

TWIN BAY VILLAGE, INC.

BOLTON LANDING, N.Y. 12814 • Тел.: (518) 644-9777
під управою **родини СТЕФАНА ХОМЯКА.**

ПРОСПЕКТИ І ЦІННИКИ НА ЖАДАННЯ.

All Phones SEeley 3-6600

ZECHMAN LUMBER CO.

400-430 N. Damen Avenue ● Chicago, Ill. 60622

LUMBER
MILLWORK
BUILDING MATERIALS **R. M. (BOB) ZECHMAN**

Phone Area Code 914 — 856-6104

GLEN-SPA MOTEL

CONTINENTAL RESTAURANT • COCKTAIL LOUNGE

Kitty & Joe Lachowicz **GLEN SPEY, N.Y. 12737**

КРАСА! КРАСА! КРАСА!

ДАМСЬКА ФРИЗІЄРНЯ

СТЕФАНА САНДОВИЧА

Фарбування волосся, тривалі ондуляції, модерні зачіски, всякі волосні лікування, роблення манікюр, тощо.

STEVE OF 1st AVENUE

164 1st Ave. (bet. 10-11th St.), New York, N.Y. 10009

Tel.: (212) OR 7-1580

24 HOURS SERVICE
Phone: 372-6812

AUTOMATIC HEATING
OIL BURNERS - BOILERS

SMOOK & SON OIL CO.

FUEL OILS - SALES - SERVICE

2206 Stanley Terrace Phone: 687-2919 Union, N.J. 07083

Tel. ORegon 7-1210

B & C MEAT MARKET

"WE SPECIALIZE IN ALL TYPES OF HOME MADE KOLBASSY"
PRIME MEATS AND ALL KINDS OF COLD CUTS

111 First Avenue (Bet. 6 & 7th Sts.) New York, N.Y. 10003

SEE US BEFORE YOU BUY AND SAVE

Kars Jewelrs & Appliance, Inc.

WATCHES — JEWELRY — DIAMONDS — ANTIQUES
FINE WATCH & JEWELRY REPAIRS — ELECTRIC
APPLIANCES — IMPORTED Hi-Fi RADIOS

218 East 14th Street
Near Jefferson Theatre, bet. 2nd & 3rd Ave's

GRamercy 3-5875 NEW YORK, N.Y. 10003

ПРИВІТ З НАГОДИ 80-ЛІТТЯ УНСОЮЗУ
ВІД
Товариства Старших Віком
у Маямі, Флорида

ЗА УПРАВУ:
П. ГУМЕНЮК, голова
ІВАН КОЗИРА, рек. секретар **А. БОГДАНОВИЧ, касир**

РЕСТАВРАНТ І МОТЕЛЬ ВІДКРИТІ ЦІЛИЙ РІК

DELAWARE RESTAURANT INC.

MOTEL — BAR

Tel.: (914) 856-3713 **Pond Eddy, N.Y. 12770**

GRamercy 5-5052
(Area Code 212)

BRODY MEAT PRODUCTS, INC.

CHOICE MEATS, POULTRY AND PROVISIONS
HOME MADE BOLOGNAS AND SAUSAGES

96 Second Avenue **New York, N.Y. 10003**

- **Earn the highest dividends on regular savings.**
- 5-¼% per yr. Will earn an Annual Yield of 5.47%.
- **Saving certificates earn more** (depending on term).
- **The Ukrainian** language is spoken here.
- See **Adrian Hawryliw** at 208 N. Broad.

LIBERTY FEDERAL SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

202 N. Broad ● 1625 Wadsworth ● Stenton & Duval
128 W. Chelten ● 7928 Bustleton
PHILADELPHIA, Pa.

A. & S. PHARMACY, INC.
116 Second Avenue
New York, N.Y. 10003

Tel. 473-3318

Tel.: ALgonquin 4-8675

L. PROC
HAIR STYLIST

Specializing in
Individualized Permanent Waving
Tinting and Bleaching

95 Second Avenue
New York, N.Y. 10003

OR 3-4949 Established Since 1916

ROBERT I. MORRIS
OPTOMETRIST
CONTACT LENS SPECIALIST
Hours:
Mon. to Thurs. — 10 AM to 6 PM
Sat. 5 PM. Closed Fri. & Sun.
60 Avenue "B"
Bet. 4th & 5th Sts.
New York, N.Y. 10009

W. J. DAVIDUK, Prop.
Telephones 35 and 88
PAINTS • T.V.
Beatty • Frigidaire • Chain Saws
Gifts • Photo Supplies • Jewellery
RYBRYNA HARDWARE
SPORTING GOODS
WATCH REPAIR
Hafford, Sask. Canada

NASZ BAZAAR RADIO TV SERVICE & SALES

77 East 7th Street
New York City, N.Y. 10003

Phone: GR 3-3678

RCA TUBES

Theodor Wasiuta

Phone 69

NU-WAY STORE
Hafford, Sask. Canada

CLOTHES FOR THE WHOLE FAMILY
Just phone us for prompt service!
Est. 1940

J. H. HERMAN, Prop.

GR 3-8725 **Res. GR 5-2804**

BLUE & GOLD TAVERN

— BAR and GRILL —

M. Roscishewsky — C. Liszczynsky
79 East 7th Street
New York, N.Y. 10003

KOWBEL'S SHOP-RITE

HAFFORD, SASK., CANADA

Мирон Техловець – Юрій Турич

NORWICH WINDOW
CLEANING CO.

257 Main Street Norwich, Conn.
Tel.: 887-3695

B L B MEAT MARKET

841 Elizabeth Avenue

ELIZABETH, N.J.

GL 7-0300 GL 7-0300

KARBINYK REAL ESTATE

153 W. Wyoming Avenue
Philadelphia, Pa. 19140

WE WERE HERE BEFORE
YOU WERE BORN

McSORLEY'S OLD ALE
HOUSE

"A Landmark of Old New York"

15 East 7th Street
Just East of Third Ave.
New York, N.Y. 10003

JOHN MOLCHANOW

PLUMBING – J.M. – HEATING
SERVICE

1645 Germantown Avenue
Philadelphia, Pa. 19122

PO 9-2879

B & B MEAT PRODUCTS

Власники м'ясарні:
Я. Березовський і С. Баськевич

168 Bedford Avenue
Brooklyn, N.Y. 11211

Tel.: EV 8-2811

Тел. GL 5-1400

ІВАН ГАСИН

Найстарший Український
Погребник у Філядельфії
й околицях.

"Air Conditioned Parlors"

HASYN FUNERAL HOME
4244-48 Old York Rd.
Philadelphia, Pa.

THEODORE WOLINNIN, INC.

E. Joseph & Ruth E. Zebrowski
FUNERAL DIRECTORS

123 East 7th Street
New York, N.Y. 10009

GRamercy 5-1437
5-6020
5-1422

Привіт від

EUROPA

Meat & Provision

527 Jersey Avenue

JERSEY CITY, N.J. 07302

HE 5-2221

S. Bardygula S. Bodnar

NIKOLAS

CAFETERIA and BAR, Inc.

Tel.
GR 3-7180

29 Cooper Square
New York, N.Y. 10003

Congratulations

ST. MARY'S LODGE
BRANCH 112
CLEVELAND, Ohio

KINGSTON

OIL SUPPLY CORP.

"YOUR COMFORT IS

OUR CONCERN."

Tel.: GR 7-9939

ORCHIDIA RESTAURANT
COCKTAIL LOUNGE
145 Second Avenue
NEW YORK, N.Y. 10003

M. PIDHORODECKY

Congratulation

TARAS SHEVCHENKO SOCIETY

BRANCH 156, U.N.A.

CHESTER, Pa. 19013

"GLORIA"

- **Finest Incense**
- **Supreme Quality**
- **Special Blend**

Famed for its composition and outstanding in its field. It is the incense which serves its purpose best.

"GLORIA" makes good scents...

G. BOZYK MFG., CO.
126 St. Marks Place
New York, N.Y. 10009

DELTO SPORTSWEAR CO.

136 First Ave. (bet. 8th & 9th Sts)
New York, N.Y. 10009 228-2266

має на складі різного рода товарі до висилки на УКРАЇНУ. Також в нас є великий вибір: кераміки, друкованих обрусів і серветок.

Власник: **Роман Іваницький**

ВЕСЕЛКА

144 Друга Евеню, Ню Йорк, Н. Й.

Тел. 228-9682

Відкрита від вчасного ранку
до пізньої ночі.

475-1351

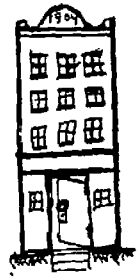

JOHN HALAWAJ
Licensed Real
Estate Broker
Real Estate Sales
- Income houses
- Family homes
- Commercials
- Apt. rentals

324 East 9th Street
New York, N.Y. 10003

Saveon Stationery Co., Inc.

MACO OFFICE SUPPLIES

Commercial Stationers
Printers — Office Furniture

1000 Kennedy Boulevard
Union City, N.J. 07087

Courteous Efficient Service

OLdfield 3-4856

PRIMROSE CLEANERS
PICK UP AND DELIVERY

929 Summit Avenue
(Cor. of Hutton Street)
JERSEY CITY, N.J.

575-7540 Air Conditioned

SING WU RESTAURANT

FOR THE FINEST CHINESE
FOODS IN THE TRUE
SHANGHAI MANNER

Orders for Parties **123 2nd Ave.**
Orders to **Bet. 7-8 Sts**
Take Out **New York, N.Y. 10003**

EVERYTHING ELECTRICAL

DElaware 3-8973

L. MIGDOLL CO.
ELECTRICAL CONTRACTOR
RETAIL STORE

License No. & Business
Permitt No. 2637

219 Monticello Avenue
Cor. Fairview Avenue

JERSEY CITY, N.J. 07304

LOngacre 5-2768 **UNion 7-3231**

BELL
PHOTOENGRAVING CO.

QUALITY & SERVICE

2814 Jeannette Street
Union City, N.J.

Замовляйте найновіші видання Видавництва „Свободи"

Привіт з нагоди 80-літнього
Ювілею УНСоюзу і
щоденника „Свобода'
— пересилає —

ВІДДІЛ 368 УНСОЮЗУ
ім. М. ЛИСЕНКА
Маямі, Флорида
С. Ковальчук, голова
О. Максимович, заступник
А. Рій, скарбник
В. Подубинський, секретар

Найкращі побажання з нагоди
80-літнього Ювілею УНСоюзу
і щоденника „Свобода"

— складає —

ВІДДІЛ ч. 17 СУА
ім. ОЛЕНИ ТЕЛІГИ

Маямі, Флорида

Привіт з нагоди 80-ліття УНС
і щоденника „Свобода"

— засилає —

ЕВА СТАШКІВ
власниця апартаменту:

13 East 19th Street
Hialeah, Fla.

EVA STASHKIW

З нагоди 80-ліття УНСоюзу
і щоденника „Свобода"
засилає щирий привіт
Українська Православна Церква
СВ. ОТЦЯ НИКОЛАЯ
St. Nicholas Ukr. Orthodox Church
Rectory (305) 634-0403
1491 N.W. 26th Street
Miami, Fla. 33142
Св. Літургія, нед. і свята — 10 р.
Впр. о. М. Горошко, парох
В. Іскрижицький, гол. Цер. Ком.
Тел. 443-4009

TU 6-0612 **TU 6-0611**
CE 6-5260 **CE 6-4262**

ПРИВІТ ВІД

BENSON FUEL OIL CO.
IMMEDIATE DELIVERY
SERVICE
Bros. Bincarovsky

530 Mt. Carmel Avenue
Glenside, Pa.

ЩИРИЙ ПРИВІТ ВІД

W. GELEMBYN

Orthopedic Shoe Maker

Specialist in Custom Made Shoes
Arch Support - Shoe Correction

Telephone: **2310 W. Flagler St.**
642-3233 **Miami, Florida 33135**

MUZYKA & SON
FUNERAL DIRECTORS

2151-57 West Chicago Avenue
CHICAGO, Ill.

CA 7-1222 **BR 8-7767**

As a Member of Self Reliance Credit
Union in New York City, we are
pleased to do business with
Ukrainian Customers.

EAST SIDE BUSINESS
MACHINES

IBM Specialists
Repairs — Sales — Rentals

92 Second Avenue
982-2490 **New York, N.Y. 10003**

ЗМІСТ

В. Щурат: Гимн Американських Українців ---- 6
Державні гимни: З'єднаних Стейтів Америки, України, Канади ---- 7
Календар — місяці ---- 8
Урядові свята в Канаді та інших країнах ---- 32
Виказ слов'янських святих ---- 33
Що таке календар ---- 34
Микола Костко: Чи знаєте, котра тепер година ---- 36
Порівняння годин в Америці і світі ---- 39
Матвій Костишин: З Новим Роком (вірш) ---- 40
А. Драган: Два ювілеї ---- 41
Василь Ленцик: Лист Богдана Лепкого до редактора „Свободи" ---- 58
Михайло Сосновський: Національна політика КПСС ---- 60
Іван Сокульський: Банує степ (вірш) ---- 73
Іван Івангук: До історії УНС в Детройті ---- 74
Папай: Кум-організатор (вірш) ---- 82
Омелян Пріцак: Український Науковий Інтитут в Гарварді ---- 83
Валентин Мороз: Луцьк (вірш) ---- 90
Михайло Данилишин: Українці в Південній Америці ---- 91
Таїса Богданська: Микола Лисенко ---- 95
Святослав Караванський: До совісти світу (вірш) ---- 101
Теодор Терен-Юськів: Соломія Крушельницька ---- 102
Євген Кротевиг: Олександер Мишуга ---- 111
Лев Яцкевиг: Літаючі тарілки ---- 114
С. Ю. Процюк: Вклад українських дослідників у ракетобудування ---- 120
Чи знаєте, що ---- 135
Любов Коленська: Призабутий лексикон ---- 136
Іван Керницький: Вечірня школа ---- 141
Скитальський гумор в поезії ---- 142
Бетговен і жінки ---- 143
Ярослав Климовський: Тисяча справ, тисяча турбот ---- 148
Ф. Лукіяновиг: Автохтони цієї землі ---- 156
М. Данилишин: Думки на актуальні теми ---- 159
Оксана Лукашевиг-Полон: „Магреб Аль Акса" ---- 160
Михайло Осадгий: Не квітнуть липи (вірш) ---- 164
Василь Чапленко: Повстянички ---- 165
Тарас Мельнигук: Народження (вірш) ---- 169
С. Гнатко: В американській пущі ---- 170
Скитальські усмішки ---- 173
Віталій Волков: Дивний гість ---- 174
Валентина Єрмоленко: Дивоцвіт ---- 178
Дністер і його притоки ---- 183
Summaries ---- 184
Оголошення ---- 187

Керівник друкарні: *Анатоль Домарацький*
Складачі: *Евген Гарасимгук, Ярослав Сидоряк, Степан Чума, Роман Ференцевиг*
Верстальники: *Мілан Пегіва, Йосип Форенбагер*
Друк: *Роман Падковський*
Наклад: *20 000 прим.*

Друковано в друкарні „Свобода"
81-83 Ґренд вул., Джерзі Ситі, Н.Дж. 1973 р.